XINJIANG YISHU XINJIANG ART

شىنجاڭ سەنئىتى

Altun0q

2 1985

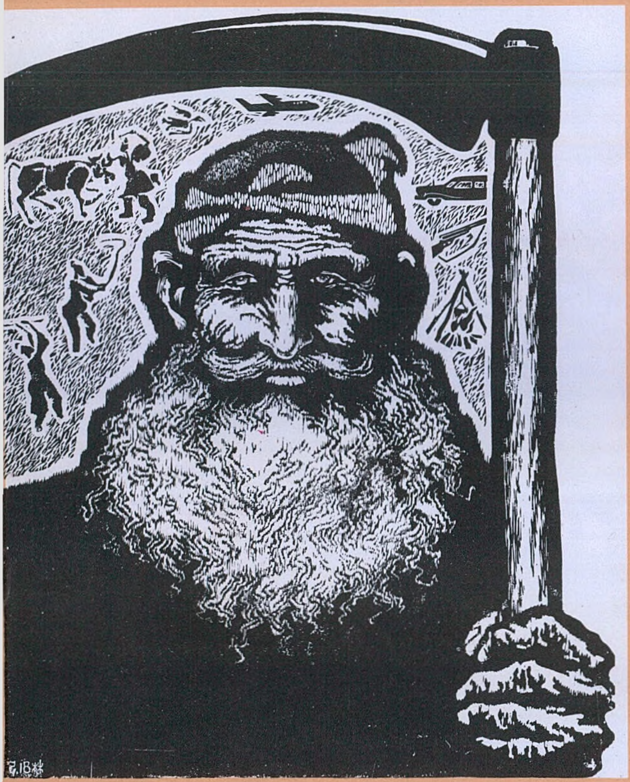

رەڭسىز ياغاچ ئويمىلار

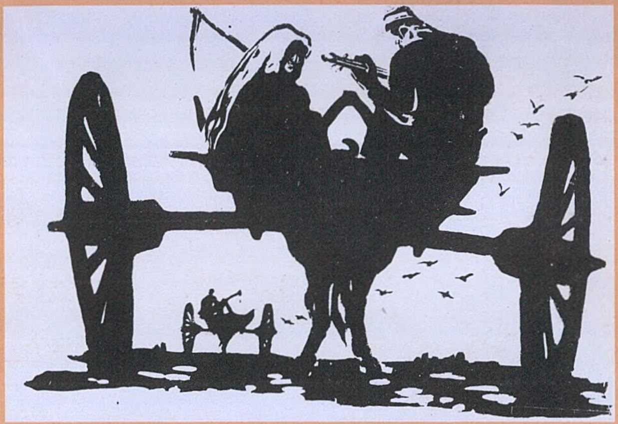

ئوتلاق ھېكايىسى ...... چۇ شىگىلىن

ئوت ئورۇش ناخشىسى ...... چىن بەي

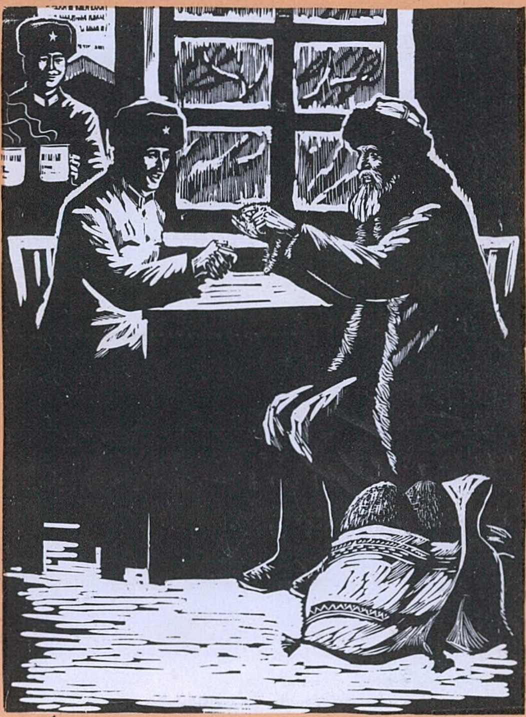

خاماندا ...... چەي شەنۋېي

يارامىلىق ئەزىمەتلەر ... مەھەممەت ئايۇپ

مۇقاۋىدا: ھىندىستاندا ئۆتكۈزۈلگەن 1 - قېتىملىق **ئامرىيام ھايلىن** خەلقارا ناخشا مۇسابىقىسىدە **تاللانغانلار**نى كۆتۈۋېلىش يىغىنىدا. دىلبەر بىلەن ھايلىن خانىم سەھنىدە كۆرۈشتى. ئوڭ تەرەپتىكى پ رافېسسور شېن شياڭ.

مۇقاۋىنىڭ ئاخىرقى بېتىدە: (1) دىلبەر مۇكاپاتلانغانلار كونسېرتىدا ناخشا ئېيتماقتا. (2) دىلبەر موسكۋا مۇزىكا ئىنستىتۇتىدىكى چايكوۋىسكى ھەيكىلى ئالدىدا. (3) ناتونۇش فىنلاندىيىلىك بىر دوست دىلبەرنى ئۆيىگە چاقىردى. (4) فىنلاندىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن بىر قېتىملىق كونسېرت ئاخىرلاشقاندا. (5) دىلبەر مەركىزىي مەدەنىيەت بۆلۈمى تارقىتىپ بەرگەن تەقدىرنامىنى ئوقۇپ تۇرماقتا. سولدىن 1 - كىشى لى جىڭۋېي. سولدىن 3 - كىشى چېن شياڭ. سولدىن 4 - كىشى لياڭ دىڭ. (6) دىلبەرنىڭ يېقىندا چۈشكەن رەسىمى.

شىنجاڭ سەنئىتى

(قوش ئايلىق ژورنال)

5 - يىل نەشرى

2

1985 - يىل

مۇندەرىجە

كۆن تۇغدى (دىراما) .... ئەخەت تۇردى، مەمتىلى زۇنۇن (3)

مۇزىكىدىكى سۈرەت (نەسىر) .... ئەخمەت ئىمىن (46)

سەھنىدىن ئېكرانغىچە (ماقالە) .... رەيھانگۈل ئابلىز (60)

جاھالەتتىن كامالەتكە (ئوچېرك) .... ئابدۇرەھىم ئابدۇللا، ئۆمەر ئىمىن (65)

توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇر رەسسامى ساۋجۇڭدا ۋە يۈەن دەۋرىدىكى رەسساملار (ماقالە)
.... ئابلىز مۇھەممەت سايرامى (82)

كۆز (دىراما) .... گولا پودى مارۇتىراۋ (89)

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى ھەققىدە (ماقالە) .... شىرىن قۇربان (119)

دىلبەر يۇنۇس شىنجاڭغا كېلىپ ئويۇن قويدى ۋە مۇكاپاتلاندى (خەۋەر) .... (124)

ۋەتەن ئىشقى (ناخشا) .... سۆزى: تۇرغان شاۋدۇننىڭ
مۇزىكىسى: ئابلىز رەھىمنىڭ (125)

گۈزەللىك كۈيى (ناخشا) .... سۆزى: ياسىن مەخسۇتنىڭ
مۇزىكىسى: ئىمىنجان يۈسۈپنىڭ (126)

باغ ئارا (ناخشا) .... سۆزى: ھەسەن تىلىۋالدىنىڭ
مۇزىكىسى: نۇر مۇھەممەت سايىتنىڭ (127)

مۇقاۋىنىڭ 1-، 4-بەتلىرىدە: خەلقارا ناخشا مۇسابىقىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچى ياش ناخشىچى دىلبەر.

مۇقاۋىنىڭ 2-بېتىدە: ياغاچ ئويمىدىن (4 پارچە)

مۇقاۋىنىڭ 3-بېتىدە: گوتۇگەينىڭ فوتو سۈرەت ئەسەرلىرىدىن تاللانما. (4 پارچە)

قىستۇرما بەتلەردە: لى ئەننىڭنىڭ پار پۇر تاختا سىزمىللىرىدىن (5 پارچە)

شىنجاڭ ناخشا-ئۇسۇل ئۆمىكىنىڭ سىناق قىلىپ ئورۇنلىشىدا ئۇسۇللۇق تىياتىر «كوسەن بەزمىسى» دىن كۆرۈنۈشى.

7 كۆرۈنۈشلۈك مۇزىكىلىق دىراما

ئەخەت تۇردى ، مەتىلى زۇنۇن

قاتناشقۇچىلار

تۇراپ — گۇڭشې پارتكوم شۇجىسى. 50 ياش
ئىمىن كۇلا — غولتوغراق دادۈي سېكرېتارى. 30 ياش
هاشىم — پېشقەدەم دېخان. 65 ياش
هايىسخان قىشاق — دېخان. 45 ياش
شەمەر — شەھەرلىك هۆكۈمەت باشلىغى. 55 ياش
مارىخان — شەمەرنىڭ ئايالى. 48 ياش
سايىم — گۇڭشې شېجاڭ. 50 ياش
ئاببباس — هۆلتوغراقنىڭ دادۈيجاڭى. 45 ياش
بەختى كاپالەت — گۇڭشې ئەزاسى 40 ياش
ئەنبەرنىسا — ئاببباسنىڭ ئايالى. 35 ياش
ئىسمايىل — گۇڭشې سۇ كادىرى. 45 ياش
زورىخان — تۇراپنىڭ ئايالى.
مايسەم — تۇراپنىڭ قىزى، يېزا دوختۇرى.
نۇرگۈل ۋە دېخان A، B، C قاتارلىقلار.

• بۇ دىراما «باهاردىكى جۇدۇن» ناملىق پوۋېستقا ئاساسەن ئۆزگەرتىپ ئىشلەنگەن.

AltunOq

بىرىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: 1979 - يىل كۈز پەسلى.

[سەھنە تۈزۈلۈشى: يىراقتىكى سالا ئېتىزلار سۇۋادان تېرەكلىك يول ئارقىلىق ئايرىلـغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپى غولتوغراق، سول تەرىپى ھۆلتوغراق داۋۇيمگە تەۋە. ئوتتۇرىدا جۈپ قاپقاقلىق توسما. ئىككى ياققا سوزۇلـغان ئېرىق. توسما ئالدىدا سۇپا بولۇپ، ئۇ يەرگە ئۆژمە دەرىخى سايە تاشلاپ تـۇرىـدۇ. بىر تـەرەپـتە سـۇ كادىرلـىرى قـونـالغۇ قىلـدىغان كەپـە بار. بەختى سۇپـىدا ئولـتۇرىـدۇ، ئۇنىڭ يېنىـدا تـۆمـۈر كانـاي بىر پارچە قەغەزنى تىزىدا قـويـۇپ، قـېرىنـداش بىلەن قاپ-تاغاركۆتىرىـپ كېلىۋاتـقانلارنىڭ قېتىم سانىنى خاتىرىلەيدۇ.]

بەختى: ھە، ھايىسخان ئىككى، تىللاخان ئۈچ، ھە، ھىم... چولپان قىز بىر يېرىم... (بىر ئازدىن كېيىن يېزىشنى توختىتىپ كاناي بىلەن جاراڭلىق ھـەم قىزىقارلىق قىلىپ قوشاق توقۇيدۇ.):

يولداشلار مەندىن يوليورۇق،
ئىنقىلاپ روھىنى جارى قىلدۇرۇپ،
قاپ - تاغارنى قىغقا تولدۇرۇپ،
ئەزالارنى ئېتىزدا قوندۇرۇپ
ئىنقىلاپ قىلىمىز!...

[قۇرۇق قاپ - تاغار كۆتەرگەن بىر توپ ئاياللار ناخشا ئېيتىپ كىرىپ كېلىدۇ.]
(ناخشا):

خاڭدەن تاۋار كەي دەيسەن، ھەر كىشىنىڭ ئۆز دەردى،
تاۋار ئەمەس بۆز نەدە؟ بىزگە باقار كۆز نەدە؟

قايتارما:

بىزگە باقار كۆز نەدە،
جانغا ئارام سۆز نەدە؟

[قارشى تەرەپتىن سومكا كۆتىرىۋالغان ئەنبەرنىسا گازىر چاققان ھـالـدا غىلجىڭلاپ كىرىپ كېلىدۇ.]

ئايالالار: ئەسسالام ئەنبەرنىساخان.

ئەنبەرنىسا: (سوسقىنا) ئەسسالام! (ئايالالار ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن) قولـغا كـەلگـەن بەخت - تەلەيىنىڭ مېغىزىنى چېقىپ يۇرسە بولمامدىغاندۇ ماڭا ئوخشاش!

بەختى: دۈيجاڭ خېنىم، نىمىگە قايناۋاتىلا؟ (ئېرىنچەكلىك بىلەن يېقىنلىشىدۇ.)

ئەنبەرنىسا: كۆرمىدىڭمۇ؟ توپىنىڭ ئىچىدە شۇجىنىڭ، دۈيجاڭنىڭ خوتۇنلىرىمۇ تۇرمامدۇ؟

بەختى: خەقنىڭ خوتـۇنلىرى قاپ - تاغار تۇگۈل تاغنى كۆتىرىۋالسىمۇ مـەيلى ئەمـەسمـۇ؟

سىلى چاچلىرىغا چاڭ قوندۇرماي ئويناپ - كۈلۈپ يۈرۈۋەرمەملا؟!

ئەنبەرنىسا: ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن بەزى ئۆكتىچىلەرنىڭ ماڭا قاراپ ئىچى ئاداپ كېتىۋىدىكەن، دىگىنە!

بەختى: ئىچى ئادىغانلار ئاداپ يىسۇن دۈيجاڭ خېنىم، ئۇنداقلارغا سىلىمۇ كېلىشتۈرۈپ (غەلىتى قىلىق قىلىپ قوشاق توقۇيدۇ):

كوممۇنامىدى — مىدى، تۈگىمىسە - تۈگىمىسۇن،
ئىشىم تېخى تۈگۈمىدى. سېنىڭ بىلەن مېنىڭمىدى!؟ —

دەپ يۈرۈۋەرمەملا! خۇداغا شۈكرى، سىلى بىلەن بىزنىڭ تەلىيىمىز ئوڭ، زۇۋۇلىمىز چوڭ ئىكەن، گۈگۈشي قويىنىدا ياغ ئىچىدىكى بۆرەكتەك يايراپ يۈرۈۋاتىمىز، خۇدايىم گۈگۈشي دىگەن بۇ «ئېچىلىك داسقىنىم» نى مىڭ ياشقا كىرگىنى نىسىپ قىلا... (بىردىنلا ئەنبەرنىسانىڭ ئاغزىغا قاراپ) خېنىم، گازىر چېقىۋاتاملا، ئەكەلسىلە ئىككى تال.

ئەنبەرنىسا: شۇنىڭغىمۇ قول ئۇزاتامسەن كاپالەت؟ مە! (بىر سىقىم گازىر بېرىدۇ) ۋاي خۇدا، يەنە كىردى ئۇ خەقلەر، كۆزۈم كۆرمىسۇن (ئالدىراش چىقىپ كېتىدۇ)

[هايىسخان باشلىق بىر قانچە ئايال قاپ كۆتەرگەن هالدا ناخشا ئېيتىپ ئىككىنچى تەرەپتىن كىرىپ كېلىدۇ.]

(ناخشا):

كەتمىنىم پېتىپ قالدى، مەنمۇ ئاھ پېتىپ قالدىم،
سېغىزدىن ئۆتۈپ بەزگە. تۈگىمەس ئېغىر قەرزگە!

نىمە دەيمەن بۇ قەرزگە،
يۈرىگىمدىكى دەزگە!

بەختى: (گازىر چاققاچ سۆزلەپ قولىدىكى دەپتەرگە بەلگە قويىدۇ) تېز - تېز، هە - هە... نىساخان يەتتە، نۇرگۈل ئون بىر، هايىسخان...

هايىسخان: بەختى، تاغارنى يۆلۈۋەتكىنە، بول!

بەختى: ئۆزەڭ بىلىسەن هايساچا، ئېزىپ كەتسەم ئىش چاتاق.

هايىسخان: (تاغىرى سېرىلىپ چۈشۈپ كېتىدۇ) هۇ ئۆلەرمەن كاپالەت! يۆلۈۋەتسەڭ نىمە بولىدۇ، ئەلۋەتتە! ۋاي، بېلىم!

نۇرگۈل: ئۇھ، دەردىمىزنى تۆكۈۋالىلى بىردەم. (ناخشا باشلايدۇ. باشقىلار ئاخىرىغا قوشۇلىدۇ.)

(ناخشا):

قارا قىشتا — كۆكلەمدە، جاننى ئەجەپ قىينايدۇ،
بۇ رۇدىپاي يەلكەمدە. قوشتىن چىقساق سۆرەمدە!

نىمە دەيمەن بۇ دەرتكە،
بېشىمدىكى كۈلپەتكە!

بەختى: (كاناي بىلەن) سايمان ئارام ئالسا ئالسۇن، ئادەم ئارام ئالمىسۇن!...

هايسخان: جېنىمىز تۆمۈر ئەمەسمۇ بىزنىڭ! ماقۇل، ئارام ئالمىساق ئالمايلى! كەل، خۇدا ئېزىز ياراتقان بۇ رۇدىپاينى شىللىدىمىزغا ئەپ قوي!

بەختى: ئۆزەڭ بىلىسەن ھايساچا، مېنىڭ ۋەزىپەم بۆلەكتە!

هايسخان: كانىيىڭ بىردەم بولسىمۇ ئارام ئالسۇن، كەل، يۇددۇرۇپ قوي!

[مايسەم دورا سومكىسىنى كۆتىرىپ كېلىدۇ.]

مايسەم: ۋىيەي ھايساچا، تېخى تۇنۇگۇنلا ئىسپىراپكا قىلىپ بەرسەك يەنە ئىشقا چىقىۋالغانلىرى نېمىسى؟!

بەختى: مايسىگۈل، سىلى بۇنداق دەپ بەرسىلە بېچاق سېغىنغان كالىدەك يېتىۋالامدۇ بۇ خەق!

نۇرگۈل: پىچاق سېغىنغان كالا دېگەنچۇ بەختى، ساڭا ئوخشاش كەچكىچە ئوڭدا يېتىپ كۆيشەيدۇ...

مايسەم: (ھايسخان بىلەن ھەپىلىشىپ) قارىسىلا، پۇتۇن ئەزالىرىدىن پۇقىراپ تەر چىقىۋاتىدۇ!

بەختى: رەمەتلىك ساۋۇت ئاكامنىڭ ئوتلىرى تۇتىشىپ كېتىپتۇ - دە! ھى، ھى...

مايسەم: ھوي كاپالەت، تولا كاسىلدىماي جايىڭغا بېرىپ ياتقىنا!

بەختى: ياتساق ياتتۇق، بىزدىن كىم قورقاتتى! (سۇپىغا بېرىپ كانايىنى ياستۇق قىلىپ يېتىپ ناخشا باشلايدۇ):

تىراكتورلار سايرايدۇ،
ئىگىز ئۆسكەن تېرەكتە...

مايسەم: ئەجەپ جېنىمغا تەگدى بۇ رۇدىپاي! سۆگەلدەك چاپلىشىۋالماي كۆزۈمدىن يوقىتىمىنە بىردەم!

بەختى: ئۆزلىرى بىلىدىلا مايسىگۈل، بىز دېگەن تۇغما كەمبەغەل، تولا ئازار بەرمىسىلە جۇمۇ مۇنداق! (يۈزىگە قونغان پاشىنى بىر ئۇرۇپ) كۆز ۋاقتىدا نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ بۇ كاساپەت! تۆت سەر قېنىمنى شورىۋاپتۇ يا! دوختۇر، كىچىككىنە دورا سۈركەپ قويماملا ما يەرگە!

مايسەم: بىر ئاتىمە ھىلى! (شىشىنى قولىغا ئالىدۇ) نېرى كەتكىنە بىردەم!

بەختى: تۇراپ شۇجىنىڭ قىزى دېمەيدىغان بولسامىزە... كەتسەك كەتتۇق! (ئەزمىلىك بىلەن كېتىۋېتىپ بايىقى ناخشىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىدۇ):

چۆگۈن قويسا قاينايدۇ،
دۇمبەمدىكى يۇرەكتە!

مايسەم: (دورا شىشىسىنى ئاتىدۇ) ئاي ئەمىسە!

بەختى: ۋاي بېشىم! (قېچىپ چىقىپ كېتىدۇ.)

مايسەم: (ھايسخانغا) ئۆزلىرىنى ئايىسىلا، قوساقلىرىدا يەتتە يېرىم ياماق تۇرسا!

هايسخان: تېشىمىزمۇ ياماپ قويسا تۇرىۋېرىدىكەن قىزىم، ئىچىنى ياماقلىق بولمايدىكەن نەمەسمۇ؟!

نۇرگۈل: دوختۇرنىڭ قەغىزىنى ئېلىك ئالماي كېچە - كۈندۈز ئىشقا ھەيدەۋاتسا!

يەنە بىر ئايال: بىر كۈن ئىشقا چىقمىسا ھەپتىلىك نورمىسىنى بەرمەيۋاتسا!

نۇرگۈل: كومەزنانى «ئالتۇن كۆۋرۈك»، «قىزىل جەننەت» دەپ يۇرگىنىمىزگە شۇنچە يىللار بولۇپ قالدى... لېكىن...

ھايىسخان: (ناخشا):

«ئالتۇن كۆۋرۈك»، «قىزىل جەننەت»، قوچاقىدا ئېغىر مېھنەت،
بىزگە بەردى نىمە راھەت؟ توگىمەس قەرز، جاپا كۈلپەت!

(مايسەمگە قاراپ)

بىلمىلىك سىز، جاۋاپ ئەيلەك، قاچانغىچە ئۆتەرمىز بىز،
بولامدۇ راس جەننەت شۇنداق؟! قىيناپ ئېزىز جاننى مۇنداق؟!

[ئاياللار ئاخىرقى ئىككى مىسراسىنى تەكرارلاپ، مايسەمدىن جاۋاپ كۇتىدۇ، بەختى ئالدىراپ كىرىدۇ.]

بەختى: تۇرۇڭلار، تۇرۇڭلار! تېز، تېز بولۇڭلار!

مايسەم: ساڭا يەنە نىمە بولدى؟

بەختى: دادىلىرى كەپقالدى خېنىم، باشلىقلار كەلدى.

ھايىسخان: بەختى، كەل بۇنى يۇددۇرۇپ قويغىنا!

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا، مەن... (بەللىرىنى ئىگىپ بوشاڭلىق قىلىدۇ)

نۇرگۈل: بول دەيمەن!

بەختى: ئەستا، ھە، مانا... يا غەۋسلئەزەم... (ئىنجىقلاپ تۇرۇپ نۇرگۈلگە تاغارنى يۇددۇرۇپ قويىدۇ)

[نۇرگۈل قاتارلىق بىرنەچچەيلەن چىقىپ كېتىدۇ.]

ھايىسخان: مەنمۇ مېڭىۋالاي، كېلە بەختى، يۇلەشتۇرىۋەت!

مايسەم: ھايساچا، قويسىلا تاغارنى!

بەختى: مەن كىگىز - كىچەك ئېلىپ چىقاي. (كەپىگە كىرىپ كېتىدۇ)

[تۇراپ بىلەن سايىم كىرىدۇ.]

ھايىسخان: ئەسسالام تۇراپ شۇجى، سايىم شەجاڭ ھارمىغايلا.

[ھەر ئىككىسى سالام ياندۇرىدۇ.]

سايىم: ھايىسخان، نىمە قىلىپ يۇرۇيسىز؟

ھايىسخان: نىمە قىلاتتۇق شەجاڭ؟

تۆت ئايالغا سەككىز ئەر، توگرا باستى قوللارنى،
ئۇسسۇپ بەردى توپىنى. قاچان كېلەر سوپۇنى. —

دەپ ئىشلەپ يۇرۇپتىمىز!

[مايسەم ئاغزىنى توسۇپ پىخىلداپ كۈلىدۇ.]

سايىم: ئاغزىڭىزدىن ئۇرا تېگى گەپتىن باشقىسى چىقمايدۇ - ھە؟!

ھايىسخان: يەۋاتقىنىمىز ئۇرا تېگى قوناق بولغاندىن كېيىن، ئۇراتېگى گەپ چىقسىمۇ چىققاندۇ، شەجاڭ!

سايىم: كۆپ - كۈندۈزدە قالايمىقان جۆيلۈمەڭ!

ھايىسخان: كېچىسى ئارام خۇدا ئۇخلاشقا پۇرسەت بەرمىگەندىن كېيىن كۈندۈزى جۆيلىسەممۇ جۆيلىگەندىمەن، شەجاڭ! (مايسەمگە) ماۋۇ تاغىرىمنى يۇددۇرۇۋەتسىلە خېنىم.

مايسەم: ھاياسچا، قويسىلا دەيمەن!

ھايىسخان: كۆتىرەي، سىڭلىم كۆتىرەي! 20 نەچچە يىل كۆتىرىپتىمەن، ھىلى ھەم بولسىمۇ كۆتىرەي!...

سايىم: كۆتىرىڭ! (قاپنى يۇددۇرۇپ قويۇپ) سوتسىيالىزىمنىڭ ھەيۋەتلىك بىناسى مانا شۇنداق جاپالىق ئەمگەك بىلەن تىكلىنىدۇ.

ھايىسخان: شۇنداق، شەجاڭ. (نەزمە ئوقۇيدۇ):

قاپ كۆتىرىپ كەچكىچە، ئۆتەر بولدۇق جاھاندىن،
ھالىمىزدىن كەتكىچە. شۇ بىناغا يەتكىچە...

(چىقىپ كېتىدۇ)

مايسەم: (تۇراپقا قاراپ) دادا، بىز قىلىپ بەرگەن ئىسپىراپكىلار داۋىيدە ئۆتمەيدىكەن، سېكرىتارلارغا گەپ قىلىپ قويغىنا.

سايىم: ھازىر دىخانلارنىڭ ئەڭ ئالدىراش ۋاقتى تۇرسا!

مايسەم: ئۇلار خۇدانىڭ قايسى بىر كۈنىدە ئالدىراش ئەمەس؟ دادا، ئەزالارنىڭ پىكرى بار ئىكەن، سىلەر باشلىق بولغاندىكىن تۈرلۈك قىلماي ئۇبدان ئاڭلاپ بېقىڭلار!... (سومكىنى يەلكىسىگە ئارتىپ) مەن كەتتىم ئەمىسە. (چىقىپ كېتىدۇ.)

سايىم: (ئۆز - ئۆزىگە) پىكىر - پىكىر؟ ئاڭلاپ كەلسە تۈگەمدۇ ئۇ خەقنىڭ پىكرى!

تۇراپ: يىگىرمە نەچچە يىل قاپ كۆتەرگەن دىخان يەنىلا كۆتىرىۋاتىدۇ، شۇنداق قىلىپمۇ قەرز ھەم مۇھتاجلىقتىن زادىلا قۇتۇلالمايۋاتىدۇ، ئەمدى ئۇلارنىڭ پىكرىگە ئەستايىدىل قۇلاق سالمىساق بولماس!

[بەختى كىگىز كۆتىرىپ چىقىدۇ، ئارقىسىدىن ئىسمايىلمۇ چىقىدۇ.]

بەختى: ئەسسالامۇئەلەيكۇم يۇرت چوڭلىرىم، شۇجىلىرىم، شەجاڭلىرىم، ئۇلۇقلىرىم... تەنلىرى ساق، كۆڭۈللىرى خۇشچاغ تۇرۇۋاتقاندۇ؟...

سايىم: ئۆزەڭنىڭ ئەھۋالىڭچۇ؟ قانداق جاھاندارچىلىق قىلىۋاتىسەن؟

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا شەجاڭ ئاتا، گۇڭشې دىگەن بىزدەك تۇغما كەمبەغەللەرنىڭ ئۆز ئائىلىسى. يىگىنىمىز ئالدىمىزدا، يىمىگىنىمىز كەينىمىزدە ئۆتۈۋاتىدۇ.

سايىم: شۇنداق، قوينى كەڭ كوللىكتىپ، باغرى ئاۋات گۇڭشې بولمىسا، ساڭا ئوخشاش كەمبەغەللەر كاپالەتكە ئىگە بولالمايتتى - دە؟

[ئىسمايىل داستىخان، چەينەك ئېلىپ چىقىدۇ.]

بەختى: شۇنداق - شۇنداق، هەر بىرلىرىنىڭ دۆلىتىدە تۆمۈر دەپتەرگە پۈتۈلگەن نورمىمىزنى ئايمۇ - ئاي ئۆكسۈتمەي بېرىۋاتىدۇ، قېنى شەجاڭ ئاتا، مەزەگە باقسىلا.

تۇراپ: مۇشۇ كۈنگىچە راستىنلا رازىمۇ سەن بەختى؟

بەختى: رازى بولمامدىغان شۇجى ئاتا، مىڭ مەرتىۋە رازى دىسىلە، ئالقىنىم ساپنى، يەلكەم قاپنى، بېشىم ئاپتاپنى كۆرمەي، كۈنۈم مۇشۇنچىلىك ياخشى ئۆتۈۋاتسا رازى بولمامدىغان! لېكىنزە...

تۇراپ: (رىغبەتلەندۈرۈپ) ئېيتىۋە، لېكىنزە نىمە؟

بەختى: (روھلىنىپ) يېقىنىنقىياغى مەيدەم يېلىڭداپ زەردەم قاينايدىغان بولۇپ قالدى، بىزنىڭ سېكرىتارغا شۇنداق بىر قۇلاق قېقىپ قويسىلىرى، بۇغدايدىن بىر ئاز ئىلتىپات قىلىۋەتسە...

تۇراپ: ماڭ ئەمىسە، سېكرىتارنى چاقىرىپ كەل.

بەختى: (داستىخاندىن كۆز ئۈزەلمەي) ئىسمايىل ئاكا، سەن بېرىپ «هايت» دەۋەتمەمسەن!

ئىسمايىل: ئۆزەڭچۇ؟

بەختى: ئۆزەڭ بىلىسەن ئىسمايىل ئاكا، يۈرت چوڭلىرىدىن كۆپرەك تەربىيە ئېلىۋالمىسام بولمايدۇ.

ئىسمايىل: ماقۇل تاقاقنى ئېتىۋېتىپلا چاقىرىپ كېلەي. (توسمىغا بېرىپ، بىر تەرەپنىڭ تاقىغىنى ئېتىۋېتىپ غولتوغراق تەرەپكە كېتىدۇ)

سايىم: (بەختىگە) سەن ئەمدى ئابباس دادۇيجاڭنى چاقىرىپ كەل.

بەختى: ماقۇل، ماقۇل. (بىر پارچە ناننى قوينىغا سېلىپ، بىر - ئىككى قەدەم ماڭغاندىن كېيىن) شەجاڭ ئاتا، بىر تال تاماكا چېكىۋالاي، ژىتىق - پىتىق، ئۇۋاق - تۈۋەك، چاقاق - ماقاقلار باردۇ؟

سايىم: هە، (بىر چېكىم تاماكا ۋە قەغەز بېرىدۇ)

بەختى: ياپىر، ئەجەپ قالتىس تاماكا ئىكەنغۇ بۇ! (هوزۇرلىنىپ پۈرايدۇ ۋە ئەزمىلىك بىلەن ئورىغاچ توسما ئۈستىگە چىقىدۇ هەم قولىنى سايىۋەن قىلىپ هۆلتوغراق تەرەپكە قارايدۇ) ئەنبەرنىساخان... هەي دۇيجاڭ خېنىم، باشلىقلار ئاتباس دادۇيجاڭنى چاقىرىدۇ!...

تۇراپ: هۇ ياغ تاپان! هورۇنلىغىڭنى قارا!

بەختى: بىر سىۋەت ئۈزۈم ئالغاچ كەلسۇن، دەيدۇ!

تۇراپ: بەختى! (ئاچچىقلاپ) نىمە دەۋاتىسەن؟

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا... ــ هى ــ هى ــ هى... ئەمدى...

تۇراپ: نىمە ئەمدى؟!

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا شۇجى ئاتا. كەچ كۈزنىڭ ئۈزۈمى بىلەن قارا بۇغداينىڭ نېنى... (يىراققا بويۇنداپ) قارىسىلا، ئىسمىن شۇجى بىلەن هاشىم ئەلنەغمىمۇ كېلىۋاتىدۇ، بىردەم نەغمە قىلدۇرۇپ بەرگەن بولسىلىرى - زە...

سايىم: ئاتىباسنى چاقىرىپ كەل، دەۋاتىمەن ساڭا!

بەختى: ماقۇل ئاتا، ماقۇل. (ئازراق مېڭىپ) مانا - مانا، ئاتىباس دادۇيجاڭىمۇ كېلىپ قالدى، ئۇششاقۇ - چوڭ، پىششىقۇ - توڭ ھەممىسى جەم بولدى بۇ يەرگە!

[بىر تەرەپتىن ئىمىن كۆلا، ھاشىم بوۋاي، ئىسمايىل؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئاتىباس كىرىدۇ. ئىمىن كۆلانىڭ يەلكىسىدە ئۇنئالغۇ بار.]

سايىم: (سالاملىششىتىن كېيىن ئۇنئالغۇنى ئىما قىلىپ) ھە، ئىمىن شۇجى، يېڭى بىر مەشۇق تېپىۋالدىڭمۇ نېمە؟

ئىمىن: شۇنداق، سايىم شەجاڭ، 3 - ئومۇمى يىغىندىن كېيىن كۆڭۈلگە ياققۇدەك سايراۋاتقان بۇ بۇلبۇلغا راستىنلا ھېرىس بولۇپ قالدىم. ھەر بىرلىرىنى بۇ تەرەپلەرگە قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدىكىن؟

سايىم: (تەنە بىلەن) تۇراپ شۇجىنىڭ قوسىغىغا جىن كىرىۋالغىلى ئۇزۇن بولدى، دېھقانلار بىلەن سۆزلەشمەك، سىرداشماق دەپ يۇرتمۇ - يۇرت سۆرەپ يۈرىدىغۇ ئادەمنى!

ھاشىم: كەلگەنلىرى تولىمۇ بەلەن بوپتۇ شەجاڭ، بىزنىڭمۇ تالاي گەپلىرىمىز يىغىلىپ قالغان ئىدى.

[ئەنبەرنىسا بىر سېۋەت ئۈزۈم كۆتىرىپ كىرىپ كېلىدۇ.]

ئەنبەرنىسا: ئەسسالام سا شەجاڭ، تۇ شۇجى، قەدەملىرىگە مۇبارەك بولسۇن!

بەختى: (سېۋەتكە بويۇنداپ) پاھ، قالتىس ئۈزۈم ئىكەن. (ئەنبەرنىسانىڭ قولىدىن ئېلىپ داستىخانغا قويىدۇ) باقسىلا شەجاڭ ئاتا، شۇجى ئۆزلىرىمۇ ئېغىز تەگسىلە. (ئۆزى بىر ساپ ئۈزۈم بىلەن بىر پارچە ناننى ئېلىپ) قاتلىمىنى خام قايماق بىلەن، شىرمان ناننى مانا مۇشۇنداق ئاق تالنىڭ ئۈزۈمى بىلەن يەيدىغان بولسا - زە...

تۇراپ: ھاشىمكا، سىنىڭ ئۆتكەن كۆۋرۈكۈڭ بىزنىڭ ماڭغان يولىمىزدىنمۇ كۆپ. قېنى، كۆڭلۈڭگە پۈككەن گەپلىرىڭنى بىر دەپباققىنا؟

ھاشىم: (ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ) ھەي، نىمىمۇ دەي... دادۇيىمىز بۇ يىل يەنە قۇتقۇزۇش ئاشلىقىغا مۇھتاج بولىدىغان بولدى!...

بەختى: قۇتقازمىسا ئۆلەپ قالمامدۇ ئادەم!

ھاشىم: شونداق، بىز يامان ئۆگىنىپ قالدۇق، ھە دېسىلا—سۇسىز قالغان بېلىقتەك ئاغزىمىزنى ئېچىپ، قۇتقۇزۇش تەلەپ قىلدۇق. ھوسۇل چىقمىسا دېھقان بىلەن يەردىن كۆردۇق. بۇ — ئۆز - ئۆزىمىزنى ئالداش ئەمەسمۇ؟

ئىمىن: بىزدە ئەزەلدىن قۇرۇق گەپلەر كۆپ بولدى، ئەمەلىي ئىش بولمىغاچقا، دېھقانلارمۇ يۆگەي قۇرۇتتەك تۈگۈلۈپ ئالدى. ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ ئەھۋالىغا يارىشا بىر يول تاپمىساق بولمايدۇ!

سايىم: ئۆزەڭ بىلگەن يولنى ئاتاڭغا بەرمە. دېگەن گەپ بار. بىز مېڭىۋاتقان يول 20 نەچچە يىلدىن بېرى ھالاۋەت كەلتۈرگەن داغدام يول. بۇنىڭدىن باشقا يول تاپمەن دېيىش — ئاش بەرگەن قازاننى چاققاندەكلا بىر ئىش. ئاشلىقىمىزنىڭ كاملىقىغا

كەلسەك، بۇنىڭغا ھەر يىلى ھۆكۈمەت قاراپ تۇرمىدى، ھېلى ھەممۇ پارتىيە بولغاندىكىن قاراپ تۇرماس!...

ئىمىن: (بىر ئاز قىزىشىپ) بىز دۆلەتكە قانچىلىك غەللە - پاراق تاپشۇردۇق؟ يازدا تاپشۇرۇپ، قىشقا كەلگەندە ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپ يۆلۈپ ئالساق، بىزنىڭ دۆلەتكە، خەلققە قوشقان تۆھپىمىز زادى نىمە بولىدۇ؟!

تۇراپ: (ئەتراپتىكىلەرگە تەكشى نەزەر تاشلاپ) يولداشلار، ئويلاپ بېقىڭلار، بىز قاچانغىچە يۇقۇرىغا قول سوزۇپ، ئاغزىمىزدىكى گەپ بىلەنلا ئۆتتۈۋېرىمىز؟! دىخانلارنى ھەقىقى پاراۋان تۇرمۇشقا ئىگە قىلىشنىڭ بىرەر ئۇنۇملۇك چارىسىنى ئىزدەپ تاپىمىدۇق؟! ئون يىلنىڭ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» دىن كۆردۇق، يەنە مۇشۇنداق بولىۋەرسە، ئەمدى كىمدىن كۆرىمىز؟!

[ئەتراپتىكىلەردە جانلىنىش پەيدا بولىدۇ، لېكىن سايىم بۇ گەپلەرگە ئىرەڭسىمىگەندەك بوينىنى تولغاپ چەتكە قارىۋالىدۇ، بەختى بىلەن ئەنبەرنىسا ھاڭۋېقىپ تۇرىدۇ.]

ھاشىم: (ھاياجانلىنىپ) بەلەن گەپ بولدى قېرىنداشلار، بەلەن گەپ بولدى، دىخاندا گۇنا يوق، يەردە گۇنا يوق! دىخان دىگەننىڭ باش - كۆزىنى ئوبدانىراق سىلاپ قويغىنا، يولۇۋاسقا ئايلىنىدۇ. بىز بۇرۇن گۇرۇپپىلاشقان، كوپىراتلاشقان چاغلاردا قانداق ئىدۇق؟ ھەممە ئادەم ئىشلەيتتى، شۇ چاغدىمۇ بىزنىڭ يەر شارائىتىمىز بۇنىڭدىن ناچار تۇرۇپ مول - ھوسۇل ئالغانتۇق، ئاتىلىرىمىزنىڭ قولىغا، قامچىلىرىمىزنىڭ دەستىسىگە قىزىل لېنتىلارنى ئېسىپ دۆلەتكە ئاشلىق سېتىپ بېرەتتۇق، لېكىن بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە شۇنچە كۆپ ئېتىز - ئېرىق قۇرۇلۇشلىرىنى قىلىپمۇ يەنە قەددىمىزنى كۆتىرەلمىدۇق، يىلدىن - يىلغا بەتتەر بولۇپ كەتتۇق، بۇنىڭ سەۋەبى زادى نەدە؟ سىلەر باشلىقلار نىمىشقا بۇنى ئويلىمايسىلەر؟

تۇراپ: بىز شۇ بېسىپ ئۆتكەن ئەگرى - توقاي يوللىرىمىزنى يەكۈنلىگەن ئاساستا، ئۆز يېرىمىزنىڭ ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان بىرەر يول تېپىپ چىقساق قانداق؟ ھاشىمكا، ئۆزەڭ ئويلىغاننى دەپباقە، نەچچە كۈندىن بېرى دىخانلار بىلەنمۇ كۆپ مۇڭداشتىڭ.

ھاشىم: بولىدۇ، سىلەر ئاڭلاشنى خالىساڭلار، مەن دەپباقاي: كۆتىرىشنى بىلسەڭ تاشمۇ يېنىك، تاغمۇ يېنىك دەپتىكەن، مېنىڭچە، بىز دۆلەتتىن ئوزۇقلۇق ئاشلىغى تەلەپ قىلغاندىن كۆرە، ئۆزىمىز ئوزۇقلۇق ئاشلىغى تېرىغىنىمىز ياخشىراق. بىزنىڭمۇ ئەمگەك قىلىدىغان ئىككى قولىمىز تۇرۇپ، ھەر يىلى سەدىقە تىلەش نومۇس ئەمەسمۇ؟!

سايىم: قېنى، قانداق قىلماقچىسىز، گېپىڭىزنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتىڭا!

ھاشىم: ئەگەر جۈرئەت قىلالىساڭلار، ئوزۇقلۇق ئاشلىغى تېرىش ئۈچۈن جان بېشىغا بەش - ئالتە پۇڭدىن يەر بېرىڭلار، كۆپچىلىكنىڭ ئاش ئوزۇقى ھەل بولسا، دۆلەتنىڭمۇ، سىلەرنىڭمۇ بېشىڭلارمۇ ساقىيىدۇ، قانداق؟

ئىمىن: توغرا، ئەمىلى يوق سوپىدىن تۇخۇمى يوق توخۇ ياخشى، دەپتىكەن. قالدۇرۇق يەرنىمۇ كۆپەيتىپ بەرسەك دەيمەن، دىخان دىگەن يەر بىلەن دىخان!

بەختى: (ھەيران بولۇپ) ئۇ يەرلەرنى كىم تېرىپ بېرىدۇ؟

ئىمىن: كىم تېرىپ بېرەتتى؟! ھەر كىشى ئۆزى تېرىدىمامدۇ!

ھاشىم: (ئەنبەرنىسا بىلەن بەختىگە مەنىلىك قاراپ) ئەمگەك قىلمىغان ئادەمنى دېھقان دېگىلى بولامدۇ! بىكار يېتىپ يېيىشكە تاغمۇ چىدىمايدۇ - دە!

بەختى: (سايىمغا يېقىنلىشىپ) ئۇنداق قىلسا بىزدەك قول ئىلكىدە يوق تۇغما كەمبەغەللەرگە ئۇۋال بولمامدۇ، شەجاڭ ئاتا؟!

سايىم: (ھاشىمغا) ئۇيۇلتاشتەك ئۇيۇشقان دېھقانلارنى ئەمدى كېلىپ قومدەك چېچىۋېتەيلى دىمەكچىمۇسىز! ياڭاللا، بۇنداق ماڭىدىغان بولساق، تۈۋى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كېتىمىز!

بەختى
ئەنبەرنىسا
:ياپىر!... ئۇنداق يولغا ماڭغىلى بولامدىغان!

سايىم: بىز بۇرۇن يەككىلىكنىڭ دەردىنى ئاز تارتمىغان. ئەمدى كېلىپ بىر غىش - بىر كېسەكلەپ قوپارغان بۇ ھەيۋەتلىك بىنانىڭ ئۇ يەر بۇ يېرىدىن تېشىپ، ھۆتمە - تۆشۈك قىلىۋەتسەك بولامدۇ؟!

ھاشىم: سايىم شەجاڭ، بىنا ھەيۋەتلىك بولغان بىلەن ئۇنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغانلارنىڭ قوسىغى ھۆتمە - تۆشۈك بولۇپ كەتسە مەيلىمۇ؟!

سايىم: ھاشىم ئاخۇن، بۇنداق جۆيلىمەڭ، يېڭى جەمىيەتنىڭ شاپائىتى كۆپ، سوتسىيالىزىم دەۋرىدە ھېچكىم ئاچ قالمايدۇ!

ئىمىن: (سالماق ھەم جىددى قىياپەتتە) ئۇغۇ شۇنداق شەجاڭ، يېڭى جەمىيەتنىڭ بىزگە قىلغان شاپائىتى ھەقىقەتەنمۇ كۆپ، ئادەم - ئادەمنى ئېزىدىغان جاھالەتتىن قۇتۇلۇپ، ئەركىن، ئازادە بولدۇق. لېكىن زە، قوساقتا كەلگەندە كوپېراتىپتىن پەرقىمىز نىمە؟!...

ھاشىم: (تاقەتسىزلىك بىلەن) ئۆدەك كۆلگە تارتىپ، يىلان چۆلگە تارتىپ دېگەندەك ئىشلىرىمىزنىڭ ھېچ چېكى چىقمىدى، بىز ئۆزىمىزنى ياللانما، كەمبەغەل دەپ يۈرۈپ قىزىمىزنى تالاغا چىقىرالمىساق، ئوغلىمىزنى ئۆيلىيەلمىسەك، بۇ تۇرمۇشنىڭ نىمە خۇشلىقى قالدى؟!

ئىمىن: سۆزلىسەك گەپ تولا، بابا ھاشىمكام دېھقانلارنىڭ كۆڭلىدىكى گەپنىڭ قايمىقىنى ئېيتتى، يەرنى دېھقانلارغا ھۆددىگە بېرەيلى!

سايىم: (زەردە بىلەن) بۇنداق قىلىش ئومۇمنىڭ توپىسى بىلەن شەخسنىڭ تېمىنى قوپارغانلىق بولىدۇ. (بەختى بىلەن ئەنبەرنىساغا قاراپ) قانداق دىدىم؟

ئەنبەرنىسا: توغرا دىدىلە شەجاڭ.

بەختى: كىتاپ سۆزىدەكلا گەپ بولدى، شەجاڭ ئاتا.

سايىم: (ئاببىاسقا) ئاببىاس دادۇيجاڭ سىزنىڭ پىكرىڭىز چۇ؟

ئاببىاس: (ئارىسالدا بولۇپ) مېنىڭچە بولغاندىمۇ، ھاشىمكام بىلەن ئىمىن شۇجىنىڭ...

ئەنبەرنىسا: (گەپنىڭ ئاخىرىغا ئۇلاپلا) ئەقىلغا سىغمايدۇ، دېھقانلارنىڭ كۆڭلىگە ياقمايدۇ، دىمەملا!...

ھاشىم: ئىنساپ بىلەن ئويلاپ بېقىڭلار، چىرايلىق گەپلەرنىلا ئاڭلاپ، چىرايلىقىنا كۆڭنى كۆرمەي تەشنالىقتا ئۆتۈپ كېتىۋېرەمدۇق؟ بىزگە تۈزۈكرەك بىر يول يوقمۇ زادى؟!

تۇراپ: بىر نەچچە كۈندىن بېرى دادۇيلەرنى ئارىلىدۇق، دېھقانلار بىلەن پىكىرلەشتۇق، يېقىنچە بىر يولدا مېڭىش كۆپچىلىكنىڭ ئارزۇ - تەلىۋى ئىكەن. شۇنداقمۇ سايىم شەجاڭ؟

سايىم: (سۇسقىنا) ھە، شۇنداق!

تۇراپ: شۇنداق بولسا، دېھقانلارغا يەر تەقسىملەپ، ئۇزۇقلۇق ئېتىزى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى غولتوغراقتا سىناق قىلىپ باقايلى، قانداق، قوللامسىلەر؟

ئىمىن: قوللايمىز، بۇ يولنىمۇ بىر مېڭىپ باقمامدۇق قېنى.

ھاشىم: شۇنداق قىلايلى، بۇرۇن ھەممىمىز بىر ئېتىزغا توپلىشىپ ئىشلەپ قالغان كۈنىمىز بۇ، ئەمدى چېچىلىپ تۇرۇپمۇ ئىشلەپ باقايلى.

سايىم: (نارازى بولۇپ) بۇ ئىشقا مېنىڭ پىكرىم تۇرىدۇ، يەرنىمۇ سارجان بىلەن گوڭلاپ تەقسىم قىلارمىز، ئەمدى ماۋۇ توسمىلىق ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى قانداق تەقسىم قىلىمىز؟ جۇۋازچىنىڭ كەمچىنىدە كەمچەنلەيمىزمۇ؟

تۇراپ: ئات تاپقان ئادەمگە ئىگەرمۇ تېپىلىپ قالار.

ھاشىم: ئەزەلدىن ئېقىپ كېلىۋاتقان سۇ ھېلىمۇ ئۆز يولىدا ئېقىپ كېلىۋېرىدۇ، ھەر كىم ئۆز نۆۋىتىنى ئالسا بولمىدىمۇ؟

سايىم: (غادايغان ھالدا) ھىم!... بۇ ئۇنداق بالىلارنىڭ ئويۇنچۇقىدەك ئاسان ئىش ئەمەس، قېنى كۆرەرمىز، كېيىنكى پۇشايمان ئۆزىگە دۈشمەن بولۇپ قالمىسىلا مەيلى!...

[ئۇلار بىر - بىرىگە قاراشقىنىچە چىراق غۇۋالىشىدۇ، پەردە تېز يېپىلىدۇ.]

ئىككىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: 1980 - يىل باھار، سەھەر.

[سەھنە تۈزۈلۈشى: بىرىنچى كۆرۈنۈشكە ئوخشاش، غولتوغراقلىق ئۈچ دېھقان بىلەن ھۆلتورغاقلىق بەش دېھقان قاتتىق مۇشلىشىۋاتقاندا پەردە ئېچىلىدۇ.]

بەختى: (قاپقاقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ كاناي بىلەن ۋاقىرايدۇ) سۇ ھۆكۈمەتنىڭ، يەر ھۆكۈمەتنىڭ، سۇ تالاشمايلى، ئەلەم كۈرىشى قىلىشقا بولمايدۇ، قان ئاققۇزۇشقا بولمايدۇ!

ئىسمايىل: (سوقۇشۇۋاتقانلارغا هاي بېرىپ) ئۆلۈم جېدەلى چىقارماقچىمۇ سىلەر؟ نېمە دېگەن سەتچىلىك بۇ؟! بولدى قىلىڭلار، بولدى!

ئەنبەرنىسا: (ھۆلتوغراقلىقلارغا مەدەت بېرىپ) ئۇرە، ھە، «سۇ» دېگەننىڭ ئاغزىغا ئۇر! (غولتوغاقلىقلار بوش كەلمىگەندە، ئەسەبىلەرچە ۋاقىراپ) ئادەم بارمۇ؟ ئادەم ئۆلدى؟ ...

سابىر: (بىر قانچە يىلەن بىلەن ئېلىشىپ تۇرۇپ) ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلەمدۇق! ناسىر قاپقىنى ئېچىۋە!

[ناسىر ئۆزىگە ئېسىلغان بىرسىنى ئىرغىتىپ تاشلاپ توسمىغا چىقىدۇ، تاقاق كۆتەر-گۈچنى تولغايدۇ، غولتوغراق تەرەپتىكى تاقاق كۆتىرىلىپ، سۇ شاقىراپ ئاقىدۇ. سا-

AltunOq

بىر بىلەن يەنە بىر يىگىت ھۆلتوغارقلىقلارنىڭ توسمىغا چىقىش يولىنى توساپ تۇرىدۇ.

ئەنبەرنىسا: بۇ قانۇنسىزلىق! زومىگەرلىك! ئىمايىل ئاكا، قاراپ تۇرغىنىڭ نېمىسى؟!

ئىسمايىل: ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن سۇ ئېچىشقا رۇخسەت يوق، توختا! (توسما تەرەپكە ئۆزىنى ئاتىدۇ)

سابىر: بىزنىڭ ئىككى قېتىملىق سۇيىمىزنى كىمگە ساتتىڭ؟! نېرى تۇر، توخۇ يۈرەك مىراپ! (ئىسمايىلنى ئىتتىرىۋېتىپ، دامبا ئۈستىگە چىقىدۇ) ھېچكىمدىن سۇ تالاشقىنىمىز يوق، سۇ نۆۋىتى بىزنىڭ! (ئۆز كىشىلىرىگە) ئاغىنىلەر، چىڭ تۇرۇڭلار!

[سابىر بىلەن يەنە بىر يىگىت ھۆلتوغراقلىقلارنى دامبا تەرەپكە يېقىن يولاتمايدۇ.]

ئەنبەرنىسا: (ئىسمايىلنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ) ئىش بولمىدى، ماڭ، تېلېفون بەر، ساشەجاڭ ئۆزى كەلمىسە بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ، بول! (ئىسمايىل چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باشقىلارغا) شۇنچە ئادەم ئاشۇ پومنىڭ پۇشتىدىن قورقۇۋاتامسىلەر؟ ئىسىت - ئىسىت! ئۆتە ئۇياتقا! ھە، ئۇرە، بەختى سەنمۇ كېلە!

[سابىر بىرسى بىلەن ئېلىشىۋاتقاندا، بەختى توما بېشىدىن چۈشىدۇ.]

بەختى: (سابىرنى كۆرستىپ) قانداق قىلىدىكىن دەپ قاراپ تۇرسام، نوچىلىغىنى تېخى! قۇلاق تۈۋىگە بىر قويۇپ، بولاق تۈۋىگە ئۇچۇرىۋەتمەي ئۇنى! (يەڭ شىمايلاپ ئارقىدىن مارىلاپ كېلىدۇ) كېلە، سىيىت نوچى بولساڭمۇ كەل، رۇستەممۇ دەستان بولساڭمۇ كەل، كەل!

[سابىر ئېلىشىۋاتقان ئادىمىنى تۇتۇۋېلىپ يېقىرتىۋاتقاندا، ئۇ ئادەمنىڭ پۇتى بەختىگە تېگىپ يىقىلىدۇ.]

بەختى: ۋايجان! ... ئادەم بارمۇ؟! ... (ئۆمىلەپ قاچىدۇ.)

ئەنبەرنىسا: (بىشەملىك بىلەن سابىرغا ئېسىلىۋالىدۇ) ئۇرە، لۈكچەك! نوچى بولساڭ مېنىمۇ ئۇر!

سابىر: نېرى تۇرۇڭ، ياقامنى قويىۋېتىڭ! (ئۆزىنى قاچۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ)

[بىر نەپەر ھۆلتوغراقلىق كېلىپ، سابىرنىڭ تاغىغا پىچاق سالىدۇ.]

ئەنبەرنىسا: قېنىمنى ئىچە، شۈكپەن پوم!

سابىر: (ئەنبەرنىسانىڭ قولىنى قايرىپ، ئىتتىرىۋېتىدۇ ۋە ئارقىغا بۇرۇلۇپ) ھۇ نامەرت! (ئىككى قەدەم مېڭىپ سەنتۈرۈلىدۇ)

سابىر! (تېز كېلىپ يۆيۆلىۋالىدۇ) ھۇ، قاتىل!

[مۇشتلىشىۋاتقان يەنە بىر ھەمراسىمۇ كېلىدۇ.]

ھەمراسى: سابىر، ھە؟ ... كۆتەر، بول، دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارايلى. (سابىرنى كۆتىرىپ كېتىۋېتىپ) خەپ توختاپ تۇرۇش! (چىقىپ كېتىدۇ)

[ھۆلتوغراقلىقلار غالىپلارچە كۆرەڭلىگەن ھالدا ئارقىدىن قاراپ قالىدۇ.]

ئا: ھالى شۈكەنغۇ! قۇچقاچتەك جېنىغا يوغان سۆزلىشىدۇ، تېخى!

ب: «سۇ - سۇ» دېگىنىگە تويسۇن!

ئەنبەرنسا: (يىقىلغان يېرىدىن قوپماي تۇرۇپ كاسىسىنى سىلاپ) خەپ توختاپتۇرۇش! ۋايەي، ۋايجان! (يۆلىمەكچى بولغانلارغا) قويۇڭلار، تۇرغۇچىلىك مادارىم يوق! پۇتۇن ئەزايىمغىرىسلاۋاتىدۇ! ۋاي!... ۋايجان! ...

[سايىم بىلەن ئابباس كىرىدۇ، ئىسمايىل كەينىدىن چىقىدۇ.]

سايىم: نىمە بولدى؟

ئاباس: (ئەنبەرنساغا) هوي، نىمە بولدۇڭلا؟ تۇرۇڭلا، (يۆلەيدۇ) هە، زادى نىمە ئىش؟

ئەنبەرنسا: (ئېغىر زەخمىلەنگەن قىسىياپەتتە ئىڭراپ) ۋايجان! ... ۋايەي ... هۆكۈمەت نەگە كەتتى؟ قانۇن نەگەكەتتى؟ پومىشىك ئۇنسۇرلار تەتۈرھىساپئالسا مەيلىمۇ؟! ۋايجان! ...

ئاباس: ئولتۇرۇپ سۆزلەڭلا، زادى نىمە بولدى؟ (سۇپىدا ئولتۇرغۇزىدۇ)

ئەنبەرنسا: سىنىپىي كۈرەش باش كۆتەردى! ... بولالمايۋاتىمەن، ئەزالاردىن سورىسىلا، سۇ! ..

سايىم: ئىسمايىل، سۇ. (ئىسمايىل كىرىپ كەتكەندىن كېيىن بىر - بىرلەپ سورايدۇ) يۈز - كۆزلۈك قانغا بويىلىپتۇ، سەن نىمە بولدۇڭ؟ سەنچۇ؟

ئا: تەتۈر ھىساپ ئالدى!

ب: قايتارما ھۇجۇم قىلدى!

سايىم: كىم؟

ئا - ب: سابىر دىگەن پوم!

سايىم: بىرلا سابىرما؟

س: ھەمشىرىكلىرىمۇ بار. (ئىسمايىل سۇ ئېلىپ چىقىدۇ، ئاباس ئەنبەرنساغا سۇ ئىچكۈزىدۇ)

سايىم: (سغا) سېنىڭ قولۇڭ سۇندىمۇ نىمە؟

س: ياق، شەجاڭ، ئۇلارنىڭ بېشىغا قاتتىقراق تەككەن ئوخشايدۇ.

سايىم: بويىڭغا ئېسىۋال. (دغا) لېپىڭنى چىقىرىۋەتتىمۇ نىمە؟ بىر پۇتۇڭ كىلدەڭلاپ قاپتۇغۇ؟!

د: يوقسۇ شەجاڭ. (ھەر ئىككى پۇتىنى سىلكىپ قويىدۇ)

سايىم: ئاخماق! ... بىر پۇتۇڭ زەخمىلەنگەن ئەمەسمۇ!

د: (كەينىڭ تېگىگە يېتىپ) راس شەجاڭ، راس، لېپىمنى چىقىرىۋەتكەن ئوخشايدۇ ... (ئاقساپ مېڭىپ قويىدۇ)

[بەختى يىراقتىن زارلىغان ھالدا كىرىپ كېلىدۇ.]

بەختى: ۋاي بېلىم، ۋاي! ۋاي! ...

سايىم: بەختى ساڭا نىمە بولدى؟

بەختى: سا بىر دىگەن پومىنىڭ كۈچىگى زۇلۇنۇمنى ئۈزىۋەتتى، شەجاڭ! ۋاي بېلىم! ... (ئەنبەرنساخاننىڭ يېنىدىن ئورۇن ئېلىپ، ئۇنىڭدىن ئېشىپ قالغان سۇنى ئاچكۆزلۈك بىلەن ئىچىۋېتىدۇ.)

سايىم: (ۋەزخانلىق بىلەن) كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخان سىنىپىي قېرىنداشلار، كۆردۇڭلارمۇ مانا، بەزى كىشىلەر مەسئۇلىيەت تۈزۈمى دىگەن نىمىنى سىناق قىل-

غىلى بىر نەچچە ئاي بولا - بولمايلا كاپىتالىزىم كۈچلىرى غولتوغراقتا باش كۆ-
تەردى. سىنىپىي يات ئۇنسۇرلار قويرۇق كۆتەردى. ئۇلار ئىست يۈرىكىنى قاپتەك قىلىپ، كەمبەغەل -
تۆۋەن ئوتتۇرا دېخانلاردىن تەتۈر ھېساپ ئالدى! بۈگۈنكى قانلىق ۋەقە پولاتتەك پا-
كىت! بىز ئەمدى مۇشۇ پاكىتلارنى تۇتقا قىلىپ ئۇلار بىلەن قەتئىي ھېساپلىشىمىز!

بەختى
ئەنبەرنىسا
: ھېساپلىشىمىز! (قولىنى كۆتىرىدۇ)

سايىم: ئاببas دادىيجاڭ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى هارۋا بىلەن دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىڭ.

ئاببас: شەجاڭ، بۇلار دوختۇرخانىغا بارغىدەك ھالدا ئەمەسقۇ!؟

سايىم: چۆيلىمەڭ! (كۆپچىلىككە) يۈز - كۆزلىرىدىكى قان بىلەن جاراھەت ئىزلىرىنى يۇ-
يۇپ تاشلايدىغان بولساڭلار دەۋادا ئۇتتۇرۇپ قويىمىز - ھە؟! ئۇختۇڭلارمۇ!؟ دە-
ۋاگەر سۈس بولسا، قازى مۇتىھەم بولىدۇ، دىگەن سۆز ئېسىڭلاردا بولسۇن!

كۆپچىلىك: ئۇختۇق. (ماڭىدۇ)

سايىم: ئەنبەرنىساخان، تۇرۇڭ، سىزمۇ دوختۇرغا كۆرۈنۈڭ.

ئەنبەرنىسا: مېنىڭ كارىم چاغلىق، ئالدى بىلەن كۆپچىلىكنىڭ غېمىنى يېسىلە ساشەجاڭ. (ئاببasقا)
ھوي، قېنى سىلە، سىنىپىي قېرىنداشلار بىھۇدە ئازاپ چەكمىسۇن، تېزراق ئېلىپ
بېرىڭلا ...

ئاببas: ماقۇل، (بەختىگە) سەنچۇ؟

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا دادىيجاڭ، مۇشۇ كەمگىچە دوختۇرخانا بوسۇغىسىغا دەسسەپ باق-
ماپتىمەن. شەجاڭ ئاتام بىر ئىلتىپات قىلىۋەتسە، ھىلى ھەم دوختۇرغا بارمىساممۇ
بولىۋېرىدۇ.

سايىم: نىمە ئىلتىپات؟

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا شەجاڭ، بىرەر ئوغلاق تەستىقلاپ بەرسىلىرى ... ھى - ھى - ھى...
(تۇساتتىن) ۋاي بېلىم! ۋاي - ۋاي ...

سايىم: بوپتۇ، بارمىساڭ بارما. (ئاببasقا) سەن مېڭىۋەرگىن.

ئاببas: (سۇسقىنا) ماقۇل. (چىقىپ كېتىدۇ.)

سايىم: (تۇسىنغا قاراپ چۆچۈپ) كىم ئاچتى؟ ھە، بۇ تاقاقنى كىم ئاچتى؟!

ئەنبەرنىسا: غولتوغراقلىق نوچىلاردىن باشقا كىم ئاچاتتى!

سايىم: ئىسمايىل، ھەي ئىسمايىل!

ئىسمايىل: خوش، شەجاڭ! (كەينىدىن چىقىدۇ.)

سايىم: سوتسىيالىزىمنىڭ سۈيىنى كاپىتالىزىمنىڭ پارچە - پۇرات كاندۇكلىرىغا ئېچىشقا رۇخ-
سەت يوق، دىمىدىمما ساڭا! ئۇلارغا نىمە ئۈچۈن سۇ بېرىسەن!؟

ئەنبەرنىسا: تاس - تاماس قالدى ئۇلار بۇ ياۋاشنىمۇ ئۇرۇپ ئۆلەمجان قىلىپ قويغىلى!

سايىم: ... ماڭ، تاقاقنى ئېتىۋەت!

ئىسمايىل: ئۇلارنىڭ بۇغدايلىرى ...

سايىم: جۆيلىمە! ئەت دىگەندىن كېيىن ئېتىۋە! (ئىسمايىل تاقاقىنى ئېتىۋەتكەندىن كېيىن)
ئىسمايىل، مۇزدەك چېيىڭ بارمۇ؟

ئىسمايىل: بار، بار. كۆپىنىڭ سۈيى بار، مەن ئەپچىقاي.

سايىم: سەن تاقاقىنىڭ يېنىدا مىختەك تۇر، ئۆزەم ئەپچىقاي. (كىرىپ كېتىدۇ) [هاشىم بىلەن
ئىمىن كىرىدۇ]

ئىمىن: سەن يەنىلا تاقاقىقا مىنىۋاپسەنغۇ، ئىسمايىلكا؟

هاشىم: غۇلتوغراقلىقلار سۇ ئىچەمدۇ ـ ئىچمەمدۇ؟ زەل ـ زىرائەتلىرىمىز قۇرۇپ كەتسۇنمۇ؟

ئىسمايىل: مېنىڭ قولۇمدىن نىمە كېلەتتى هاشىمكا، بۇيرۇقنىڭ قۇلى تۇرسام ...

ئەنبەرنىسا: يەنە يۇۋاشنى بوزەك ئەتكىلى تۇرۇشتىلىمۇ؟بۇ جاھاننىڭ ئىگىسى بار جۇمۇ! (كەيـ
گە قاراپ ۋاقىرايدۇ) هوي ساشەجاڭ!

بەختى: شەجاڭ ئاتا، يانا بوزەك قىلىۋاتىدۇ!

ئىمىن: بەختى، بۇ يەردە ساڭا نىمە بار؟ ماڭ ئىشىڭغا! (بەختى ئەزمىلىك بىلەن چىقىپ
كېتىدۇ.) ئۇ كىشىمۇ بۇ يەردە ئىكەندە!

سايىم: (چىقىدۇ) هە، يەنە نىمە غەۋغا!؟

هاشىم: نىمە ئۈچۈن غولتوغراقنىڭ تېگىشلىك سۈيى بېرىلمەيدۇ؟! باشقا دادۇيلەرنىڭ بۇغـ
دايلىرى ئىككى قېتىمدىن سۇ ئىچتى، بىزنىڭكىگە بىرەر قېتىممۇ قانغىدەك سۇ كىرگەـ
نى يوق. مايسىلىرىمىز قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ!

ئەنبەرنىسا: سىلەردە بۇرۇن بىرلا ئېرىق بار ئىدى، هازىر بولسا يۈز، بۇنچىلا ئېرىقلارغا بۆـ
لىۋەتسە، ئەزىم دەريانىڭ سۈيىمۇ يەتمەيدۇ ـ دە!

سايىم: ھەببەللى! ئىشىنىڭ كۆتەن بېشى ئەنە شۇ يەردە! تېخى سىلەر يېڭى يول ئاچتۇق
دەپ، مەيدەڭلەرگە مۇشتلايسىلەر، ئاقىۋىتى قانداق بولدى؟ سوتسىيالىزىم بىلەن كاـ
پىتالىزىم ئەزەلدىن چىقىشالىغان ئەمەس، سىلەر چىقىشتۇرماقچى بولغانىڭلار ئاردىن
ئوت چىقىپ كەتتى. ئەمدى بۇ ئوتنى سىلەر پۈتۈن گوڭشېنىڭ سۈيى بىلەنمۇ
ئۆچۈرەلمەيسىلەر!

ئىمىن: ئالدىراپ خوشال بولۇپ كەتمەڭ! خوشال بولىدىغان چوڭ ئىشلار تېخى ئالدىمىزدا!
هازىرقى مۇهىم ئىش سۇ مەسىلىسى!

سايىم: هازىرقى مۇهىم ئىش سۇ مەسىلىسى ئەمەس، يەنىلا يول مەسىلىسى! بىز سۈنى
كاپىتالىزىمنىڭ كاندۇكلىرىغا ئەمەس، سوتسىيالىزىمنىڭ سالا ئېتىزلىرىغا ئاقتۇرىمىز!

هاشىم: گوڭشې مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى بىزنىڭ دادۈيدە سىناق قىلىشقا قوشۇلغان. سۇ، ئاق
ئوغۇت قاتارلىقلاردىن باشقا دادۈيلەر بىلەن تەڭ بەهرىمەن بولىدۇ، دەپ قارار قىلغان.

سايىم: مەن قوشۇلمىغان، هېلىمۇ قەتئى قوشۇلمايمەن!

ئىمىن: قوشۇلۇش ـ قوشۇلماسلىق ئۆز ئىختىيارىڭىز، لېكىن قىلىنغان قارارنى ئىجرا قىلماسـ
لىق ئىختىيارىڭىز ئەمەس!

سايىم: جۆيلىمەڭ، ئىمىن شۇجى!

ئەنبەرنىسا: ئىممىنجان، سىلە كىم، بۇ كىشى كىم؟ شەيتانلىرى ساشەجاڭنى كىچىك كۆرسىتىۋاتامدۇ نىمە!؟ ئويناپ سۆزلىسىمۇ ئويلاۋراق سۆزلىسىلە جۇمۇ! ...

ھاشىم: (ئاچچىق بىلەن) سىلىگە نىمە گەپ ئەنبەرنىساخان؟! ۋىتىۋالاقىنىڭ ئۆپكىسىنى يىگەن بولسىلىرىمۇ ئاغزىلىرىنى بىردەم يۇمۇۋالسىلا!

[ھايىسخان ناخشا ئېيتىپ كىرىپ كېلىدۇ.]

ھايىسخان: (ناخشا):

تەشنا بولدۇق زەم - زەمگە، غولتوغراقنىڭ سۈيىنى،
تامچە - تامچە شەبنەمگە. كىمگە ساتتىڭىز شەجاڭ.
بىزنى سالغان كىم زادى، شۇنچە قىيناپ بۇ جاننى،
بۇ ئازاپقا، بۇ دەرتكە! نىمە تاپتىڭىز شەجاڭ!

سايىم: جۆيلىمەڭ!

ھايىسخان: پىكىر بەرسىمۇ جۆيلۈش بولامدۇ، شەجاڭ؟ مېنىڭ ئۆزلىرىگە ئىككى ئېغىز گېپىم تۇرىدۇ.

سايىم: خوش، قانداق گەپ؟!

ھايىسخان: يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە، بۇرنى تاشقا تېگىپتۇ دىگەندەك، ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئاغزىمىز ئاشقا تېگەي دىگەندە، بۇرنىمىزنى قاناتقىلى تۇرۇشتىلىغۇ؟!

سايىم: قالايمىقان جۆيلىۋەرمەڭ ھايىسخان!

ھايىسخان: (پىسەن قىلماي) مانا ئەمدى ئېرىنمەي ئەمگەك قىلسا، يېلىنماي قوساق تويىدىغان كۈنلەر كەلدى دەپ خوشال بولۇپ، ھۆددىگە ئالغان يېرىمگە جان تىكىپ ئىشلەۋاتسام، تاقاق ئۆستەڭگە مىنىۋېلىپ سۇ بېرىشمىدىلە! مېنىڭ جاپادا تېرىغان بۇغدايلىرىم گەجگى سۇيىگىمۇ قانغىنى يوق. ھوسۇل ئالالمىسام دادۇيگە نىمە دەيمەن؟! ئاتىسىز يېتىم باللىرىم بىلەن نىمە يەيمەن؟! غولتوغراقلىقتا سۇ بېرىشمەدىلا ياكى قان قىلىپ قۇرۇتۇپ يېيىشمەدىلا؟! بولمىسا مەن بىلەن بىللە مېڭىشسىلا، دادىخاغا بېرىپ سۆزلىشىمىز!؟

سايىم: جۆيلىمەڭ! نىمانداق تىلى زەھەر خوتۇن ماۋۇ! (ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ) ئۆتكەندىكىدەك ۋاقىتلار بولىدىغان بولسا، ھەي!... ئىككى ئېغىز گەپ بىلەنلا ئۆز جايىدا زاكىداپ قوياتتىم - دە!

ھايىسخان: ھە، شەجاڭ گەپ قىلسىلا، سۇ بېرىشەملا - بېرىشمەملا؟!

سايىم: (بىزار بولۇپ) مەن سۇ كادىرى ئەمەس، مىراپ ئەمەس!

ھايىسخان: ئۇنداق بولسا سۇ كادىرىغا دىسەك بولارمۇ؟ (ئىسمايىلغا) ھوي يوغان سۇ كادىرى، كاتتا مىراپ، ئەمدى نىمە دەيسەن؟ سۇ بېرەمسەن - بەرمەمسە؟!

AltunOq

ئىسمايىل: (ئارىسالىدا بولۇپ) شەجاڭ؟...

سايىم: غولتوغراققا سۇ بەرمە، دىدىمۇ مەن ساڭا!؟

ئىسمايىل: ئىچىۋېتەيمۇ ئەمىسە؟

سايىم: (دەرغەزەپلىنىپ) نىمە قىلساڭ قىلمامسەن!

ئىسمايىل: مانا ئەمىسە! (تاقاقنى ئاچىدۇ، سۇ غولتوغراق تەرەپكە راسا لۆمشۈپ ئاقىدۇ.)

هاشىم: ئىسمايىل ئاخۇن، يەنە ئىچىۋالمىغىن جۇمۇ. خوش شەجاڭ، يۈرىسىلە هايىسخان.

[هايىسخان، ئىمىن، هاشىملار چىقىپ كېتىدۇ.]

سايىم: (ئىسمايىلغا دوق قىلىپ) هۇ ياردىماس، لاتا قاسقاس!

ئىسمايىل: ئۆزلىرى بوشاپ كەتكەن تۇرسىلىرى ... شەجاڭ ...

سايىم: جۆيلىمە!

ئىسمايىل: شەجاڭ، مەندىمۇ نىمە ئامال؟

سايىم: كۆزۈمدىن يوقكىنە پۆپۈچەك!

[ئىسمايىل چىقىپ كېتىدۇ.]

سايىم: نىمانچە ئۆكتەم بولۇپ كېتىدىغاندۇ بۇ خەق! هەي ... گوڭشې ئەزاسى دىگەنىمۇ بىر بۇزۇق هارۋا! ئۈچ كۈندە بىر ئوڭشاپ تۇرمىساڭ ئەيۋاشقا كەلمەيدۇ. لېكىن تۇراپ شۇجى بولارنىڭ دىمىغىنى ئۆستۈرۈپ، تاپتىن چىقىرىۋەتتى! مانا قاراڭ، ئىمىن دىگەن تونۇگۈنكى خام سۈيىمنىڭ هالىنى!

ئەنبەرنىسا: غوجا تېمىغا يۆلىنىدۇ - دە!

سايىم: غوجا تېمى ئاشۇ تۇراپقۇ! ئۇنىڭ قانچىلىك كارامىتى باركەن!؟

ئەنبەرنىسا: هەي، سا شەجاڭ، تېخى بىلمەملا، ئۇلار شەمەر سىجاڭ بىلەن قۇدا بولماقچى؟ توقىمىغىنىڭ كۈچلۈك بولسا، كىمگىز قوزۇقىمۇ يەرگە ئولتۇرىدۇ - دە!

سايىم: نىمە؟ كىم - كىم بىلەن قۇدا بولماقچى دىدىڭىز؟

ئەنبەرنىسا: شەمەر سىجاڭنىڭ ئوغلى تۆرەمگە تۇراپ شۇجىنىڭ قىزى مايسەمنى جۆپلىمەكچى!

سايىم: (چۆچۈپ) هە؟! مۇنداق دەڭ! (ئۇيان - بۇيان ماڭىدۇ) شەمەر سىجاڭ بىزنىڭ يازغان خەتلىرىمىزدىن تۇراپ شۇجىنىڭ ئەهۋالىنى بىلگەندۇ، تېخى بىلمىگەن بولسا يەنە بىلدۈرىمىز. كېيىنكى ئىشنى شۇ چاغدا كۆرەرمىز، ئەنبەرنىساخان! ...

ئەنبەرنىسا: شۇنداق ساشەجاڭ! ...

[چىراق ئۆچۈپ، پەردە تېز يېپىلىدۇ.]

ئۈچىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: ئالدىنقى كۆرۈشتىن بىر نەچچە كۈن كېيىن، ئەتىگەن.

[سەهنە تۈزۈلۈشى: ئىككىنچى كۆرۈنۈشكە ئوخشايدۇ. قاپقا ئۈستىدە تۇرغان ئىسمايىل ئوڭ قولىنى سايىۋەن قىلغان هالدا غولتوغراق تەرەپكە هەۋەس بىلەن تىكىلىپ، زوق بىلەن ناخشا تىڭشاۋاتقان هالدا پەردە ئېچىلىدۇ.]

(ناخشا):

كۆكتە قۇرغۇي پەرۋازى،　　ئەندى كەلدى دىخاننىڭ،
داغدا بۇلبۇل ئاۋازى.　　بەختىيار باھار - يازى.
ئىشلەپ ھۆرياشا،
زامان كەڭتاشا!

ئىسمايىل: (ھاياجانلىنىپ) ۋاھ، نىمە دىگەن چوڭ ئۆزگىرىش بۇ!؟ (غولتوغراق تەرەپكە قاراپ) بۇرۇن ھەممىمىز غولتوغراقتا پاقا كۆكىرايدۇ دەيتتۇق،ئەمدى قارىسام، پاقا ئەمەس، راستىنلا تۇلپار كىشنەپتۇ. توۋا! ... بىر دادۇيدە ھايات شۇ قەدەر جۇشقۇن. (ھۆلتوغراق تەرەپكە قاراپ) بىر دادۇي تېخىچە بۇرۇختۇم! (يەنە غولتوغراققا قاراپ) بىر دادۇيدىكىلەر چاڭ كەلتۇرۇپ ناخشا توۋلاپ، خان - غوجامدەك ئىشلەۋاتقان، (ھۆلتوغراققا قاراپ) بىر دادۇيدىكىلەر قۇلاقنى يارغىدەك داڭ چالسىمۇ، يۆگەي قۇرۇتتەك تۈگۈلۈپ، تۇزۇككىنە ئىشقا چىقمايۋاتقان! توۋا! توۋا! ... مانا ئەمەسە، غولتوغراقنىڭ سۈيىنى بىر ئۇلغايتىۋېتەي! (تاقاقنى يەنىمۇ ئىگىزرەك كۆتىرىۋېتىپ) ئاقە، غولتوغراقنىڭ خوشلۇغىغا خوشلۇق قوشۇپ ئاق! ئاقە، قىن - قىنىغا پاتمايۋاتقان غولتوغراقلىقتەك قاشتىن ئېشىپ ئاق!

[غولتوغراقلىق ئۈچ دىخان كەتمەن، تاغار، سىۋەتلىرىنى كۆتىرىپ كىرىپ كېلىدۇ.]

دىخان A: قېنى، مۇشۇ يەردە ئازراق ئارام ئالايلى، (ئىسمايىلغا قاراپ) ئىسمايىل ئاخۇن، سۇيۇڭگە بەرىكەت بەرسۇن، ئېتىزلىرىمىزنى چىلىق - چىلىق قىلدۇەتتىڭ.

ئىسمايىل: (قايقا ئۇستىدىن چۇشۇپ) ھارماڭلا تۇققانلار، ناخشاڭلارغا كۆز تەگمىسۇن، قارىسام كانىيىڭلار خېلى ياغلىشىپ قالغاندەك قىلىدۇ.

دىخان A: خۇداغا شۇكرى، ئىسمايىل مىراپ، مانا ئەمدى نان - نانچە تېتىۋاتىدۇ، ئاشمۇ ئاشچە تېتىۋاتىدۇ، بېشىمىزنى سىلا مىراپ، دىخانغا خەيرى قىلغان قولۇڭنى خۇدايىم سەككىز جەننەتكە سالغاي ...

دىخان B: (دىخان A غا) قاسىم ئاكا،كىچىك تىللىرىڭ چىقىپ، بۇلبۇلدەك سايرايدىغان بوپسەنغۇ؟!

ددىخان C: يېقىنىنىڭياغى قاسىمكامنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىمۇ باشقىچە، بويىمۇ بىر غېرىچ ئۆسكەندەك قىلىدۇ، بەش ذوپۇسقا يەتتە مو يەر ئالدى، ئەگەر يەنە بىر قېتىم يەر ئىسلاھاتى بولۇپ قالسا، ئالدى بىلەن قاسىمكامنى پومىششىك چىقىرىمىز - دە!
(كۈلكە)

دىخان A: خۇدايىم بىزگە ئۇكۇنلەرنى كۆرسەتمەس، ئاتا - ئانىمىز: ئەخلىتىڭلار ئالتۇن، كۈلۈڭلار كۈمۈش بولسۇن، دەپ دۇئا قىپتىكەن. مانا شۇ دۇئانىڭ بەركاتى بىلەن خۇداغا شۇكرى، ئايىغىمىزدىن ئەمدى شامال ئۆتۈشكە باشلىدى ... ...

دىخان A: بىز سايرىماي كىم سايرايدۇ ئۇكام، بىزنى مۇشۇنداق سايراتقان تۇراپ شۇجىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي! خۇدايىم ئۇنىڭغا كۆز تەگمىسۇن!

دىخان C: رەدنامە ئوقۇتۇپ، بويىنىغا تۇمار ئېسىپ قويايلى ...
[يۈك - تاقا كۆتەرگەن بەختى ئالا - تاغىل ناخشا ئوقۇپ كىرىدۇ.]

بەختى:
ئەجەپ بىر زامان بولدى،
ئالەم ئۆزگىلەي دەيدۇ.

(دىخانلارنى كۆرۈپ ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرالماي توختاپ قالىدۇ.)

دىخان B: (تەنە بىلەن) بەختى، ناخشاڭنى ئوقىۋە، لېكىن بەك كۆچەپ كەتمە، ياغلىرىڭ چايقىلىپ كەتمىسۇن يەنە!
[كۆپچىلىك كىنايىلىك كۈلۈشىدۇ.]

بەختى: (دومسۇيۇپ) ئوقۇسام - ئوقۇمىسام ئىختىيارىم، سەن باج ئالامتىڭ؟!

ئىسمايىل: (دىخان Bنى جىملەپ) بەختى، يۈك كۆتىرىۋاپسەنغۇ، نەگە ماڭدىڭ؟

بەختى: (بويىنىنى قېقىپ) ھۆلتوغراققا كۆچتۈم.

دىخان A: ئۇ يەردە نىمە ئىش قىلىسەن؟

بەختى: يۈتكەلدىم، گۇڭشېنىڭ ھەممە يېرى بىزدەك ياللانمىلارنىڭ ئۆز ئائىلىسى، ئورنۇم نەدە ئىكەنسا شۇ يەردە تۇرىمەن، قانداق؟

دىخان B: ئورنۇڭ ئىسسىمىسا ئونىغا تەگ، دىگەننى ئوبدان بىلىدىكەنسەندە! بارغىن، يول بولسۇن، پەيغەمبىرىم يار بولسۇن!

دىخان C: بەختى، بىزمۇ قويىنىڭ دۈمبىسىگە تورغاي چاڭگا سالىدىغان ياخشى كۈنلەرنى كۆرىدىغان ئوخشايمىز. ئەمدى سەنمۇ كەكلىكتەك كۆچۈپ يۈرمەي، ئۆز ئورنۇڭدا ئىشقا قول تىق. «خان غۇجامدىن شە قالدى، ھارۋىكەشتىن تىرتاڭ - تىرت» دىگەندەك، سېنىڭمۇ غولتوغراقتا نام - نىشانىڭ قالسۇن!

دىخان B: (تەنە بىلەن)ئەمەتباي نىمە دەۋاتىسەن،بەختى كاپالەتنىڭ غولتوغراقتا نام - نىشانى تۈگۈل، ئۆچمەس تارىخىي تۆھپىسى قالدى، بىر تۆمۈر كانايىنى ئۈپراتماق ئاسان گەپمۇ؟! شۇنداقمۇ بەختى؟

بەختى: (ئۆزىچە كۆرەڭلەيدۇ) شۇنداق، ئون يىل تۆمۈركاناي بىلەن ھەپىلىشىپ يولداشلارنى سەپەرۋەر قىلدىم، يۇرتداشلارنىڭ بۇ تۆھپەمنى ئەسلىگىنىگە رەخمەت! لېكىن ... (مەيۈسلىنىدۇ) ئۇ ئىشلارغا غولتوغراقتا ئەمدى ئورۇن قالمىدى، غولتوغراقنىڭ ئىشلىرى تاپتىن چىقتى ...

دىخان A: (بىر ئاز چېچىلىپ) بەختى، نىمە دەۋاتىسەن؟ غولتوغراقنىڭ ئىشلىرى تاپتىن چىققىنى يوق، تېخى ئەمدى تاپقا چۈشتى. بىلەمسەن، يەر ئىسلاھاتىدا يورۇقلۇققا چىققان ئىدۇق، ئەمدى ئىسسىقلىققا چىقتۇق.

دىخان B: بىلىپ قويغىن بەختى، سېنىڭ كارنىيىڭدىن قۇتۇلۇپ ياخشى بولدى، بولمىسا مەڭگۈ روناق تاپالمايتۇق. مۇشۇنداق يېڭى سىياسەتنى تۈزۈپ، ئوبدان چارىنى تاپقان

شۇجىمىزنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن!

[ئىسمايىل بىلەن دېخان C بەختىنى ئىما قىلىپ كۇسۇرلىشىپ چىرايلىرىنى پۈرۈشىدۇ.]

دېخان A: بۇنداق سىياسەت يەنە 4 — 5 يىل يولغا قويۇلىدىغان بولسا، بىز قېرىلارمۇ باشلىقلارغا ئوخشاش كىچىك پوكىكا ئالىمساقمۇ، «سوپەك» تىن بىرنى ئېلىپ، ئىش - كۈش قىلالىتتۇق ...

بەختى: (ئالاق - جالاق بولۇپ) سىلەرنىمە ... نىمە دەۋاتىسىلەر؟ جۆيلىمەڭلار! ... ئۇيۇلتاشتەك كوللىكتىپنى ... ھىم قۇمدەك چېچىپ ... (خۇددى باشلىقلاردەك ئۇياق - بۇياققا مېڭىپ، گەپنى ئۈزۈپ - ئۈزۈپ ئاران تېپىپ سۆزلەيدۇ) پۈتۈن بىر دادۇينى يەككىلىككە ... ياق ... ياق ... ھىلىقى يەنىمۇ ئېغىرراق ... ھە، ھىم ھە - ھە، كاپىتالىستىك شىۋجىڭجۇيىغا باشلىدىڭلار ... بىزنىڭ دېخانلىرىمىزنى، يۇرتداشلىرىمىزنى ئارقىغا سۆرەپ، ھىلىقى ... كونا زامانغا ... ھىلىقى ئۆزى ... كاپىرات بولغان...
ھە - ھە، 50 - يىللارغا ئاپىرىپ نىمە قىلماقچىسىلەر؟!

[دېخانلار ئۇنىڭغا قاراپ بىر تەرەپتىن تەئەججۈپلىنىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن مەسخىرىلىك كۈلىدۇ.]

دېخان B: ھەي بەختى، كىچىك تىللىرىڭ چىقىپ، سەۋىيەڭ خېلى ئۆسۈپ قاپتىغۇ؟

بەختى: (يەنە شۇنداق غادىيىپ) چۈنكى بىز تۇغما كەمبەغەل، بىز بولمىساق ئىنقىلاپ بولمايدۇ - دە!

دېخان C: بىزچۇ، بىز بولمىساق ساڭا قۇتقۇزۇشنى كىم بېرىدۇ، كاپالەتنى كىم بېرىدۇ؟

بەختى: (پەرۋاسىزلا) پارتىيە، ھۆكۈمەت!

دېخان B: بەختى، بىزنىڭ نىمە قىلماقچى ئىكەنلىكىمىزنى بىلىپ قوي، قوساق تويغۇزالمىغان 70 - يىللاردىن قوساق تويغان 50 - يىللارغا بارىمىز! قانداق؟

بەختى: (قاتتىق چۆچۈپ) نىمە - نىمە؟! جۆيلىمە! سېنىڭ بۇ سۆزۈڭنىڭ ھەننىۋاسى قارا گەپ! ... ھىلىقى ...ھە - ھە، ئۇلۇغ سوتسىيالىزىمغا قىلىنغان ھاقارەت! مەن بۇنى دەرھال يېزىپ باشلىققا يەتكۈزىمەن!

[بەختى يېنىدىن بىر دانە سوكال قېرىنداش بىلەن كىچىككىنە كونا خاتىرىنى ئالىدۇ ۋە شۇ يەردىلا يەكتىز بولۇپ ئولتۇرۇپ، ئاللى نىمىلەرنى جىجىلاشقا باشلايدۇ، دېخان B بەخرامان ھالدا كۈلۈپ تۇرىدۇ.]

بەختى: يەنە بىردە، نىمە دىدىڭ، ھە، ھىم ... توختاپتۇر، ئىت كاللاڭنى تاغدەك قىلىپ ... (بىردىنلا تاماشىبىنلارغا قاراپ) يولداشلار، ئاڭلىدىڭلار - ھە، مانا، غولتوغراقنى قويۇپ بېرىۋىدى، كونا توقوناق،ئەسكى مازلارنىڭ ھەممىسى چۇۋۇلۇپ چىققىلى تۇردى. ھەممىمىز گۇۋا! ھەي - ھەي ... ماڭا ئوخشاش كەمبەغەل، ياللانمىلار پۈت تىرەپ تۇرمىسا، گۆڭشېنىڭ داش قازىنىغا مانا شۇنداق مىتە چۈشىدۇ - دە!
مىتە ...

[شۇ چاغدا يىراقتىن كىچىك ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، ھەممەيلەن قولاقلىرىنى دىڭ قىلىپ يولغا قارايدۇ.)

ئىسمايىل: (قاپقا ئۇستىگە چىقىپ، قولىنى سايىۋەن قىلىپ قاراپ) ھوي، قوڭغاز ماشىنا كېلىۋاتىدىغۇ!

دىخان A: (بويۇنداپ) راس، قوڭغاز ماشىنا ئىكەن، ئىس چىقىۋاتىدۇ ...

ئىسمايىل: ھەي ... ئۇنىڭ كېلىشى بىكار ئەمەس! ...

بەختى: (خوشاللىنىپ) مەن دېمىدىممۇ، قاراپ تۇرۇڭلار، ئىس چىققان يەردىن چوقۇم ئوت چىقىدۇ! ...

دىخان B: (بەختىگە) ئالدىراپ خوشال بولما، ئوت چىقسا نىمە بوپتۇ! بەك ئىسسىپ كەتكەن ھاۋانىڭ يامغۇرىمۇ بار تېخى!؟ ...

[ئۇچەيلەن يىراققا قاراپ ھەيران بولىدۇ، دىخان B بىلەن بەختى بىر - بىرىگە قاراپ ھۇرپىيىدۇ. سەھنە ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلىشىپ، پەردە تېز يېپىلىدۇ.]

توتىنچى كورۇنۇش

ۋاقتى: ئالدىنقى كۆرۈنۈشتىن بىرنەچچە كۈن كېيىن ئەتىگەن.

ئورنى: شەمەر سىجاڭنىڭ ئازادە ھويلىسى.

سەھنە تۇزۇلۇشى: ھويلىدا گۈللۈك بولۇپ، كۆرۈنەرلىك جايغا قەپەز ئېسىلغان،پاكار يۇمۇلاق شىرەگە نان، قەن - گېزەك تىزىلغان. شەمەر چاپىنىنى يېپىنچاقلىغان پېتى قەپەزنىڭ ئالدىدا قۇشلارغا قاراپ تاڭ قېتىپ تۇرىدۇ، ئاندىن كېيىن خىيالچان ھالدا ئۇيان - بۇيان ماڭىدۇ، تۇرۇپ - تۇرۇپ: «ھەي! ...» دەپ خورسىنىپ باش سىلكىيدۇ.

مارىخان: (چەينەك كۆتىرىپ چىقىپ، شىرەگە يېقىنلىشىدۇ) دادىسى ناشتا قىلىۋالسىلا.

شەمەر: تاماققا ھېچ كۆڭلۈم تارتمايدۇ.

مارىخان: نىمە بوللا، بىر نەچچە كۈندىن بېرى گاراڭدەكلا بولۇپ قالدىغۇ؟

شەمەر: گەپ تولا ... (قولىنى سىلكىپ يەنە ئۇياق - بۇياققا ماڭىدۇ ۋە بىر ئازدىن كېيىن) قىسقىسى، سەن ئەندى تۇراپ بىلەن قۇدا بولىمىز دېگەننى كاللاڭدىن چىقىرىۋەت! ئوغلىمىزنىڭ ئوقۇشى پۈتۈپ كەلگەندە، شەھەردىن قىزلارنىڭ خوۋەينىسىدىن تېپىپ ئەپ بېرىمىز.

مارىخان: (كۆڭلى بۇزۇلۇپ) ئۆزىمىز لەۋزى قىلغان ئىشنى ئەندى مۇشۇنداقلا بولدى قىلساق، ئۇلارغا ئازار بولمامدۇ؟!

شەمەر: (بىر ئاز چىچىلىپ) مەن ساڭا ئېيتتىمغۇ، لەۋزى قىلغانلىق پەتتە ئېلىپ، نىكا ئوقۇتقانلىق ئەمەس. بۇ ئىشتا بىزنىڭ سەۋەنلىگىمىز يوق، تۇراپ خاتالاشتى، خاتالىق ئۇستىگە تېخى جاھىللىق قىلىۋاتىدۇ! ئەندى ئۇنىڭ ئىستىقبالىدىن ئۈمىت يوق!

مارىخان: ئۆزلىرى بىلىلا، ئوغلىمىز بىلەن مايسەم بىر - بىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدۇ، بۇ ئىش بىلەن بۇ ئىشنى چاتساق باللارغا ئۇۋال بولامسۇن!

شەمەر: بولدى، تولا گىجىڭلىق قىلما! ھازىر چۈشەنمىسەڭ، كېيىن چۈشىنىپ قالىسەن! ...
[كاتىپ كىرىدۇ.]

كاتىپ: (ماتىرىيال سومكىسىدىن بىر نەچچە پارچە خەتنى ئېلىپ شەمەرگە بېرىپ) ئۆزلىرىگە خەت.

مارىخان: نىمانچە-جىق خەت بۇ، نەدىن كەپتۇ؟

شەمەر: (بىر - بىرلەپ قاراپ) غولتوغراق، ھۆلتوغراق، قوش ئېرىق، جەگەتال ... (قاپىقىنى تۈرىدۇ) يەنە شۇ خەتلەر! ...

كاتىپ: باشقا ئىش يوقتۇ؟ مەن چىقاي. (خوشلىشىپ چىقىپ كېتىدۇ.)

شەمەر: (كۆزەينىكىنى تاقاپ خەتلەرنى ئالدىراش ئوقۇيدۇ، مارىخان يېنىدا تۇرۇپ بويۇندايدۇ.)

«غولتوغراقتا قوزغالغان يەككىلىك شاملى دادۇيىمىز تۇمەنتالنى تەۋرەتمەكتە! .. ئەزالار غولتوغراقلىقلارنى ئەگىشىپ مېڭىش غاۋغاسىنى قىلىۋاتىدۇ ... دادۇينى باشقۇرۇشقا ئامالسىز قالدۇق! ... (شەمەر قولىدىكى خەتنى شىرەگە تاشلاپ قويۇپ، ئىككىنچى خەتنى يىرتىپ ئوقۇيدۇ.) «ھۆرمەتلىك شەمەرسىجاڭ! بىر چاغىدلاردا ئۆزلىرى ياشاپ قان - تەرلىرى تۆكۈلگەن بۇ قەدىناس زىمىندا ھازىر سوتسىيالىزىم بىناسىنىڭ ھۇلى كولىنىپ، يەككىلىكنىڭ ئېزىتقۇ شاملى گۈكىرەۋاتىدۇ، تۇراپ شۇجى ئۆتكەندە بىر دادۇيدە ئۆزى باش بولۇپ، كوللېكتىپنىڭ يەرلىرىنى «ھۆددە» دىگەن نام بىلەن دىخانلارغا بۆلۈپ بەرگەن ئىدى، مانا، ئۈچ كۈن بۇرۇن يەنە ئىككى دادۇينىڭ يېرىنى بۆلۈپ بەردى. ئەگەر رەھبەرلىك دەرھال تەدبىر قوللانمىسا ئۇزۇنغا قالماي پۈتۈن گۆكشېنىڭ يېرى تالان - تاراج بولۇپ كەتكۈسى! ...»

مارىخان: (بىر ئاز ئەندىكىپ) قانداق ئادەم يازغاندۇ بۇنى! ئاستىغا بىر قاراپ باقسىلا؟

شەمەر: (خەتنىڭ ئاخىرىغا قاراپ) سايىم ئىكەن.

مارىخان: (ئويلىنىپ) سايىم؟

شەمەر: ھە، ئېسىڭگە كەلگەندۇ، ھىلىقى سايىم گۇمبەز دىگەن شەجاڭ.

مارىخان: (توساتتىن) بۇ ئادەمنىڭ تۇراپ شۇجىغا خۇشۇمىتى يوقتۇ؟

[بەختى رۇخسەتسىزلا كىرىپ كېلىدۇ.]

بەختى: (يەككەتىزلىنىپ) يۇرتىمىزنىڭ سەردارى ئاتا، بىزدەك كەمبەغەللەرنىڭ غەمگۇزارى ئاتا، بېشىمىزنى يەنە بىر سىلىسىلا شاپەئەتچى ئاتا! ...

شەمەر: بەختى، نىمە قىلغىنىڭ بۇ؟ تۇرە تۇرنۇڭدىن، ئولتۇرۇپ سۆزلە.

بەختى: ئاياقلىرىغا تاۋاپ قىلىپ، مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇۋېرەي. سىجاڭ ئاتا! ...

مارىخان: بەختى، نىمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ سۆزلە.

شەمەر: (بەختى ئورۇندۇقتا ئولتارغاندىن كېيىن) ھە، غولتوغراقتا نىمە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ؟

بەختى: سىجاك ئاتا، ئۆزلىرى بىلىلا، مەن بىر تۇغما كەمبەغەل ...

شەمەر: بىلىمەن، راستىنلا تۇغما كەمبەغەلسەن ...

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا سىجاك ئاتا، يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدا دادام رەھمەتى يېڭى يەر خې-
تىنى قولىغا ئېلىپلا خۇشلىغىدىن يۈرىگى يېرىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن...

مارىخان: ئادەمنىڭ يۈرىگىنى ئەزمەي يېڭى گەپنى قىلغىنا!

بەختى: ماقۇل، مارىخان ئاچا، يېڭى گەپنى قىلاي، ئۆزلىرى بىلىلا، دۇئاگۆي ئانام كوممۇنا
ئاشخانىسى قۇرۇلغان چاغدا ئىچى ئارتىپ ئۆلۈپ كەتكەن ...

شەمەر: شۇنداق، ئۇنى بىلىمىز، يېڭىراق گېپىڭ يوقمۇ؟

بەختى: راس، ئۇنى ئۆزلىرى بىلىلا، سىجاك ئاتا، مەن ئۆزلىرىنىڭ ئاتىدارچىلىغى بىلەن
چوڭ بولدۇم. سىلىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا ئايەت - پايەت بىلگەن بولسام، ئۆ-
مۈرۋايەت پەشلىرىدە ناماز ئوقۇيتتىم ...

شەمەر: (تاماقەتسىزلىنىپ) دەپباقە، تۈراپ شۈجى نىمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟!

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا سىجاك ئاتا، تۈراپ شۈجىيەككە دىخاننىڭ كەينىدىن سوكۇلداپ يۈ-
رىدۇ، مانا بىزدەك گۆكشېنى قۇرغان تۇغما كەمبەغەللەر دەرت - ئەلەمگە چىدىماي
بۇقۇلداپ، يۈرۈيدۇ! ...

شەمەر: بىرەر پاكىتلىق گەپنى قىلغىنا!

بەختى: بىرەر پاكىتلىق گەپنى قىلسام سىجاك ئاتا، «ھۆددىگەرلىك» دىگەن بىر نىمە يولغا
قويۇلغاندىن بۇيان ... ھە، پاكىتلىق گەپ ... (تۇرۇپ قېلىپ) توغرا - توغرا، كەپ-
تاۋاز مۇسا شالغۇتنى ئۆزلىرى بىلىلا سىجاك ئاتا؟

مارىخان: ھە، ھىلىقى رەمەتلىك ئەيسا شالغۇتنىڭ ئوغلى.

بەختى: شۇنداق - شۇنداق ... (بىخىرامان ھالدا نان توگۇرۇپ چاي ئىچىشكە باشلايدۇ.)

شەمەر: ھە، مۇسا شالغۇت نىمە بولدى؟

بەختى: قارىمامىلا سىجاك ئاتا، ئاشۇ كەپتەرۋاز مۇسا شالغۇت پۈتۈن كەپتەلىرىنىڭ بىرىنىمۇ
قويماي سېتىۋەتتى، ئاسماننىڭ قەھرىگە چىقىۋېلىپ پىر - پىر موللاق ئاتىدىغان ھەر
ئويانچىلىرى بار ئىدى دىسىلە، قارا كۆز ئالا قاغا، تۇمشۇقلۇق چېكەن، ياپما
سىيا پەلەك ...

شەمەر: بولدى، بولدى، سېتىپ نىمە قىلدى؟

بەختى: بىر كۆك قاشقا ھاڭگا سېتىۋالدى دىسىلە، تېخى ھارۋىمۇ سېتىۋېلىپ نەندى باي بو-
لىمەن، دەپ يۈرۈيدۇ.

شەمەر: يەنىچۇ؟

بەختى: يەنە يەنە، ھە، ھىلىقى توختى ساياق دىگەن چار بازارچى تېخى نىمە دەيدۇ،
دىمەيلا، ئاللا، ئاغزىمغا ئېلىشتىن قورقىمەن،

شەمەر: (ئالدىراپ) نىمە دىدى، دەۋەرگىن!

بەختى: (تۆت تەرىپىگە قارىۋېلىپ) نىمە دەيدۇ دىسىلە سىجاڭ ئاتا، تەپ تارتماستىن، قوساق تويغۇزالمىغان 70 - يىللاردىن قوساق تويىدىغان 50 - يىللارغا قايتىمىز، دەيدۇ... يائاللا، بۇلارنىڭ ئاغزى قارا بالا ئىكەن! ... يەنە ھىلىقى، بىر ئېغىز گەپ بىلەن بۇقىنى بوغاز قىلىدىغان ھايسىغان قوشاقنىمۇ بىلىدىغانلا ... ئۇنىڭ ئوقۇۋاتقان ناخشىلىرىنى دىمەيلا! (ئوقۇيدۇ):

«خاكدەن تاۋار كەي دەيسەن،
تاۋار ئەمەس بۆز نەدە؟ ...»

[دەل شۇ چاغدا تېلېفون جىرىڭلايدۇ.]

شەمەر: (تۇرۇپكىنى قولىغا ئېلىپ) ھە، مەن، نىمە، قانلىق ۋەقە؟

مارىخان: (ئەندىكىپ) ۋىيەي يەنە نىمە ئىشتۇ؟!

شەمەر: ھە، ئاڭلاۋاتىمەن، ماقۇل باراي. (تۇرۇپكىنى قويۇپ) بەختى، غولتۇغراقلىق بىلەن ھۆلتوغراقلىق ئوتتۇرىسىدا قانلىق ۋەقە بوپتىغۇ؟!

بەختى: بولدى سىجاڭ ئاتا، قاتتىق بولدى! ئون - ئونبەش ئادەم ياردار بولۇپ، ئۆلۈم پىششىغى چىقاي دىدى دىسىلە.

شەمەر: باياتىن بېرى نىمىشقا دىمىدىڭ؟!

بەختى: ئۆزلىرى بىلىلا سىجاڭ ئاتا، گەپ دىگەننى بىر باشتىن دىمىسە بولامدۇ؟ تېخى ئەندىلا ئانامنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن يېرىگە كەلگەن تۇرسام ... ئەندى سۆزلەي ...

شەمەر: بولدى، كېيىن سۆزلە! سەن ئولتۇرۇپ تۇر، مېنى جاڭ شۇجى چاقىرىۋاتىدۇ، يەنە شۇ سىلەرنىڭ گۇڭشېنىڭ گېپى، چىقىپ كىرەي. (ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىدۇ.)

بەختى: (قەپەزنىڭ يېنىغا كېلىپ سايراۋاتقان قۇشقا ھەۋەسلىنىدۇ) ۋاھ، ئەجەپ سايرايدىكىنە بۇ جانۋار، ماڭىمۇ بىرنى بەرگەن بولسا ... (ئۆيدىن چاپىنىنى كىيىپ چىققان شەمەرگە قاراپ) سىجاڭ ئاتا، مەنمۇ سىلى بىلەن بىللە كېتىۋالاي ...

شەمەر: كەچلەپ كەتمەمسەن؟

بەختى: خوش، خوش، تۇراپ شۇجى بىلەن ئىمىن كۇلانىڭ سورىغىغا قالماي يەنە.

مارىخان: مەزەگە باقمىدىڭ، مە، نان دىگەن ھەمرا، ئېلىۋال. (ئىككى نان بېرىدۇ)

بەختى: (ناننى قوينىغا تىقىپ) رەخمەت مارىخان ئاچا، رەخمەت، بىزدەك تۇغما كەمبەغەللەرنىڭ بەختىگە سىجاڭ ئاتامنىڭ مەرتىۋىسىنى تېخىمۇ ئىگىز قىلىۋېتەر ...

[شەمەر بىلەن بەختى چىقىپ كېتىدۇ.]

مارىخان: (يالغۇز قېلىپ ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەيدۇ) تۇراپ شۇجى راستىنلا ئايىنىپ كەتكەنمىدۇ؟! غولتوغراقنىڭ سۇۋادانلىرىدەك كۆڭلى تۈز ئاشۇ ئادەم ئەمدى تۇيۇقسىزلا ئەگرى بولۇپ قالغانمىدۇ؟! ياق! مەن ئىشەنمەيمەن! ... زادى ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ ... (شىرە ئۈستىدە تۇرغان خەتلەرنى پەرۋاسىزلا ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈيدۇ ۋە

بىردىنلا بىر خەتنى ئۇقۇغۇسى كېلىدۇ) ھەممە خەتلەردە بايقىدەكلا گەپلەر يېزىلـ
غانمىدۇ؟ قېنى، بۇنىمۇ بىر ئوقۇپ باقايچۇ.

[مارىخان كونۋېرتنى ئېچىپ قارايدۇ. مىكرافۇندا خەت يازغۇچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.]:

«شەمەر سىجاڭ ئەسسالام، ئۇشبۇ خەتنى يوللىدۇق،
تۇراملا تېچ، شات - خورام. بارالمىغاچ ئۆزىمىز.
تەنلىرىگە سىگەمدۇ، يېقى ئىشقا ئاتلىنىپ،
دورا - دەرمان، ئاش - تائام؟ ئۇمىتلىنىپ، شاتلىنىپ.

شولكى يۈرەك سۆزىمىز: گەپلىرىنى قىلىشتۇق،
يوللىرىدا كۆزىمىز، ئۆزلىرىنى ياد ئېتىپ.

مارىخان: (توختاپ) كۆڭۈلگە ئارام بېرىدىغان مۇنداق خەتلەرمۇ بار ئىكەنغۇ!

[مىكرافوندا ئىككىنچى بىر خەت يازغۇچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ]:

تۇراپ شۇجى چىن تۆمۈر، سىجاڭ كېلىپ كەتسىلە،
يالقۇنلىغان تاش كۆمۈر. ھالىمىزغا يەتسىلە.
بەرسەم دەيدۇ خەلققە، بويونتۇرۇق - كىشەندىن،
نۇر - ھارارەت بىر ئۆمۈر، بىزنى خالاس ئەتسىلە! ...

مارىخان: (رازىمەنلىك بىلەن) ئەجەپمۇ بەلەن يېزىپتۇ بۇ خەتنى! كىم يازغاندۇ؟ (خەتنىڭ ئاخىرىغا قاراپ) ھايىسخان قوشاق، ھاشىم ئاخۇن، نىساخان، تۇردى ساياق، ئىمىن كۇلا ...

[شەمەر كىرىپ كېلىدۇ.]

شەمەر: (مارىخاننىڭ خىيال بىلەن تۇرۇپ قالغان قىياپىتىگە قاراپ) نىمە بولدى؟ چوڭقۇر خىيالغا كېتىپسىلەرغۇ؟

مارىخان: خىيال قىلغىدەك ئىش چىقتى، (خەتنى سۇنۇپ) مانا ماۋۇ خەتكىمۇ قاراپ باقسىلا، تۇراپ شۇجىنى ماختاپتۇ، سىلىنى غولتوغراققا چىللاپتۇ ...

شەمەر: (قولىنى سىلكىپ) بولدى، ھاجىتى يوق، تۇراپ ئەمدى تۈگەشتى.

مارىخان: (چۆچۈپ) تۈگەشتى؟! (ئاچچىق تەنە بىلەن) ھە! ... قانداق تۈگەشتى؟! ...

شەمەر: ئۇ پارتىيىنىڭ ئىشەنچىسىنى يەردە قويدى، مېنىڭمۇ ئۈمىدىمنى ئاقلىيالمىدى!

مارىخان: (ئەلەم بىلەن) ياق، مەن ئىشەنمەيمەن، تۇراپ شۇجى ئۇنداق ئادەم ئەمەس!... زادى ئۇنداق ئادەم ئەمەس! ...

شەمەر: (تېرىكىپ) خوتۇن، سەن ئۇ كونا گەپلەرنى تەكەررە! ھازىر ئۇنىڭ ئاچچىق ئۇچىـ يىدىكى ئىشلارنى چۈشۈنەمسەن؟! بىلىپ قوي، تۇنۇگۈنكى تۇراپ بۈگۈن يوق!

مارىخان: (ئازاپلىق ھەسسىيات ئىچىدە) ھە، مۇنداق دىسىلە!؟ مەن سىلىنى بۇنچىلىك باغرى تاش دەپ ئويلىماپتىكەنمەن! توراپ شۇجى، زورىخان، مايسەملەر بىز ئۈچۈن قانداق ئادەملەر ئىدى؟! شۇلارنىمۇ ئۇنتۇپ قالدىلىمۇ؟! ئۇلار ... ئۇلار ھېلىقى چاغدا ...

[ئالدى سەھنە بىردىنلا غۇۋالىشىپ، ئارقا سەھنە يورۇيدۇ، يىرىمى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن ۋەيرانە مېچىتنىڭ سوغ ھەم سۈرلۈك ھوجرىسى نامايان بولىدۇ، «ئىسيان كۆتىرىش يوللۇق» ناخشىسىنىڭ يېقىمسىز مۇزىكىسى ياڭرايدۇ، يامغۇر ئارىلاش بوران گۈكىرەيدۇ. مېچىتنىڭ كۆۋرۈنەرلىك يېرىگە «ھايۋاننىڭ ئەسكىسى ئىشەكتۇر، ئادەمنىڭ ئەسكىسى شەمەردۇر» دىگەن شۇئار چاپلانغان. كىيىملىرى ئوسال، چاچلىرى چۇۋۇق مارىخان بىر دەم تامچە ئۆتكەن يوتقان - كۆرپىلەرنى ئۇياقتىن - بۇياققا يۆتكەيدۇ، بىر دەم ئىڭراپ ياتقان 11 ياشلىق ئوغلى تۆرەمنى باغرىغا بېسىپ پەپىلەيدۇ، بالا تۇرۇپ جۆيلۈيدۇ، تۇرۇپ: «ئانا نان»، «ئانا مۇزلۇدۇم» دەپ زارلىنىدۇ. شۇ چاغدا قىزىل يەڭ بەلگىسى تاقىغان ئىككى مىنبەڭ شەمەرنى دۈشكەلىگىنىچە سۆرەپ كېلىپ ئۆي ئىچىگە ئىتتىرىۋېتىدۇ، شەمەر داق يەرگە دۈم چۈشىدۇ.]

بىرىنچى مىنبەڭ: جىنايىتىڭنى ئەتە ئەتىگەندە يېزىپ تاپشۇرىسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟!

ئىككىنچى مىنبەڭ: ئەتە يەنە جاھىللىق قىلىدىغان بولساڭ، ئىت كاللاڭغا ھېزى بول!

[مىنبەڭلار چىقىپ كېتىدۇ، مارىخان ئېرىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ كۆز يېشى قىلىدۇ، شەمەر تەسلىكتە ئۆرە بولۇپ ئولتۇرىدۇ.]

تۆرەم: (ئېچىنىشلىق نالە قىلىدۇ) ئاتا ... قوسۇغۇم ... ئاچتى ... نان ... نان ...

مارىخان: (ئۇنى بەزلەپ) تۆرەم! ... تۆرەم ...

شەمەر: (مىسكىن ئاۋازدا) ھېچ نەرسە يوقمۇ؟

مارىخان: (كۆز يېشى قىلىپ) بايا قۇتقۇزۇش ئاشلىغى ئالغىلى بارسام، ئاۋال قەرزىڭنى تۆلە، دەپ قوغلىۋەتتى! سەۋزە، چامغۇرلارمۇ تۈگەپتۇ! ...

شەمەر: (ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ) مەن بىر نەرسە تېپىپ كېلەي ... (سىرتقا ماڭىدۇ)

مارىخان: (ئالدىنى توسۇپ) توختىسىلا، مەن چىقاي ... (ئەسكى بىر خالتىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ.)

[شەمەر يامغۇر تامچىۋاتقان تورۇسقا قاراپ خىيالغا پاتىدۇ، شۇ چاغدا بالىسىنىڭ زارىنى ئاڭلاپ ئۇنى بەزلەيدۇ، پەپىلەيدۇ، بالا پەسلىگەندىن كېيىن، شەمەر مۇڭلۇق، مىسكىن مۇزىكا ساداسى ئىچىدە سەھنىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ.]

شەمەر: (ئۆز - ئۆزىگە) يىگىرمە نەچچە يىل كۈرەش قىلىپ كۆرگەن كۈنۈم شۇمۇ!؟ قالپاق كەيدىم، پارتىيىدىن قوغلاندىم، شەھەردىن ھەيدىلىپ بۇ يەرگە پالاندىم، ئەندى ھېچ يول قالمىغاندەك قىلىدۇ! قوساقنى باقالمىغان بۇنداق جاننىڭ نېمە قىممىتى؟! ئەندى بۇ جاھاندا ياشاشنىڭ نېمە خوۋلىغى! (ئۆي ئىچىگە ئالاق - جالاق قارايدۇ، ئۇ يەر - بۇ يەرنى ئاختۇرۇپ، تامغا ئېسىقلىق تۇرغان قارا ئاغامچىنى ئېلىپ، بىر ئالدىغا، بىر ئارقىغا قاراپ، قاتتىق روھى ئازاپ ئىچىدە سىرتقا ماڭىدۇ، مىسكىن مۇزىكا ساداسى كىشىنىڭ يۈرىگىنى ئېزىدۇ) تويدۇم بۇ جاندىن، تويدۇم! بۇنداق ياشىغاندىن ئۆلگىنىم تۈزۈك!

AltunOq

(بوسۇغىدىن ئاتلاپ يىراقتىكى بىر تۈپ كاداك دەرخكە كۆز تىكىدۇ، شۇ چاغدا بالا يەنە ئىڭرايدۇ،)

تۆرەم: دادا توڭدۇم! ... دادا نان! ...

[شەمەر ئىتتىك ئارقىغا بۇرۇلۇپ بالىسىنىڭ بېشىغا كېلىدۇ، ئاغامچىنى چىڭ سىقىملىغان هالدا ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭىدۇ، مۇزدەك ئەژدىگە چىقىدۇ، يامغۇرلۇق بورانمۇ كۈچىيىدۇ، شەمەر ئاغامچىنى نەپرەت بىلەن يەرگە تاشلايدۇ.]

شەمەر: (ئازاپ ئىچىدە) مەنغۇ ئۆلۈپ تىنجارمەن! لېكىن بۇ بىگۇنا سەبى بالا بىلەن ئاجىز ئانىسى قانداق قىلار؟! ... (يەنە ئويلىنىپ) هەي! ... زادى قانداق قىلغۇلۇق؟! ياكى بۇ جاننى سىغدۇرغىدەك يەر بولمىسا! ... (ئاغامچىنى يەنە قولىغا ئالىدۇ.)

[دەل شۇ چاغدا قولتۇغىغا تۈگۈنچەك قىستۇرغان تۇراپ كىرىپ كېلىدۇ.]

تۇراپ: (مۇلايىم ئاۋازدا) ئىسمىم تۇراپ، مۇشۇ دادۋىنىڭ سېكرېتارى بولىمەن! سىلەرگە بەك ئۇۋال بولدى، مانا بۇنىڭغا ئېغىز تېگىڭلار... (قولىدىكى تۈگۈنچەكنى ئېچىپ، بىر نەچچە قاتلىما بىلەن 3 — 4 ئانار، نەشپۈتنى يايىدۇ ۋە بۇلۇڭدا ئىنجىقلاپ ياتقان تۆرەمنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ) هەوي، بۇ بالا قىزىپ كېتىپتىغۇ!؟ دوختۇرغا ئاپىرايلى ...

[شۇ چاغدا مارىخان قۇرۇق خالتىنى سۆرىگىنىچە، ئۈمىتسىزلىك بىلەن ئىلەڭ - سىلەڭ مېڭىپ كىرىپ كېلىدۇ ۋە تۇراپ بىلەن داستىخاندىكى نەرسىلەرنى كۆرۈپ هەم سۆيۈنىدۇ هەم هەيران بولىدۇ.]

تۇراپ: (ئۆي ئىچىگە بىر قۇر قاراپ) هەي! ... بولماپتۇ، سىلەرگە زادىلا بولماپتۇ! يۈرۈڭلار، بىزنىڭ ئۆيگە كېتەيلى، سىغدىشىپ ئولتۇرارمىز! ...

شەمەر: (تەشۋىشلەنگەن هالدا بىردە تۇراپقا، بىردە مارىخانغا قاراپ) رەخمەت سىزگە، مېنىڭ قالپىقىم بار، سىزگە ئاۋارىچىلىق ...

تۇاپ: بۇ گەپنى قويۇڭ! هەممىنى بىلىمەن، هازىر بۇ بالىنى داۋالاپ ساقايتىش هەممىدىن مۇهىم، يۈرۈڭلار، بىللە ماڭايلى!

[تۇراپ چەبدەسلىك بىلەن نەرسە - كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ، ئۇلارنى باشلاپ چىقىپ كېتىدۇ ... ئارقا سەهنە قاراڭغۇلىشىپ ئالدى سەهنە يورۇيدۇ ...]

مارىخان: (ئۇلۇق كىچىك تىنىپ) ئويلاپ باقسىلا، بىز 8 يىل ئاشۇلار بىلەن بىر هويلىدا ئولتۇرۇپ قەدىناس بولدۇق، تۆرەم بىلەن مايسەممۇ قوش مېغىزدەك بىللە چوڭ بولدى. مۇبادا، ئاشۇ كۈنى تۇراپ شۇجى بىزنىڭ بېشىمىزنى سىلىمىغان بولسا، پەلەكنىڭ گەردىشى بىزنى يەنە نەلەرگە ئاپىرىپ تاشلايتتى؟! تۇراپ شۇجى شۇ ئىش ئۈچۈن نەچچە قېتىم سازايى قىلىنىپ، سېكرېتارلىقتىنمۇ ئايرىلىپ قالدى، ئۇنىڭ بىز ئۈچۈن تارتقان دەرت - ئەلىمى ئازمۇ؟! لېكىن سىلى شۇلارنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىلا! ...

[شەمەر ئۇياق - بۇياق ماڭىدۇ، هەركىتى جىددىيلىشىدۇ، چىرايىدىن بىئاراملىق سېزىلىدۇ، لېكىن يەنە ئاستا - ئاستا ئۆزىنى ئوڭشايدۇ.]

شەمەر: خوتۇن، سەن بۇ ئىشلارغا كۆپ ئارىلاشما! بۇ بىر جىددى سىياسى مەسىلە. ئاداش يولى باشقا، ئاياش يولى باشقا دىگەن گەپ بار.

مارىخان: ھەر قانچە بولسىمۇ ۋاپاغا جاپا قىلغىلى بولامدۇ؟! شۇنچە يىللىق ئىخلاس، ئەقىدە نەگە كەتتى؟! ...

شەمەر: (تېرىكىپ) بولدى - بولدى! سەن نىمىنى بىلىسەن؟! ھازىرقى مەسىلە سەن ئويلىغاندەك قانداقتۇر «ئەقىدە»، «ئىخلاس» مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى ھەممىمىزنىڭ ھايات - ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك يول ۋە لۇشەن مەسىلىسى! بىلدىڭمۇ؟!

مارىخان: (جىددى قىياپەتتە تەنە بىلەن) ھە، بىلدىم، ھەممىنى بىلدىم. سىلىمچۇ، ئۆز ۋاقتىدا ئاشۇنداق يول مەسىلىسى، لۇشەن مەسىلىسى دىگەن گەپلەر بىلەن ئىت ئازاۋىنى تارتقان، شۇ چاغدا سىلىنىڭ باشلىرىنى سىلىغان ئادەم تۇراپ شۇجى ئىدى، ئەندى پەلەكنىڭ چاقى ئايلىنىپ تۇراپ شۇجىغا كەلگەن بولسا بوپتۇ! ... (ئۆكسۈپ يىغلايدۇ) ...

شەمەر: (ئوڭايسىز ھالدا كېكەچلەپ) ئەستاخپىرۇللا! ماۋۇ خوتۇننى!...

مارىخان: (شەمەرگە تىكىلىپ) ھە، مەن نىمە بوپتىمەن! ...

[ئىككىسى بىر - بىرىگە ھەم جىددى، ھەم مەنىلىك قارايدۇ. چىراق ئۆچۈپ، پەردە تېز يېپىلىدۇ.]

بەشىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: ئالدىنقى كۆرۈنۈشتىن ئىككى كۈن كېيىن.

ئورنى: شەمەرنىڭ ئىشخانىسى.

[سەھنە تۈزۈلۈشى: ئىشخانىغا ئىش ئۈستىلى، ئىشكاپ، بىر جۈپ سافا ۋە بىر كىيىم ئاسقۇچ ئورۇنلاشتۇرۇلغان. يەرگە گىلەم سېلىنغان. كىيىم ئاسقۇچتا شەمەرنىڭ يېپىنچا چاپىنى بىلەن شەپكىسى ئېسىلغان. ئىش ئۈستىلىدە تېلېفون بار. شەمەر ئايلانما ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ بىر نەرسە يېزىۋاتقان ھالەتتە پەردە ئېچىلىدۇ.]

شەمەر: (ئايلانما ئورۇندۇقنى يېرىم ئايلاندۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭىدۇ ۋە توساتتىن بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك تېلېفون بېرىدۇ) ۋەي - ۋەي ... ئابلا كاتىپما، ھېلىقى خەۋەر بېسىلغان گېزىت تېپىلدىمۇ؟ ... ھە، ناھايىتى ياخشى، دەرھال ماڭا ئەكىرىپ بېرىڭ! ... (چىرايى بىر ئاز ئېچىلىپ، قوللىرىدىن قاس چىقىرىدۇ.)

[ئىشىك يەڭگىل چېكىلىدۇ.]

شەمەر: (ئىشىك تەرەپكە بىر - ئىككى قەدەم مېڭىپ) كىرىڭ.

[كاتىپ كىرىپ گېزىتنى بېرىدۇ ۋە شەمەرنىڭ ئىشارىتى بىلەن چىقىپ كېتىدۇ.]

شەمەر: (گېزىتنى ئۇياق - بۇياق ئۆرۈپ ئاخىرى بىر يەردە توختايدۇ ۋە گىدەيگەن ھالدا ئۈنى ئوقۇيدۇ) «دۈي ئاساس قىلىنغان ئۈچ دەرىجىلىك مۈلۈكچىلىك مۇقىملاش-

تۇرۇلۇشى كېرەك ...» «يەرنى گۇرۇپپىلارغا بۆلۈۋېتىش، مەھسۇلاتنى گۇرۇپپىلارغا
كۆتىرە بېرىشتەك خاتالىقلارنى قەتئى تۈزىتىش كېرەك!» (خۇددى گۆھەر تېپىۋالغانـ
دەك قالتىس خوشاللىنىپ گېزىتنى ئاۋايلاپ قاتلايدۇ) مانا مۇنداق چوڭ كوزۇر تۇرـ
غان يەردە، تۇراپ شۇجى دېگەننى «شاھ» دېسەكلا مات بولمامدۇ؟! ... (چىرايى
بىردىن ئۆزگىرىپ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەيدۇ) ھەي تۇراپ! ... سەن قايسى ئېزىتـ
قۇنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، بۇ خەتەرلىك تۇيۇق يولغا ماڭدىڭ؟! يەنە كېلىپ شەھەرـ
نىڭ ئەتراپىدىكى گۇڭشېدا بۇ ئىش يۈز بەرسە ـ ھە؟! پارتىيە دېخانلارنى كوللېكـ
تىپ يولغا بەكمۇ تەستە باشلىغان. ھازىر قـانداقلا بولسۇن چېكىنىشكە، يەرلەرنى
بۆلۈۋېلىپ يەككە ئىشلەشكە بولمايدۇ، ئۇنداق قىلىنسا يۈنۈلۈش، يول خاتالىقى ساـ
دىر بولىدۇ، دۆلەت، كوللېكتىپ ۋە شەخسكە مۆلچەرلىگۈسىز زىيان يېتىدۇ. ھەي!...
تۇراپ، ھالبۇكى، سەن شۇلارنى ئۇنتۇپ قالغانسەنمۇ؟! ...
[تېلېفون جىرىڭلايدۇ.]

شەمەر: (بىر قولىدا بېلىنى تىرەپ تۇرۇپكىنى ئالىدۇ) ھە، نېمە گەپ؟ تۇراپ، سايىم؟ ...
بولىدۇ، كىرسۇن! ...

[شەمەر ئۆزىنى بىر قۇر تۈزەشتۈرۈپ ئورۇندۇقتا قېتىپ ئولتۇرىدۇ، ئىشىك چېكىلىدۇ،
ئىشخانىغا تۇراپ بىلەن سايىم كىرىدۇ. تۇراپ ئادەتتىكىدەك سالاملىشىدۇ، سايىم
ئىگىلىپ، تازىم قىلىپ ھىجىيىدۇ.]

سايىم: شەمەر سېجاڭ، ئۆزلىرى چاقىرتىپتىكەنلا، ساقلىتىپ قويمىغاندۇق؟

شەمەر: (ئۇلارغىمۇ قارىماستىن، سايا تەرەپنى ئىشارەت قىلىدۇ) ئولتۇرۇڭلار!

[تۇراپ بىلەن سايىم ئولتۇرىدۇ، شەمەر بىر دەم ئايلانما ئورۇندۇقنى ئۇياق ـ بۇياققا
ئايلاندۇرۇپ، كېيىن ئورنىدىن تۇرىدۇ ۋە سالاپەت بىلەن غادايغان ھالدا ئىشخانىنى
بىر ئايلىنىپ، ئاخىرى تۇراپنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ توختايدۇ.]

شەمەر: (جىددى تەلەپپۇزدا) سىز يولغا قويغان «ئوزۇقلۇق ئېتىزى»، «ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى»
دېگەنلەر ئىنتايىن ئېغىر سىياسى ۋەقە يولداش تۇراپ شۇجى! سىز گۇڭشې پارتـ
كومىنىڭ شۇجىسى تۇرۇقلۇق، قەد كۆتەرگەن دېخانلارنى زادى قەيەرگە باشلىماقچى؟!

تۇراپ: (خاتىرجەم ھالدا) مەن ئەزەلدىن دېخانلارنى سوتسىيالىزمغا باشلاپ ماڭغان، ھېلى
ھەممۇ سوتسىيالىزمنىڭ داغدام يولىغا باشلاپ كېتىۋاتىمەن!

شەمەر: (ھەم جىددى ھەم تەئەددى بىلەن) سوتسىيالىزمغا؟! (دىمىغىنى قېقىپ) خىڭ! ...
ئەگەر بىز سىز باشلىغان بۇ يولغا ماڭىدىغان بولساق ھەممىمىز تۈۋى يوق ھاڭغا
چۈشۈپ كەتمەمدۇق؟! چۈنكى سىزنىڭ قەدەم قويغىنىڭىز يالغۇز لىملىق لىڭ ـ لىڭ
كۆۋرۈك! (شەمەر دەرھال سايىمغا قاراپ) قانداق دېدىم سايىم شەجاڭ؟

سايىم: (خوشامەت بىلەن) كىتاپ سۆزىدەك ئۇلۇغ گەپ بولدى شەمەر سېجاڭ. ناھايىتى
توغرا ئېيتتىلا، لىڭ ـ لىڭ كۆۋرۈكتە ئادەم تۈگۈل ئېشەكمۇ ماڭالمايدۇ!

تۇراپ: (ئىككەيلەنگە تەڭ قارىتىپ) سىلەرگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتىدۇ، چۈنكى سىلەر قەدەم
قويۇش تۈگۈل، ئېغىزغا ئېلىشتىنمۇ قورقىۋاتىسىلەر، لېكىن بۇ يول 3 ـ ئومۇمي يىـ

غىن كۆرسىتىپ بەرگەن داغدام يول! ھاڭغا چوشۈش - چۈشمەسلىكىمىزنى ماڭغاندىن كېيىن كۆرەرمىز! ...

شەمەر: (مەسخىرە بىلەن) ۋاھ! گەپ بەك چوڭغۇ؟! سىزگە دەرىجە ئاتلاپ قىزىل باشلىق ھۆججەتتىن بىرەرسى كەپ قالدىمۇ نىمە؟

تۇراپ: مەن 3 - ئومۇم يىغىنىنىڭ روھىنى ئەڭ چوڭ قىزىل باشلىق ھۆججەت دەپ قارايمەن!

شەمەر: ئۇنىڭدا غولتوغراقنىڭ يەرلىرىنى دېخانلارغا بۆلۈپ بەرسۇن دېگەن بەلگىلىمە بارمىكەن؟

ذرراپ: ياق! ...

شەمەر: (كېرىلىپ) ئەمىسە ...

تۇراپ: دادىللىق بىلەن) ئۇنىڭدا ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەش، ئۆز ئەھۋالىغا قاراپ جانلىق ئىش كۆرۈش دېگەنگە ئوخشاش بەلگىلىمە، پىرىنسىپلار بار.

شەمەر: (دىمىغىنى قېقىپ) بۇ ئومۇمى نەرسىلەردە! ئەڭ مۇھىمى، تېچ-ئىتتىپاق بولۇپ، قالاي-مىقانچىلىقلارنى ئوڭشاپ، دېخانلارنى كۆڭۈلدىكى قويىندا قاتتىق ئىشلەشكە تەشكىللەشنى بىلىش كېرەك!

[شەمەر ئىش ئۈستىلىگە بارىدۇ، ئايلانما ئورۇندۇغىنى ئۇيان - بۇيان پېقىرىتىدۇ، تۇراپمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ شەمەرگە يېقىنلىشىدۇ.]

تۇراپ: سىزنىڭ دېگىنىڭىز ئومۇمى نەرسىلەر! بىز بۇ ئىشلارنى قاچاندىن بېرى قىلىۋاتىمىز؟! يولداش شەمەر، ھېلىمۇ 20 نەچچە يىلدىن بېرى ئىڭەك تىرەپ كەلدۇق، ئويلاپ بې-قىڭ، سامان بىلەن پاخال يېگەن ئىنەكتىن چېلەكلەپ سۈت كۈتۈش مۇمكىن بولمى-غىنىدەك، قوسىقى تويمىغان دېخانلارنى بىر يەرگە توپلاپ قاتتىق ئىشلە دەۋەرسەك، قانداق ئىشلەيدۇ؟! خەلقنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم بولمىسا، قانداقمۇ تېچ- ئىتتىپاق بو-لۇپ، قالايمىقانچىلىقلارنى ئوڭشىغىلى بولىدۇ؟! بىر نەچچە يىلدىن بېرى دېخانلارنىڭ قانىتى سۇندى، سېجاڭ، قانىتى سۇنغان كەپتەر ئۇچمايدۇ!

[شەمەر ئورۇندۇقنى يېرىم ئايلاندۇرۇپ، غەزەپ بىلەن تۇراپقا بىر نەرسە دېمەكچى بولغاندا، تېلېفون جىرىڭلاپ قالىدۇ.]

شەمەر: (تۇرۇپكىنى زەردە بىلەن قولىغا ئېلىپ) ھە، مەن! نىمە - نىمە؟ بولمايدۇ دېگىنىدىن كېيىن بولمايدۇ! مۇتلەق بولمايدۇ! (تۇرۇپكىنى جاققىدە قويۇپ، تۇراپقا نەپرەت بىلەن قارايدۇ) ھە، سىز ئىنقىلاۋى ئەجداتلار قان - تەرى بىلەن ياراتقان ئىگىلىك-نى بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا تاران - تاراج قىلىۋەتمەكچىمۇ؟!

تۇراپ: (ئېغىر بېسىقلىق بىلەن) مېنىڭچە، ئىنقىلاپ دېگەن سۆزنىڭ چىن مەنىسى باشقىلار مېڭىپ باقمىغان يول بىلەن مېڭىش، ئىلگىرىكىلەر يارىتالمىغان مۆجىزىلەرنى يارى-تىش دېگەنلىكتىن ئىبارەت!

شەمەر: (مەسخىرە ئارىلاش) نىمە؟! بۇ گەپچە، سىزنىڭ ماڭغىنىڭىز ھېچكىم ماڭمىغان يېڭى يول، ياراتقىنىڭىز ھېچكىم يارىتالمىغان — مۆجىزە ئىكەندە! ... (ئورنىدىن تۇرۇپ

مەسخىرىلىك كۈلىدۇ) ها، ها ... بىلىپ قويۇڭ، بۇنداق قىلىش كومپارتىيىنىڭ تامىغىنى يەپ كومپارتىيىنىڭ تاۋىقىنى چاققانلىق! ... (بىر ئاز بېسىقىپ چۈشۈپ نەسىھەتكويلۇق بىلەن) يولداش تۇراپ شۇجى، چۈشىنىشىڭىز لازىمكى، بۇ شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئاخىرقى ھېساپتا سىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشى! يار لېۋىگە كېلىپ قالغان ئېتىڭىزنىڭ تىزگىنىنى تېزراق تارتقىنىڭىز ياخشى، بولمىسا ئابرويىڭىز دەخلىگە ئۇچرايدۇ!

تۇراپ: (ھاياجانلىق ئىلكىدە) ئابروي؟! ... يولداش سېجاڭ، مېنىڭچە، ئەڭ چوڭ ئابروي خەلقنىڭ ئىشەنچى! ...

شەمەر: (مەگسىتمىگەن ھالدا) مۇنداق دەڭ!؟ (بىر ئاز توختاپ) يولداش تۇراپ، ئەسلىدە مەن سىز بىلەن مۇشۇنداقلا سۆزلىشىپ مەسىلىنى ھەل قىلماقچى ئىدىم، قارىغاندا، كاللىڭىز قىزىپ قالغان ئوخشايدۇ، شۇڭا ئازراق سەگىتىپ قويۇشقا توغرى كەلدى، (ماتېرىيال سومكىسىدىن ھېلىقى گېزىتنى ئېلىپ) مانا بۇنى كۆرۈپ بېقىڭ، خەنزۇچە خەت تونۇيسىزغۇ دەيمەن! (گېزىتنى تۇراپقا ئۇزىتىدۇ)

تۇراپ: (گېزىتنى ئېلىپ، قىزىل قەلەم بىلەن سىزىلغان يەرنى ئوقۇپ قىلچە ھودۇقماستىن) ھېچگەپ يوقكەنغۇ!؟ ناھايىتى گەنسۇلۇق بىر مۇشتىرىنىڭ شەخسىي كۆز قارىشى ئىكەنغۇ!

شەمەر: (غەزەپتىن ئۆزىنى تۇتالماي، جوزىنى پاققىدە بىرنى ئۇرۇپ) نېمە!؟ سىز ئەقلىدىن ئازمىغانسىز؟! بۇ قانداق گېزىت بىلەمسىز؟! (سايىمغا) يولداش سايىم شەجاڭ، سىز ئېيتىپ بېقىڭا، «خەلق گېزىتى» قانداق گېزىت؟

سايىم: (ئورنىدىن قوزغىلىپ) «خەلق گېزىتى» ئۇلۇغ، مۇقەددەس گېزىت! مەركەزنىڭ مېڭىسى، قۇلىقى، تىلى. ئۇنىڭ ھەر بىر جۈملىسى تۈگۈل، توچكا، پەشلىرىگىمۇ شەك كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ!

تۇراپ: (مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ) شۇنداق، مەركەزنىڭ گېزىتى. لېكىن ئۇنىمۇ ئادەم باشقۇرىدۇ - دە! بىزدە ئەزەلدىن شەخسلەرنىڭ كۆز قارىشىغا ئەركىنلىك بار، گەنسۇلۇق بىر مۇشتىرى ئۆزىنىڭ كۆز قارىشىنى سۆزلىسە نېمە بوپتۇ؟ مەنمۇ بىزنىڭ گۇڭشېغا ئۇيغۇن كەلگەن «ئوزۇقلۇق ئېتىزى»، «ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى» نى سۆزلىسەم بولىۋېرىدىغۇ!؟ ھەقىقەتنىڭ ئۆلچىمى گېزىت ئەمەس، ئەمەلىيەت!

[يەنە تېلېفون جىرىڭلايدۇ.]

شەمەر: (ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرۇپكىنى ئېلىپلا چېچىلىدۇ) يەنە نېمە گەپ؟! بولمايدۇ دىدىم، بولمايدۇ! ھە، جاڭ شۇجىمۇ؟ (بىردىنلا يۇشاپ چىرايى ئېچىلىپ مۇلايىملىشىدۇ) شۇنداق، شۇنداق ... ھە، سىز دىگەندەك بولدى، ئۇ ئىشمۇ كۆڭلىڭىزدىكىدەك ھەل بولىدۇ، ماقۇل، ماقۇل، خوش ئەمىسە ... (تۇرۇپكىنى قويۇپ يەنە بىردىنلا چىرايىغا جىددى تۈس بېرىدۇ، تۇراپنىڭ ئالدىغا كېلىپ جىددى تەلەپپۇزدا سۆزلەيدۇ) يولداش تۇراپ، سىز بەك تەلۋىلىشىپ كېتىپسىز! ئۆتكەندە شەھەرلىك پارتكوم سىزنى ئېپادىسى ياخشى، غەيرىتى بار، قولىدىن ئىش كېلىدۇ، دەپ قارىغان، لېكىن بۈگۈنكى كۈنگە

AltunOq

كەلگەندە ئۆزگىرىپ مۇشۇ دەرىجىگە كېلىپ قالىدىغانلىقىڭىزنى تەسەۋۋۇر قىلمىغان ئىكەنمىز! (بىر ئاز پەسكويغا چۈشۈپ) نەچچە كۈندىن بېرى پەقەت بىرلا نەرسىنى ئويلاپ سىزنى ئاياپ كەلگەن ئىدىم، بولمىسا ئاللىبۇرۇنلا ئىشنى ھەقدادىغا يەتكۈزگەن بولاتتىم. مەن يەنە بىر ئېيتىم ئىسىڭىزگە سەپ قويىسام بولمايدىغان ئوخشايدۇ. ئىككىمىزنىڭ بولغۇسى قۇدا ئىكەنلىكىمىزنى ھەممىسى بىلىدۇ. ئەگەر سىز خاتالىقىڭىزدا بۇنداق چىڭ تۇرىۋېرىدىغان بولسىڭىز، ئۇ چاغدا ...

تۇراپ: ئۇ چاغدا ئارزىنى ئۈچۈق قىلمىز دېمەكچىمۇ سىز؟! (بىر پەس قادىلىپ تۇرۇۋېلىپ، كېيىن دادىللىق بىلەن) شۇنداق، سىز بىلەن مەن بولغۇسى قۇدا. باللىرىمىزمۇ بىر-بىرىنى لايىق تاپقان، لېكىن مەنمۇ سىزگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، مەن دېخان قېرىنداشلىرىمنىڭ مەنپەئەتىنى ھەرگىزمۇ قۇدا-باجىلىققا ساتمايمەن!

[شەمەر ئۆزىنى قويارغا جاي تاپالماي قالىدۇ. سايىم ھېجىيىپ خوشال بولىدۇ. شەمەر ئاخىر جىددى ھەركەتلەر بىلەن ئىش ئۈستىلىنىڭ ئارتىمىسىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى ئالىدۇ.]

شەمەر: (سەھنىنىڭ ئالدىغىراق كېلىپ) يولداش تۇراپ، ئاخىر سىز مېنى جىددى تەدبىر قوللىنىشقا مەجبۇر قىلدىڭىز، مانا بۇ شەھەرلىك پارتكومنىڭ قارارى!: سىز ئۈچ داۋىيدە باش-باشتاقلىق بىلەن يولغا قويغان «ئوزۇقلۇق ئېتىزى» مەسئۇلىيەت تۈزۈمى بىلەن «ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى» دېگەن نەملەر بۈگۈندىن ئېتىۋارەن بىكار قىلىندۇ، يولداش سايىم شەجاڭ مەسئۇل بولۇپ، تەقسىم قىلىۋېتىلگەن يەرلەرنى تەلتۆكۈس قايتۇرۇۋالىدۇ!

[سايىم ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇغىغا سېلىپ غەلىتە ھەركەتلەر بىلەن كۈلگىنىدىكى خۇشاللىقىنى ھەم تەكەببۇرلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.]

شەمەر: سىزگە كۆرۈلىدىغان چارە خاتالىقىڭىزنى ھەقىقى تونۇپ، تۈزىتىش ئىپادىڭىزگە قاراپ بەلگىلىنىدۇ!

تۇراپ: (غەزەپ ۋە ئەلەم بىلەن) پىكرىم بار، مەن بۇنى قوبۇل قىلالمايمەن!

شەمەر: (مىيىقىدا كۈلۈپ) قوبۇل قىلامسىڭىزمۇ، قىلمامسىڭىزمۇ، قەتئىي ئىجرا قىلىنىدۇ! ...

[ئۈچ ئادەمنىڭ ئۈچ خىل كەيپىياتتا ۋە ئۈچ خىل ئورۇندا تۇرۇشى بىلەن سەھنە ئاستا-ئاستا قاراڭغۇلىشىپ پەردە يېپىلىدۇ.]

ئالتىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: ئالدىنقى كۆرۈنۈشتىن ھەپتە كېيىن.

ئورنى: تۇراپ شۇجىنىڭ ھويلىسى.

[سەھنە تۈزۈلۈشى: ھويلىدا ئاددىغىنا تال-باراڭلىق بېدىش بولۇپ، ئاستىدا سۇپا بار. پەردە ئېچىلىش بىلەن تەڭ بىر خىل مۇڭلۇق مۇزىكا كۆتىرىلىدۇ.

تۇراپ شۇجى غۇنچىلاشقا باشلىغان تال بىدىشكە قاراپ چوڭقۇر خىيالغا چۆمىدۇ. سۆكۈتتىن كېيىن ئۇ سالماق قەدەم بىلەن سەھنە ئالدىغا يېقىنلىشىدۇ.]

تۇراپ: (ئۆز - ئۆزىگە) مەن راستىنلا دىخانلارنى يەككىلىككە باشلاپ، سوتسىيالىزىمدىن يۈز ئۆرۈدۈممۇ؟! شەمەر ئېيتقاندەك راستىنلا خەتەرلىك ھاڭنىڭ لېۋىگە بېرىپ قالدىممۇ؟! (تېخىمۇ جىددى ئويلىنىدۇ. مۇزىكا ئەۋجىگە چىقىدۇ) ياق - ياق! مەن خاتالاشمىدىم! يەرنى دىخانلارغا بۆلۈپ بەرگەن بولسام، يەرگە بولغان ئىگىدارچىلىق يەنىلا كوللېكتىپنىڭ قولىدىغۇ؟! سوتسىيالىزىمنىڭ «ئىشلىگەن چىشلەيدۇ» دېگەن پىرىنسىپى زادى قانداق بولىدۇ؟! ... ھەر قانداق يېڭى يولنى ئەزەلدىن ئادەملەر ئۆزى مېڭىپ ئاچقانغۇ ... لېكىن شەمەر، سەن بۇ ئەقەللى داۋلىنى نېمىشقا چۈشەنمەيدىغانسەن! سەن تېخى ئىككى ياشنىڭ قەلبىنى داغلاپ، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنى ئۆز مۇددىئايىڭغا يېتىشنىڭ دەسمايىسى قىلىۋاتىسەن! ھەي شەمەر! شۇنچە يىل ئەسرار بولۇپمۇ تۇراپنى تېخى چۈشەنمەپسەن - دە! بىلىپ قوي، بىر قىزنىڭ بەختىنى دەپ، مىڭلىغان دىخانلارنىڭ بەختىنى قۇربان قىلىدىغان تۇراپ تېخى تۆرەلگىنى يوق ھەم تۆرەلمەيدۇ! ...

[زورىخان ئىچكىرى ئۆيدىن چىقىدۇ.]

زورىخان: (تەئەججۈپ بىلەن) دادىسى، نېمە بولدى سىلىگە؟ جىن چېپىلغاندەكلا بولۇپ قاللىغۇ؟! ... مەندىنمۇ يوشۇرىدىغان سىرلىرى بارمۇ - يە؟

تۇراپ: (سۇپىغا ئولتۇرۇپ) خوتۇن، سەن بىر ئېيتىپ باقە، دىخانلارغا يەرنى ھۆددىگە بەرگەنلىكىم ياخشى بولدىمۇ - يامانمۇ؟

زورىخان: (ئورنىدىن ئوخچۇپ تۇرۇپ) تازا بەلەن بولدى، يامان بولدى دېگەن ئادەمنىڭ ئاغزىغا ھەيناق چىقار خۇدايىم... دىخانلار يەرنى ئېلىپ ئۆزى‌خان، ئۆزى بەگ بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ، بىرچاغلار دىكىدەك دۈيجاڭ ئىشقا تۆۋلاپ چاقىرايدىغان، قاپاق تېرەكتىكى چۆيۈن داڭنى ئۇرۇپ يۈرەك ئالدى قىلىدىغان پاراكەندىچىلىك ئەندى يوق!..

تۇراپ: (بىردەملىك جىددى خىيالدىن كېيىن) ئانداق بولسا زورىخان، ئەندى مارىخان بىلەن قۇدا بولۇش نىيىتىڭدىن يانغىن!...

زورىخان: (ھۈلۈقۈپ) نېمە؟ مارىخان قۇدا بولۇشتىن يالتىيىپتىما؟

تۇراپ: شەمەر ھازىر سىياسى ئىشلارنى تاۋۇكا قىلىپ، قۇدا - باجىلىقنى دو چىقىۋاتىدۇ. مەن بۇنىڭغا يول قويمايمەن!

زورىخان: (يىلىنىپ) سىلە، ئاشۇنداق كاجلىق قىلىپ، قىزلىرىنىڭ بەختىگە ئولتۇرماقچىمۇ؟ خۇدادىن تىلەي، ئۇدۇنيا - بۇدۇنيا بىرتال قىزلىرىنىڭ بەختىنى غازاڭ قىلمىسىلا، شەمەر سىجاڭغا ناماقۇل بولايلى، سىلى سۆزلىمىسىلە مەن سۆزلەشەي...

تۇراپ: (زەردە بىلەن) ئەخمەق بولما! ئۇنىڭ ئالدىدا مېنىڭ ناماقۇل بولىدىغان ھېچقانداق سەۋەنلىكىم يوق.

[ھاشىم بىلەن ئىمىن كىرىدۇ، تۇراپنىڭ سۆزى ئۈزۈلىدۇ]

زورىخان: (كۆڭلى يېرىم ھالدا) كېلىشسىلە، يۇقۇرى ئۆتۈشسىلە.. مەن چىقىپ مايسەمگە قاراپ باقاي.. (چىقىدۇ)

ئىمىن: (خۇددى بىر مەخپى ئىش قىلماقچى بولغاندەك تۆت تەرىپىگە قاراپ، ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى يىم يېپىپ قويۇپ) تۇراپ شۇجى، بىز پارتىيە ئەزالىرى باش قوشۇپ بىر قارارغا كەلدۇق، ھۆددىگەرلىك تۈزۈمدە چىڭ تۇرىمىز، كېيىنكى ئاقىۋەتكە مانا مەن ئۆزەم جاۋاپكار!

تۇراپ: (ئىككىلىسىگە بىر تۇردىن قاراپ قويۇپ) قانداق چىڭ تۇرىسىلەر؟

ھاشىم: بىز بۇ ئىشنى مەخپى ئېلىپ بارماقچىمىز!...

ئىمىن: ھازىر بەزى ئەزالار تەخسىم قىلىنغان يەرلىرىگە يازغى بۇغداي تېرىپ بولدى، ئۇنى ئېغىز قۇرۇق گەپتىن موما تۇۋۇنگە چۈشكەن بىرتال دان ئەلا. ھەر قانداق ئىش بولسا ئومىدا كۆرسەك، يا بىز مات بولارمىز، يا شەمەر سىجاڭنى مات قىلارمىز! ...

تۇراپ: ئۇنداقتا... (جىددى ئويلىنىپ) بولىدۇ، مەن قوشۇلىمەن، لېكىن ...

[دەل شۇ پەيتتە ئىشىك جالاققىدە ئېچىلىپ سايىم كىرىپ قولىنى ئارقىغا تۇتۇپ، بىردەم تۇراپقا، بىردەم ئىمىنغا غادىيىپ قارايدۇ.]

سايىم: ئىمىن شۇجى، مەن سىزنى بۇنچە شاپاشلاپ نەگە بارىدىكىن دېسەم، مۇشۇ يەرگە كىرىپ مەخپى يىغىنغا قاتنىشىدىكەنسىز - دە!؟ (تۇراپقا تەنە بىلەن) رىياسەتچىلىكىڭىزگە ھالاقەت يېتىپ قويدۇمغۇ دەيمەن؟!

تۇراپ: يولداش سايىم، سىزمۇ دەل ۋاقتىدا كەلدىڭىز؟ مەخپى يىغىنغا بىللە رىياسەتچىلىك قىلساق قانداق؟

سايىم: (بىردىنلا تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىپ) يولداش تۇراپ، سىز ھازىر نىمە ئىش قىلىپ يۈرۈيسىز؟! شەھەرلىك پارتكوم سىزنى ئىشتىن توختىتىپ، مەسىلە تاپشۇرۇشقا بېكىتكەن، لېكىن سىز يەنە گۇڭشېنىڭ ئىشىغا غالجىرلارچە ئارىلىشىپ، ئاستىرتتىن ھەركەت قىلىۋاتىسىز!...

تۇراپ: (ئۆزىنى تۇتالماي) ئاغزىڭىزنى يىغىڭ! غالجىرلىق غالجىر ئادەملەرگە مەنسۇپ! بىلىپ قويۇڭ، مەن گۇڭشېنىڭ ئىشىغا بىركۈن ھايات بولسام بىركۈن ئارىلىشىمەن!

سايىم: (تېخىمۇ چىچاڭشىپ) سىزمۇ بىلىپ قويۇڭ، گۇڭشېنىڭ ھازىرقى باشلىقى مەن! ھەر قانداق ئادەمنىڭ مېنىڭ خىزمىتىمگە چاڭ سېلىپ يۈتلىكاشاڭ بولۇشىغا يول قويمايمەن!...

ئىمىن: سايىم شەجاڭ، خىزمىتىڭىزگە كىم چاڭ ساپتۇ؟!

سايىم: كىم بولاتتى، (قولىنى شىلتىپ ئۇچەيلەننى بىرمۇ - بىر كۆرسىتىدۇ) سىز! سىز! سىلەر ئۈچ كىشىلىك گۇرۇھ بولىۋېلىپ، يۇقۇرىنىڭ قارارىغا قارشى چىقىۋاتىسىلەر!...

ئىمىن: (خۇپسەنلىك بىلەن) يۇقۇرىنىڭ قايسى قارارى ئۇ؟!

سايىم: (تېخىمۇ تېرىكىپ) قايسى قارار دەيسىزغۇ!؟ شەھەر سىجالىك ئېلان قىلغان شەھەرلىك پارتكومىنىڭ ئىككى ماددىلىق قارارى يەتكۈزۈلگىنىگە قانچە ۋاقىت بولدى؟! سىلەر ئۇ قارارنى ئۆزگەرتەلەمسىلەر؟!...

ئىمىن: (بىپەرۋالىق بىلەن) دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى ئالتە قېتىم ئۆزگەرگەن يەردە، شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىر قارارىنى ئۆزگەرتىش بولمامدىكەن؟!

سايىم: جۆيلىمەڭ! (گەپتە تۇتۇلۇپ بىر ئاز پەسكويغا چۈشىدۇ) مەن سىزگە ئاتىدارچىلىق بىلەن ئېيتىپ قويايكى! خاتا يولدىن قايتىپ يۇقۇرىنىڭ قارارىنى ئىجرا قىلىڭ! مۇنداق خۇپىيانە ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشتىن ياخشى ئاقىۋەت چىقمايدۇ!

تۇراپ: (بىر ئاز جىددىلىشىپ) يولداش سايىم، بىلىسىزغۇ، بىز ئەزەلدىن خۇپىيانە ئىش قىلغان ئادەم ئەمەس! ھېلىمۇ غولتوغراقتىكى سىناقنى ئاخىرىغىچە ئاشكارا ئېلىپ بارماقچىمىز!...

سايىم: (ئەلەم بىلەن) نىمە؟! سىز... سىز... شەھەرلىك پارتكومىنىڭ قارارىغا ئاشكارا قارشى چىقماقچىمۇ؟! قېنى سىزدىكى پارتىيىۋىلىك مەيدان!؟

تۇراپ: مەن دەل پارتىيىۋىلىك مەيدانىنى ئويلىغانلىقىم ئۈچۈن شۇنداق قىلماقچىمەن! سىز ئانچە ھولۇقماڭ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىگە يۈزلىنەي ئۆزەم جاۋاپكار!

ھاشىم: بارىكاللا، ھىممىتىڭگە رەھمەت شۇجى! (ئىمىنغا مەنىلىك قاراپ) بۇ يولدا ماڭغىنىمىز ماڭغان! يېنىڭدا نار نۆگەڭ تۇرسا، يۈك كۆتۈرۈشتىن نىمە غەم!

سايىم: (دۇغۇنۇقۇپ) ھە!... سىلەر!... سىلەر!... زادى نىمە قىلماقچى!؟ قارارنى ئىجرا قىلماي، يۇقۇرىغا قارشى چىقماقچىمۇ؟!... توختاپ تۇرۇڭلار!... جاھاننىڭ ئىگىسى بار تېخى!... (چالۋاقاپ چىقىپ كېتىدۇ.)

[تۇراپ، ئىمىن، ھاشىملار بىر - بىرىگە قاراپ كۈلۈشىدۇ ۋە بايىقى مۇزاكىرىنى داۋاملاشتۇرماقچى بولۇپ يەنە باش قوشىدۇ. پەردە ئاستا - ئاستا يېپىلىدۇ.]

يەتتىنچى كۆرۈنۈش

ۋاقتى: ئوما مەزگىلى.

ئورنى: غولتوغراق داداۋىيىنىڭ ئېتىزلىقى.

[سەھنە تۈزۈلۈشى: دۇرغۇن ئېتىزلىقلارغا بۆلۈنگەن كەڭ ئېكىنزارلىقتىكى ئوخشىغان بۇغدايلار يىراقتىن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. سەھنىنىڭ ئارقا تەرىپىدە غول ئېرىق بولۇپ ئۇنىڭ ئالدى تەرىپى غول ئېرىقنىڭ قېشىنى بويلاپ توغرىسىغا كەتكەن يېزا يولى. سەھنىنىڭ سول ئارقا تەرىپىدىن ئەترەت خامىنىنىڭ بىر قىسمى ۋە كەپە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئېيتىلغان لەرزان ئوما ناخشىسى بىلەن پەردە ئاستا - ئاستا ئېچىلىدۇ. ناخشا رىتىمى بويىچە ئەر - ئايال دىخانلار شات - خۇراملىق بىلەن چەبدەس

هەركەت قىلىپ، بۇغداي ئەنجىسىنى يۈدۈپ، ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتۈشىدۇ.]
(ئوما ناخشىسى):

مالايلاڭەي - كالايلاڭ، تۇياقلىرىڭ پايخان بولسۇن،
قولاقلىرىڭ گۈرجەك بولسۇن، قۇيرۇقلىرىڭ سۈپۈرگە بولسۇن،
مۈڭگۈزلىرىڭ ئارا بولسۇن، دەسسەڭلارەي - يەنچىڭلار...

[ئاۋال بەختى، ئارقىدىن ئەنبەرنىسا كىرىپ ئەنجى توشۇۋاتقان دېخانلارنىڭ ئالدىنى توسايدۇ.]

بەختى: (كاناي بىلەن) ئىنقىلاۋى گۈڭشې ئەزالىرى، ئىنقىلاۋى ئەر - ئايال يولداشلار!... (دېخانلار جايىدا توختايدۇ) سايىم شەجاڭنىڭ بۇيرۇغى بويىچە مەن سىلەرگە جاكا قىلىمەنكى، بىرتال دان، بىرتال باشاقنى شەخسى خامانغا توشۇشقا بولمايدۇ! دۈمبەڭلەردىكى ئەنجىنى دەرھال دۈينىڭ خامىنىغا تاشلاڭلار!...

[هايىسخان ۋە دېخان A، B لار بەختى بىلەن ئەنبەرنىسانىڭ ئالدىغا دەۋەيلەپ كېلىدۇ.]

دېخان A: (كانايىنى كۆرسىتىپ) بەختى، قولۇڭدىكى ئاۋۇ ئەزرائىلنىڭ بۇرغىسىنى تاشلا!

دېخان B: (ئاچچىق بىلەن) مەككىنىڭ رودىپىيىدەك چاپلاشماي نېرى تۇر!

ئەنبەرنىسا: نەگە نېرى تۇرىدۇ!؟ (ھۆرپىيىپ، ئالدىغا بىر قەدەم چىقىپ پۇتىنى يەرگە قاتتىق ئۇرىدۇ) سايىم شەجاڭچۇ، مىختەك تىرۇڭلار دىگەن! (بېلىنى تىرەپ) شۇنداق تۇرىمىز!...

هايىسخان: (ئالدىغا بىر قەدەم چىقىپ تەنە بىلەن) هارمىغايلا دۈيجاڭ خېنىم، بۇ يەردە مىختەك تۇرۇپ كەپسەن ئالماقچىمۇ؟! بىر نەچچە كۈن تەخىر قىلارلا، ئەندى خامان تويى قىلىۋاتىمىز، چەش تويى بولغاندا كەلسىلە ئېتەكلىرى توشقىدەك كەپسەن بېرىمىز!...

بەختى: (سەل ئوڭايسىزلىنىپ) سايىم شەجاڭ ھېلى كېلىدۇ، شۇ چاغدا...

ئەنبەرنىسا: تېخى شەمەر سىجاڭمۇ كەلمەكچى، شۇ چاغدا كۆرىمىز!...

دېخان A: كەلسە كەلمەمدۇ؟!

دېخان B: ئۇلار كەلمىگەن جاي نەمەسقۇ بۇ!...

هايىسخان: ۋاي خۇدايىمەي!... ئۇلارنى تولا كۆرۈپ ھۆ قىلغىدەك بولغانمەن!...

بەختى: (سايىمنىڭ سىياقىدا) جۆيلىمەڭ! (خودۇكسىراپ ئەتراپقا قارايدۇ، باشقىلار پىخىلداپ كۈلۈشىدۇ)

دېخان A: يۈرۈڭلار، كەتتۇق، ھەر كىمنىڭ ئەنجىسى ئۆز خامىنىغا!

[ئەنجىلەرنى قايتىدىن يۈدۈپ مېڭىشقا ھازىرلىنىدۇ، شۇ چاغدا سىرتتىن كىچىك ماشىنىنىڭ گۈرۈلدىگەن، سىگنال بەرگەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.]

بەختى: (خوشاللىنىپ) كەلدى!

ئەنبەرنىسا: دېمىدىممۇ، ئۇلارمۇ كەلدى مانا!

AltunOq

بەختى: (كاناي بىلەن) ئىنقىلاۋى گېزىتشى ئەزالىرى! يۈرت كاتتىلىرى كەلدى! سىجاڭلىرىم، شەجاڭلىرىم، ئۈلۈغلىرىم كەلدى! ...

[شەمەر سىجاڭ بۇلغار تاشلىق سومكىسىنىڭ ھالقىسىنى چىمەلتىگىگە ئۆتكۈزۈپ پۈلاڭلاتقان ھالدا ح ـى كىرىپ كېلىدۇ، سايىم ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كىرىدۇ.]

بەختى: (شەمەرنىڭ ئالدىغا ئۆزىنى ئېتىپ قوشاق قوشۇپ ھالداتلايدۇ):

ئىش چاتاق سىجاڭ ئاتا، بۇغداينى ئوروپ قاچتى،
باستى خەق يولنى خاتا. بىزلەرنى قويۇپ داغدا.

شەمەر: زادى نىمە چاتاق؟

بەختى: ئىسيان كۆتەردى! ئۆزلىرى بىلىلا ئاتا ... خەق دىگەن «پۈۋ» دىسە بوران چىقىدىكەن ئەمەسمۇ!؟

شەمەر: ھەي، ئوچۇقراق سۆزلىگىنە، زادى نىمە گەپ؟!

بەختى: ئوچۇقراق سۆزلەيدىغان بولسام سىجاڭ ئاتا، ئۆزلىرى بىلىلا ...

شەمەر: (تېرىكىپ) ھەي! ... ئەزمىلىك قىلما دەيمەن!

[ھاشىم بىر يۈدە ئەنجىنى كۆتۈرۈپ يىراقتىن يېقىنلاپ كېلىدۇ.]

بەختى: ماقۇل سىجاڭ ئاتا، ئەزمىلىك قىلماي سۆزلىسەم، بۇ خەقلەر تۈراپ شۇجىنىڭ باشچىلىقىدا، ئۆزلىرىنىڭ يولىيورۇقلىرىنى چۈشىنىغىنىمۇ ئالماي، مەن بىلەن دۇيجاڭ خېنىمىنىمۇ پىسەن قىلماي، ئېتىزدىكى بۇغدايلارنىڭ ھەممىسىنى ئوروپ ئۆز خامانلىرىغا ئېلىپ قاچتى! ...

سايىم: (تاقەتسىزلىنىپ) سىجاڭ، مەن ئۆزلىرىگە دىدىمغۇ، بۇ خەق ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، شەھەرلىك پارتكومنىڭ قارارىغا قارشى ئىسيان كۆتەردى!

ھاشىم: (سايىمغا يۈزلىنىپ) سايىم شەجاڭ، يالغان سۆزلىمەيلى، دىخان خەق ئەزەلدىن ئۆزىنىڭ بېشىنى سىلىغان ھاكىمىيەتكە قارشى ئىسيان كۆتەرگەن ئەمەس! بۇنداق ئىش ئۆزلىرىگە ئوخشاش ھۆرراچىلارنىڭ قولىدىن كېلىدۇ!

سايىم: سىز تولا قالايمىقان جۆيلىمەڭ! (ئالىيىدۇ)

شەمەر: (مىيىغىدا كۈلۈپ) ھاشىمباي، يېقىندىن بۇيان خېلى ئۇششاق تىللىرىڭىز چىقىپ قاپتىغۇ!؟ سىز ئاساسىي قاتلامدىكى بىر كوممۇنىست، ئالدىڭىزدا تۇرغانلار سىزنىڭ نەۋرىڭىز ئەمەس، بىرسى شەھەرنىڭ، بىرسى گۇڭشېنىڭ باشلىقى، گېپىڭىز بولسا يولىدا قىلىڭ!

ھاشىم: (سالماقلىق بىلەن) يولداش سىجاڭ، يولىدا قىلغان گەپ ئاقمىسا، ئەندى زادى قانداق قىلىمىز!؟ سىلەرنىڭ جېنىڭلار جان، بىزنىڭ جېنىمىز جان ئەمەسمۇ؟ بۇ دۇنيادا دىخانلار كاج تەلەي كېلەمدۇ؟! ئىشلىمىسەك تېخى بولمىسا، ئىشلىسەك تاپقانغا تېخى ئىگە بولالمىساق، سۆزلىمەي قانداق قىلىمىز؟! كالىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسىمۇ، بۇقىراپ كېتىدۇ، سىجاڭ!

دىخان A: ئىشلىگەن چىشلەيدۇ، دىگەن پىرىنسىپلار قېنى؟!

دېھقان B: ھۆددىگە ئالغان ئېتىزلارنى بىز كۆز يېشىمىزنى سۈ، قان ـ تەرىمىزنى ئوغۇت قىلىپ كۆكەرتكەن! ئەندى ئاغزىمىز ئاشقا تېگەي دېگەندە، سىلەر كېلىپ بۇرنىمىزنى تاشقا ئۇرماقچىمۇ؟!

دېھقان C: ئاشلىقنى بەرمەيمىز! بىز ئۇنى ئوغۇرلىمىدۇق، ئىشلەپ تاپتۇق!

بەختى: يائاللا، جاندىن تويدىمۇ نېمە بۇ خەق!

ئەنبەرنىسا: ئاغزى كۆيمىسە دوزاقنىمۇ يېمەكچى!؟

ھايىمخان: (ناخشا)

سۆگەككە پىچاق يەتتى، ئەجەپ تالاي قىسمەتلەر،
دېھقان ھالىدىن كەتتى. بۇ ئازاپقا يار ئەتتى!

سايىم: ھەي خوتۇن، جۆيلىمەڭ! «پىچاق سۆگەككە يەتتى» دېگەن قانداق گەپ؟! سوتسىيالىزمدا قايسى دېھقان ھالىدىن كېتىپتۇ؟!

بەختى: شۇ ئەمەسمۇ شەجاڭ ئاتا، دېھقان دېگەن گىرشى قويندا چىنارىدەك كۆكلەپ، بېلىقتەك يايراۋاتىدۇ، دېسىلە ... مەنمۇ ھازىر شۇنىڭ شاراپىتىدىن شاققىدە قوساقنى توقلىۋېلىپ كىرەي! ... چىقىپ كېتىدۇ.

[تۇراپ كىرىپ كېلىدۇ.]

شەمەر: (تۇراپنى كۆرۈپ) يولداش تۇراپ، بۇ نېمە گەپ؟!

تۇراپ: نېمە گەپلىگىنى ئۆزىڭىز ئاڭلاۋاتىسىزغۇ! سىزنىڭ ئۇلۇشكۇن چىقارغان يېڭى قارارىڭىزغا ئامىنىڭ پىكرى بار ئىكەن!

شەمەر: بىز سىزنى خىزمەتتىن توختىتىپ، مەسىلە تاپشۇرۇشقا بۇيرۇغان، لېكىن سىز يەنە جاھىللىق قىلىپ شەخسلەرنى كوللېكتىپنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇۋېلىشقا قۇترىتىپ، يۇقۇرى رەھبەرلىككە قارشى تۇرۇۋاتىسىز! يولداش تۇراپ، سىز ھازىر قايسى مەيداندا تۇرۇۋاتقانلىقىڭىزنى ئويلاپ بېقىڭ!

تۇراپ: مەن بۇنى ئۆزۈمدىن بىرى ئويلىغان، (ئاممىنى ئارىسىغا ئۆتۈپ) مۇشۇ مەيداندا تۇرۇۋاتىمەن! بۇندىن كېيىنمۇ مۇشۇ مەيداندا تۇرىمەن! ...

شەمەر: (كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ) سىز! ...

دېھقان B: يولداش سېجاڭ، سىز ھە دېسىلا تۇراپ شۇجىغا ئېسىلىۋالماڭ، ئۇ بىزنى يېڭى يولغا باشلىدى، خالىغانلار ئەگەشتۇق، بۇنىڭ ھېچقانداق زىيىنىنى كۆرگىنىمىز يوق! سىز ئويلاپ بېقىڭا، غولتوغراقتىكى بۇغداينىڭ مو بېشى مەھسۇلاتى قاچان 430 جىڭغا چىقىپ باققان؟! مانا بۇ يىل مەن بىرىنچى قېتىم سىناق ئېتىزىدىن 430 جىڭ بۇغداي ئالدىم! بۇ ھەممىمىز ئۈچۈن خوشاللىنارلىق ئىش ئەمەسمۇ؟!

شەمەر: بۇنىڭغا پەقەت كوللېكتىپنىڭ ھوقۇقىنى كولايدىغان ئايرىم كىشىلەرلا خوشال بولۇشى مۇمكىن، يەككە ئىشلەپ دان ئالغاندىن، كوللېكتىپ ئىشلەپ مامان ئالغان ئەۋزەل! ...

[دېخانلار بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىدۇ، بەزىلىرى ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈشىدۇ، بەزىلىرى غەزەپ بىلەن ھومىيىدۇ ...]

شەمەر: (نەسىھەتكويلۇق بىلەن) يولداشلار، ھەممىمىز يېڭى زاماننىڭ خوۋلىغىنى كۆرۈۋاتىمىز، تۇرمۇشىمىز باياشات، بازارلار ئاۋات، مال باھاسى مۇقىم ...

هاشىم: (سۆزنى بۆلۈپ) سىجاك، بىز ئۆمۈر بويى ئەشۇنداق ئاغزىمىزدىكى گەپ بىلەنلا كۆڭلىمىزنى خوش قىلىپ ئۆتەمدۇق؟! ئۆتمۈش زاماندىمۇ بىز يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتىپ كەلگەن بەتەلەيلەر ئىدۇق، بۈگۈنمۇ شۇ يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتىۋېرەمدۇق؟!

شەمەر: سىز تېخى يېڭى زاماننىڭ خۇۋلىغىنى كۆرەلمىدىڭىزما؟ ھېلىمۇ ئەزگۈچى، تىرىكتاپلار-نىڭ زۇلمىغا ئۇچراۋاتامسىز؟!

هاشىم: ئۇنىڭغىمۇ ئۇچرىغىنىمىز يوق سىجاك، لېكىن «داشقازان» ئاتلىق بىر تىرىكتاپ بار، بۇنىڭ زۇلمى ھەممىدىن قاتتىق بولۇۋاتامدۇ؟!

سايىم: جۆيلىمەڭ! داشقازان — كېلىكتىپنىڭ قازىنى! سوتسىيالىزىمنىڭ قازىنى! ئۇنىڭدىن ئايرىلساق تۈگەشكىنىمىز شۇ!

ھايىسخان: (تەنە قىلىپ) شۇنداق شەجاڭ، خۇددى «ئېچىلىك داسىقىنىم» دەك بەكمۇ خاسىيەتلىك قازان بۇ! (قىزىشىپ قوشاق توقۇيدۇ):

داشقازان - داشقازان،
باشقا چۈشكەن تاشقازان.
داشقازاننىڭ دەستىدىن،
كاردىن چىقتى ئاشقازان!

[كۆپچىلىك قاقاھلاپ كۈلۈشىدۇ.]

سايىم: (تىپىرلاپ) نىمە، نىمە دىدىڭىز؟!

ھايىسخان: ئاڭلاپ تۇرسىلا شەجاڭ، مۇنداق دىدىم:

داشتىن ئالدىم ئاشنى مەن،
ئارپا - تېرىق، ماشنى مەن.
ئاچا قويۇپ يۆلەيمۇ،
گىلدىڭلىغان باشنى مەن!

[دېخانلار يەنە كۈلۈشىدۇ، دورايدۇ، پىچىرلىشىدۇ.]

سايىم: جۆيلىمەڭ!

ھايىسخان: سىزمۇ تولا جۆيلىمەڭ،
ياۋا كالىدەك مۆرىمەڭ.
كۆزلەپ ماڭساق بېھىشنى،
جەھەننەمگە سۆرىمەڭ!

[دېخانلار ھايىسخانغا بارىكاللا ئېيتىشىدۇ.]

دېخان A: ھايىسخان، يىگىتتەك گەپ قىلدىڭ!

دېخان B: بەئەينى كەكە ساپلىغاندەكلا چۈشتى - دە، بۇ گەپ!

[سايىم تېرىكىدۇ، گۆلىيىدۇ ۋە شەمەردىن مەدەت كۈتىدۇ.]

شەمەر: (باشلىقلىق تەلەپپۇزىدا) بولدى - بولدى، نىمانداق زوۋاندار خوتۇنسىز! (ئىمىن كىرىدۇ) ئىمىن شوجى، سىز بۇ ئادەملىرىڭىزنى نىمە قىلىۋەتكەن - ھە؟! ئۇلار مۇشۇنداق كېتىۋەرسە قانداق ئاقىۋەتلەرنىڭ چىقىشىنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟ مەن شۇنى ئوچۇق ئېيتايكى، غولتوغراقتىكى ئىككى قوتۇپقا بۆلۈنۈشتىن كېلىپ چىققان ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە سىز جاۋابكار!

تۇراپ: (بىر قەدەم ئالدىغا چىقىپ) بۇنىڭغا پۈتۈنلەي مەن جاۋابكار!

شەمەر: (ئاچچىق ھېجىيىش بىلەن) ھە، شۇنداقمۇ؟! توغرا، جاۋابكارلىقنىڭ سىزدە ئىكەنلىكىنى مەن ئوبدان بىلىمەن! لېكىن سىزنىڭ جاۋابكارلىقىڭىز تېخىمۇ ئېغىر! ئاقىۋەتىڭىز تېخىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق!

تۇراپ: لېكىن مەن ئەپسۇسلانمايمەن! مۇشۇ كۈنلەردە جاھىللىقىم ئۈچۈن بەكمۇ خۇشال بولىۋاتىمەن، قارىڭا، بۇ دىخانلار ھازىر نىمە دىگەن خۇشال، چۈنكى ئۇلارنىڭ قوسىقى تويۇپ، دۈمبىسى ئىللىدى، بىز بۇ خۇشاللىقنى پەقەت ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىدىنلا تاپتۇق!

شەمەر: (چىچاڭشىپ) بەس، تۇراپ! ئەگەر سىز، يەنىلا مۇشۇنداق كېتىۋەرىدىغان بولسىڭىز، ئاخىرقى قېتىم ئاگاھلاندۇرۇپ قوياي، گۇڭشې شوجىلىقىڭىزدىنمۇ ئۈمىت قالمايدۇ!

تۇراپ: (خاتىرجەم ھالدا) يولداش شەمەر، شوجىلىق ماڭا بەخشەندە بولغان ئەمەس، لېكىن دىخانلار بىلەن تەقدىرداش بولۇش ماڭا ئەزەلدىن بەخشەندە بولغان! بىر پارتىيە ئەزاسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھوقۇقتىن ئايرىلىپ قېلىش چوڭ گەپ ئەمەس، ئەمما پارتىيە كۆرسەتكەن يولدىن ئايرىلىپ قېلىش — مانا بۇ چوڭ گەپ! بۇنى سىزمۇ، مەنمۇ پارتىيىۋىلىك ۋىجدانىمىز بىلەن ئويلاپ باقساق بولىدۇ!

شەمەر: (ئەپسۇسلانغان قىياپەتتە بېشىنى سىلكىپ) بوپتۇ، «دوزاققا ئۆگەنگەن ئادەم بېھىشتقا كۆنمەپتۇ» دىگەن گەپ راس ئىكەن! سىزنى يەنىلا قۇتقۇزۇپ قېلىشنى ئويلىغان ئىدىم، ئامال قانچە، ئۆزىڭىزنىڭ شورى! بولدى، سىزنىڭ ئىشىڭىز توغرىسىدا كېيىن سۆزلىشەيلى، (كۆپچىلىككە) ھازىرقى گەپ، مەسئۇلىيەت ئېتىزلىرىدىن چىققان ئاشلىقنى بىر باشاق قالدۇرماي دۆلەتكە ئۆتكۈزۈۋېلىش! بۇ ئىشقا ھەم گۇڭشېنىڭ بۇندىن كېيىنكى پۈتكۈل ئىشلىرىغا سايىم شەجاڭ مەسئۇل بولىدۇ!

[سايىم گىدىيىپ، ئىككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا تىققان ھالدا تەكەببۇرلۇق بىلەن ئۇيان - بۇيان ماڭىدۇ، تۇراپ قاتتىق غەزەپكە كېلىدۇ، ئەزالار نارازىلىق بىلدۈرىدۇ.]

دىخان A: يولداش باشلىق ...

دىخان B: پىكىر! ... سىجاڭ ...

ھايىسخان: شەمەر سىجاڭ، بىز ...

شەمەر: (قولىنى كەسكىن سىلكىپ) مەن يەنە بىر قېتىم ئەسكەرتىپ قوياي، بۇ، شەھەرلىك پارتكومنىڭ قارارى، ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ ھۆتۈت - پۈتۈت دېيىشكە ھەققى يوق! ئەگەر يەنە قارشىلىق كۆرسەتكۈچىلەر بولسا ...

[دەل شۇ چاغدا يىراقتىن موتوتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ، ئارقىدىنلا شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ موتوتسىكلىت مىنگەن خەۋەرچىسى ئالدىراش كىرىپ كېلىدۇ.]

كاتىپ: (جىددى ھالدا) شەمەر سىجاڭ ... ئۆزلىرىگە جىددى ئالاقە ...

شەمەر: (كاتىپقا ئالىيىپ) نەدىن؟

كاتىپ: (قولىدىكى ئىككى پارچە كونۋېرتلىق ئالاقىنى ئۇزىتىپ) بىرسى شەھەرلىك پارتكومدىن، بىرسى ۋىلايەتلىك پارتكومدىن!

[ھەممەيلەن تىمتاس بولۇپ قالىدۇ، شەمەر بىرىنچى كونۋېرتنى يىرتىپ ئالاقىنى ئوقۇيدۇ.]

(سىرتتىن بېرىلگەن جاراڭلىق ئاۋاز): يولداش شەمەر! مۇشۇ ئالاقىنى ئالغان ھامان تېزدىن قايتىپ كىرىڭ! سىز غولتوغراقتا قانچە ئۇزۇن تۇرسىڭىز، زىيىنىمۇ شۇنچە ئېغىر بولىدۇ!

[شەمەر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ دەسلەپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھەيران بولىدۇ، كېيىن لەۋلىرىدە بېشى چۈشىدۇ، دېھقانلار ئارىسىدا غۇلغۇلا، جانلىنىش بولىدۇ، شەمەر يەنە ئاستا ئېسىگە كېلىپ ئىككىنچى كونۋېرتنى يىرتىپ ئوقۇيدۇ.]

(سىرتتىن بېرىلگەن جاراڭلىق ئاۋاز): ۋىلايەت بويىچە «يەرلەرنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى» نى سىناق قىلىش نەق مەيدان يىغىنى غولتوغراقتا ئېچىلىدۇ، گۇڭشې پارتكوم شۇجىسى يولداش تۇراپ يىغىندا تەجرىبە تونۇشتۇرۇشقا تەييارلىق قىلسۇن!

[دېھقانلار بىردىنلا جانلىنىپ خۇشاللىق كەيپىياتقا چۆمىدۇ.]

دېھقان A: تۇراپ شۇجى، سىزگە بارىكاللا!

دېھقان B: شۇجىمىزغا ئاپىرىن!

ھايىسخان: ۋاھ! ... بىزنىڭ تۇغرا چىقتى!

ھاشىم: (ھاياجان بىلەن) تۇراپ شۇجى، ئىمىن شۇجى (ئىككىسىنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ) ئەندى بىزگە كۈن تۇغدى!

كۆرۈچىلىك: دېھقانلارغا كۈن تۇغدى، بىزگە كۈن تۇغدى! قىزغىن تەنتەنە قىلىشىدۇ.

[شەمەر ئالاقىنى تۇتقان پېتى بىر چەتتە چوڭقۇر خىيال بىلەن تۇرۇپ قالىدۇ. سايىم چالۋاقاپ يۈرۈپ بىر بۇلۇڭدىكى كۆتەكتە ئارقىسىنى قىلىپ ئولتۇرىۋالىدۇ.]

ھاشىم: ئۇلۇغ پارتىيىمىز بىز دېھقانلارنىڭ قەلبىنى ھەقىقى چۈشەنگەچكە ئاخىرى دادىمىزغا يېتىپتۇ! (ھايىسخانغا قاراپ) قىزىم، سەن بىزنىڭ بۇ شاتلىققا تولغان يۈرەك سۆزلىرىمىزنى بىر قوشاق قىلىپ ئېيتمامسەن!

نەزالار: (مەدەت بېرىپ) ھە، ھە! ...

[دەل بۇ چاغدا بەختى پەيدا بولۇپ، بىردەمدىلا ئاستىن - ئۈستۈن بولغان بۇ ئىككى خىل كەيپىياتنى كۆرۈپ، ھاڭ - تاڭ بولۇپ تەئەججۇپ بىلەن كۆزىتىدۇ.]

ھايىسخان: (چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن نەزمە ئوقۇيدۇ):

ئېغىر كۈنلەر چۈشۈپ باشقا، ئۇزۇن يىل تەلمۈرۈپ ئۆتتۇق،
ئېتەكلەر تولدى تاش ياشقا. ئىمبەھرى قىزىپ - قۇرۇق داشقا.
نە ئىمكان قالدى يارانلار — ئىشلىسەكمۇ شۇنچە قاتتىق،
سەۋىر - تاقەتكە، بەر داشقا. بولدۇق تەشنا سىقىم ئاشقا.

AltunOq

بۈگۈن دېھقانغا كۈن تۇغدى، يارالدى كەڭ ـ تاشا ئىمكان،
كەلدى نۆۋەت ياپراشقا. بەخت باغىدا سايراشقا.

[كۆپچىلىك چاۋاك چېلىشىپ قىزغىن تەنتەنە قىلىدۇ.]

بەختى: (ھاشىم قاتارلىقلارنىڭ جۇشقۇنلۇق كەيپىياتىنى ۋە بىر چەتتە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان سايىم بىلەن روھى چۈشكۈن تۇرغان شەمەرنى كۆرۈپ ئالاقزادە بولۇپ سايىمنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بارىدۇ) شەجاڭ ئاتا، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە بولغان بىردەملىك ئارىلىقتا بۇ جاھان نېمە بولۇپ كەتتى؟! ...

سايىم: (دوق قىلىپ) نېمە بولغانلىقىنى سىجاڭ ئاتاڭدىن سورا!

بەختى: (سايىمدىن دەككىسىنى يەپ چۆچۈپ كېتىدۇ ـ يۈ، لېكىن يەنە بىزەڭگىلىك بىلەن شەمەرنىڭ ئالدىغا بارىدۇ) سىجاڭ ئاتا، زادى بۇ نېمە كارامەت؟

شەمەر: بەختىنىڭ گېپىنى ئىلىك ئالماستىن، قاتتىق خىجالىق ئىچىدە كۆپچىلىككە كۆز يۈگۈرتۈپ، زەئىپ ئاۋاز بىلەن) يولداشلار، خوش ئەمىسە. مەن قايتاي ... بۇ يەرنىڭ ئىشلىرى يەنىلا تۇراپ شۇجىنىڭ قالدى ... (تۇراپقا) كۆڭلىڭىزنى چىگىپ قويدۇم ...

تۇراپ: (ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن) ھېچقەتەسى يوق، چېگىشلەر ئەمدى يېشىلىپ بولدىغۇ سىجاڭ.

شەمەر: خوش ئەمىسە ... (مېڭىشقا تەمشىلىدۇ)

سايىم: (بېشى چۈشكەن ھالدا شەمەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ) سىجاڭ، ئەندى مەن قانداق قىلىمەن؟

شەمەر: تۇراپ شۇجى قانداق قىلسا، سىزمۇ شۇنداق قىلىڭ!

[شەمەر مەيۈس ھالدا ئالدىراپ چىقىپ كېتىدۇ، كاتىپمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭىدۇ. سايىم ئۇياق ـ بۇياققا ئالا ـ تاغىل دەسسەپ بىردەم تەمتىرەيدۇ، ئۆزىچە جىلە بولىدۇ. شۇ چاغدا بىر ئايال ئەزا ھايىسخانغا سايىمغا قاراپ تەنە قىلىدۇ]

ئايال ئەزا: قارىسىلا ھايىسخان، سايىم بېگىمگە نېمە بولغاندۇ؟ ئۆتتۈرۈۋەتكەن قىماۋازدەك تېپىرلاپ قالدىغۇ؟!

[ھايىسخان سايىمغا يېقىنلىشىپ، بېشىدىن - ئايىغىغىچە تازا زەڭ سېلىپ قارايدۇ، سايىم بولسا ئۇنىڭ تەنلىك، مەسخىرىلىك قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي سەھنىدىن چىقىشقا تەمشىلىدۇ، بەختى بىلەن ئەمبىرنىساخانمۇ ئۇنىڭ ئارقىدىن پايپاسلاپ ماڭىدۇ. شۇ چاغدا، ھايىسخان قىزىق ھەركەت بىلەن نەزەر ئوقۇپ ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويىدۇ.]

ھايىسخان:

كۈنى تۇغدى دېخاننىڭ، / چۈشتى تاۋۇز قولتۇغىدىن،
ئىشچان دېخاننىڭ. / «جۆيلىمە» شەجاڭنىڭ!

[ئومۇمى كۈلكە كۆتىرىلىدۇ.]

ھاشىم: (ھاياجانلىق ئىلكىدە) بالىلىرىم، ھايىسخان بايا بىزنىڭ كۆڭلىمىزدىكىنى تېپىپ ناھايىتى جايىدا قوشاق توقىدى. بۈگۈن بىزنىڭ ھەقىقەتەنمۇ كۈنىمىز تۇغدى، ھوسۇل بىزنىڭ، باغ چاينايمىز! بالىلىرىم تەپ تارتىدىغان شەھەر سېجاڭمۇ كېتىپ قالدى، قېنى ئەندى راسا سايراڭلار! ئويناڭلار! ...

[بىردىنلا پۈتۈن سەھنە شات - خوراملىققا چۆمۈپ، شوخ چېلىنغان مۇزىكىنىڭ تەڭكەشلىكىدە ئەر - ئايال ياشلار ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئوينايدۇ. ئەتراپتىكىلەر ئۇلارغا ماسلىشىپ قىزغىن تەنتەنە قىلىدۇ.]

(ناخشا):

دۆلەت بىزنىڭ، يەر بىزنىڭ، / تەرىمىزدىن يارالغان،
يەرگە سىڭگەن تەر بىزنىڭ. / گۆھەر بىزنىڭ، زەر بىزنىڭ.

(قايتارما): بەختى كۈلگەن دېخانلار، ئوينا!
يايراپ كۈتسۇن بۇ جانلار، ئوينا!

(ئۆزگىرىش):

يېڭى يولدا مېڭىۋەر، / كۈنى تۇغدى دېخاننىڭ،
خامىنىڭنى ئېلىۋەر. / ئەمگەك بىلەن بېيىۋەر.

(قايتارما): بەختى كۈلگەن دېخانلار، ئوينا!
يايراپ كەتسۇن بۇ جانلار، ئوينا!

[قىزغىن تەنتەنە ئىچىدە پەردە ئاستا - ئاستا يېپىلىدۇ.]

1984 - يىل ئۆكتەبىر، قەشقەر — ئۈرۈمچى.

مۇزىكىدىكى سۈرەت

نەسىر

— «لەيلىگۈل» سىمفونىيىسىنى ئاڭلىغاندا —

ئەخمەت ئىمىن

مۇقەددىمە

ئېھ، مۇزىكا. سەن ھېسسىياتلىق ئىنساننىڭ يۈرەك تىلى. سەن سۆزمەنلىكى بىلەن تاشنى ئېرىتەلەيدىغان ناتىقلار، قەلىمىنىڭ ئۇچىدىن گۈل ئۈندۈرەلەيدىغان شائىرلارمۇ ئىزھار قىلالمايدىغان ئەڭ نەپىس، ئەڭ نازۇك، ئەڭ گۈزەل ھېس - تۇيغۇلارنى ئايان قىلىشقا قادىر.

قايسى بىر زامانلاردا، بوۋام ساتارىنى قولغا ئېلىپ، زاۋال قاراڭغۇلۇقىدا دۈمچىيىپ ياتقان مىسكىن قەۋرىلەرگە يۈزلەنگەن ھالدا مۇڭلۇق مۇقاملارنى چالاتتى. مەن شۇ چاغدا سېنىڭ سېھرىي كۈچۈڭنى چۈشەنگەن. ياماق چەكمەنلىك تاغامنىڭ ساپايىسىنى ئەلەم بىلەن مۇرىگە ئۇرۇپ شاراقلىتىشلىرى، پەلەك زۇلمىدىن ۋاقىتسىز قېرىغان مەزلۇمنىڭ راۋابىنى پىغان بىلەن چېكىشلىرى، ھايۋان كەبى ئۆتتۈۋاتقان ئۆمۈرنىڭ ئىسكەنجىسىدە قالغان يېتىم پادىچىنىڭ سىرداش نېيىنى ئىڭرىتىشلىرى، جاھالەتلىك زامانغا قارىغۇدەك رەۋىشى قالماي، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمغىنىچە ئەلەم دېڭىزىغا غەرق بولۇپ كېتىۋاتقان قىران يىگىتنىڭ تەمبۇرىنى مەرغۇللىتىشلىرى... ھەممىسى ئېسىمدە.

ئەللەي كۈيىدە ئاستا تەۋرىنىپ، ئانىسىنىڭ مونچاق - مونچاق كۆز ياشلىرىدىن ئالمىدەك مەڭزىگە خال قوندۇرۇۋالغان سەبىي بوۋاقلارنىڭ ئەتراپقا مۇڭ - مۇڭ تەلمۈرۈپ قاراشلىرى؛ ساماۋەرلەردە قاق - جىگدە بىلەن سىنچاي ئىچىپ، يەلكىسىدىن تاغ مىسالى قايغۇ بېسىپ ئولتۇرغان غېرىب - مۇساپىرلارنىڭ ئەلنەغمىگە مەس بولۇپ، مۇڭلۇق كۈيدە كەچكۈزنىڭ ئىزغىرىن شامىلىدا تىترەپ تۇرغان ياپراقتەك لىغىلدەپ ئولتۇرۇشلىرى؛ كۆرەك جۇۋىسىغا يۆگىنىپ، ئۈستۈۋىشى قار - قىراۋغا چۆمكىلىپ، مۇز - داۋانلاردىن ئۆتۈۋاتقان جاپاكەش ھارۋىكەشلەرنىڭ ئاھ - زار يېغىپ تۇرغان ناخشىلارنى مايسىراپ كەتكەن چاقلارنىڭ غىچىرلاشلىرىغا تەڭكەش قىلىپ ئېيتىشلىرى؛ ئايدىڭ كېچىلەردە شەمشات قەددىنى يادەك پۈكۈپ، ماڭلىيىدىن تەر، كۆزىدىن قان - ياش تۆكۈپ ئېتىزلىقتا ئىشلەۋاتقان دېھقانلارنىڭ ئارزۇ - ئارمانلار ئۇرغۇپ تۇرغان ئوما ناخشىسىنى ئوغاقنىڭ شىتىرلىشىغا جۆر قىلىپ تەۋلاشلىرى؛ تىنجىق، قاراڭغۇ كۆ-

مۇز كانلىرىدا قارا ـ قۇرۇقا مىلىنىپ، ياسكىنا سولارغا چىلىنىپ ئىشلەۋاتقان خاكچىلارنىڭ قوللىرىدىكى جوتۇلارنى كۆپەيلدەتلەشلىرىگە، ئۆزلىرىنىڭ ھۆپىلادەشلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ خاكچىلار ناخشىسىنى ئىگىشىپ ئېيتىشلىرى... ھېلىمۇ كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

ئېھ، مۇزىكا، سەن شۇ زامانلاردا ئەجدادىمىنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا ئىدىڭ، دەرتمەن بوۋام سېنىڭ ياڭراشلىرىڭدىن ئۆزىنىڭ نەۋقىران دەۋرىگە قايتا يانغاندەك بولاتتى. غەزەلخان ئاچام سېنىڭ ئەۋجىڭدىن ئارمىنىغا يەتمەي توزۇپ كەتكەن ئاشقىنىڭ ۋىسالىغا غايىۋانە يەتكەندەك بولاتتى. پۇت ـ قوللىرىدىكى كويزا ـ كىشەنلەرنىڭ سىقىمىدا ھالسىزلانغان ئاكام سېنىڭ جاراڭلاشلىرىڭدىن يېگىتلىكىنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان كۈچ ـ قۇۋۋىتىگە قايتا تولاتتى. چۈشكۈنلۈك شارابىدا بېشىنى سېلىپ ئولتۇرغان ئىنسان سېنىڭ شوخ، جەڭگىۋار تېمپلىرىڭدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، مۇشتۇملىرىنى تۈگكىنىچە ئورنىدىن دەس تۇراتتى؛ سەن ئۇلارنىڭ يۈرىگىدە ئىنتىقام يالقۇنىنى، كۆزلىرىدە قىساس گۈلخانىنى ياندۇراتتىڭ. سەن ئۇلارغا جەڭ سەپىرىدە ئىلھامچى يولداش، مۇشكۈلات داۋانلىرىدا مەدەتكار قولداش ئىدىڭ.

مېنىڭ كۈيخۇمار خەلقىم، مېنىڭ مۇڭخۇمار خەلقىم، مېنىڭ قىساسكار خەلقىم، مېنىڭ ئىسيانكار خەلقىم — مېنىڭ ۋۇجۇدى قان بىلەن گۆشتىنلا ئەمەس، ھەر بىر ھۈجەيرىسى سېزىم ـ تۇيغۇ بىلەن يارالغان سەنئەتكار خەلقىم سېنى چۈشىنەتتى، سېنى قەدىرلەيتتى، سېنى ئۇلۇغلايتتى.

مەنمۇ شۇ ئەجدادىنىڭ پۇشتى، مەنمۇ سېنى چۈشىنىمەن، سېنى ئۇلۇغلايمەن.

سەن ئىلھام مەنبەسى، ئىلھام ئۇرۇغى.

سېنىڭ بۈيۈكلۈكىڭ گىگانتلىقنىڭ چوققىسىدا ئەمەس، بەلكى نەپىسلىكنىڭ يۈرىگىدە.

سەن ھاياتنىڭ ئۇلۇغ تىنىقى.

سەن تىلسىز سېزىمنىڭ شاۋقۇنلۇق ساداسى.

سەن شەكىلسىز تۇيغۇنىڭ مۇپەسسەل سۈرىتى.

ئېھ، مۇزىكا، مەن ساڭا ئېنىقلىما بېرىشكە تولىمۇ ئاجىز، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا گويا بىر كېكەچ، مەن: «كۈي... كۈي... قەلب كۈيى» دېگەندىن باشقا ھېچنىمە دېيەلمەيمەن.

ئېھ، مۇزىكا، ياڭرا! مەن سېنىڭ بۈيۈك سېزىم ئاسمىنىڭدىن يۇلتۇز ئۈزەي، بەلكىم شۇ يۇلتۇز ئۇماق ئۇسسۇلچى سىڭلىمنىڭ تاجىسىغا يارىشىملىق زىننەت بولار.

ياڭرىغىن، كۈيلە، ياڭرا! مەن سېنىڭ چوڭقۇر تۇيغۇ دېڭىزىڭدىن ئۈنچە ـ مەرۋايىت سۈزەي. بۇ مەرۋايىتنى جانانىم بويىنىغا زوقلىنىپ ئاسقىنىدا، مەن بەلكىم ئۆز ئەجرىمنىڭ ھالاۋىتىنى كۆرگەندەك بولارمەن.

ئېھ، مۇزىكا، ياڭرا! مەن سېنىڭ كارامەتلىك قوللىرىڭدىن قەلەم ئېلىپ، يۈرىگىمنىڭ سىياسى بىلەن سۈرەت سىزاي. ياق، بۇ سۈرەت مېنىڭ ئىجادىيىتىم ئەمەس؟ سېنىڭ ھەربىر ئۇرغۇشۇڭ بىر جانلىق سۈرەت. مەن سېنىڭ — دۇنيادىكى تەڭداشسىز رەسسامنىڭ گۈزەل سەنئىتىڭنى تەقلىد قىلاي، كۆچۈرەي. بەلكىم ھەۋەسكار ئۈچۈن ئىشنىڭ دەسلەپكىسىنى تەقلىدچىلىكتىن باشلاش ئانچە گۇناھ بولماس.

× × ×

مەن رادىيودىن ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «لەيلىگۇل»نىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلىماقتىمەن. ھەيۋەتلىك مىزگان، مۇڭلۇق مىللىي چالغۇلارنىڭ كۈي - ساداسى ئۆزىنىڭ لەرزان ھېسسىياتى بىلەن قانلىرىمنى ئۇرغۇتماقتا. مېنىڭ ھاياجان قاناتلىرى بىلەن قاناتلانغان خىيال كەپتىرىم مۇزىكىنىڭ ئۇرغۇتۇشى بىلەن بۈيۈك سېزىم ئاسمىنىغا قاراپ كۆتىرىلمەكتە...

١. مۇھەببەت ۋە سۈيقەست

مۇزىكىنىڭ سېھرىي كۈچىدىن پەيدا بولغان ھېسسىيات بورانلىرى خىيال يەلكىنىمنى تۇيغۇ دەرياسىدا ئاققۇزماقتا...

مانا، كۆز ئالدىمدا دولقۇنلىرى بىر - بىرىگە مىنگىشىپ ئېقىۋاتقان ئەزىم دەريا؛ ساھىلىدا لالە - رەيھان، لەيلى قازاقلار بەرق ئۇرغان، جىگدە چېچەكلىرى كىشىنى مەس قىلارلىق خۇشپۇرىقىنى چېچىپ تۇرغان، مەجنۇن تاللار سۈزۈك سۇغا چىلىشىپ ياتقان دەريا بويى؛ يېشىل مەخمەلدەك چىمەنزارلىققا چۈمكەلگەن يالغۇز ئاياق يوللار...

پەدىسى نازغىشىپ پەسلىگەن راۋاپنىڭ تىترىگەن ساداسىدىن لەرزىگە چۈشكەن قەلبىم مۇزىكا تەسەۋۋۇرىدىن بىنا بولغان بايىقى يولدا، جاھان گۈزەللىكىنى ئۆزىگە مۇجەسسەم قىلغان بىر جانان قىزنىڭ لەرزان دەسسىگىنىچە دەريا تامان كېلىۋاتقانلىقىنى تۇيغاندەك بولدى.

مەن بۇلبۇلنىڭ چاقىلداشلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن، مەن بۇلاق سۇلىرىنىڭ شىرىلداشلىرىنى تىڭشاۋاتىمەن، بەلكىم بۇ بۇلبۇل ھىلىقى جانانىنىڭ — لەيلىگۇلنىڭ يۈرەك كۈيىنى ئىزھار قىلىۋاتقاندۇ؛ ئۇنىڭ ئويناق كۆزلىرىدەك چىرايلىق كەلگەن بۇلاقلاردىن قايناپ چىقىۋاتقان كۈمۈش سۇلار كىچىك - كىچىك ئېقىنلىرىدا بايامقىدەك شىرقىراشلىرى بىلەن ئۇنىڭ قەلب سىرىنى — ئۇنىڭ ئەركىن مۇھەببەتكە بولغان ئىنتىلىشىنى ئايان قىلىۋاتقاندۇ.

راست، خۇددى تىيانشاننىڭ ئېگىز چوققىلىرىدىن تاشتىن - تاشقا ئۇرۇلۇپ ئويناقشىپ ئېقىپ چۈشكەن كۈمۈش سۇلارنىڭ كىچىك - كىچىك ئېقىنلاردا ئىڭراپ ئاققىنىغا ئوخشاش، بەختسىز قىسمەتنىڭ سىقىمىدا تولغىنىپ ياشاۋاتقان لەيلىگۇل ۋە ئۇنىڭ زامانداشلىرى ئەركىنلىككە، ئەركىن مۇھەببەتكە نەقەدەر ئىنتىزار بولغىيتتى - ھە!؟

ئېھ، مۇھەببەت، سەن ئىنسان ھاياتىغا ھەقىقىي جان، چىن مەنا بەرگەن ئەڭ گۈزەل تۇيغۇ، پەقەت سەن بولغاچقىلا ناتىۋان قىز - يىگىتلەر دەشت - چۆللىرىمۇ چىمەنزار بىلىدۇ، پەقەت سەن بولغاچقىلا تاقىر تاغلار ئۇلارغا ئەڭ گۈزەل سەيلىگاھقا ئايلىنىدۇ. جاھاننىڭ جىمى گۈزەللىكى پەقەت سەن بولغاچقىلا گۈزەل؛ سېنىڭسىز ئۇ گۈزەللىك جانسىز ھەيكەل، سېزىمسىز سۈرەتكە ئايلىنىدۇ.

مەن مۇھەببەت ھەققىدىكى تەپەككۇرنىڭ كۈچلۈك جەزبىسىگە مەپتۇن بولغان ھالدا، مۇزىكا تىلىنىڭ تەسىرلىك بايانىدىن يېڭىدىن - يېڭى سۈرەتلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈۋاتىمەن؛

مانا، لەيلىگۇل سوغىسىغا سۇ ئېلىش ئۈچۈن سەرۋى قەددىنى سۇغا ئېگىشتۈردى، ئۇشتۇمتۇت، بىر تال تاش چولتوككىدە سۇغا چۈشۈپ، چاچرىغان سۇ تامچىلىرى ئۇنىڭ يۈز - كۆزلىرى،

AltunOq

كېپىنىم ـ كېپىنەكلەرگە ئوخشاپ ـ مارجاندەك چېچىلدى. ئۇ كەينىگە قايرىلىپ شوخ قىز دوستلىرىنى كۆردى ـ دە، كۆزلىرىدىن نۇر، لەۋلىرىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپ گۈلدەك ئېچىلدى.

قىزلار سۆيۈنۈشۈپ ئويناشماقتا، گۈلزاردىكى كېپىنەكلەردەك بىر ـ بىرىنى قوغلاشماقتا ئۇلارنىڭ كۈلكىسىدە بۇلبۇل ناۋاسى، قىقاسىدا ئەزىم دەريا شاۋقۇن ـ ساداسى ياڭرىماقتا. ئۇلار كەڭرى چىمەنلىككە كېلىپ توختىدى، دەريا ئۆركەشلىرىدەك داۋالغۇپ تۇرغان تىنىقىنى روسلىدى.

رېتىملىق ئۇرۇلغان داپ ئاۋازى بىلەن، قىزلاردىن بىرى قىرغاقنى سۆيۈپ كېتىش ئۈچۈن تولۇلۇپ كەلگەن دېڭىز دولقۇنىدەك، سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېتىلىپ كىردى ـ دە، ئىككى قولىنى كېپىنەكتەك كېرىپ، قۇيۇندەك بىر ئايلىنىۋەتتى، ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، بوستان چاچلىق بېشىنى مەجنۇنتالدەك ئېگىشتۇرۇپ لەيلىگۈلگە تازىم قىلدى. لەيلىگۈلمۇ جاۋاپ تازىمىدىن كېيىن كەكلىكتەك يورغىلاپ سورۇنغا چۈشتى.

گۈلەمخاننىڭ قوش پۆپۈكى   كىمنىڭ ـ كىمنى يار تۇتىشىن
يەرگە تېگەمدۇ؟   ھەركىم بىلەمەمدۇ؟
ئونبەش ياشقا كىرمەي تۇرۇپ   يۈزى سۆيمەي، ھەيلى بولماي
ئەرگە تېگەمدۇ؟

«گۈلەمخان» ئاھاڭىدا چېلىنىۋاتقان مۇڭلۇق مۇزىكا ساداسىنىڭ ۋۇجۇدۇمنى يەڭگىل تىترىتىشى بىلەن خىيالىم سەھنىسىدە ئۇسۇل باشلاندى.

ئېھ، مېنىڭ ئۇسۇل خۇمار خەلقىم، سەن خوشاللىق چاغلىرىڭدىمۇ، قايغۇلۇق مەزگىللىرىڭدىمۇ، ئۇسۇلنى ئۆزەڭگە دوست تۇتۇپ كەلدىڭ. مەن بوۋاقلىرىڭنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تېپىچەكلىتىشلىرىدىمۇ، قىزلىرىڭنىڭ خۇلۇقلۇق دەسسەپ مېڭىشلىرىدىمۇ، يىگىتلىرىڭنىڭ شوخلۇق بىلەن يەلكە قېقىشلىرىدىمۇ، بوۋاي ـ مومايلىرىڭنىڭ تۈزۈت ـ تەۋەززۇلىرىدىمۇ ئۇسۇل رېتىمىنى بايقايمەن. ئاسمىنىڭدىكى ئۇچار ـ قاناتلار ئۆزلىرىنىڭ رېتىملىق قانات قېقىشلىرىدا، زېمىنىڭدىكى گۈل ـ چېچەك، تال ـ مەجنۇنلار ئۆزلىرىنىڭ مەيىن چايقىلىشلىرىدا، يايلىقىڭدىكى قوي ـ قوزا، كىيىك ـ مارallar ئۆزلىرىنىڭ قىيغىتىپ دەسسەشلىرىدە بەلكىم سېنىڭ ئۇسۇلۇڭنى دورايدىغاندۇ؛ يا بەلكىم سەن تەبىئەتتىكى جىمى ھەرىكەت گۈزەللىكلىرىنى نەپىس ئۇسۇلۇڭ بىلەن ئايان قىلىدىغاندۇرسەن.

سەن ئۆزەڭنىڭ كېلىشىملىك، ھېسسىياتلىق ئۇسۇلۇڭ بىلەن ھەسرەت ـ شاتلىقىڭنى، ئەندىشە ـ تەشۋىشىڭنى، نومۇس ـ ئىپتىخارىڭنى، مۇھەببەت ـ نەپرىتىڭنى، غەيرەت ـ شىجائىتىڭنى، ئارزۇ ـ ئارمىنىڭنى بايان **قىلى**پ كەلدىڭ. سېنىڭ گۈزەل ئۇسۇللۇرۇڭ ئىنسانغا ئاجايىپ لېرىكىلىق داستانلار بەخش ئېتەلىگەن ئېستېتىك زوق ۋە بەدىئىي لەززەت بېغىشلىيالايدۇ.

مەن ساماغا چۈشكەن پەرزەنتلىرىڭنى كۆرگىنىمدە، مەنمۇ سېنىڭ ھالال پەرزەنتىڭ بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇلارغا سۆيۈنىمەن، مېنىڭمۇ بىئىختىيار سورۇنغا چۈشۈپ كەتكۈم كېلىدۇ.

شۇ تاپتا، مەن خىيالىم سورۇنىدا ئۇسۇلغا چۈشكەن لەيلىگۈلگە زوقلىنىپ ئۇنى تۇيغۇ كۆزلىرىمدە تاماشا قىلماقتىمەن.

بارماقلارنىڭ قاسىلداشلىرى، تەڭكەشلەنگەن چاۋاك ئاۋازلىرى بىلەن كۆز ئالدىمدا گۈزەل تۇزنىڭ رەڭدار قاناتلىرىنى ئاستا يېيىۋاتقىنىدەك كۆرۈنۈش پەيدا بولدى. لەيلىگۈل چەرخ زۇلمىدىن سېلىنغان بېشىنى سەنئەت قۇدرىتىنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس قوللىرى بىلەن رۇسلىماقچى بولغاندەك، ئوڭ قولىنى سەل سېلىنغان ئىڭىكىنىڭ ئاستىغا ئەكىلىپ، سول قولىنى زىلۋا بېلىگە يايىسىمان ئەككىنىچە، كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، قولۇندەك يورغىلاپ دەسسەشكە باشلىدى:

ئەتە بىلەن كۈن قىزىرىپ
بۇلۇت تالاشۇر.
ياخشى بىلەن ئۆتكەن ئۆمۈر
خويمۇ ياراشۇر.

يار تۇۋىدە ئۈيلەر بولسا
ئوينىسا، كۈلسە.
قەدىر بىلگەن يار يېنىدا
ئولتۇرسا، ئۆلسە...

لەيلىگۈلنىڭ تاشلاپ - تاشلاپ مېڭىشلىرىدىن ھەمراسىنى ئىزلەپ چۆلدە كېتىۋاتقان بوتىلاقنىڭ ئىنتىزارلىقىدەك بىر خىل ھېسسىيات ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇ بىر ئالقىنىنى بېشىدىن، بىر ئالقىنىنى كۆكسىدىن ھالقىتىپ، مۇرىسىنى رىتىملىق سالغىنىچە كۆككە تەلمۈرەتتى. ئۇنىڭ ئويناق كۆزلىرىدە قەلبىدىكى ئارزۇ - ئارمانىنىڭ ئۇچقۇنلىرى پارلايتتى. تويۇقسىز، ئۇنىڭ نازۇك تېنى كەچكۈز شامىلىدىكى بەرگى - ياپراقتەك تىترەپ توختىدى...

مىزگىن كۈيىدىن گويا قۇلاق تۇۋىدە ۋەھشى قاۋاننىڭ خاقىراشلىرى ئاڭلانغاندەك ۋۇجۇدۇم ئىختىيارسىز شۈركىنۈپ كەتتى.

مانا، كېپىنەكلەر پەرۋاز قىلىۋاتقان سۈزۈك ئاسماندا ئۇشتۇمتۇت قارا قۇزغۇن پەيدا بولدى. قىزلار لاچىندىن ئۈركىگەن باچكىلاردەك پىتىراپ كەتتى.

گويا تەسەۋۋۇرۇمدا بىر زەھەرلىك ئىلان ۋىشىلداپ چىقماقتا. بۇ ئىلان ئۇچۇرۇم بولمىغان بالاپانلار(1) ئۇۋۇلىغان دەرەخكە ياماشماقتا، قۇش بالىلىرى ۋەھشى ئىلاندىن قورقۇپ چۇرۇلدىماقتا...

ئەنسىز مۇزىكا سادالىرىنىڭ ئىچىدە، كۆز ئالدىمغا زېمىندارنىڭ شەھۋانىيەت يېغىپ تۇرغان رەزىل كۆزلىرى بارغانسېرى يوغىناپ - يوغىناپ گەۋدىلەنمەكتە. گويا كۆز ئالدىمدا تىلى ساڭگىلىغان، شۆلگەيلىرى ئېقىپ تۇرغان يىرتقۇچ بۆرە، ئۇنىڭ ئالدىدا نىجاتلىق ئىزلەپ ھەريان تەلمۈرۈۋاتقان، تىترىگىنىچە كەينىگە ئاستا - ئاستا داجىۋاتقان بىچارە قوزا.

ئىككى - ئۈچ دەسسەپ ئالدىغا بىر سەكرەپ قويىدىغان قەدەم رىتىمىنى ئەسلىتىۋاتقان مۇزىكا ئۇدارىدىن كۆز ئالدىمغا ھىلىگەر تۈلكىنىڭ قىياپىتى گەۋدىلىنىشكە باشلىدى.

مانا، زېمىندار تۈلكە قىياپىتى بىلەن لەيلىگۈلنى ئالدىماقتا.

لەيلىگۈل كۆكۈيۈن قورۇۋاتقان تايدەك بوينىنى تەھرى بىلەن چايقىماقتا.

زېمىندار ئۇنىڭغا يېلىنىپ كۈچۈكلەنمەكتە.

لەيلىگۈل سىڭا قانىتىنى ئۇرغان تۇمۇچۇقتەك ئۇنى سىلكىمەكتە...

تويۇقسىز، دۈپۈرلەپ كېلىۋاتقان ئاتقارلارنىڭ ئاياق تېۋىشىنى ئەسلىتىدىغان مۇزىكا ساداسى ئاڭلاندى.

(1) بالاپان — قۇش بالىسى.

گويا كۆز ئالدىمدا مۆڭگۈزلىرىنى بىر يەرگە قىلىپ بۆرىگە مۇقابىل تۇرۇۋاتقان ئارقارلار توپى.

مانا! قىزلار پەرۋانىدەك چۆرگىلىگەن پېتى لەيلىگۈلنى ھىمايە ھالقىسىغا ئالماقتا. زېمىندار بىرلىك قۇدرىتىدىن ئەيمەنگەن ھالدا كەينىگە داجىپ - داجىپ يانماقتا...

ئەشتۇمتۇت، نەي ئاۋازى ياڭرىدى.

گويا كۆز ئالدىمدا زۇلمەت پەردىسى كۆتىرىلىۋاتقاندەك، تاڭ بالقىپ - بالقىپ ئېشىۋاتقاندەك، ئاپپاق مامۇق بۇلۇتلار سۇرۇلۇپ - سۇرۇلۇپ كېلىۋاتقاندەك بىر كۆرۈنۈش پەيدا بولدى.

يىراقتىن پادىچى يىگىت قويلارنى ئۇتلىتىپ كەلمەكتە؛ لەيلىگۈل ۋە ئۇنىڭ دوستلىرىنىڭ قەلبىگە يىراقتىنلا غايىۋانە بىر كۈچ ۋە ئىشەنچ بەرمەكتە.

مەن بىرلىكنى ئۇلۇغلايمەن؛ ئۇ، جاھاننى تىترىتىدىغان قۇدرەت ئىگىلىرىنى يەرگە رۆكۆ قىلدۇرۇۋېتەلەيدىغان، ئاجىزلارنى يەر - زېمىننى زىلزىلىگە سالىدىغان ھالغا كەلتۈرەلەيدىغان قۇدرەت. مەن مۇھەببەتنى ئۇلۇغلايمەن؛ ئۇ، ئاجىزغا قۇۋۋەت، روھسىزغا مەدەت بېغىشلىيالايدىغان مەڭگۈ كۈچ. ساداقەت ۋە ئىشەنچ ئۇنىڭ جېنى؛ نومۇس ۋە ئىپتىخار ئۇنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتىدىغان قان.

مەن قۇلىقىمغا ئاڭلىنىۋاتقان شوخ تېمپلاردىن سېيىقى دەرياسىدا ئۈزۈۋاتقان مۇھەببەت قوشاقلىرىنىڭ ۋىسال سېزىمىگە دەسسەۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولدۇم، مەنمۇ لەيلىگۈل ۋە ئۇنىڭ يىگىتىنىڭ ئۇچرىشىش خۇشاللىقىغا زوقلىنىۋاتقان ئەشۇ سۇرۇندىكى ئاقكۆڭۈل دوستلارغا ئوخشاش شاتلاندىم، مېنىڭ يەلكىلىرىممۇ ئۇيغۇن سېزىمگە چۆشۈپ قىمىرلاشقا باشلىدى، قەلبىممۇ سەكرەپ - سەكرەپ قۇرلارنى ئاق قالدۇرۇپ، يېڭى بىر بەتكە قەدەم تاشلىدى.

2. قايغۇ ۋە كۈرەش

ئىڭرىغان كۈي ساداسى ئىچىدە خىيالىم سەھنىسى ئاستا - ئاستا قاراڭغۇلىشىشقا باشلىدى. بۇ زۇلۇم زۇلمىتى، قايغۇ قاراڭغۇلۇقىدىن پەيدا بولغان كۆرۈنۈش ئىدى. قارا نىيەت قاغا - قۇزغۇنلار مۇھەببەت گۈلىستانىنى قورشاشقا باشلىدى. ئەمدى بەرق ئۇرۇپ ئېچىلاي دەپ تۇرغان قىزىلگۈلگە ۋەھشىنىڭ قارا قولى سوزۇلدى.

مەن گۈزەللىك خۇسۇسىدا ئويغا چۆمۈۋاتىمەن. گۈزەللىك دۇنياغا كۆشەندىسى بىلەن قوشماق بولۇپ تۇغۇلغان بولغىيمىتى؟ خۇشاللىققا ھەمىشە قايغۇ - ھەسرەت شېرىك بولغىنىدەك، بەخت - سائادەتكىمۇ بالايى - ئاپەت ھامان قارا كۆلەڭگىسىنى سېلىپ تۇرىدىكەن. نازۇكلۇق گۈللىرى دېۋەڭلىك تاپىنىدا يەنچىلىدىغان، ناتىۋانلىق يۈرىكى زوراۋانلىق خەنجىرىدە قوچىلىدىغان بۇ نەتۇر قىسمەت بىچارە مىسكىنلەرنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەنمىدۇ؟...

ئەنسىز مىزىگان كۈيىدىن كۆز ئالدىمدا گويا قاراڭغۇ كېچىدە بىر توپ ئوغرى مۈشۈكلەرنىڭ تىمىسقاپ كېتىۋاتقىنىدەك ۋە ياكى بىرمۇنچە قارىغۇ ياپىلاقلارنىڭ يوپۇرۇلۇپ ئۇچۇۋاتقىنىدەك بىر كۆرۈنۈش پەيدا بولدى.

مانا، زېمىندار ۋە ئۇنىڭ غالچىلىرى لەيلىگۇلنى بولاپ كېتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا قىستاپ كەلمەكتە.

لەيلىگۇل قولىدىكى ئارقىسىغا داجىپ — داجىپ چېكىنمەكتە.

زېمىندار بېيىنى سىپىرخاندىك لىككىلدىتىپ ئۇنى ئالدىماقتا.

لەيلىگۇل چوققىدىكى يۈركۈتتەك قىيا يېقىپ مەغرۇرانە تۇرماقتا.

مانا، زېمىندارنىڭ پوپوزىسى باشلاندى. لەيلىگۇلنىڭ كۆزلىرى ئەلەم — نومۇستىن ياشلاندى. زېمىندار ئۇنىڭغا چىلبۆرىدەك تاشلاندى، ئۇ ئۆزىنى چەبدەسلىك بىلەن يانغا ئالدى، زېمىندار شۇ تېزلىكتە ئۆزىنى توختىتالماي ئۇدۇل ئۆستەڭگە باش سالدى.

مانا، غالچىلارنىڭ ياردەمدە سۇدىن سۇزۇۋېلىنغان ئىت شۇمشەيگەن تۆكلىرىنى سىلكىمەكتە؛ ئۇ ئەتراپقا سۇ ئەمەس، بۆندا چاچراتماقتا؛ ئۇ ئاغزىدىن قوسۇق ئەمەس ئوغا — زەھەر يياندۇرماقتا، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن ۋەھشىلىك تامماقتا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئەلەم ئۇچقۇنلىرى چاچىرىماقتا...

جەددى چېپىلىنغان موزىكىدىن قارا بولۇتلارنى تۈيۈقسىز يېرىپ چىققان چاقماقتەك بىر نۇر باللىدە كۆز ئالدىمدا پەيدا بولدى. بۇ لەيلىگۇلنىڭ يىگىتى قادىرنىڭ نۇرلۇق سىماسى ئىدى. ئۇ ئىلان — چايانلار بىلەن ئېلىشماقتا، توڭگۇز — قاۋانلار بىلەن چېلىشماقتا؛ ئۇ ئىتلارنى پەشۋا بىلەن ئۇرۇپ يىقىتماقتا، دۈشمەنى روسلاپ يەنە بېلىنى چىكىتماقتا.

باياشقى قىزىلگۇل قاراڭغۇلۇق ئىچىدە گويا يېلىنجىغان چوغدەك بارغانسېرى ئېنىقلىشىپ جۇلالانماقتا. بۇ ۋاپادار لەيلىگۇلنىڭ گۈل سىماسى ئىدى. ئۇ تەستەك بىلەن زېمىندارنىڭ كاچىتىغا سالماقتا، غالچىلارنىڭ پۇتلىرىدىن چالماقتا؛ ئۇ ئىپلاس قوللاردىن ئۆزىنى ھەر يانغا ئالماقتا، ئۇنىڭ سومبۇل چېچىغا ئىپلاسلار رەزىل چاڭگىلىنى سالماقتا...

قاراڭغۇ كۆلەڭگىلەر بارغانسېرى كۆپەيدى، ئەتراپ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقىغا تولۇق چۆمكەلدى.

موزىكىدىن چولتۇككىدە قىلغان ئاۋازنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم،

بۇ قادىر تىلەك ياردىن ئۆزىنى ئىتتىك ئېقىۋاتقان دەرياغا تاشلىغان ئاۋازمىدۇ؟

قۇلىقىمغا دەريا شاۋقۇنى ئاڭلانماقتا.

راست، دەريادا قادىر ئاقماقتا، يالغۇز ئۇلا ئەمەس، دەريادا سۇ ئورنىدا قان، ياش ئاقماقتا، دولقۇنلار ياقىسىنى چاك ئېتىپ يىغلاۋاتقان لەيلىگۇلدەك تولغانماقتا، شاۋقۇنلار دەرتمەن سەلقەتەك ئاھ ئۇرۇپ پەريات سالماقتا.

ئۇلار نەمە گۇناسىغا شۇنچىلىك كۆلپەتلەرنى تارتىدىغاندۇ؟ ئۇلار ئەركىن مۇھەببەتكە تەلپۈنگەنلىكى ئۈچۈنلا ئەشۇنداق جازالارغا مەھكۇممۇ؟ ئۇلار ئەقەللىي ئۇچار قاناتلارچىلىك ئەركىن يايراپ يۈرۈش ھوقۇقىغىمۇ مالىك ئەمەسمۇ؟

مەن كىشىلىك ھوقۇقى ھېچقاندا قاپالەتكە ئىگە بولمىغان ئۆتمۈش كارتىنىلىرىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈۋاتىمەن. پۇت — قوللىرى چەمبەرچاس باغلانغان لەيلىگۇل ۋە شۇ تىمسالى

جاھالەت ئارقىنىغا چۈشەلگەن ئەل ـ يۇرتنىڭ ھەسرىتىدىن كۆزلىرىم ياشقا تولدى. مېيەگزىمنى بويلاپ ئېقىپ چۈشكەن كۆز ياشلار بۇ ھەسرەتلىك سەھىپەمنىڭ ئاخىرقى قۇرىغا كۆپ چېكىت قالدۇردى....

3. بۆرە ئۇۋىسىدا

يەلىلىك مۇزىكىلارنىڭ شاۋقۇن ساداسى ئىچىدە ئىڭراپ چىقىۋاتقان راۋاپ ئاۋازى بارـ غانسېرى كۈچىيىشكە باشلىدى.

مانا، كۆز ئالدىمدا زىلچە گىلەم، تاۋار ـ تورقىلار تارتىلغان ياسىداق ئۆي. مەھكۇمـ لۇق بويۇنتۇرۇقىدا نالە قىلىۋاتقان لەيلىگۇل.

ئاھ، ئەركىنلىك، سېنىڭسىز ئالتۇن قەپەز بۇلبۇل ئۈچۈن تۆمۈر زىندانغا ئايلىنىدۇ؛ سېنىڭـ سىز ئاتالمىش جەننەت ئىنسان ئۈچۈن ۋەيلۇن دوراقنىڭ ئۆزى.

لەيلىگۇل نىجاتلىق ئىزلەپ ئەتراپقا تەلمۈرمەكتە، ياسىداق ئۆي ئۇنىڭغا شۇتاپ ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ تۇرغان ئەجدىھاردەك بىلىنمەكتە. كىمخاپ ـ تەتىللالارغا تارتىلغان زەرلەر ئۇنى چاياندەك چاقماقتا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش ئەمەس قان، يۈرىكى ئاقماقتا.

ئاھ، رەھىمسىز ئالەم، ئاجىز لەيلىگۇلگە زۇلۇم نەشتىرىنى نىماداق سانچىيدىغانسەن؟! ئۇنىڭسىزمۇ سېنىڭ قۇيىنۇڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن مىسلى زىندان ئەمەسمىدى؟! شۇ زىنداندا تۇغۇلۇپ تۇرغىنىڭ يەتمىگەندەك، ئەمدى ئۇنى ئۇستىلەپ قەپەزگە بەنت قىلدىڭمۇ؟ زىندان، زىندانىنىڭ ئىچىدە ھەم قەپەز، بۇ جانىنى ئەمدى نەگە قويغۇلۇق؟! خەير، كىندىك قان تۆكۈلگەن تۇپراق، خەير دوست ـ ياران!

ئەلۋىدا...

ئۇ سىرتماققا بوغۇلۇپ ئۆلۈۋالماقچى بولسا كېرەك، ياق، ياق، ئۇ ئۆلمەسلىكى كېرەك!

نەي ئاۋازى ياڭرىماقتا، مېنىڭ كۆز ئالدىمدىمۇ ئۈمىت شولىسى كۆرۈنمەكتە.

لەيلىگۇلنىڭ چۈشكۈنلۈك بۇلۇتلىرى قاپلىۋالغان خىيال ئاسمىنىدا يېڭىتىنىڭ ئۈمىت يۇلـ تۇزى يالىلداپ چاقناپ چىقتىمىكىنە؟!

ئېھ، ئۈمىت، سەن تۈندە ئازغان يولۇچىنىڭ كۆز ئالدىدا چاقنىغان قۇتۇپ يۇلتۇزى. سەن چۆللەر ئارا چاڭقىغان كارۋانغا ئۇچرىغان زەم ـ زەم سۈيى، سەن زۇلمەت ئۆڭكۈرىنىڭ يوچۇقلىرىدىن غۇۋا كۆرۈنگەن يورۇقلۇق، سەن كېسەللىك ئازاۋىدا ئىڭراپ ياتقان بىمارغا قۇۋ ۋەت بېغىشلايدىغان شىپالىق دورا. سەنسىز ھاياتلىق بەجەيىكى سۇسىز ئېقىن، ياپراقسىز دەرەخ. سەن ئېتىقسىز ھاياتقا ئەڭ تاتلىق لەززەت بەرگۈچى. سەن چۆلسىرەۋاتقان ئۆمۈر ئېكىنزارىغا ھاياتبەخش يۇرۇق تەرگۈچى.

سەن شۇ تاپتا ھەسرەت سىرتمىقىغا بوغۇلۇپ تالغان لەيلىگۇلگە سەۋر نىجاتلىقى ئاتا قىلدىڭ.

AltunOq

لەيلىگۈل غايىۋانە ئىشتىلىۋاتقان لەرزان نەي ساداسى ئىچىدە يىگىتى بىلەن ئۇچراشقاندەك بولدى. تاتلىق ئەسلىمىدىن ئۇنىڭ تومۇرلىرىغا يېڭىۋاشتىن قان ئۇرغان، ۋۇجۇدىغا ئاجايىپ بىر كۈچ تولدى. ئۇنىڭ تولا يىغلاپ ھالسىزلىنىپ يۇمۇلغان كۆزلىرى ئاستا ئېچىلدى، ياق، بۇ، كۆز ئەمەس، گويا شۇ تاپتا بۇلۇت ئارىسىدىن سۇزۇلۇپ چىققان قۇياشتىن يالمىدە نۇرلار چېچىلدى.

مىزگان كۆيى ياڭرىماقتا، بايىقى قۇياش رۇخسارىنى يەنە قارا بۇلۇتلار قاپلىماقتا. زېمىندار لەيلىگۈلنىڭ خىيالىدىلا ئەمەس، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا دەسسەپ كەلمەكتە، گويا بىر قاۋان گۈل - چېچەكلەرنى پېتىنداپ چەيلەپ كەلمەكتە.

ئۇ لەيلىگۈلنىڭ ئالدىدا چاشقان بۇرۇتلىرىنى تولغاشتۇرماقتا، باش - بويىنىنى تۈلكە كەبى ئويناقشىتماقتا، ھەميانىدىكى تىللالارنى شاراقشىتماقتا.

لېكىن مۇھەببەتنى پۇل - دۇنياغا سېتىۋېلىش مۇمكىنمۇ؟

مۇھەببەت ئۇ تاۋار ئەمەس، چار بازارچىلار بىلىگىگە يۆگىۋېلىپ، كوچا - كويلاردا ۋاقىراپ ساتىدىغان؛ مۇھەببەت ئۇ كۆرپە ئەمەس، خالىغان يەردە خالىغان كىشى ئاستىغا سېلىپ ياتىدىغان، ئۇ پەقەت پۈتۈن ئىجتىھاتى بىلەن ئەجىر قىلغان ئىنسان ئۈچۈنلا كۆكلەيدىغان ئۇرۇق؛ ئۇ پەقەت قەدرىگە يېتىدىغان ئىنسانلار بەھرىمەن بولالايدىغان مېۋە. مەيلى - ئىختىيارلىقسىز مۇھەببەتنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

ئۇ ئىختىيارلىق ئىلكىدە ھەسەل، زورلۇق ئالدىدا نەشتەر.

ئۇ ئەركىنلىك ھالىتىدە گۈل، قۇللۇق ئاسارىتىدە تىكەن.

ئۇ ئازادلىك قوينىدا كەۋسەر، مەھكۇملۇق ئىلكىدە زەھەر.

شەھۋانىيەت تەنتەنىسى مۇھەببەت غالىپلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. نەپسانىيەتچىنىڭ ئېرىشكىنى پەقەت بىر جانسىز ھەيكەل. ھالبۇكى، سېزىمسىز تەن، سۆيۈمسىز مۇردىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

راۋاپنى ياڭراق جاراڭلىتىۋاتقان زەخمەكنىڭ كۈچلۈك تارانىسىدىن مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدا زوز گۈلخان يانماقتا.

ئەنە، بۇ غەزەپ گۈلخانىنىڭ شولىسى لەيلىگۈلنىڭ كۆزلىرىدە ئەكس ئەتمەكتە.

ئۇ قىلىچنى قىنىدىن شىددەت بىلەن سوغارغاندەك، قولىنى زەرپ بىلەن سىلكىدى.

زېمىندار پالاقتىن قاچقان چىۋىندەك گىژىلدىدى، غىڭشىدى.

لەيلىگۈل نەپرەت نەيزىسىنى ياۋ يۈرىكىگە سانچىغاندەك، بىگىز قولىنى ئۇنىڭ ئىت كۆزىگە شىلتىدى.

زېمىندار كۆككۆيۈن چاققان ئىشەكتەك سەت چىچاڭشىپ سەكرىدى.

زېمىندار تىلى ساڭگىلىغان، شولگىيى ئېقىپ تېزغان غالجىر ئىتتەك ئۇنى قىستاپ كېلىشكە باشلىدى.

لەيلىگۈل قانىتى باغلانغان، يۈرىكى داغلانغان مىسكىن قۇشتەك ئاستا - ئاستا كەينىگە قاراپ داجىدى.

ئىت ئېتىلدى، قۇش چېكىندى...

ئىت خىرقىرايتتى، قۇش پىچىرايتتى...

ناھايەت، ئىت ھاردى، كاڭشىپ - كاڭشىپ، قۇيرۇغىنى قىسقىنىچە ئۆيدىن چىقىپ كەتتى...

لەيلىگۈل باياقى جايىدا خۇددى «لەنەت!» دىگەن سۆزنىڭ كەينىگە قويۇلغان ئۈندەشتەك قېتىپ تۇراتتى.

بۇ ھەقىقى سۆيگۈ ئەھلىنىڭ مۇھەببەت كۇشەندىلىرىگە، ئەركىنلىكنىڭ جاللاتلىرىغا ياغدۇرۇۋاتقان دەھشەتلىك غەزەپ - نەپرىتى ئىدى.

لېكىن غالجىر ئىتنىڭ ھارغىنى ئۇنىڭ شۇم نىيىتىدىن يانغىنى ئەمەس، قاباھەت قاينىمىدا يەنە قانداق سۇيىقەستلەر قايناۋاتقانكىن؟!

يۈرىكىم تۈلكىنىڭ يوغلاپ مېڭىشىنى ئەسلىتىدىغان مۇزىكا رىتىملىرىنىڭ ئىچىدىن ئاللىقانداق بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك بولدى. ئېغىر خىياللار ئىچىدە كۆزلىرىم ئاستا - ئاستا يۇمۇلۇپ، كىرپىكلىرىم پەردىسى بىلەن توسالدى.

٤. توي ۋە ئىنتىقام

راۋاپ قاتتىق نالە قىلماقتا، غىجەك ئىڭرىماقتا.
مەن لەيلىگۈلنىڭ ئاھۇ - پەريادىنى ئاڭلاۋاتىمەن.

مانا، كۆز ئالدىمدا توي لىباسلىرى بىلەن كىيىندۈرۈلۈۋاتقان لەيلىگۈل. ئۇنىڭ بوينىغا سېلىنىۋاتقان لەئلى - مارجانلار ئۇنىڭغا خۇددى يوگىما - قوبۇقتەك بىلىنمەكتە؛ قوللىرىغا سېلىنىۋاتقان ئالتۇن بىلەيزۈكلەر ئۇنىڭغا قىسقۇچ چېتىقتەك سېزىلمەكتە؛ ئۇنىڭ قۇلاق ھەم قوللىرىدىكى ھالقا - ئۈزۈكلەر ئۇنى سېرىق چاياندەك چاقماقتا؛ ئۇنىڭ ئۇچىسىدىكى ئەتلەس كۆينەكلەر خۇددى ۋۇجۇدىغا يۆگىشىۋالغان ئىلاندەك ئۇنى بوغماقتا؛ ئۇنىڭ بېشىغا قوندۇرۇلغان قۇندۇز تۇماق ئۇنىڭغا تۇماق ئەمەس بەئەينى زور تاغدەك، ئۇنىڭ يۈزىگە تارتىلغان پەرەنجە ئۇنىڭغا پەرەنجە ئەمەس، بەلكى قارا بۇلۇتتەك تۇيۇلماقتا.

مەن توي نەغمىسىنى ئاڭلاۋاتىمەن، ياق، توي نەغمىسىنى ئەمەس، مۇسىبەت كۈيىنى تىڭشاۋاتىمەن.

ئەنە، سورۇنغا چۈشكەن مەھكۇم ئۇسۇلچىنىڭ بىر قولى بىلەن كۆز ئالدىنى توسۇپ، بىر قولىنى ھەسرەتلىك يېيىپ، بېشىنى يەردىن كۆتەرمەي دەسسەشلىرى؛ ئەنە، ئەلەملىك سازەندىنىڭ بېشىنى سېلىپ، تەمبۇرىنى زەردى بىلەن چېكىشلىرى؛ ئەنە، مىسكىن داپچىنىڭ كۆزلىرىنى مەھكەم يۇمغىنىچە، شىددەت بىلەن داراڭشىتۋاتقان دېپىنىڭ كەينىگە باش يۇشۇرۇشلىرى؛ ئەنە، بىچارە غىجەكچىنىڭ چىقىراۋاتقان تارىلار بىلەن تەڭ تولغىنىشلىرى... مانا مۇشولارنىڭ ھەممىسى توي نەغمىسىنى مۇسىبەت كۈيىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن ئىدى.

مانا، ئاياق - ئاياقلاردا كەلتۈرۈلگەن توي شارابى.
مانا، تاۋاق - تاۋاقلاردا كەلتۈرۈلگەن توي تائامى.

بۇ شاراب بىچارىلەرنىڭ ياش، قانلىرى، بۇ تائام خورلانغانلارنىڭ گۆشى، جانلىرى ئىدى.

مەن نىكا خۇسۇسىدا ئويغا چۆكۈۋاتىمەن: نېمىشقا مەيلى - ئىختىيارلىقنىڭ غۇنچىلىرىدىن، ساداقەت - ۋاپادارلىقنىڭ چېچەكلىرىدىن توقۇلغان گۈلچەمبىرەك ئەمەس ئىدى!؟ بۇ گۈلچەمبىرەك پەقەت سۆيگۈ قوشماقلىرىغىلا خاس ئىدىغۇ!؟ ئەركىنلىكنىڭ پەرىشتىسىنىڭ بويىنىغا ئېسىلغان گۈلچەمبىرەككە زورلۇق مەلئۇنىنىڭ بېشى قىستۇرۇلۇپ كىرىۋالغاندا، بۇ گۈلچەمبىرەك قۇشقۇنغا ۋە ياكى بويۇنتۇرۇققا ئايلانماي مۇمكىنمۇ ؟!

ئۆزگىنىڭ ئىشقىدا مەيىن يەلپۈنۈۋاتقان سۇمبۇل چاچلارنى ئۆز بېلىگە پوتا قىلىپ باغلاشنى، ئۆزگىنىڭ بېغىغا ھۆسۈن بېغىشلىغان لالە - رەيھانلارنى ئۆزۈۋېلىپ ئاياق ئاستى قىلىپ تاشلاشنى ئۆزلىرىگە كەسپ ۋە شەرەپ قىلىۋالغان مەلئۇنلار مۇھەببەتنى شەھۋانىيەتكە، سادىقلىقنى نەپسانىيەتكە ، قىزنى پۇلغا، نىكانى سودىغا ئايلاندۇرۇۋالغان.

لېكىن ئىنسانىيەت رەزىللىك بىلەن ياخشىلىق، قارا نىيەتلىك بىلەن سەمىمىلىك، ئىپلاسلىق بىلەن پاكلىق، ۋىجدانسىزلىق بىلەن ھالاللىق ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەش تاينامىلىرى بىلەن تولغان ئىجتىمائىيەت دېڭىزىغا ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ ئۆچمەس مايىكىنى ئورناتقان. ئۇلار — ھەقلىقى مەلئۇنلار زۇلمەتلىك ھايات دېڭىزىدا بۇ ماياكقا ئېتىۋارسىز قارىدى. ئۇلارنى بۇ دېڭىزدا ئەجەل خادا تاشلىرىدىن باشقا نېمە كۈتۈشى مۇمكىن؟!

دېڭىز شاۋقۇنىدەك شىددەتلىك ئاۋاز چىقىرىۋاتقان مۇزىكىلارنىڭ جىددىي رىتىمى بىلەن خىيالىم قۇچقۇغىدىن چۆچۈپ ئويغاندىم.

نەپرەت ئوتى ئۇچقۇندىماقتا، قىساس يالقۇنى لاۋۇلدىماقتا، خىيالىم سەھنىسى چوغ رەڭگە كىردى.

مانا، قادىر تويدىكى كىشىلەر ئارىسىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ زېمىندارنىڭ گانىيىدىن بوغماقتا، غالچىلار ئەل - يۇرتنىڭ غەزەپ - نەپرىتى، كۈچ - قۇدرىتىدىن قورقۇپ، يۈرىكى يېرىلىپ جانسىزلانغان يىلاندەك سۇنايلىنىپ ياتماقتا.

غەزەپ تاشقىنى شاۋقۇنلىماقتا، ئىنتىقام ئوتى يالقۇنلىماقتا.

مەن «ئەل قىساسى مىنەلھەق» دېگەن ھۆكۈمنىڭ كۈچلۈك ئىسپاتىنى كۆرمەكتىمەن، مەن قانخورلارنىڭ يىغا - زارىسىنى مەسخىرە قىلىپ راسا قاقاقلاپ كۈلمەكتىمەن.

مۇزىكىنىڭ ئاستا ئۆزگىرىشى بىلەن خىيالىم ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ سېپىرىگە ھەمرا بولۇپ، لەيلىگۈللەرنىڭ يېزىسىغا قەدەم قويدى.

يەنە مۇڭلۇق كۈي، يەنە ئاھۇ - زار. ئېرىقلاردىكى سۇ يەنىلا ھەسرەتلىك تولغىنىپ ئاقماقتا، باغ - ۋارانلار يەنىلا خازان، سارغىيىپ ياتماقتا.

بىرەر شۇمبۇيىنىڭ قومۇرۇلۇپ تاشلىنىشى ئېكىنزارلارنىڭ ياۋا ئوت - چۆپلەردىن تازىلانغانلىقىدىن دېرەك بەرەمدۇ، بىرەر زېمىندارنىڭ يوقىتىلىشى ئەركىنلىكنىڭ تىكلەنگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىشى مۇمكىنمۇ!؟

كامالانچىلىق ۋە تارىلىق چالغۇلار ئانسامبىلىدىن ئايرىلغان بوتىلاقنىڭ نالىسىدەك تىترەپ چىقماقتا.

... ئەنە، لەيلىگۈل ئانىسىنىڭ زۇلۇم ـ كۈلپەتنىڭ مۇدھىش ئىسكەنجىسىدە، بۇ ئالەمدىن كۆزى ئوچۇق كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، يۈرىكى كۆكرەك قەپىزىدىن سىغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتكەندەك بىھوش بولۇپ يىقىلدى.

دەرتلىك كۈيىنىڭ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈشى بىلەن مەن گويا قاتتىق بورانىنىڭ ئىچىدە قالغاندەك بولۇپ قالدىم. مانا، قارا بۇلۇتلار قۇياشنى قاپلاپ سۈرۈلمەكتە؛ ئورمانلار شاۋقۇن سېلىپ چايقالماقتا؛ دولقۇنلار خادا تاشلارغا شىددەت بىلەن ئۇرۇلماقتا؛ گۈل ـ چېچەكلەر نازۇك بەستىنى ئوڭشاپ تۇرالماي، ئىگىلگىنىچە يەر بېغىرلاپ ياتماقتا. ياغلىق ـ پەرەنجىلەر، چاچ ـ ساقاللار تۇزغۇپ يەلپۈنمەكتە؛ قاشلار ھىمىرىلىپ، كىرپىكلەر ھىلىلىشمەكتە؛ لەۋلەر يۇمۇلۇپ، چىشلار كىرىشمەكتە؛ بىلەكلەر قېتىپ، مۇشلار تۈگۈلمەكتە...

ئۇرغۇلۇق چالغۇلارنىڭ گۈمبۈرلەشلىرى، يەللىك چالغۇلارنىڭ شاۋقۇنلۇق سادالىرى، تارلىق سازلارنىڭ شىددەتلىك تارانىسىغا قەلبىم تارىسىنىڭ قاتتىق تىترەشلىرى قوشۇلۇپ ۋۇجۇدۇم ئالەمشۇمۇل لەرزىگە چۆمدى. لەيلىگۈل ۋە ئۇنىڭ يۇرتداشلىرىنىڭ ئىنتىقام ئۇسۇلىغا جۆر بولۇپ، قۇلاق تۈۋىمدە كۆرەش مارشى ياڭراشقا باشلىدى.

مەن زەنجىر ـ كىشەنلەرنىڭ تاشلارغا غەزەپلىك ئۇرۇلۇۋاتقان جاراڭشىلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن، مەن جەڭ ئاتلىرىنىڭ نەرە سېلىپ يەرنى تىلغاپ چاپچىشلىرىنى تىڭشاۋاتىمەن.

مۇزىكا ئىتتىك يورغىلاق كېتىۋاتقان تولپارنىڭ تۇياق رىتىمىدەك ئۇرغۇپ ـ ئۇرغۇپ ئالغا تاشلىنىپ، بىردىنلا تىزگىنى تارتىلغان ئاتنىڭ بويىنىنى ئەلەملىك چايقاپ سىلكىتىپ كەينى پۇتلىرى بىلەن يەرنى قاتتىق تىرەجەپ ئالدى پۇتلىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ تۇرغىنىغا ئوخشاش شىددەت بىلەن ئەۋجىگە كۆتىرىلدى.

مۇزىكا دېڭىزنىڭ ئىتتىك ئۆركەشلىرىگە ئوخشاش تولغۇنۇپ ـ تولغۇنۇپ بېرىپ، خۇددى قىيا تاشقا ئۇرۇلغان دولقۇندىن بىراقلا كۆتىرىلىپ، چاچراپ چىققان سان ـ ساناقسىز پۇرغۇنلارغا ئوخشاش ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كۈي سېزىمىنى ھاسىل قىلدى.

سەل جىمجىتلىقتىن كېيىن، مەن توي نەغمىسىنى تىڭشاشقا باشلىدىم. بۇ سۆيگۈ غالىپلىرىنىڭ غالىبىيەت تەنتەنىسى ئىدى.

ساقىلىنى يەلپۈتۈپ، چەكمىنىنىڭ پېشىنى پىقىراتقىنىچە ئوتتۇرىغا چۈشكەن بوۋاينىڭ ئىككى مۈشتىنى يەلكىسىدىن ئاشۇرۇپ ـ ئاشۇرۇپ سىلكىتىشلىرى بىلەن باشلانغان ئۇسۇل مېنىڭ تۇيغۇ كۆزلىرىمدە جىلۋە قىلىشقا باشلىدى.

مانا، غەيرەت كەمىرىنى چىڭىتقانلىقىنىڭ مەناسىنى ئايان قىلىپ، بېلىنى ئىككى قوللاپ مەھكەم تۇتقىنىچە، مۈرىسىنى ئاققۇنىڭ بويىنىدەك لىڭىلدىتىپ، قەدىمىنى قوشتەك رىتىملىك سەكرىتىپ ئويناۋاتقان يىگىت.

مانا، يەك تىزلىنىپ، سول قولىدا بېلىنى تۇتقىنىچە، ئوڭ قولىدىكى ساپايىسىنى مۈرىسىگە ئۇرۇپ، دىلدارىنىڭ جامالىغا باققىنىچە شوخشۇۋاتقان قادىر.

ئەنە، بىر قولىدا يېزىلىدىغان غەججەك رومالىنى قىيرىپ، ئەركىن ئېيتىۋاتقان يەنە بىر قولىدا داس چىقارغىنىچە، ئاشىقىغا خۇمارلىق بېقىپ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراپ ئايلىنىۋاتقان لەيلىگۈل...

سۇۋلۇق مىزگان كۆيۈشاتلىق ئىلكىدە ئويناۋاتقان سەزگۈر تۇيغۇلىرىمغا جۇت ئەسىرىنى ئېلىپ كەلدى.

راست، تەشەككىتىكى بىر جۈپ غۇنچىنىڭ پۈرەكلەپ ئېچىلىشى باھارنىڭ كەلگەنلىكىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. جۇت – شىۋىرغان دەھشەتلىك قۇتراۋاتقان مۇھىتتا «ھەممىشە باھار» نىڭ ئېچىلىپ تۇرۇۋېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىنمۇ؟! پۈتكۈل ئەلنىڭ ئەركى، ئازاتلىقىسىز يەككىنىڭ ئەركى، سۆيگۈ ئازاتلىقى خۇسۇسىدا پىكىر يۈرگۈزۈش مۇمكىنمۇ؟! سۆيگۈ ۋىسالىغا يەتكەن بۇ ئاشىق – مەشۇقلار تۇشمۇ – تۇشتىن دەھشەت يېغىپ تۇرغان بۇ ماكاندا جانىنى نەگىمۇ سىغدۇرار؟ قوينى شۇنچە كەڭ جاھاننىمىشقا بۇلار ئۈچۈن شۇنچە تار، قىستاق؟

قۇلاق تۈۋىمدە قاتتىق بىر ئاۋاز ياڭرىماقتا.

ئۇ يۆل ئازاۋىدىن چارچاپ ھالىدىن كەتكەن يولۇچىغا يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان ئاتنىڭ كىشنىشىمىدۇ؟ ياكى قاتتىق ئۇسسۇزلۇقتا قىينىلىۋاتقان كارۋانغا يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان سۇنىڭ شاۋقۇنىمىدۇ؟ ۋە ياكى ئېكىنزارى سۇسىز قېلىپ قاغجىراپ كەتكەن بىچارە دېھقانغا يامغۇر ئۈمىدى بېغىشلاۋاتقان يىراقتىكى گۈلدۈرماما ساداسىمىدۇ؟...

شۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە تەلمۈرۈپ قەدىمىنى ئېغىر يۆتكەپ كېتىۋاتقان لەيلىگۈلدەك، مەنمۇ ئەلەم سالمىقىدىن ئېغىرلاشقان قەدىمىمنى ئاستا يېڭى بىر سەھىپىگە يۆتكىدىم.

5. بەخت ئىزلەپ

تاردىلىق ساز، يەرلىك چالغۇلارنىڭ نالىسى يۈرىكىمنى تىترەتمەكتە، ئۇرغۇلۇق چالغۇلارنىڭ ئەكس ساداسى ۋۇجۇدۇمنى لەرزىگە سالماقتا، «جىز... ز...» قىلىپ تىترەۋاتقان كۆي دولقۇنلىرىنىڭ يەڭگىل تەۋرىتىشى بىلەن كىرپىكلىرىم پەردىسى ئاستا – ئاستا ئېچىلىپ، كۆز ئالدىمدا غېرىبانە قەۋرىستانلىق پەيدا بولدى.

ئەنە، لەيلىگۈل مەرھۇم ئانىسىنىڭ قەۋرىسىنى قۇچاقلاپ پەريات سالماقتا. ئۇ كۆز ياشلىرى بىلەن تۇپراق بېشىغا سۇلار سەپمەكتە، ئۇ سۇمبۇل چاچلىرى بىلەن مۇقەددەس يەرلىكنى ئاۋايلاپ سۈپۈرمەكتە.

ئاھ، ئۆلۈم، سەن بىچارە ئانىنى بەخت بوسۇغىسىغا يېقىن يولاتتۇرمايلا لەھەت قۇچىقىغا بەنت قىلدىڭ. ئۇ ئۆز لەيلىگۈلىنى تۇققاندا، ئۇنىڭغا مۇمكىن بولسا، بەختىنىمۇ قوشۇپ تۇغۇپ بېرىشنى نەقەدەر ئارزۇ قىلغان – ھە!؟ لېكىن ئۇنىڭ تالاي ئارزۇ – ئارمانلىرى زۇلۇم دەھشىتىدىن مۇجۇلۇپ تۈگەشتۈرۈلگەن دەرتلىك يۈرىكىگە دەپنە قىلىندى. مەن شۇ ئارزۇ – ئارمانلارنىمۇ، شۇ مۇجۇلغان قەلبىنىمۇ، ھەتتا پەلەك قەھرىدىن سوۋۇغان تەنىنىمۇ قوشۇپ بىراقلا ھەممىنى يۇتۇۋەتتىڭ. بىچارە ئانا بۇ جاھاندا نىمە خۇشلۇق كۆردى؟ شۇ ئانىدىن تۇغۇلغان لەيلىگۈلچۇ؟ قادىرچۇ؟ ئۇلارنىڭ دوستلىرىچۇ؟ ئۇلارنىڭ مىسكىن زامانداشلىرىچۇ؟

ئەي، بەخت! سەن قەيەردە؟ قەيەردە؟ قەيەردە؟! ...

مۇزىكا شاۋقۇنىنىڭ شىددەتلىك ئەكس ساداسى ياڭرىماقتا.

AltunOq

ئۇرغۇلۇق چالغۇچىلارنىڭ گۇمبۇرلەشلىرىدىن مەن كۈچلۈك گۈلدۈرماما ساداسىنى ئاڭلاۋاتىمەن.
بۇغەزەپ كۈلدۈرمامىسى، بۇ ئىسيان گۈلدۈرمامىسى.
ئەنە، چاقماق چېقىلماقتا، ئەنە! يانغىن يانماقتا.
بۇ قىساس يانغىنى! بۇ ئىنتىقام يانغىنى!
ئەنە! يامغۇر شاقىراپ ياغماقتا! ئەنە! بوران ئەۋجىگە چىقماقتا! ئەنە! تاشقىن تاشماقتا!
بۇ ئەلنىڭ تاشقىنى! بۇ كۈرەش تاشقىنى! بۇ ئىنقىلاپ تاشقىنى!
بەخت دەل ئاشۇ يەردە! بەخت گۈلدۈرماما، چاقماق، يانغىنلارنىڭ گىرەلەشكەن جايىدا!
بەخت يامغۇر، بوران، تاشقىنلارنىڭ قوشۇلغان قاينىمىدا!
كۈرەش مارشىنىڭ ياڭراق ساداسى قانلىرىمنى ئۇرغۇتماقتا. مەن بەخت ئىزلەپ چىققان لەيلىگۈللەرنى موشۇ سادا ئىچىدە كۈرەش سەپىرىگە ئۈزىتىپ قويدۇم.

مۇزىكا خۇددى بۈركۈتنىڭ ئاسمان قەھرىگە ئىتتىك كۆتىرىلىپ قانىتىنى تولۇق كەرگىنىچە يەريۈزىگە تۆۋەنلەپ قوندۇۋاتقىنىغا ئوخشاش، جىددى ئەۋجىگە كۆتىرىلىشتىن ئاستا - ئاستا پەسلەپ تىندى. مەنمۇ ھىسسىياتىم لەگلىگىنى يىراقلارغا قويۇۋەتكەن خىيال يىپلىرىمنى بىر-بىرلەپ يىغىۋالدىم ...

خاتىمە

ئېھ، مۇزىكا، سەن كۆي سېزىمىڭدىن پەيدا بولغان ئاجايىپ سۈرەتخانائىڭدا ماڭا سەنئەت قۇدرىتىنى كۆرسەتتىڭ.
مەن شۇتاپ ئۆتمۈش كارتىنىلىرىنى كۆز ئالدىمدىن ئۆتكۈزۈپ بولۇپ، گۈلۈستان سۈرەتلىرىنى تاماشا قىلماقتىمەن.
سېنىڭ كۈيۈڭ ئەمدى بۇرۇنقىدەك مىسكىن ئەمەس. سېنىڭ سالغان سۈرەتلىرىڭمۇ ئەمدى پاجىئەنىڭ ئىزناسى ئەمەس.
مەن سېنىڭ كۈيلىرىڭدىن شاتلىق ئىلكىدە خەندان ئۇرۇۋاتقان بۇلبۇل ساداسىنى ئىڭشىۋاتىمەن.
مەن سېنىڭ سۈرەتلىرىڭدىن ۋىسال زوقىدا بەرق ئۇرۇپ ئېچىلغان قىزىل گۈللەرنى كۆرۈۋاتىمەن.
مەن سېنىڭ كۈيلىرىڭدىن مېھنەت قايىنمىنىڭ شىجائەت شاۋقۇنلىرىنى ئاڭلاۋاتىمەن.
مەن سېنىڭ سۈرەتلىرىڭدىن بەخت دىيارىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى كۆرۈۋاتىمەن.
ئېھ، مۇزىكا، ئېھ، مېنىڭ تەڭداشسىز سۈرەتچىم.
مەن سېنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان كۈيلىرىڭدىكى ئاجايىپ ھاياتىي كۈچكە ئىگە سۈرەتلەرنى قەغەز يۈزىگە چۈشۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلىۋاتىمەن. بەلكىم مۇزىكا، سۈرەت ۋە تىل سەنئىتىنىڭ ھەمجەھەتلىكىنى زاھىر قىلىش ماڭا نېسىپ قىلىنمىغاندۇ.
لېكىن سېنىڭ شوخ تېپچىلىرىڭدىن مېنىڭ سەزگۈلىرىم قانداقمۇ غىدىقلانماي تۇرالىسۇن!؟
مەن توختىمايمەن، مەن سىزىشنى توختاتمايمەن. چۈنكى سەن، سەن سالغان سۈرەتلەر مەۋجۇت ئىكەن، مېنىڭ غەيرىتىم، مېنىڭ مەجبۇرىيىتىم يوقىلىشى مۇمكىنمۇ؟!

سەھنىدىن ئېكرانغىچە

— ئامىنە ۋە ئۇرنىسانىڭ ئوبرازىنى يارىتىش جەريانىدىكى تەسىراتلىرىم

رەيھانگۇل ئابلىز

مەن كىچىكىمدىن تارتىپ ئۇسسۇل كەسپىگە شەيدا ئىدىم. پارتىيە ۋە خەلقنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن مەن ئاخىرى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىدا ئوقۇدۇم ۋە مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندىم. تەشكىلنىڭ تەربىيىسى، ئۇستازلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئۇن نەچچە يىلدىن بۇيان ئۆگىنىلگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ۋە ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى چوڭ شەھەرلەرنىڭ سەھنىلىرىدە، پايتەخت سەھنىلىرىدە ئويناپ بىر قانچە قېتىم مۇكاپاتلاندىم، ھەتتا ئىككى نۆۋەت چەتئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. شۇڭا مەن ئۆزەمنى بەكمۇ بەختلىك ھېس قىلىمەن. لېكىن ئۇسسۇل كەسپى جەھەتتىكى تالانتىمنى كىنو ئېكرانىدىمۇ كۆرسەتسەم دەيدىغان ئارزۇ ـ ئىستەك ھەر دائىم قەلبىمنى ھاياجانلاندۇراتتى. بىراق ئەڭ نەۋقىران ئالتۇن دەۋرىمنىڭ ئۇن يىللىق ئىچكى قالايمىقانچىلىقنىڭ كاساپىتىدىن زايا بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلىسام چەكسىز ئېچىناتتىم.

«نىممىنى ئارزۇ قىلساڭ، شۇنىڭغا ئېرىشىسەن» دېگەندەك 1983 ـ يىلى ئەتىيازدا داۋالىنىۋاتقان چېغىمدا تىيانشان كىنو ئىستۇدىيىسىنىڭ رېژىسسورى يولداش گۇاڭ چۈنلەن مېنى ئىزدەپ كېلىپ، ئۆزى ئىشلىمەكچى بولغان «ئارتىست بولمايدىغان قىز» ناملىق رەڭلىك ھېكايە فىلىمدە مېنى ئاتاغلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى ئامىنەنىڭ رولىغا تاللىغانلىقىدىن ئىبارەت خۇشخەۋەرنى يەتكۈزدى. مەن چەكسىز ھاياجانلىق ئىلكىدە بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم.

بۇ فىلىمدە، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاغلىق ئۇسسۇلچىسى ئامىنەنىڭ قىزى ماھىرە بىلەن ھەسرەتلىك ئايرىلغانلىقى ۋە ئۇن سەككىز يىلدىن كېيىن يېڭى ھەۋەسكارلارنى تاللاش ئۈچۈن تۆۋەنگە چۈشۈش ئارقىلىق قايتىدىن ئېرىشكەنلىكىدەك تەسىرلىك ۋەقەلىك ئارقىلىق سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزنىڭ ئۆزگىچە ئەۋزەللىكى، پارتىيىمىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرىنىڭ ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بولغان قان ـ گۆشتەك يېقىن مۇناسىۋىتى، يېڭى دەۋردىكى يېڭى ئەخلاق، يېڭى پەزىلىتى

كۆيلەنگەن. شۇنداقلا شىنجاڭنىڭ تاغ-دەريالىرىنىڭ نەقەدەر گۈزەللىكى، ناخشا ئۇسسۇللىرىنىڭ گۈزەللىكى ۋە ئادەملەر قەلبىنىڭ تېخىمۇ گۈزەللىكى نامايەن قىلىنغان. مەن ئالدى بىلەن كىنو سىنارىيەسىنى قايتا-قايتا ئوقۇدۇم ۋە رېژىسسور گېراڭ چۈنلەننىڭ پۈتۈن ئەسەر ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشىنى، روللارنىڭ مۇناسىۋىتىنى، مەن ئوينايدىغان ئامىنە رولىنىڭ ئەسەردە تۇتقان ئورنى، ۋەزىپىسى، خاراكتېرى ھەققىدىكى ئانالىزىنى تەپسىلىي ئاڭلاپ ئۆزەمنى رولغا يېقىنلاشتۇرۇشقا تىرىشتىم.

بىراق ئامىنەدەك پىشقەدەم ئۇسسۇلچى بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا خېلى زور پەرقلەر بار ئىدى. ئامىنە — 40 ياشلاردىكى، بېشىدىن نۇرغۇنلىغان ئىسسىق - سوغاقلار ئۆتكەن، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ ئېغىر زەربىسىگە ئۇچرىغان، يولدىشىدىن ۋە جان - جىگەر قىزىدىن ئايرىلىپ قەلبى قاتتىق جاراھەتلەنگەن سەنئەتكار ئىدى. مەن ئامىنەنىڭ ئەتراپلىق بىلىمگە ئىگە، تەمكىن، ئېغىر بېسىق، ئويچان، قەيسەر روھىي ھالىتىنى ۋە خاراكتېرىنى، كونكرېت ئېيتقاندا ئۇنىڭ «گۈزەندە» لەر قاتارىدا تۈرتكۈن قىلىنىپ، ۋەيرانە ئۆيىدە ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز تاتلىق ئۇخلاۋاتقان سەبىي قىزىنى يالغۇز تاشلاپ مېڭىشقا مەجبۇر بولغان چاغدىكى مۇرەككەپ ئىدىيەۋى - ھېسسىياتىنى قانداقمۇ ئىپادىلەپ بېرەرمەن؟ ئۇ ئۆزى تونۇماستىن ئارتىستلىككە تاللىغان ۋە ئۆزىنىڭ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا ئۆسۈپ - يېتىلىپ، ئاخىرى سەھنىدە بىر قىزنىڭ زۇلمەتلىك مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلىغان ئەشۇ سومباتلىق ئارتىستكا 18 يىلدىن بېرى ئىز - دېرىكىنى قىلىپ تاپالماي كېلىۋاتقان ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلگەن چاغدىكى ھاياجانلانغان روھىي - ھالىتىنى قانداقمۇ جايىدا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەرمەن؟... بۇ سوئاللارنى ئويلىغانسېرى كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى. كۆڭلۈمنى ئەنسىزلىك ۋە بىئارامىلىق قاپلايتتى. بىراق رېژىسسورنىڭ قايتا - قايتا ئىلھام بېرىشى ۋە قىزغىن ياردەم قىلىشى بىلەن مەندە بۇ رولغا نىسبەتەن دەسلەپكى ئىشەنچە ۋە قىزىقىش ھېسسىياتى بارلىققا كەلدى.

شۇندىن كېيىن بىكار بولسىلا كىنو ئەسىرىنى تەپسىلىي ئوقۇدۇم. تېكىستلىرىنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلدىم ۋە يادلىدىم. ئامىنەنىڭ ئەگرى - توقاي سەنئەت ھاياتى ۋە تىنىمسىز تۇرمۇشىنى تەھلىل قىلىپ ئۇنىڭ ئەشۇ دەۋر مۇھىتىدىكى ئۆزگىرىشچان ئىچكى ھېسسىياتىنى مۇكەممەل ئىپادىلەش يولىدا ئىزدەندىم. يەنە بىر تەرەپتىن ئۆمىكىمىزدىكى پىشقەدەم ئۇسسۇلچىلار بىلەن سىردىشىپ ئۇلارنىڭ ئەشۇ كۆڭۈلسىز يىللاردىكى روھىي - ھالىتى، پىكرىي - خىيالىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى ئۆگەندىم ھەمدە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتتىم. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئامىنەنىڭ خاراكتېرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان خۇسۇسىيەتلىرىنى بىر - بىرلەپ توپلىدىم. ئۆزەمنىڭ تۇرمۇش ئادىتىمگە ئايلىنىپ كەتكەن خۇشخۇيلۇق، تېتىكلىك ۋە ياشلارغا خاس ئادەت - ھەركەتلىرىنى ئەمەلىيلىك ئۆزگەرتىپ ماڭدىم. بارا - بارا ئامىنەگە ئوخشاش سۆزلەش، ئويلاشقا ۋە ھەرىكەت قىلىشقا ئادەتلەندىم. مەن كىنودا رولغا چۈشۈۋاتىمەن، ئاشۇ بىرسىنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىنى دوراۋاتىمەن دەيدىغان پىكىر - خىيالنى تۈگەتتىم ھەمدە مەن ھازىر رەيھان ئەمەس بەلكى دەل ئامىنەنىڭ ئۆزى، مېنىڭ بېشىمغا مۇشۇ كۈلپەت - ئەلەملەر چۈشتى، مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ دېگەنلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ، ھەر بىر جۈملە، تېكىستنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى تەھلىل قىلىپ، ھەر بىر ھەرىكەتنىڭ ئىچكى ئاساسىنى تېپىپ، ئالدى بىلەن ئىچكى ھېسسىياتنى چىقىشنى

كۆزلىدىم. كىنو ئاپپاراتىنىڭ ئەتراپىدىكى ماڭا قاراپ تۇرغانلار ئالدىدا ھودۇقماسلىققا، ۋەقەلىككە، پېرسوناژلارغا ئىشىنىپ تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىشقا؛ راست كۆرۈش، راست ئاڭلاش، راست ئويلاشتىن ئىبارەت ئورۇنلاش سەنئىتىنىڭ ئۈچ ئاساسىي پرىنسىپىغا قەتئىي ئەمەل قىلىشقا، رولنى تەبىئىي، تەسىرلىك، تۇرمۇشلۇق ئويناپ چىقىشقا تىرىشتىم.

«ئارتىست بولمايدىغان قىز» فىلىمى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ئۇيۇشتۇرغان 1983 - يىللىق مۇنەۋۋەر فىلىملەرنى سايلاشتۇرۇپ باھالاشتا «مۇنەۋۋەر فىلىم» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. مەن تەكلىپ بويىچە بېيجىڭدا ئېچىلغان مۇنەۋۋەر فىلىملارنى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشتىم ۋە كەڭ كىنو خادىملىرى ۋە رەھبەرلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە ئىلھام بېرىشىگە مۇيەسسەر بولدۇم. كىنو ئارتىستلىرى بىلەن كۆرۈشۈش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق كىنو سەنئىتىگە دائىر نۇرغۇن قىممەتلىك بىلىملەرنى ئۆگىنىۋالدىم.

ئامىنە رولى قانداقلا بولسۇن مېنىڭ كەسپىي ئالاھىدىلىكىم ۋە ئارتىستلىق ھاياتىمغا يېقىن، ماڭا تونۇشلۇق رول بولغانلىقىدىن، ئۇنى ئورۇنلاش ماڭا ئانچە قىيىنغا چۈشمىدى دېيىشكە بولىدۇ. لېكىن بۇ يىل مەن تىيانشان كىنو ئىستۇدىيىسىنىڭ يەنە بىر ھېكايە فىلىمى «نۇرنىسا» (بۇرۇنقى ئىسمى «ئۇ مېنىڭ ئوغلۇم») غا تاللاندىم. بۇ فىلىمدىمۇ مەن يەنىلا بىر ئانىنىڭ رولىغا تەيىنلەنگەن بولساممۇ، ئەمما «نۇرنىسا» دىن ئىبارەت بۇ ئانا، ئامىنەگە ئوخشىمايتتى. ئۇلار ئوخشىمايدىغان ئىجتىمائىي ئورۇن ۋە تۇرمۇش سەرگۈزەشتىسىگە ئىگە ئىدى. ئامىنە — سوتسىيالىستىك دەۋرىمىزدە، پارتىيە تەربىيىسىدە ئالىي مەكتەپنى ئوقۇپ چىققان بىر ئاتاقلىق ئوسۇل مۇتەخەسسىسى، شۇنداقلا بىر بىلىملىك زىيالىينىڭ رولى بولسا، نۇرنىسا — ئاز - تولا ساۋادىنى چىقارغان، ئەينى شارائىتتا 17 — 18 ياشلىرىدىلا ياتلىق بولۇشقا مەجبۇر بولغان، تەككەن ئېرى گەرچە كۆكشىپ كادىرى بولسىمۇ، لېكىن ئەخلاقسىز، شاللاق ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ خارلىشىغا ئۇچرىغان، ھامىلدار ھالەتتە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىلغان بەختسىز، دىلى سۇنۇق بىر يېزا ئايالىنىڭ ئوبرازى ئىدى. لېكىن مېنىڭ ياشاۋاتقىنىم بەختلىك سەنئەتچىلەر ئائىلىسى بولغانلىقىدىن ۋە ئۆزۈم تۇرمۇشنىڭ ئوڭۇشسىزلىقىغا ئۇچراپ باقمىغانلىقىمدىن، نۇرنىسادەك ئۆمۈرۋايەت دەرت - ئەلەم، قايغۇ نادامەتتە سەرسان بولۇپ ئۆتكەن، كىشىلەرنىڭ ئۆيىدە بالا باققۇچى بولۇپ ئىشلىگەن بىر ئايالنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىش مەن ئۈچۈن ھەقىقەتەن قىيىنغا توختىشى تۇرغان گەپ ئىدى. شۇڭا بەزى ياخشى نىيەتلىك كەسپداشلىرىم ۋە دوستلىرىم «رەيھان، سەن تۇنجى فىلىمدە ئوسۇلچى ئامىنەنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ خېلى چوڭ نەتىجە يارىتىپ، ھەتتا مۇكاپاتلاندىڭ، ئەندى ئۆزەڭگە چۈشمەيدىغان رولنى ئوينايمەن دەپ قولۇڭغا كېلىپ بولغان شۆھرەتنى يوقىتىپ قويما، چۈنكى بۇ رول ساڭا تازا چۈشمەيدۇ، ياخشى ئوينىيالماسلىقىڭ مۇمكىن. شۇڭا ئۇنى ئوينىغىنىڭدىن ئوينىمىغىنىڭ تۈزۈك، ئەگەر سەن بۇ فىلىمگە زادى قاتناشماي دېمەك، ئۆزەڭگە بىر ئاز يېقىن كېلىدىغان باقى جۇيجاڭنىڭ ئايىلى رابىيەنىڭ رولىنى ئوينا ...» دەپ مەسلىھەت بەردى. ماڭا كۆيۈنۈش ئاساسىدىكى بۇ نەسىھەتلەر مېنى چوڭقۇر ئويغا سالغان بولسىمۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا

مېنى قايىل قىلالمىدى. مەن مۇنداق ئويلىدۇم: «نېمىشقا ئوينىيالمايدىكەنمەن؟ ئۆزىگە تونۇشلۇق، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىغا يېقىن كېلىدىغان رولنىلا ئويناپ، باشقىسىنى ئوينىيالمايدىغان ئارتىستنى ئارتىست دېگىلى بولامدۇ؟ قىيىن رولدىن قاچقاندا ئارتىست ئۆزىنىڭ كەسپى سەۋىيىسىنى قانداقمۇ ئۆستۈرەلەيدۇ؟ ئۇنداقتا بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەسلىدىنلا ئاجىز بولغان كىنوچىلىق ئىشلىرىمىز قانداقمۇ تەرەققىي قىلالايدۇ؟ ئەمىسە، جاڭ يۇدەك بىر ياش كىنو ئارتىستى «سىرداشلار»دىكى تارىخىي پېرسوناژنىڭ ئوبرازىنى قانداق ياراتتى؟ ئۇنىڭ ئەشۇ دەۋردىكى كىشىلەر بىلەن قىلچە تونۇشلۇقى يوققۇ؟ يولداش ليۇشاۋچىڭ سىشى تەيخۇنى ئوينىيالمىدىمۇ؟ ئۇنىڭ سىشى تەيخۇنى كۆرۈشى مۇمكىنمۇ؟ ئەجەبا مەن يېڭى جەمئىيىتىمىزدىكى ئاق كۆڭۈل، تۇرمۇشنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان بىر ئاددىي يېزا ئايالىنىڭ ئوبرازىنى يارىتالمامدىكەنمەن؟! ھالبۇكى، مەن زىيالىي بولغانلىقىم ئۈچۈن پەقەت زىيالىينىڭلا رولىنى ئېلىشىم كېرەكمىكەن؟ مەن بۇ ھەقتىكى ئوي - پىكىرىنى مەزكۇر فىلىمدە باقى جۇيجاڭنىڭ رولىغا تەيىنلەنگەن ئۆز يولدىشىم ھېيتەم ھۇسەيىنگە ئېيتتىم. ئۇ مېنى قوللىدى ۋە پۈتكۈل سۈرەتكە ئېلىش جەريانىدا ماڭا رول ئېلىش جەھەتتە يېقىندىن يار - يۆلەكتە بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

مەن فىلىمنىڭ رېژىسسور مەسلىھەتچىسى يولداش يۈدىشۈي(جۇجياڭ كىنو ئىستۇدىيىسىنىڭ رېژىسسورى)، ئاپاراتور مەسلىھەتچىسى يولداش ليوچىڭتاڭ (جۇجياڭ كىنو ئىستۇدىيىسىنىڭ ئوپېراتورى)، فىلىم رېژىسسورى ئابدۇللا ۋە مۇئاۋىن رېژىسسورى ئابلىمىت ئىلياسلارنىڭ پۈتۈن كۈچ بىلەن قىلغان سەمىمىي ياردىمى ئارقىسىدا ئالدى بىلەن كۆرۈنۈشكە بۆلۈنگەن سىنارىيىنى قايتا - قايتا ئەستايىدىل ئوقۇپ چىقتىم. ئەسەرنىڭ ئاساسىي ئىدىيىسى، ئىجتىمائىي ئەھمىيىتى، دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى، نۇرنىسانىڭ ئەسەردە تۇتقان ئورنى، خاراكتېرىگە بولغان تونۇشۇمنى ئايدىڭلاشتۇردۇم. سوتسىيالىستىك دەۋردىكى ئادەملەر بىلەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى كوممۇنىستىك ئىستىل ۋە ئالىجاناب ئەخلاقىي پەزىلەت مەدھىيىلەنگەن، ئاياللار ۋە بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىنى قوغداش كۈيلەنگەن، رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ تەسىرلىك ئەسەرگە بولغان مۇھەببىتىم ئاشتى، ھەقىقىي ۋاپادار، مېھرىبان ۋە جاپاكەش ئانا — نۇرنىسانىڭ ئوبرازىغا بولغان مۇھەببىتىم ۋە ھېسداشلىقىم كۈنسېرى ئۇلغىيىپ باردى ۋە ئۆزەمدە بۇ رولنى ئامىنەنىڭكىدىنمۇ ياخشى ئويناش ئىرادىسى تىكلەندى.

قەشقەر رايونىدا فىلىم ئېلىش جەريانىدا مەن يېزا ئاياللىرىنىڭ تەققى تۇرقى، مېڭىش - تۇرۇشى، كىيىنىشى قاتارلىق تۇرمۇش ئۆرپ - ئادەتلىرىنى ۋە خاراكتېر - خۇسۇسىيەتلىرىنى ئىنچىكىلەپ كۆزەتتىم ۋە ئۆگەندىم. ئائىلىۋى تۇرمۇش جەھەتتە بەختسىزلىككە ۋە زەربىگە ئۇچرىغان، ئېرى تەرىپىدىن خارلانغان ۋە بىر نەچچە بالا بىلەن تاشلىۋېتىلگەن ئاياللارنى ئىزدەپ تېپىپ ئۇلار بىلەن سىرداشتىم. ئۇلارنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى، ئىدىيىۋى - ھېسسىياتلىرىنى مۇلاھىزە قىلدىم. بۇنىڭ بىلەن مېنىڭ كاللامدا سەممى، ئاقكۆڭۈل، ئەمگەكچان، شەرمى ھايالىق، ئاددى - ساددە يېزا ئايالى نۇرنىسانىڭ ئوبرازىنىڭ «كۆلەڭگۈسى» ئايدىڭ - ئاستا شەكىللىنىشكە باشلىدى ۋە ئۆز - ئۆزەمگە ئىشەنچ قىلىپ رول ئالالايدىغان، پېرسوناژنىڭ توغرا ھېسسىيات تۇيغۇسىنى تاپالايدىغان بولدۇم، رەسمىي سۈرەتكە ئېلىش باشلانغان چاغدا: «مەن نۇرنىسانىڭ

AltunOq

رولىنى ئېلىۋاتىمەن، كىنو لېنتىسىغا چۈشۈۋاتىمەن. ئەنە ئاپارات ھەركەتكە كېلىپ شىرىلداۋاتىدۇ.» دېگەن ئۇقۇملارنى ئۇنتۇشقا تىرىشتىم ۋە پۈتۈن زېھنىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ رول تەمىن ئەتكەن «بەلگىلەنگەن شارائىت»قا ۋە رولنىڭ ئىچكى ھېسسىياتىغا چۆكۈپ تەبىئىي ئوينىدىم. شۇنىڭ بىلەن بىۋاپا ئەردىن ئاجرىشىش، تاياق، تىل ـ ھاقارەت ھەتتا قاتتىق ئاھانەتلەرگە دۇچ كېلىش، توققۇز ئاي قورساق كۆتىرىپ ئېرىشكەن ـــ بوشۇكتە تاتلىق ئۇخلاۋاتقان كىچىككىنە ئوغلۇم بىلەن خوشلىشىش، 18 يىلدىن كېيىن ستودېنت بولۇپ، چوپ ـ چوڭ يىگىتكە ئايلانغان ئوغلۇم بىلەن بەختلىك ئۇچرىشىش قاتارلىق ھېسسىيات ئۆزگىرىشى ۋە ئىپادىلىمەك قىيىن بولغان كۆرۈنۈشلەرنىمۇ بىرقەدەر ئوڭۇشلۇق ئورۇنلىيالىدىم. ئوڭاي ياش چىقمايدىغان كۆز چاناقلىرىمدىن ياش ئۇنچىلىرى خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئايرىم تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەرنى ئورۇنلىغان چېغىمدا، ھەتتا ئۆزەمنى باسالماي ئىسەدەپ يىغلاپ تاشلىدىم. بۇنىڭ بىلەن رېژىسسور ۋە يولداشلارنىڭ ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولدۇم.

يۇقۇرقى ئىككى نەپەر ئوخشىمىغان تىپتىكى ئايال قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى يارىتىش جەريانىدا مەن شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى: كىنو ـ فىلىملاردا رول ئېلىپ ئوبراز يارىتىش قانداقتۇر بىر تىلسىمات ياكى چىققىلى بولمايدىغان ئېگىز چوققا ئەمەس ئىكەن، ئەگەر ئارتىست ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان رولنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ، شۇ رولنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى پۇختا ئۆگىنىپ، چىن ھېسسىيات بىلەن تەبىئىي، ئويناشقا دىققەت قىلسىلا ھەممە ئېكرانىدا رولنىڭ تەلۋىنى بويىچە، راست كۆرۈش، راست ئاڭلاش، راست ئويلاشتىن ئىبارەت ئورۇنلاش سەنئىتىنىڭ ئۈچ ئاساسىي ئېلېمېنتىغا ئەمەل قىلىدىغانلا بولسا، ھەر قانداق ئوبرازنى ياخشى يارىتالىغىلى بولىدىكەن. مېنىڭ كىنوچىلىق ساھەسىدە ئېرىشكەن بۇ كىچىككىنە نەتىجەم ئالدى بىلەن رېژىسسور ۋە ئوپېراتورلارنىڭ يېقىندىن بەرگەن ياردىمىگە، فىلىم كوللېكتىۋىدىكى نۇرغۇنلىغان نامسىز قەھرىمانلارنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى ۋە جاپالىق ئەمگىگىگە مەنسۇپ. شان ـ شەرەپكە ئېرىشىش قىيىن، لېكىن ئۇنى ساقلاش ۋە داۋاملىق مۇستەھكەملەش ئۇنىڭدىنمۇ قىيىن. مەن مۇندىن كېيىن ئۆزەمگە تېخىمۇ قاتتىق تەلەپ قويۇپ، قابىلىيەتلىك ئارتىست بولۇش بىلەن تەڭ پەزىلەتلىك ئادەم بولۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، شىنجاڭنىڭ كىنوچىلىق ئىشلىرى ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپە يارىتىشقا، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تېخىمۇ زور ھەسسىلەرنى قوشۇشقا بەل باغلايمەن.

لى ئەنىڭنىڭ فارفۇر تاختا سىزمىلىرى

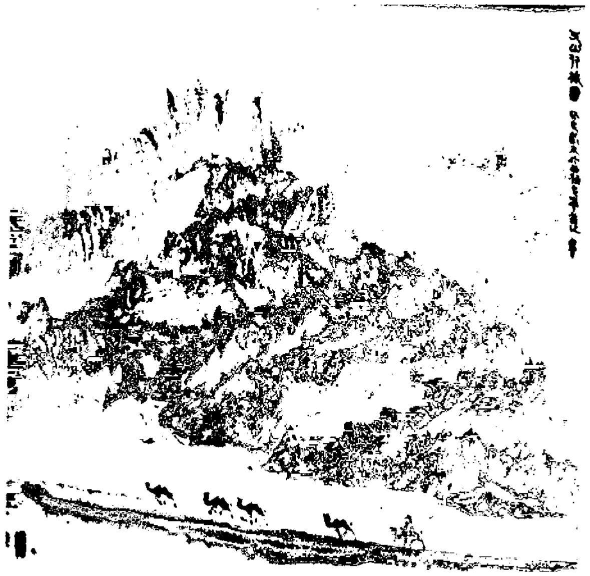

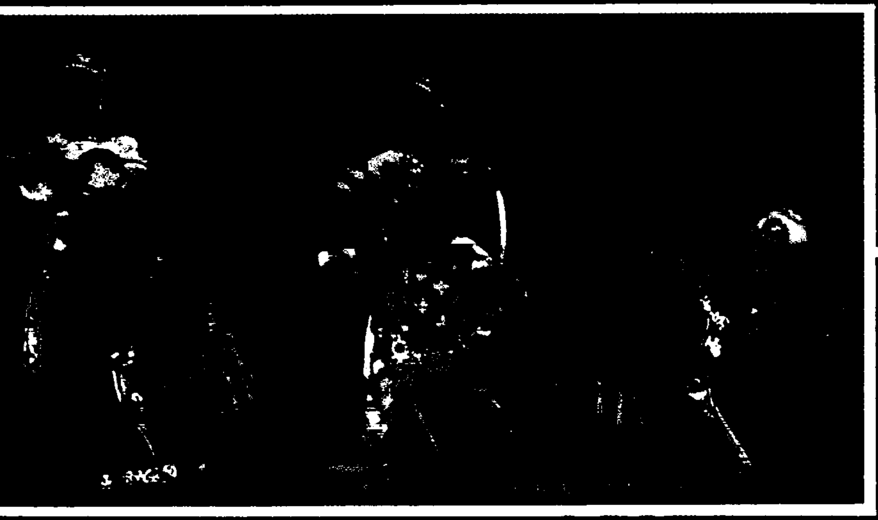

شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى سىناق قىلىپ ئورۇنلىغان

«كۆسەن بەزمىسى» دىن كۆرۈنۈشلەر

دىنى قۇراشتۇرغۇچىلار: ئىبراھىمجان،
ۇ شۇنچيۇ (خۇ شۇنچيۇ ئىشلىگەن)،
ـۇجيىپ، ۋاك شـاۋيـۈن.

دىنـى مـەسلىھەتچـى:
ردۇشۇكۇر مۇھەممەت ئىمىن

ۇسـول ئىجادىيەتچىلىرى:
الڭ شاۋيۈن، ئىبراھىمجان،
يلىقىز، ۋۇ چىڭمېي،

يژىسور: ۋاڭ شاۋيۈن.
ۇزىكا **ئىجادىيەتچىسى: جۇ جى**
ەھنە لايىھەلىگۈچى: جۇڭ تۇڭ.

«كۆسەن بەزمىسى» دىكى ئوبرازلارنى سىزغۇچى جۇڭ تۇڭ.

تويي ئۇسۇلى. (جۇڭگوچە رەسىم) فۇلنا.

AltunOq

فۇلنا.

جاھالەتتىن كامالەتكىچە

(ئوچېرك)

ئابدۇرېھىم ئابدۇللا، ئۆمەر ئىمىن

1932 - يىلى، قىش كۈنلىرىنىڭ بىرى.

ئۇپۇقتىن ئەمدىلا كۆتىرىلگەن تاڭ قۇياشى تۇمانلىق قەشقەر شەھرىگە بېخىللىق بىلەن خىرە نۇر چېچىپ، ھېيتگاھ قۇببىلىرىنى سوغاق چاقنىتىپ تۇراتتى. سەھەر ۋاقتى بەك سوغاق بولغاچقا، رەستىلەر شالاڭ ئىدى. شۇنداقتىمۇ سىمىز سودىگەرلەر، نامرات سېتىقچىلار ۋە قارىغان كىشىنىڭ يۈرىگى ئېچىشقىدەك دەرىجىدىكى ئاچ - يالىڭاچ دىۋانىلەر كۆزگە چېلىقاتتى.

ياشاشقا ئامالسىز قالغان بىر يېتىم بالىغا بۇگۈنكى بۇ كۆڭۈلسىز سەھەر خەيرلىك بولدى ...

نىمىلەرگىدۇ ئاغزىنى پىچىرلىتىپ كېلىۋاتقان قىرىق ياشلاردىكى ئىگىز بويلۇق، جۇدەڭگۈ بىر دىخاننىڭ كۆزى ھاممامنىڭ ئالدىدا دۈگدۈيۈپ تۇرغان سەككىز ياشلاردىكى بىر بالىغا چۈشتى.

«ئاھ، ھازىر يېتىملار ئازمۇ؟ سېنى قۇتقۇلدۇرالمايمەن بالام، خۇدايىمنىڭ ئۆزىگە ئامانەت. ئۆزەم ھايات بولغان بىلەن مېنىڭ بالىلىرىمنىڭ سېنىڭدەك يېتىملەردىن نىمە پەرقى بار؟ ... »

ئۇ كىشى يۈرىگىنى كۆيدۈرۈپ ئۆتكەن شۇ خىياللار بىلەن بۇ بالىغا بىر پەس قاراپ ئۇلۇق كىچىك تىنىغاندىن كېيىن، بىر نەچچە قەدەم ماڭدى، نىمىشقىدۇ قەدەملىرى بارغانسېرى ئېغىرلاشتى - دە، ئارقىسىغا قىيالماسلىق نەزىرى بىلەن بىر قايرىلىپ قاراپ بالىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بالىمۇ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان كىشىگە تىلەمچىلەرگە يات بىر نەزەر بىلەن تاماسىز قاراپ تۇراتتى.

— بالام، قەيەرلىكسەن؟

— يېڭىسارلىق.

— ئاتا - ئاناڭ يوقمىدى؟

— ئۆز دادام كىچىكىمدە ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. ئۆگەي دادام بار.

— ئۆگەي بولسىمۇ داداڭ بولغاندىكىن مۇشۇنداق قارا قىشتا نىمىشقا بۇ ياققا چىقتىڭ؟

— دادام ئۆگەيلەيدىغان تۇرسا.

— كېچىدىن نەدە ياتتىڭ؟

بالا ئارقىسىغا قاراپ بېشى بىلەن ھامامنى ئىشارەت قىلدى گۆلەختە① ياتتىم.

— گۆلەختە؟!

ئۇ كىشى بالىغا باشقىدىن بىر قاراپ چىقتى، بالا تىترەيتتى، چىشلىرى كاسىلدايتتى. ئۆسۈپ، چاڭلىشىپ كەتكەن چاچلىرىدىن كۈل توزۇپ تۇراتتى. قۇلاقلىرىنىڭ تۈشۈكىگىمۇ كۈل توشۇپ كېتىپتۇ. يۈزى ۋە بويۇنلىرى كۈل دەستىدىن قارىداپ كېتىپتۇ. كۆلرەڭگە ئۆزگىرىپ كەتكەن يالاڭ ئاق ماتا تامبىلى ئۇششىغىنىمۇ ياپالماپتۇ، پۇتىنىڭ ئۇششاق بارماقلىرى ئايىغىنىڭ تۇمشۇغىدىن قاتار تىزىلىپ چىقىپ تۇرۇپتۇ. دىمەك، بۇ بالا شۇ دەمدە قارىماققا ھازىرلا كۈل دۆۋىسىدىن ئېچىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. لېكىن، چاقناپ تۇرغان كۆزلەر ئۆز ئىگىسىنىڭ زېرەكلىكىگە گۇۋالىق بەرسە، كۈل توزۇپ قارايغان يۈزىنىڭ ئەسلى ئاقلىقى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى.

ئەندى ئۇ كىشىنىڭ قىسمەت قەيەردە قىسلىغان بۇ بالىنىڭ يېنىدىن ئاسان كەتكىسى كەلمىدى. ئۇ، بالىنىڭ خېلىلا چوڭ كېلىپ قالغان ئەسكى قولاقچىسىنى قېقىپ كەيدۈرۈپ، يۈزلىرىدىكى كۈل - كۇيۇندىلەرنى چاپىنىنىڭ پېشىدە سېپۈەتكەندىن كېيىن سورىدى:

— ئىسمىڭ نىمە؟

— مەھەممەت.

— داداڭنىڭچۇ؟

بالا بىردەم نىمە دىيىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى - دە، كۆزلىرىنى چىمىلدىتىۋېلىپ چاقماقتەك سۆزلەپ كەتتى:

— ئۆز دادامنىڭ ئىسمى قۇتلۇق غازىكەن. يەكەنگە پۇل تاپقىلى كېتىپ شۇ تەرەپتە يوق بولۇپ كېتىپتىكەن. ئۆگەي دادامنىڭ ئىسمى ئىمايىل تاقىچى. ئۇ دادامنىڭ ئۇكىسىكەن ...

— ئوقۇيالمىغان بولغىيتىڭ؟

— ئوقىمىغان بىلەن ناخشا ئېيتالايمەن.

ناخشا؟! — قەشقەر بالىسىسەندە، — دەپ ئويلىدى ئۇ كىشى، — ئېيتىپ باقە قېنى؟

قەشقەردە يېتىملەر، ھامام ئالدىدا كۈلدە ياتۇرلەر.

... ...

---

①گۆلەخ — مونچىنىڭ كۈلخانىسى

بالا ئۆتكۈنچىلەردىن تاتىنىپ ناخشىنى يېنىدىكى كىشى ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ئېيتتى. لېكىن ئۇ ناخشىنى پەس ئاۋازدا ئېيتسىمۇ شۇنچىلىك تەسىرلىك ئېيتتىكى، ئۆرگۈپ تۇرغان سۆزۈك بۇلاق سۈيىدەك بالىلارچە ساپ ئاۋازى ۋە يېتىملىك قىسمىتىنى نامايىش قىلغۇچى ئېزگۈ مۇڭى، ناخشا ئەۋجىگە ئەگىشىپ گاھ يۇمۇلۇپ، گاھ ئېچىلىۋاتقان ئۇزۇن كىرپىكلىك قارا كۆزلىرى، ناخشا ئاڭلاۋاتقان كىشىگە ئالدىدىكى يېتىمنىڭ قىسمەتلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى تېخىچە ئۆزىمۇ ھېس قىلمىغان 40 يىللىق قىسمىتىنىڭ ئەلەملىك سىرلىرىنى سۆزلەپ چۈشەندۈرۈپ، قاخشال تېرەكتەك ئاجىز گەۋدىسىنى لەرزىگە كەلتۈردى.

ئۇ كىشى ئادەمدەك ياشاشقا ئىنتىلىۋاتقان مەھەممەتنى قەھەتچىلىك بىلەن ۋەھىمە قوغلاپ يۈرگەن بۇ كوچىلارغا تاشلاپ كېتەلمەي قولىدىن يېتەكلىدى - دە، «قەشقەر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدىغان «دارىلئېتام مەكتىۋى» گە ئېلىپ بېرىپ، مەكتەپ خادىملىرىگە يالۋۇرۇپ ئىلتىماس قىلدى:

— بۇ بالا كوچىدا قاپتۇ، زېرەك بالىكەن. ئۆيۈمگە ئېلىپ كېتەي دېسەم مېنىڭمۇ چۈچۈرىدەك بالىلىرىم بار. ئۇلارنىڭ ھالى بۇ بالىنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ. خۇدا يولىدا بولسىمۇ مۇشۇ بالىغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويساڭلار ...

شۇنداق قىلىپ كاج قىسمەت مەھەممەتجاننىمۇ ئالدىنى قىلدى. ئۇ ھېلىقى خەيرىخاھ كىشىنى مەكتەپ دەرۋازىسىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ، ئۆزى بەختىيارلارچە شۇ مەكتەپتە قېپ قالدى. مەكتەپ ياۋاغ دەرۋازىسىنىڭ سىرتىدىكى دومبخانا «كونا ئەسكەرخانا»دا ئىدى. مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار تۇرمۇشىغا مەسئۇل خادىمنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن مەھەممەتجاننى چۈشتىن بۇرۇن بىر چابېشى① بالا ئەنجان كوچىسى ئارقىلىق ھېلىقى ھاممامغا يۇيۇندۇرۇشقا ئېلىپ باردى. ئۇلار گۈلەخنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، مەھەممەتجان ئۆزىگە يانا بولغان كۆل دۈۋىلىرىگە ئۇزۇن كىرپىكلىرىنى لىپىلدىتىپ قاراپ قالدى. ئۇنى باشلاپ كەلگەن چابېشىمۇ ئەلۋەتتە مەھەممەتجانغا قىسمەتداش ئىدى. ئۇمۇ كۆل دۈۋىسىدىكى ئادەم ياتقان ئازگاللارغا قاراپ قويۇپ مەھەممەتجاندىن سورىدى:

— سەنمۇ گۈلەختە ياتقانمىدىڭ؟

— ھەئە، تېخى تۈنۈگۈن كېچىلا ئاشۇ ئازگالدا ياتقانتىم.

— مەنمۇ بۇلتۇر قىش مۇشۇ گۈلەختە ياتقانتىم، — دېدى ھېلىقى چابېشى بالا.

ئاق پۇسمىلاق بىر بالا ھاممامدىن كۈلۈمسىرەپ چىققاندا بۇنىڭ ھېلىلا ئۆزى باشلاپ كەلگەن قارا بالا ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈسى كەلمىگەن چابېشى بولغۇسى ساۋاقدىشىنىڭ ئۇماقلىقىدىن سۆيۈنۈپ كۈلدى.

مەھەممەتجان تۈركىيە فورمىسىدىكى چېكەلىكسىز شەپكە، قارا كۆك بويالغان ماتا شىم — پەشمەت ۋە سەندەل② قاتارلىق مەكتەپ كىيىمىنى كىيىپ دارىلئېتام ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى. جېنىغا جان قوشقان مەكتەپ ھاياتىدىكى بۇ كۈتۈلمىگەن شاتلىق يېتىملىك ھاقارىتىدىن خورلانغان

① چابېشى — ئون ئوقۇغۇچىنىڭ باشلىقى

② سەندەل — دارىلئېتامدىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ تارتمىلىق ئاياق كىيىمى.

مەھەممەتجانغا پۈتمەس - تۈگىمەس ئىلىم ئىشقى ۋە ئاجايىپ تىرىشچانلىق بېغىشلىدى. لېكىن، بىر نەچچە يىل ئۆتمەي مەكتەپتىكى بىر قىسىم چوڭ باللارنى ھۆكۈمەت ھارۋا بىلەن ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا ئېلىپ كەتتى. بۇ ئىش مەھەممەتجاننىڭ گۆدەك قەلبىدە يېڭى تەلپۈنۈشلەرنى ئويغاتتى. ئۇنى ئەمدى ئۆزىمۇ چۈشىنىپ يېتەلمەيدىغان بىر خىل تىلەكنىڭ غايىۋى مەشئىلى يىراقتىن تەلپۈندۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ چاغدا قەشقەردىكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئىچكى ماجرالىرى، ھەرقايسى مەزھەپلەرنىڭ توقۇنۇشلىرى، ئۈزلۈكسىز كۆرتىرىلىۋاتقان ئىسيانلار...دارىلتامىنىڭ ئوقۇ - ئوقۇتوش ئىشلىرىنىمۇ قالايمىقانلاشتۇرىۋەتكەن ئىدى.

مەھەممەتجان ئويقىسىز ئۆتكۈزۈۋاتقان شۇنداق كېچىلەرنىڭ بىرىدە ئىجىل بولۇپ قالغان يېنىدىكى دوستىنى تۈرتۈپ ئويغاتتى. (بۇ ئۇنى ھامماغا ئېلىپ بارغان ھېلىقى چابېشى ئىدى.)

— نىياز، ئويغانغىنە بىر گېپىم بار.

— ھە... ھە... نىمە گېپىڭ بار؟ — دىدى نىياز ئۇيقا ئارىلاش.

— رەسمى ئويغانساڭ دەيمەن.

— ھە، مانا ئويغاندىم، — نىياز ئۆرۈلۈپ ئالدىنى قىلدى.

— بىزمۇ ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئوقۇمايلىمۇ؟

— نىمە؟! بىزنى ئۈرۈمچىگە كىم ئېلىپ بارغۇدەك؟

— ئۆزىمىز بارمامدۇق.

— كىچىك تىزرساق قانداق بارالايمىز؟

— كىچىك بالادىگەن ھارمايدۇ، مېڭىپ بارىمىز.

— بارغىچە نىمە يەيمىز؟

— بۇگۈندىن باشلاپ ئۆزىمىز ئاز - ئاز يەپ نان يىغايلى. باشقىلار يىمىگەن ناننىمۇ يېغىپ قۇرۇتايلى، ماقۇلمۇ؟

— ماقۇل.

— يېنىۋالمايدىغانسەن؟

— ئەكىلە قولىڭنى!

شۇ كېچىسى يۇكسەك غايىلەرگە ئىگە ئىككى گۆدەكنىڭ كىچىك قوللىرى قايتماس ۋەدە ئۈچۈن بۇ قاراڭغۇ كۆلبىدە بىر - بىرىگە مەھكەم كىرىشتى.

※ ※ ※

يەڭلىرى بوغۇلۇپ ئىچىگە نان قاچىلانغان، چاپانلىرىنى ئۆشنىسىگە سالغان بۇ ئىككى كىچىك دوست جۇدۇنلۇق ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ھېيتكا پەشتىغىدىن سوزۇپ - سوزۇپ ئاڭلىنىۋاتقان بامدات ئەزىنىنى يىراقتا قالدۇرۇپ ئۇزۇن سەپەرگە ئاتلاندى.

«يول ئازاۋى گۆر ئازاۋى» ...

ئېغىر كۈنلەرگە ئاتاپ ئون نەچچە كۈنلەپ يىغىلغان‌نانلار تېخى سۇڭگى قاتمىغان يۇمران گەۋدىلەرنى ھە دېگەندىلا مۈكچەيتتى؛ تۆك - تۆكمىدىن ئاچچىق تەرلىرىنى ئېقىتتى. لېكىن، ئۇلار قەشقەر پاسىلىدىن چىقىپ بولغىچە چاپان «خورجۇن» لار ئالدىقاچان قۇرۇغدۇلۇپ، بۇغۇلغان يەڭلەرنىڭ بۇلۇڭلىرىدىكى ئۇۋاق نانلارمۇ ناسۋالدەك كاپ ئېتىلىپ تۈگىدى. سەندەللەرمۇ تاسمىلىرى ئۈزۈلۈپ نەمۇ - نەلەردە چۈشۈپ قالدى. ئەمدى ئۇلارغا ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇق تەھدىت سالماقتا ئىدى. يول ئازاۋىدا، جان قايغۇسىدا قىلىپ باغرى چىڭىپ كەتكەن يولۇچىلارمۇ ئۇلارنى كۆرمەسكە سېلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى. ئېچىرقاپ كەتكەن چۆل قوزغۇنلىرى ئەنسىز قاقىلدىشىپ باشلىرىدا ئايلىناتتى. ئۇلار نانلىرى تۈگىگەن‌دەسلەپكى كۈنلەردە سەپەر تويغۇسىنى بىلدۈرمەسلىك ئۈچۈن گاھ چېلىشىپ، گاھ قوغلىشىپ، كۈلكە-چاقچاق بىلەن مېڭىشتى. بىراق، چېكى كۆرۈلمەيدىغان شورلۇق، شېغىللىق، گىياسىز باياۋاننىڭ ۋەھىمىسى ئۇلارنىڭ تۈگىمەيدىغاندەك باشلانغان قىزىق پاراڭلىرىنى، بالىلارچە شوخلۇقلىرىنى كۈنسېرى ئازايتىپ كەلمەكتە ئىدى.

سەپەرنىڭ ئون ئىچچىنچى كۈنى ئۇلارمۇ مارالۋېشىنىڭ تۆمشۇق بازىرىدا پەيدا بولدى. كىشىلەر غەيرى كىيىملىك بۇ ئىككى يۈچۈن بالىغا يىراقتىن نەزەر سېلىشاتتى. لېكىن، ئۇلار شۇنچىلىك ئاچ بولسىمۇ، ھېچكىمنىڭ كۆزىگە ۋە قولىغا تەلمۈرۈپ قارىمىدى. شۇ چاغدا بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا مەمەدانىلىق بىلەن پاراڭ سوقۇۋاتقان ياغاق يۈزلۈك، چاشقان بۇرۇت بىر كىشى بۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، باش - ئايىغىغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن سورىدى:

— نەدىن كېلىپ، نەگە ماڭغان بالىلارسىلەر؟

— قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا ماڭدۇق، — دېدى مەھەممەتجان.

— قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا ماڭدۇق؟! — ئۇ كىشى مەسخىرىلىك كۈلدى، — ئىمانىڭلار گەژگەڭلەردە پىلدىرلاپ قاپتۇ بالىلىرىم، مەن سىلەرنى تازا ياخشى ئوقۇش بار يەرگە باشلاپ باراي، جۈرۈڭلار.

دېمىسىمۇ، ئۇلار ئەتىيازنىڭ قۇرغاق دالا شامىلىدا كۆيۈپ قارىداپ، ئاچلىقتىن كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، لەۋلىرى گەز باغلاپ كەس - كەس يېرىلىپ، ئورۇقلاپ قورايدەك بولۇپ قالغان ئىدى. مۇھتاجلىق، چارىسىزلىق بۇلارنى چاشقان بۇرۇتلۇق كىشىنىڭ كەينىدىن ئەگەشتۈرۈپ كەتتى. ئۇ كىشى مەھەممەتجان‌بىلەن نىيازنى خوجايىنى سامساق بەگ ھاجى دېگەن كىشىنىڭ قوروسىغا باشلاپ بېرىپ، بالىلارنىڭ كۆزىچە باينىڭ قولىغا پېچىرلاپ ھېجايدى.

— ھە، نەگە مېڭىشقان؟ — دېدى سامساق بەگ ھاجى ئۆشكە ساقىلىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ.

— مەھەممەتجان بازاردىكى جاۋابىنى تەكرارلىدى.

— ئۈرۈمچىگە ئوقۇغىلى بارىمىز؟! — دېدى سامساق بەگ ھاجى كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — كوممۇنىست بولغىلى بارىمىزدە! ئۈرۈمچىگە بېرىپ كوممۇنىست بولساڭمۇ بول، تاڭلا قىيامەتتە گۆرۈڭدىن بەرھەق توڭگۇز قوپىدۇ، بۇ ئۆزەڭنىڭ شورى. لېكىن، قەشقەردىن مارال-

AltunOq

ۋېشىغا كەلگىچە مۇشۇ هالغا كېلىشىپسەن. ئۈرۈمچىگە بارغىچە جەسەتلىرىڭ چۆلدە قېلىپ، قۇزغۇنغا يەم بولىشىسەن. ياخشىسى، ئاش-نېنىڭنى تېپىپ يەپ مەندە تۇرۇپ قېلىش! ...

بالىلار بىر-بىرىگە قارىشىپ قويۇپ، باينىڭ تەكلىۋىگە قارشىلىق بىلدۈرۈشمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى سامساق بەگ هاجىنىڭ مالچىسىغا ياردەمچى بولۇپ دالىغا چىقىشتى. ئۇ پادىچى ئەر ئۆمرى مالنىڭ كەينىدە يۈرۈپ ئاللىقاچان هاردۇق يېتىپ قالغان ئەللىك ياشلاردىكى كىشى بولۇپ، ئۆزى بىر دۆڭگە چىقىپ ياتاتتى-دە، بالىلارنى چېچىلغان ماللارنى جۇغلاش ئۈچۈن تىنىمسىز چاپتۇراتتى. بىر هەپتە ئۆتە-ئۆتمەي ئۇلارنىڭ قارغاي قۇزىغىدەك يېرىلىپ، يىرىڭداپ كەتكەن تاپانلىرىدا ساناقسىز تىكەنلەر سۇنۇپ قالدى. ئىككى دوست دەردىنى ئىچىدە بىلىپ بىر-بىرىگە ئەلەملىك قارىشاتتى.

بىر كۈنى خۇپتەن بىلەن مەهەممەتجان ئۇيقىدا كەتكەن دوستى نىيازنى يەنە ئويغاتتى.

— نىياز، هوي نىياز، ئويغانغىنە يەنە بىر گېپىم بار.

— نىمە گەپ؟

— بىز قەشقەردىن نىمىشقا چىققان؟

— ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئوقۇغىلى.

— ئەمدى نىمە بولدۇق؟

— باينىڭ مالچىسىغا مالچى بولدۇق، — نىياز بۇ گەپنى ئېيتىپ بولغىچە ئاۋازى تىتىرەپ كەتتى.

— تاڭ ئاتقىچە بىز بۇ يەردىن قاچايلى، — دىدى مەهەممەتجان ئېغىر شىۋىرلاپ تۇرۇپ.

— قاياققا؟

— قاياققا دېگىنىڭ نىمىسى، ئۈرۈمچىگىچۇ.

— يولدا يەنە ...

— خاتىرجەم بول، ھېلى كۆرۈپ چىقتىم. باينىڭ ئاشخانىسىدا كەچتە بىزدىن ئاشقان ئىككى تاۋاقچە يېرىدان تۇرىدۇ. توخۇ چىللىغاندا قوپۇپ، شۇنىڭ بىلەن قوساقنى توقلايمىز. تەكچىدە يەنە تۆت زاغرا تۇرىدۇ، شۇنى ئېلىۋېلىپ يولغا چىقايلى. قالغىنىنى يولدا كۆرىمىز.

جاسارەتلىك ۋە زېرەك دوستىنىڭ مەسلىهەتىدىن ئۈمىتلەنگەن نىيازنىڭ كۆزلىرى لاپاستىن قىيپاش چۈشۈپ تۇرغان ئاي نۇرىدا چاقناپ كەتتى.

ئۇلار شۇ كېچىسى سامساق بەگ هاجىنىڭ مال قوتىنىدىن قېچىپ چىقىپ، قورقۇنۇچلۇق قاراڭغۇ جاڭگال قارا كۆلدىكى① ئاق تام،② قىزىل تاملاردىن③ ئۆتۈپ ئۈچ كۈندىن كېيىن كەلپىننىڭ كونا چىلان دېگەن يېرىگە كەلدى. كونا چىلاننىڭ يول بويىدىكى چوڭ توغراقنىڭ تۈۋىدە بىرنەچچە يۈز ئىشەك بىلەن ئاقسۇغا لەڭ توشۇپ ماڭغان كەلپىنلىك دېھقانلار سايىداپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ھېرىپ هالىدىن كەتكەن بۇ ئىككى بالىنى يېنىغا چاقىرىپ مەقسىدىنى ئۇققاندىن كېيىن-ئۇلارنىڭ قوساقلىرىنى تويغازدى-دە، ئۆزلىرى بىلەن ئاقسۇ تەرەپكە ئېلىپ

①قارا كۆل — تارىم جاڭگاللىقىنىڭ بىر قىسمى، ②③ — جەنۇپ بىلەن شىمال قاتنىشىدىكى كونا چۆشكۈنخانا.

ماڭدى. ھەممەيلەن يولبويى پاراڭلىشاتتى. مەھەممەتجان ھەمرالىرىغا قەشقەر ھەققىدە چۆچەك تىللىرى بىلەن سۆزلەپ بەردى. يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىشلەكلەرنىمۇ ھەيدىشىپ بەردى. لېكىن، چۆل قۇدۇقىغا كەلگەندە نىيازنىڭ پۇتلىرى قاپىرىپ، قاناپ كەتتى. لەڭچىلەر ئۇنىڭ دەسسىيەلمەي قالغانلىقىنى كۆرۈپ يۈك ئارتىلغان ئىشەكلەرگە يۆتكەپ مىندۈرۈۋالدى.

※ ※ ※

— ھوي بالا، توختا!

ئاقسۇ كوچىلىرىدا يېرىم كۈن تەمتىرەپ يۈرگەن مەھەممەتجان بىلەن نىياز بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئارقىسىغا قارىدى. دوقمۇشتىكى ناۋايخانىدىن ساقال - بۇرۇتلىرى تونۇر تەپتىدە كۆيۈپ سارغايغان بىر ناۋاي چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئاق يەكتەكدىن تەر ئېقىپ تۇرغان قىپ - قىزىل مەيدىلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— سەن يېڭىسارلىق ئىسمايىل تاقىچىنىڭ ئوغلىغۇ دەيمەن؟ — دىدى ناۋاي سىنچى كۆزلىرى بىلەن قاراپ.

— ھەئە.

— مېنى تونىدىڭمۇ؟

— ياق.

— مەنمۇ يېڭىسارلىق. سېيىت ناۋاي دىگەن بولىمەن. مەن ساڭا شىرەمراق تۇققان كېلىمەن. ھە، بۇياققا قانداقچە كېلىپ قالدىڭ؟

— ئوقۇغىلى كەلدۇق.

— ساڭا قاراپ تۇرغان قانداق ئوقۇشكەن ئۇ؟

— ... ...

مەھەممەتجان ناۋاينىڭ كۆزىگە سۆزسىز تىكىلىپ تۇردى.

— ماۋۇ يېنىڭدىكى بالا ئۆز كۈنىنى ئۆزى ئالسۇن. سەن ماڭا ئانچە - مۇنچە قارىشىپ بەر.

— ياق، — دىدى مەھەممەتجان دادىللىق بىلەن، — بۇ ئىككىمىز قەشقەردىن بىللە چىققان. سىزگە قارىشىپ بەرسەك بىللە قارىشىپ بېرەيلى، ياق دىسىڭىز ئىككىمىز ئايرىلمايمىز.

— يولۇڭغا ماڭغىلى قويماي چاقىرغاندىكىن ئۆز گۇنايىم ئۆزەمگە، بوپتۇ، — دىدى ناۋاي گەجگىسىنى قاشلاپ تۇرۇپ، بىكاردىن - بىكار ئىككى نانچىنى تاپتىم.

سېيىت ناۋاي بالىلارنى دۇكانىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى زەي پۇراپ تۇرىدىغان بىر ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، بولۇڭدىكى ئەۋرەزنى كۆرسەتتى، مۇشۇ يەردە پاكىزە يۇيۇنۇپ چىقىڭلار. بولۇپمۇ پۇتۇڭلارنىڭ تىرنىقىنى ئېلىپ، پاكىزە يۇيۇڭلار. ھازىر خېمىر چەيلەيسىلەر.

بالىلار يۇيۇنۇپ چىققاندىن كېيىن سېيىت ناۋاي ئۇلارنىڭ پۇتلىرىغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتى.

— ھەي، ئادەم نەسلىمۇ سىلەر، ياكى ... تاپىنىڭلار ئېيىقنىڭ تاپىنىغا ئوخشايدىكەنغۇ؟! بۇنداق قوۋزىغى بار پۇتلاردا چەيلىگەن خېمىرنىڭ نېنىنى كىم يەيدۇ؟ سىلەر ئەمدى زوۋۇللا تۇشۇپ، ئىدىشقا سۇ توشقۇزۇپ، دۇتخانىدىن كۆل تارتىپ بەرسەڭلار بولغۇدەك ...

مەھەممەتجان بىلەن نىياز ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ بىر - بىرىگە قاراشتى - دە، ئۈن تىنىسىز ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇلار شۇنچە كەچ يېتىشىغا قارىماي دۇكاندىكىلەردىن ئەڭ بۇرۇن قوپۇپ كۆل تارتتى، تونۇرغا ئوت ياقتى، ئىدىشقا سۇ، تونۇرغا زوۋۇللا توشىدى ...

ئۈچ كۈندىن كېيىن مەھەممەتجان تېزىرقىسىزلا ناۋايخانىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى - دە، دارىلتام كىيىمى كىيىپ كوچىدا كېتىۋاتقان ئۈچ بالىنىڭ ئالدىنى توستى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۈمىتتىن چاقناپ، يۈرىكى ئويناپ كەتتى.

— سىلەرمۇ دارىلتامنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ؟

— ھەئە، — دېدى ھېلىقى ئۈچ بالا كىيىمى ئۆزلىرىنىڭكىگە ئوخشايدىغان مەھەممەتجاننىڭ ئۈستى - بېشىغا قاراپ.

— مەنمۇ قەشقەر دارىلتامدا ئوقۇيتتىم. ئاۋۇ ناۋايخانىدا يەنە بىر ساۋاقدىشىم بار. بىزنىڭ مەكتەپ تاقىلىپ قېلىپ ئىككىمىز بىللە چىققانىدۇق. ئوقۇيمىز دەپ كېلىپ ئامالسىز ناۋايخانىغا كېلىپ قالدۇق.

— ساۋاقدىشىڭىزنى چاقىرىڭ، بىز سىلەرنى «ئۇيغۇر ئۇيۇشما» سىغا باشلاپ بارايلى. ئابلا يۈسۈپ دېگەن شەنجاڭ سىلەرنى چوقۇم بىزنىڭ مەكتەپكە تونۇشتۇرۇپ قويىدۇ، — دېدى ھېلىقى بالىلار.

مەھەممەتجان ناۋايخانىدىن بۇ تەرەپكە تەلمۈرۈپ تۇرغان نىيازغا ئىشارەت قىلدى - دە، ئۇيۇشما تەرەپكە يۈگۈرۈشتى. ئۇلار ناۋاينىڭ قويۇپ بەرمەسلىكىدىن ئەنسىرەپ خۇشمۇ دېمىدى.

— تۇزكورلار! — دېدى ھەقسىز ئىشلەمچىلەردىن ئايرىلىپ قالغان ناۋاي يۈگۈرۈشۈپ كېتىۋاتقان بالىلارغا قاراپ، — ئۈچ كۈن بىكار نېنىمنى يەپ «خوش» دەپ قويغىلى ياراشمىدىڭ. ئالدىمغا يەنە كېلىشىسەن تېخى!

※ ※ ※

مەھەممەتجان بىلەن نىياز ئەمدى ئاقسۇ دارىلتامنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى. ئۇلار دارىلتامنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەھەممەتجان ئۈچۈن كۈتۈلمىگەن يەردىن ئارزۇلۇق سەنئەت ھاياتى باشلاندى ...

«ئاقسۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» دارىلتامنى پۈتتۈرگەن مەھەممەتجان باشلىق يىگىرمىگە يېقىن ئوقۇغۇچىنى ئاقسۇدا تۇرۇۋاتقان سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئېچىلغان «دوخوۋوي ئوركېستىر كۇرسى» (چەتئەلچە ھەربىي مۇزىكا كۇرسى) غا مۇزىكا ئۆگىنىشكە ئۆتكۈزۈپ بەردى. كىچىكىدىنلا ناخشا - مۇزىكىغا ئىشتىياق باغلىغان مەھەممەتجان

بۇ قىسمەتلىك پۇرسەتنى بەكمۇ قەدىرلىدى. ئۇ كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلمايلا بەش سىزىقلىق نوتىنى قېتىقىنىپ ئۆگىنىپ، تېز ئۈنۈم ھاسىل قىلغاچقا، مەكتەپ ئىچىدە ئالاھىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ قالدى. بۇرۇن دارىلتامدا ئۆگەنگەن «بىز ئوقۇغۇچى»، «مەكتەپ جەننەت»، «ئىستىگىم ئوقۇش»، «ئوقۇش ۋاقتى»، قاتارلىق ئوقۇغۇچىلار ناخشىسىنى تۇنجى قېتىم نوتىغا ئالدى. لېكىن، بۇ ئامەت قانداق تېز يېتىپ كەلگەن بولسا، يەنە شۇنداق تېز قولدىن كەتتى — 1938 - يىلى سوۋېت قىزىل ئارمىيىسى ئاقسۇدىن تۇيۇقسىزلا يۆتكەلدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «دوخۇۋۇي مۇزىكا كۇرسى» تارقىلىپ كەتتى.

كىمكى قورقماستىن جۈرئەت قىلىدىغان بولسا ۋە ئاخىرغىچە كۈرەش قىلىدىغان بولسا، ئۇنداق جاسارەت ئىگىسىگە غايە مەنزىلى ئانچە يىراق ئەمەس. ئوقۇشلۇق پۇرسەت ھەرگىز ئۆمرىنى ئاللىقانداقتۇر تۇمانلىق سېغىنىش ھەم ئاجىزانە زارلىنىش بىلەن ئۆتكۈزگەن كىشىنىڭ ئالدىغا ئۆزلىكىدىن كەلمەيدۇ. يولنى ماڭغان كىشى يېڭىدۇ. مەيلى ئۇنىڭ پۇتلىرى يولدا كۈچسىزلىنىپ ئىگىلىپ كەتسۇن، ئۆمىلەپ بولسىمۇ مېڭىش كېرەك. شۇ چاغدىلا ئۇ كىشى بارغانسېرى يېقىنلاپ، لاۋۇلداپ كۆيىۋاتقان مەنزىل مەشئىلىنى كۆرەلەيدۇ. بۇنداق جاسارەت ياشاشنى، ياشىغاندىمۇ مەنىلىك ياشاشنى خالايدىغان كىشىلەردىلا بولىدۇ. ئەنە شۇنداق كىشىلەرلا ياشاپ ئۆتكەن ئۆمرىگە پۇشايمان قىلمايدۇ.

ياش مەھەممەتجاننىڭ ئارزۇ باھارىغا ئۇششۇك تەككۈزمەكچى بولغان بۇ قىسمەت دوقاللى ئۇنى ھەرگىزمۇ سەنئەت ئىشقىدىن ۋاز كەچكۈزەلمىدى. ئەكسىچە، جۇدالىق قانچە ئۇزۇن بولغانسېرى ۋىسال لەززىتى بولغىنىدەك، ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئاللىقانداقتۇر بىر كەلگۈسى پۇرسەتنىڭ تېپىشمىغى، بىر غايىۋى سەنئەت دۇنياسىنىڭ سۆيگۈسى ئۆرتەشكە باشلىدى.

كېچىگەندىلا رەھىمسىز قىسمەتنىڭ ئوچاقلىرىدا تاۋلانغان بۇ ئىرادە ئىگىسى، سەنئەت ھەۋەسى بىر قەدەر كۈچلۈك دەپ ھېسابلىغان بەش نەپەر ساۋاقدىشى (كونا شەھەردىن كېرىمجان، موللا ئىسلام، ئاقسۇدىن مەخمۇتجان، ئابدۇراخمان) بىلەن يەنە بىر مۈشكۈل ئەمما غايىلىك سەپەر ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ئۇلار شۇ يىلى ماي ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئاقسۇنىڭ يار تۆپىسىدىكى كەپتەرخانىدىن شىمالغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇ بەش نەپەر سەپەرداش يەنىلا مەھەممەتجاننىڭ بەش يىلدىن بۇرۇنقى سەپەر تەجرىبىسى بويىچە يەڭلىرى بوغۇلۇپ، ئىچىگە نان قاچىلانغان چاپانلىرىنى ئۆشنىسىگە سالغان ئىدى.

كىشىلەرگە باھا بېرىشتە ھەر قانچە تەجرىبىلىك ھېسابلانغان كىشىلەرمۇ بەزىدە خاتالىشىپ قالىدۇ. مەھەممەتجانغا سەپەرداشلىرى ئىچىدە ئەڭ ئىرادىلىك كۆرۈنگەن موللائىسلام قارا يۇلغۇنغا بارغاندا قايرىلىپ، قاناشقا باشلىغان پۇتلىرىغا قاراپ يىغلامسىراشقا باشلىدى. تېخى ماي ئېيى بولۇشىغا قارىماي، كۈن قاتتىق قىزدۇرماقتا ئىدى. ئوزۇقلارمۇ تۈگەپ قالدى. ئۇسسۇزلۇق، ئاچلىق ھەممەيلەننى ھالسىزلاندۇردى. بولۇپمۇ موللائىسلامنىڭ ئايانچلىق ھالى سەپەرداشلارنى بەكمۇ بىئارام قىلدى. يولداشلىرىنىڭ مەھەممەتجانغا دەممۇ-دەم تىكىلىۋاتقان كۆزلىرى گويا ئۇنىڭدىن «قانداق قىلىمىز؟» دەپ مەسلىھەت سوراۋاتقاندەك قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ مەھەممەتجان ئۆزى بىلگەن بارلىق قىزىقچىلىقلىرىنى قىلىپ، قولىدىن كېلىشىچە چىدام كۆرسىتىپ يولداشلىرىغا مەدەت بېرەتتى.

كۇچارغا كەلگەندە مەھەممەتجانغا ھەمرالىرى ئۈچۈن ئۆزى ئويلىمىغان يەردىن بىر خىل چارە ئىزدەشكە توغرا كەلدى. ئۇ ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرۈيدىغان دەپتىرىنىڭ ئەڭ پاكىزە كۆركەم ۋارىقىدىن بىرنى يىرتىپ ئالدى - دە، ئاقسۇغا يېقىندىن كەلگەن سالى دوتەينىڭ نامىدا مۇنداق بىر ئالاقە يازدى:

«ھەر قايسى ئۆتەڭلەردىكى موھتەرەم بىرادەرلەر، شەھىرىمىزدىن 5 نەپەر بالىنى ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا ماڭدۇردۇق. ئۇلار ئۆز دائىرەڭلارگە يېتىپ كەلگەندە ياتاق ۋە تاماق ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولساڭلار، شۇنداقلا يەنە ھۆكۈمەت نامىدا ھەقسىز كىرا قىلىپ قالمىش ئۆتەڭلەرگە يەتكۈزۈپ قويساڭلار.

دەپ ئاخسۇدىن سالى دوتەي.

مىلادىيە 1939 - يىلى. 5 - ئاينىڭ 10 دە

بىر نەچچە يىل دارىلتامدا ئوقۇپ نەزىرى چوڭقۇرلاشقان مەھەممەتجان شۇ زاماندىكى بەزى ئەخمەق ئەمما زالىم ئەمەلدارلارنىڭ ئاساسەن ساۋاتسىز ئىكەنلىكىنى، شۇنداق بولغىنى ئۈچۈن بىرەر يېرىگە تامغا بېسىلغان ھەر قانداق ئالاقىنى كۆرسە سۆزسىز باش ئۇرۇپ، ئۇنىڭدىكى تەلەپنى دەرھال بىجا كەلتۈرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئىدى. ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ بىر پەس ئويلاندى - دە، ئۆزى يازغان «ئالاقە» دىكى «سالى دوتەي» دېگەن ئىسمىنىڭ ئۈستىگە قىزىل پوسۇلكا قەلىمى بىلەن قانداقتۇر ئىمىر - چىمىر ئىسىم چۈشۈرۈلگەن بىر تامغىنى سىزىپ چىقتى. قالغان تۆت بالا بۇ تەۋەككۈلچىلىكنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرەپ ئولتۇرۇشاتتى.

«جاھاننى سۇ باسسا ئۆدەككە پايدا» دېگەندەك ئەمەلدارلارنىڭ بىلىمسىزلىكى ئۇلارغا ئۆز نۆۋىتىدە، تازا ئەسقاتتى. ئىش ئوڭغا تارتىپ، كۇچارنىڭ يول بويىدىكى كىچىگىرەك بىر ئۆتەڭدە «ئالەقە» ھېچ بىر تۇسالغۇسىز ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى.

بالىلار دەڭگە كىرىپ كەلگەندە پىستە كۆز، قارا چوقۇر، شالاڭ ساقاللىق، دوغىلاقىنە كەلگەن ئۆتەڭ باشلىقى ئۇلارنى دەرۋازىدىلا قوغلىۋەتمەكچى بولدى.

— چىقىش، چىقىش! نەدىن كەلگەن يانچۇقچىلارسەن، تېزراق يوقۇلۇشمىساڭ ئۆزلىرىڭنى يامۇلدا كۆرۈشسەن بىكار!

مەھەممەتجان ئەپچىل قاتلانغان «ئالاقە»نى خاتىرجەملىك بىلەن چىقىرىپ كۆرسەتتى. ئەمەلدار ھەر ھالدا ساۋاتلىق بولۇپ چىقتى. ئۇ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا تەڭلىنىپ تۇرغان «ئالاقە»

AltunOq

دىكى سالى دوتەي دىگەن ئىسمىنىڭ ئۈستىگە بېسىلغان تەنتەنىلىك تامغىنى كۆرگەندە يىراقـ تىكى دوتەينىڭ خىيالى ۋەھىمىسىدىن تېنى شۈركۈنۈپ كەتتى.

— ئەپەندىلەر! — دېدى ئۇ خوشامەتكۈيلۈك بىلەن، — مەرھەممەت، بىز ھەر دائىم سىلەرنىڭ خىزمىتىڭلارغا تەييار!

ئۇلار ئەتىسى ئات قوشۇلغان يارىيا ھارۋىغا چۈشۈپ بۆگۈرگە قاراپ يولغا چىققاندا، باللار ھارۋىكەشكە بىلىندۈرمەي پىخىلداپ كۈلۈشتى. ئۇلارنى ئېلىپ بارغان ھارۋا بۆگۈردىن يالدى. بۇ خەۋەر ھەش - پەش دىگىچە بۆگۈر شەنجىكى پاسار بەگكە ئاڭلاندى. پاسار بەگ باللارنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇلارنىڭ قولىدىكى «ئالاقە» نى كۆرۈپ باقماقچى بولدى. كۈتۈلـ مىگەندە ئالاقىدىن خەتەر چىقتى. ئۈزۈندىن بۇيان ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ كېلىۋاتقان پاسار بەگ «ئالاقە» دىكى تامغىنىڭ يالغان ئىكەنلىگىنى بىلىپ قالدى - دە، تېرىكىپ، چىچاڭـ شىپ ھەيۋە قىلىشقا باشلىدى:

— ھۇ قاراقچىلار، جاسۇسلار، ئەندى قولغا چۈشۈشتۈڭ. ئىقرار قىلىشمىساڭ تېرىلىرىڭگە سامان تىقىمەن!

لېكىن، پاسار بەگ ئۆز دوتىيىدىن خەۋەرسىز «تېرىلەرگە سامان تىقىش» تەك باش باشتاقلىقتىن ئەنسىرەپ «تۇتقۇن» لارنى ئەتىسى ئۈچ ئاتلىق ھارۋا بىلەن قارا شەھەرگە يالاپ ئېلىپ باردى. مەھەممەتجان بولسا قانداقلا بولمىسۇن بىر قەدەم بولسىمۇ ئۈرۈمچىگە يېقىنلاشقانلىقىغا خوشال ئىدى.

باللارنى قارا شەھەرنىڭ خەنزۇ ۋالىسى سوراق قىلدى. ۋالى ئۇيغۇرچە گەپنى بۇزۇپ بولسىمۇ ئاز - تولا سۆزلىيەلەيتتى.

— مەن سەن ئوغرىلارنى ئاتىدۇ، سەنلەر ئىشپيون!، — دەپ ھەيۋە قىلدى ئۇ قولىنى تاپانچىغا ئوزىتىپ.

شۇ كېچىسى باللارنى دوتەي مەھكىمىسىنىڭ بىر قاراڭغۇ ئۆيىگە سولاپ، سىرتىدىن قۇلۇپ سېلىپ قويدى. باللار تامغا يۆلۈنۈپ، ئۈن - تىنسىز ھالدا غەمكىن ئولتۇرۇشاتتى. ئۈشتۈمتۇت بۇلۇڭدىن بوقۇلدىغان يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى. يىغلاۋاتقان بالا موللا ئىسلام ئىدى.

— ھەي يىغلاڭغۇ! ئۈرۈمچىنىڭ بوسوغىسىغا كەلگەندە نىمىشقا يىغلايسەن؟! — مەھەممەتجان زەردە بىلەن ۋاقىرىدى ئۇنىڭغا.

موللا ئىسلام دۇدۇقلىدى:

— ئۈرۈمچىنىڭ بوسوغۇسىغا كەلدۇق دىگىنىڭ بى... بىلەن ئې... ئېتىۋەتسە قا... قانـ داق قىلىمىز؟

مەھەممەتجان قاراڭغۇ ئۆينى چاك كەلتۈرۈپ، چوڭلارچە قەتئىنىيەتلىك بىلەن قاقاقلاپ كۈلدى - دە، كىنايە بىلەن سورىدى:

— سەن راست ئىشپيونمىدىڭ؟

— ھەممىمىز... ھەممىمىز ئوخشاش ئەمەسمۇ؟

— ئەخمەق! بىز ئېلىپ چىقىپلا ئېتىۋېتىدىغانغا قوشقاچ ئەمەس، ئادەمىز! تولا مىشىلدىـ ماي ئۇخلا، ئۈرۈمچىگە چوقۇم بارالايمىز.

بۇ گەپ بىلەن باللار ئۈمىتلىنىپ، كامىر جانلاندى. يەنە باللارچە كۈلكە - چاقچاق، قىزىق پاراڭلار باشلىنىپ كەتتى.

مەھەممەتجاننىڭ پەردىزى توغرا بولۇپ چىقتى.

ئەخمەق پاسار بەگ خىزمەت كۆرسىتىش نىيىتىدە ئوقۇش يېشىدىكى بۇ باللارنى بۇلاڭچى، قاراقچى، ئىشپىيون دەپ تۇتۇپ بەرگىنى بىلەن، شۇنداقلارنى تېپىپ يۈرگەن قارا شەھەر ئەمەلدارلىرىنىڭ ئىشەنگۈسى ئەتىسى كەلمەي ئەتىگەندە قويۇۋەتتى. ئۇلار قارا شەھەر كوچىلىرىنى ئاچ قوساق يېرىم كۈن ئايلىنىپ يەنە نەجاتچىسى «ئۇيغۇر ئويۇشمىسى» نى تاپتى. لېكىن «ئويۇشما» دىكىلەر باشقا چارە تاپالماي باللارنى ھاشىم ھاجى داۋازنىڭ ھۆكۈمەت ئىلكىدىكى سەنئەت دۆيىگە ھاۋالە قىلدى. مەھەممەتجان ساۋاقداشلىرى بىلەن ئۇ يەرگە بارغاندا ھاشىم ھاجى داۋاز ئۆز ئەزالىرى بىلەن شەھەر رەستىسىدە ئويۇن قويۇۋاتاتتى. كىشىلەر قىزغىنلىق بىلەن سەنئەتكارلارغا پۇل تاشلىشىۋاتاتتى. ھاشىم ھاجى ئۆز نومۇرلىرىنىڭ ئاخىرىدا باللارنى ئوتتۇرىغا قاتار قىلىپ تىزدى - دە، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆپچىلىككە چۈشەندۈردى. ئاندىن ھەر بىرىدىن ئايرىم - ئايرىم سوراشقا باشلىدى:

— مۇزىكا ئۆگىنىپتىكەنسىلەر، سەن نىمە چاللايسەن؟

— ئىسكىرىپكا.

— سەن نىمە چاللايسەن؟

— تەمبۇر.

— ھە، سەن؟

— راۋاپ.

— سەنچۇ؟ — ھاشىم ھاجى ئەڭ ئاخىرىدا مەھەممەتجاننىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ماندالىن، — دىدى مەھەممەتجان كۆتىرەڭگۈ ئاۋاز بىلەن.

— ھە! — ھاشىم ھاجى ھاياجانلاندى، — ماندالىن دىگىن، ياخشى، ياخشى.

ئۇ ئۆز سازچىلىرىنىڭ بىرسىگە توۋلىدى:

— شىرئەلى! بۇ بالا ماندالىن چاللايدىكەن، دەرھال ئېلىپ چىق!

مۇزىكچىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇپ چاڭ چېلىۋاتقان ئاق چىراي، زىلۋا كەلگەن كىچىك بىر بالا بىر ياققا چاپتى.

سازلارمۇ تەل بولدى. باللار مۇزىكىلىرىنى تەڭشەۋاتقاندا تاماشىبىنلار ئۇلارنىڭ كىچىكلىكىگە قاراپ دەسلەپتە ئانچە قىزىقمىدى. لېكىن ئۇلار ئويلىمىغان يەردىن سازلىرىنى شۇنچىلىك چىرايلىق تەڭكەش قىلىپ چالدىكى، مۇزىكا سادالىرى ئۇلارنىڭ ئىچىنىشلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى، ئۈمىتلىرىنى سېھىرلىك ھىسسىياتلار بىلەن تولۇق چۈشەندۈرۈپ تاماشىبىنلارنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئەزدى. شۇ مەيداندا بۇ يېتىم باللار ئەڭ باغرى تاش كىشىلەرنىڭمۇ يۈرىكىنى لەرزىگە سالالىدى. ئۇلار بىرىنچى مۇزىكىنى ئاياقلاشتۇرغاندىلا، مىتال پۇللار يامغۇردەك، قەغەز پۇللار كۈز غازاڭلىرىدەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

شۇنداق قىلىپ ھاشىم ھاجى ھېلىقى پۇللارنى بالىلارنىڭ ئۆز قولىغا تۇتقۇزۇپ، ئۆز يېنىدىن سەپەر ئوزۇقى قىلىپ، ئۇلارنى ئۈرۈمچىگە بارىدىغان ھارۋىكەشلەرگە قوشۇپ قويدى.

لېكىن، ھارۋىكەشلەر تۇقسۇنغا كەلگەندە بالىلارنى ئويغاتماي يېرىم كېچىدە كېتىپ قالدى. ئەمما ئۇلارغا ئەندىكى يول مۇشەققەتتى كار قىلالمايتتى. موللا ئىسلاممۇ خېلى روھلىنىپ قالدى. سەنئەت ئىشقىنىڭ بۇ پىداكار بەش ئەزىمەتتى ھېچ بىر ئىككىلەنمەي تۇقسۇندىن يالاڭ ئاياق، پىيادە ھالدا ئۆز مەنزىلىگە — يۈرەكلىرى زارىققان ئۈرۈمچىگە قاراپ يولغا چىقىپ، شۇ يىلى 8 - ئاينىڭ ئاخىرىدا يېتىپ كەلدى.

※ ※ ※

قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە كەلگىچە تارتقان جەبىر - جاپالار، يوللارغا ئاققان تەر ۋە قانلار بىكارغا كەتمىدى. قىسقىسى، ئىرادە ھايات سەھنىسىدە يەنە بىر قېتىم ئۆزىنى ئىپتىخار بىلەن تەنتەنە قىلدى.

«ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى» نىڭ رەئىسى ئابدۇللا داموللا (شېڭ شىسەي تۈرمىسىدە ۋاپات بولغان) بۇ بەش بالىنى «دۇبەن مەھكىمىسى» نىڭ دۇخۇۋۇي مۇزىكا ئەترىتىگە تونۇشتۇرۇپ بەردى. بىرمۇ ئاز سانلىق مىللەت مۇزىكانتى بولمىغان بۇ ئەترەتكە مەھەممەتجانلارنىڭ ئارقىسىدىن مىللىي ئوقۇغۇچىلار بەس - بەس بىلەن كىرىشكە باشلىدى. لېكىن بۇ ئەترەتنىڭ ئۆگىنىش، تۇرمۇش شارائىتى ئىنتايىن ناچار بولغاچقا، قالغانلار بىر ئايغا قالماي چېكىنىپ چىقىپ كەتتى. بۇ ئەترەتتە يەنىلا ئىرادىسى بىزگە تونۇش مەھەممەتجان بىلەن مەخمۇتجان قالدى. مەھەممەتجان بوش ۋاقىت تاپسىلا سانايى نەپىسە تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان مۇزىكا كۇرژىگىگە كېلىپ مۇزىكا ئاڭلىدى ۋە پىشقەدەملەرنى ئۇستاز تۇتۇپ مۇزىكا بىلىمىگە دائىر نەزىرىيىلەرنى ئۆگەندى. كىتاپلاردىن ئوركېستىر نوتىلىرىنى تەھلىل قىلىپ، ئاككورد يېزىش قائىدىلىرى بىلەن تونۇشتى.

ئۇ بىر كۈنى مۇزىكا بىلىملىرىگە دائىر كىتاپ ئىزدەپ ئۆلكىلىك قىرائەتخانىغا كەلدى. قىرائەتخانىدا ئادەم كۆپ ئىدى. بىر كىشى «شەرق يۇلتۇزى» ژورنىلىدىكى نوتىسى قوشۇپ بېرىلگەن «ۋەتەن ھەققىدە ناخشا» دېگەن تېكىستنى كۆرۈۋاتاتتى. مەھەممەتجان ژورنالغا بويۇنداپ تۇرۇپ ئىختىيارسىز ھالدا ھېلىقى نوتىنى ئوقۇپ تاشلىدى. ژورنالنى كۆرۈپ ئولتۇرغان ئىككى كىشى بۇ بالىغا ھەيران بولۇپ قاراشتى - دە، بادام دوپپىلىق، ئاق سېرىق، كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان يىگىرمە ياشلاردىكى بىرسى مەھەممەتجاندىن سورىدى:

— ئۇكام نوتا بىلىدىغان ئوخشىمامسەن؟

— ئۆگىنىۋاتىمەن.

— نەدە ئۆگىنىۋاتىسەن؟

مەھەممەتجان ئۆزىدىن 2 — 3 ياش چوڭ كېلىدىغان بۇ كېلىشكەن ياش يىگىتكە ئۆزىنىڭ بىزگە تونۇش سەرگۈزەشتىلىرىنى قىسقا قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

ھىلىقى يىگىت ژورنالنى مەھەممەتجاننىڭ قولىغا تۇتقازدى.

— بۇ نوتىنى قايتا ئوقۇپ باقە.

مەھەممەتجان تېكىستىنى نوتا بويىچە ئاھاڭغا سېلىپ بەكمۇ سىلىق ئوقىدى. ئۇ چاغلاردا بۇنچىلىك نوتا بىلىش ئۇيغۇرلار ئىچىدە مۆجىزە ھېسابلىناتتى. شۇڭا قىرائەتخانىدىكىلەر كۆرۈندە قىلىپ بۇلارنىڭ چۆرىسىگە يىغىلدى.

— بەللى، مۇنداقمۇ يىگىتلىرىمىز بار دەڭ سەيدۇللام، — دېدى ھىلىقى بادام دوپپىلىق يىگىت ھاياجان بىلەن ھەمرىيىنىڭ مۆرىسىنى مۇجۇپ. ئاندىن ئۇ مەھەممەتجانغا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— ئۇكام، سەن مىللىتىمىزنىڭ سەنئەت بايلىقىنى قوغداپ قېلىش يولىدا ئەڭ زۆرۈر ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىنى تاللاپسەن. نوتىسىز مۇزىكا ئەلۋەتتە يېزىقسىز تىلغا ئوخشايدۇ. مىللىتىمىزنىڭ بۇرۇنقى ۋە ھازىرقى ناخشا - مۇزىكىلىرى پۈتۈن جاھاننى ھەيرەتتە قالدۇرماقتا. لېكىن مۇزىكانتلىرىمىز نوتا بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن كىلاسسىك مۇزىكىلىرىمىز بولۇپمۇ ئون ئىككى مۇقاممىز سازدىن - سازغا، ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈش ئارقىلىق قىسمەن ئۆزگىرىپ، كېيىنكى ئەۋلاتلارغا ئەينى بويىچە يېتىپ بارالمايدىغاندەك بىر يوقىتىش خاراكتېرلىك خەتەرلىك ئېھتىمال ئالدىدا تۇراتتى. سەن بۇنىڭ ئالدىنى ئاپسەن. رەھمەت ساڭا. يەنىمۇ تىرىشقىن، بۇ مېنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن مىللىتىمىزنىڭ ئۈمىدى...

سەيدۇللام دېگەن كىشى بۇلارنىڭ گېپىنى ئۈزۈۋەتتى:

— ئۇكام، — دېدى ئۇ مەھەممەتجانغا، — بۇ يىگىتنى تونۇمسەن؟

مەھەممەتجان شۇنچىلىك ياش بولۇشىغا قارىماي مىللەت قايغۇسىدا قالغان بۇ ئىجتىھاتلىق يىگىتنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالغان ئىدى. ئۇ ئوڭايسىزلىنىپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— تونۇمايدىكەنمەن.

— ئۇنداق بولسا مەن تونۇشتۇرۇپ قوياي. بۇ يىگىت بىزنىڭ ل. مۇتەللىپ بولىدۇ.

— ھە! — مەھەممەتجاننىڭ يۈزىگە دەرھال ۋىللىدە قان تەپتى.

— ئۇكام، بۇنىڭدىن كېيىن ئىزدىشىپ تۇرايلى، — دېدى مۇتەللىپ مەھەممەتجانغا قول ئۇزارتىپ.

ئۇلار كۆرۈشتى. ياشلىقىدىلا شۆھرەت قازانغان يالقۇنلۇق شائىرنىڭ ھارارەتلىك قوللىرىدىن مەھەممەتجاننىڭ بەدىنىگە ئوتتەك بىر ئىللىق كىرىپ كەلدى. بۇ ئۇچرىشىش، بۇ ئىللىق تۇيغۇ ئۇنىڭدا چوڭقۇر تەسىراتلارنى قالدۇرۇپ، ئۆز كەسپىگە باشقىدىن بىر مۇھەببەت بېغىشلىدى.

مەھەممەتجان شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆگەنگۈچىدىن ئۆگەتكۈچىگە ئايلاندى. مەشھۇر ناخشا - مۇزىكىلاردىن «چەببىيات مۇقامى» نىڭ بىرىنچى داستان مەرغۇلى، «ئۇشاق مۇقامى» نىڭ بىرىنچى داستان مەرغۇلى، ناخشىلاردىن «ئالتاي تاغلىرى»، «تام بېشىدا تۇرغان قىز»، «ئالغا - ئالغا»، (ئۇيغۇرچە) «تۇراندات»، «دىلخىراج»، «سەرۋازچە»، «ئالمىچى ئانارىڭگە بەللى» (ئۆزبېكچە) «مايىرا»، «ئىلىم ئاي»، «قارا تورغاي» (قازاقچە) «قاز قاناتى»،

«بالا مىسكىن»، «ئاسىل يار» (تاتارچە)... قاتارلىقلارنى نوتىغا ئېلىپ مۇزىكا ئەترىتىدىكىلەرگە ئۆگەتتى.

1941 - يىلىدىكى جاللات شېڭ شىسەينىڭ دەھشەتلىك تېرورلۇقى 17 ياشلىق مەھەممەتجاننىمۇ ئامان قويمىدى. ئۇ «توققۇز ئوغۇل بىلەن قوزغىلاڭ قاتنىشىمەن، دېدى» دېگەن مەلۇمات بىلەن تۈرمىگە ئېلىنغان كەلپىن شەنجىڭى ھامۇت بەگ دېگەن كىشى بىلەن بىر كامېردا، بىر يوتقاندا دېگۈدەك بىللە ياتتى. بىر يىلدىن ئاشقاندا مەھەممەتجان قويۇپ بېرىلدى. ئۇ كامېردىن چىقىش ئالدىدا خۇددى ئۆز دادىسىدەك ئىجىل بولۇپ قالغان قېرى تۈرمىدىشى بىلەن ئەلۇيدا نەزىرىدە قايغۇلۇق خوشلاشتى.

مەھەممەتجان ئۈچۈن يەنە سەرگەردانلىق باشلاندى. لېكىن، ئۇزاققا قالماي بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان ل. مۇتەللىپ ئۇنى بىر ئاماللار بىلەن «سوۋسىن تورگ» (يەرلىك ماللار شىركىتى) گە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. بىر ئايدىن كېيىن دۇخۇۋۋي مۇزىكا ئەترىتى ئۇنى يەنە قايتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى.

1942 - يىلى ئۈرۈمچىدىكى تەرەققىپەرۋەر زىيالىيلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۈرۈمچى ۋە ئۈرۈمچىگە يېقىن راق ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى قابىلىيەتلىك مۇزىكانتلار يىغىلىپ، قىسقا مۇددەتلىك مۇزىكا كۇرسى ئېچىلدى. مەھەممەتجان مۇزىكانتلارنىڭ نوتا دەرس ئوقۇتقۇچىسى بولدى. مۇزىكا نەزەرىيىسىگە ئائىت ھېچقانداق ئۇيغۇرچە قوللانما بولمىغان شارائىت ئاستىدا، مەھەممەتجان جاپالىق ئىزدىنىپ دەرسلىك تۈزدى. ئۆزى تۈزگەن دەرسلىك ئارقىلىق كۇرسانتلارنى دۇنياۋى نوتىنىڭ بىر قەدەر ئاددى ساۋاتلىرىدىن خەۋەردار قىلدى.

1943 - يىلى ئۇ «نوتا ۋە مۇزىكا» دېگەن سەرلەۋھىلىك تۇنجى ماقالىسىنى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىپ نوتىنىڭ ئىلمىلىكىنى ۋە مۇزىكىنىڭ ئەھمىيىتىنى شەرھىيلىدى. شۇنداقلا ل. مۇتەللىپنىڭ «غالىبىيەت يولىدا»، «يېرى چوڭ بايلىقى مول شىنجاڭىنىڭ»... قاتارلىق ناخشا تېكىستلىرىنىڭ ئاھاڭلىرىنى نوتىغا ئېلىپ گېزىتتە ئېلان قىلدى ۋە ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگەتتى. ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىدىن «چىن مودەن»، «ئانارخان 2 —»... قاتارلىقلارنىمۇ نوتىغا ئېلىپ «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلدى ھەم ل. مۇتەللىپنىڭ «قۇربانلارغا» دېگەن تېكىستىگە ئاھاڭ ئىجات قىلىپ نوتىغا ئالدى...

1945 - يىلى 7 - ئايدا مۇزىكىغا دائىر خەنزۇچە كىتابلاردىنمۇ پايدىلىنىش ئىستىكى بىلەن ئىمتىھان بېرىپ لەنجۇدا ئىككى يىل خەنزۇچە ئوقىدى. ئۇ بۇ جەرياندا يالغۇز خەنزۇچە ئۆگىنىش بىلەنلا قانائەتلىنىپ قالماي «ئاچ كۆزلۈكنى، باق ئالغا»، «سەنئەتچى قىز قوشىقى»... قاتارلىق تېكىستلارغا ئاھاڭ ئىشلەپ مۇزىكا ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. ساۋاقدىشى ماناپ گاششاپ («گۈلىيارى» تەخەللۇسلۇق تاتار شائىرى) بىلەن بىرلىشىپ «سېغىنغان يۇرت» ناملىق شېئىر، ناخشا - مۇزىكا توپلىمى ئىشلەپ تاش مەتبەئەدە باستۇردى.

1947 - يىلى 5 - ئايدا مەھەممەتجان لەنجۇدىكى ئوقۇشىنى تۈگىتىپ قايتىپ كېلىپ ئەينى زاماندىكى «شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشۋىقات ھەيئىتى» قارمىقىدىكى «شىنجاڭ ياشلار ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى» گە خىزمەتكە ئورۇنلاشتى ۋە بۇ ئۆمەكتە مۇزىكا ئەترىتى

AltunOq

نىڭ مەسئۇلى ۋە مۇزىكا نەزىرىيە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىدى. شۇ يىلى كۈز پەسلىدە ئۆمەك رەھبەرلىكى مەھەممەتجانغا 5 نەپەر مۇزىكانتنى قوشۇپ يېڭى تىپتىكى مۇزىكا بىلىملىرىنى ئىگەللەپ كېلىش ئۈچۈن شاڭخەي، تيەنجىنلەردىكى بىلىم يۇرتلىرىغا ئەۋەتتى. مەھەممەتجان شۇ يىللاردا تيەنجىن داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ۋە قوشۇمچە غەربىي شىمال مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى جەمئىيىتى ئۇيغۇر نەشرىياتىنىڭ خىزمىتىنى ئۆتەۋاتقان ھاجى ياقۇپنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك، تاتار... قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ 100 پارچىدىن ئارتۇق ناخشا - مۇزىكىلىرىنى بەش سىزىقلىق دۇنياۋى نوتا بىلەن توپلام قىلىپ نەشرگە تەييارلىدى. لېكىن، ئىچكى ئۇرۇش تۈپەيلىدىن ھاجى ياقۇپ شىنجاڭغا قايتىپ مەزكۇر توپلام يورۇقلۇققا چىقالمىدى. شۇنداقتىمۇ مەھەممەتجان بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ «گۈلمۇخوپ»، «بۇ چىنار»، «ئانارخان 2 —»، «ياخشى - ياخشى»، «زۆھرەجانىم»... قاتارلىق ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى ۋە ئۆزبېك خەلق مۇزىكىسى «تەنەۋەر» نى دۇنياۋى نوتا بويىچە خەنزۇچە گېزىت - ژۇرناللاردا تونۇشتۇردى.

مەھەممەتجان «ھەقىقەت گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «يېڭى دېموكراتىزىم ئاساسىدىكى مىللى سەنئىتىمىزنى راۋاجلاندۇرايلى» سەرلەۋھەسىدىكى ماقالىسى ۋە ئۆزى ئاھاڭ ئىجات قىلىپ سەنئەتچىلەرگە ئۆگەتكەن «غەلىبە ناخشىسى»... قاتارلىق بىر نەچچە ناخشىلىرى بىلەن ئازاتلىقنىڭ تۇنجى باھارىنى كۈتىۋالدى. ئازاتلىق مەھەممەتجانغا قايتىدىن ياخشى ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بەردى. ئۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىنى «شىنجاڭ خەلق ناخشىلىرى» دېگەن توپلامغا كىرگۈزۈپ نەشر قىلدۇردى. 1950 - يىلى شىئەندە ئۆتكۈزۈلگەن «بىرىنچى نۆۋەتلىك غەربىي شىمال ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر قۇرۇلتىيى» غا ۋەكىل بولۇپ باردى ھەم «ئۇيغۇر مۇزىكىلىرى توغرىسىدا» دېگەن ماۋزۇدا بىر پارچە ئىلمىي ماقالا يېزىپ شىئەندە چىقىدىغان «ئاممىۋى مۇزىكا» ناملىق خەنزۇچە مەجمۇئەدە ئېلان قىلدى.

ئۇ يەنە شۇ يىلى ئۇيغۇر تىلىدا بىرلىككە كېلەلمىگەن مۇزىكا ئاتالغۇلىرى ئۈستىدە قىسقىچە لۇغەت تۈزۈپ چىقىپ مۇزىكىدا ئۇچرايدىغان رىتىم، مېلودىيە (ئاھاڭ) كۈي، ئوكتاۋا (نوتىدىكى 1 - ئاۋازدىن 8 - ئاۋازغىچە بولغان ئارىلىق) ئىنتېرۋال (ئاۋاز ئارىلىقى) قاتارلىق ئاتالغۇلارنى بىرلىككە كەلتۈردى شۇنداقلا سولدىن ئوڭغا يېزىلىدىغان ئاددى نوتىنى كونا يېزىققا بويسۇندۇرۇپ ئوڭدىن سولغا يېزىش ئۇسۇلىنى ئىجات قىلدى.

1953 - يىلى پارتىيە، ھۆكۈمەت مەھەممەتجان ئىسمائىلدىن تېخىمۇ تولۇق پايدىلىنىپ، قابىلىيىتىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇنى سابىق «شىنجاڭ ئىنىستىتوتى» نىڭ سەنئەت پاكولتېتىغا مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇ تەربىيىلىگەن 40 نەپەر تۇنجى مىللى ئوركېستىر دۆيى شۇ يىلى ئۆتكۈزۈلگەن تەنتەنىلىك دۆلەت بايرىمىدا دۇخۇۋۋي مۇزىكىسىنىڭ ھەيۋەتلىك ساداسى بىلەن پارات مۇنبىرى ئالدىدىن ئۆتكەندە پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ جەڭچى - كوماندىرلىرى، زىيالىلار قوشۇنى، ئوقۇغۇچىلار ھاياجان بىلەن توختاۋسىز ئالقىش ياڭراتتى.

مەھەممەتجان 1959 - يىلى يېڭىدىن قۇرۇلغان «شىنجاڭ سەنئەت مەكتىۋى» نىڭ مۇزىكا نەزىرىيە ئوقۇتقۇچىسى بولدى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ تېز ھەزىم قىلىپ، ئاسان چۈشىنىۋېلىشى ئۈچۈن يولداش ۋاڭ چىنسى بىلەن بىرلىشىپ «ناخشا ئىجادىيەت دەرسلىكى» نى تۈزۈپ چىقتى. ئۇ يەنە داۋاملىق تىرىشىپ «بەش سىزىقلىق نوتا ۋە ئاددى نوتا»، «مۇزىكا توغرىسىدا باشلانغۇچ ساۋات» ناملىق ئىككى پارچە كىتاپ يېزىپ چىققان ئىدى. ئەپسۇسكى، لەنىتى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» دا يوق قىلىۋېتىلدى. ئۇ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن بىر نەچچە ئون پارچە ناخشا - مۇزىكىغا دائىر كىتاپلارنىڭ مەسئۇل تەھرىرلىكىنى ئىشلىدى ۋە تەرجىمە قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق تىل - يېزىق كومىتېتى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئۇيغۇرچە ئىزاھاتلىق لۇغەتنىڭ مۇزىكا قىسمىنى ئىشلەشكە قاتنىشىپ كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى.

مەھەممەتجان 1984 - يىلى بېيدەيخېدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك مۇزىكا تەتقىقاتچىلىرى يىغىنىغا قاتناشتى. ئۇ ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ھەيئىتى ۋە مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ مۇزىكا نەزىرىيە ئىجادىيەت كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ تەكلىۋى ئاساسىدا «جۇڭگو خەلق ناخشىلىرى مۇجەسسەمى» (شىنجاڭ قىسمى) نى تاللاش، تەھرىرلەش خىزمىتىنى ئۆتىمەكتە. ئۇنىڭدىن سىرت «ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى» نى توپلاش، رەتلەش، نوتىغا ئېلىش ئۈستىدە ئىشلىمەكتە.

• •

ھەقىقى ئىنسانلاردا بولىدىغان چىن ئىرادە — ھالسىزلانغان چاغدا قۇۋۋەت، ئۇچقۇشقا توغرا كەلگەندە تالماس قانات، گىرانت تاشلارنى تېشىپ ئۆتكۈچى قايىرىلماس ئالماس، ھەيۋەتلىك تاغلارنى كۆتىرىپ تاشلىغۇچى قۇدرەتلىك ۋۇلقان... مانا بۇ ھەقىقەتنى مەھەممەتجان ئىسمايىل جاھالەتتىن كامالەتكە يېتىشتەك ئۆز ئەمەلىيىتىدە يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ زامانىمىزنىڭ سەنئەت مۇنبىرىدە ھۆرمەتلىك شەخسكە ئايلاندى.

(بېشى 81 بەتتە)

بۇ جايلاردىن يۈزلىگەن سەنئەتكارلار مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ ماھارەت كۆرسىتىش بىلەن بىللە، نۇرغۇن شاگىرتلارنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا جۇڭگو قەدىمقى زامان ۋە ئوتتۇرا ئەسىر گۈزەل سەنئەت يادىكارلىقىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ۋە راۋاجلىنىشىدا شىنجاڭ ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان ھەمدە شىنجاڭ سىزما سۈرەتچىلىكىنى ئاساسى گەۋدە قىلغان ھالدا ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ گۈزەل سەنئەت غەزىنىسى بېيىپ، مۇجەسسەملىشىپ، بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلانغان.

ئىزاھاتلار:

①، ② جياڭ شىگىلياڭ: «جۇڭگو - غەرپ قاتناش تارىخى ماتېرىياللىرى توپلىمى».

③ جياڭ جەنيۈەن: «ئۆتكەن سۇلالىلاردىكى مەشھۇر رەسساملار خاتىرىسى» 3 - جىلد.

④ يۇقۇرقى كىتاپ 8 - جىلد. «ياڭزىخۇا» ماددىسىدىن.

⑤ ئابلىز مۇھەممەت سايرامى: «ئاتاغلىق ئۇيغۇر بۇددا رەسسامى ۋە ۋىسا ئىرا ساتىكا»، «شىنجاڭ سەنئىتى ژورنىلى» 1982 - يىل 5 - سان.

⑥ يۇقۇرقى ماقالىغا قارالسۇن.

⑦ جاڭ جەنيۈەن يازغان يۇقۇرقى كىتاپنىڭ 5 - جىلدىدىكى «ئاتا - بالا دەيدە» ماددىسىدىن.

توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇر رەسسامى ساۋجوڭدا ۋە يۈەن دەۋرىدىكى رەسساملار

ئابلىز مۇھەممەت سايرامى

چۇنچيۇ — جەنگو دەۋرلىرىدىكى تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى بىپايان بوستانلىقلاردا روناق تېپىۋاتقان ئىشلەپچىقىرىش ۋە قول - ھۈنەر سانائىتىنىڭ تەرەققىياتى يىپەك يولىدىكى سودىنى راۋاجلاندۇردى. نەتىجىدە شىنجاڭ بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ سودا ۋە مەدەنى مۇناسىۋەتلىرى ئىلگىرىكىگە قارىغاندا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە گۈللىنىپ، مىللەتلەر ئارا كۆچمەنچىلىك ۋە ئارىلىشىپ ياشاش تۈپەيلىدىن شىنجاڭ رايونىدا تۈرلۈك فېئوداللىق ھاكىمىيەتلەر بارلىققا كەلدى. چۇنچيۇ - جەنگو دەۋرلىرىدىكى شىنجاڭ رايونىدا بولۇۋاتقان بۇنداق ئۆزگىرىشلەر ۋە فېئوداللىق مۇناسىۋەتلەرنىڭ كۈنسايىن كۈچىيىشى، بىر تەرەپتىن مىللەتلەرنىڭ قوشۇلۇش، كۆچىشىنى تېزلەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن پارچىلىنىش - ئاجىزلىشىشىنى تېزلەتتى. شۇ سەۋەپتىن ئوتتۇرا ئاسىيا خۇسۇسەن تاشكەنت، بۇخارا، سەمەرقەنت قاتارلىق جايلاردا ماكانلىشىپ قالغان بىر بۆلۈك ئۇيغۇرلار توققۇز جاۋۇپلار، دەپ ئاتالدى.

خەن سۇلالىسى دەۋرىدە شىنجاڭ مەدەنىيىتى گۈللىنىپ كۈچارنى مەركەز قىلغان بۇددا ئىلىم مەرىپەتچىلىكى زور تۈركۈمدىكى ئالىملار، ئەدىپلەر، رەسساملار، ھەيكەلتاراچ ۋە قول - ھۈنەر ئۇستىلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشىغا تۈرتكە بولدى. بۇ جايغا ئوتتۇرا ئاسىيالىقلار بىلەن بىللە كەلگەن توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىمۇ توپلانغان بولۇپ، تەرەققىيات تەقەززاسى تۈپەيلىدىن توققۇز جاۋۇپلارمۇ كۈچاردىكى تېرىندىداشلىرى بىلەن بىللە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرىغا بېرىپ دىنى تەشۋىقات ئېلىپ باردى ۋە تۈرلۈك پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللاندى. شەرقى خەن خۇسۇسەن شىمالىي چى، غەربىي ۋېي دەۋرلىرىدە توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىدىن بولغان ئەن مورۇ، ئەن ماجۇن، ئەن جىڭگۇي، ۋاڭ چاڭتۇ، لى سىخىڭ، گاۋ جىگيۇ قاتارلىقلار بىلەن بىللە ساۋ پۇلومىن، ساۋ زىڭنو، ساۋ مياۋدا ۋە ساۋ جۇڭدا قاتارلىق مەشھۇر ئەربابلار قەدىمىي پايتەخت چاڭئەن، لوياڭلارغا بېرىپ ئۆز ماھارىتىنى كۆرسەتكەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە كۆزگە كۆرۈنگەنلىرىدىن بىرى — مەشھۇر رەسسام ساۋ جۇڭدا بولۇپ تاڭ دەۋرىدىكى جاڭ چەنيۈەن ئۆزىنىڭ «ھەر قايسى تارىخىي دەۋرلەردىكى مەشھۇر رەسساملار خاتىرىسى» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق خاتىرە قالدۇرغان: «ساۋ جۇڭدا ئەسلى ساۋ دۆلىتىدىن بولۇپ، ئۇ شىمالىي چى سۇلالىسىدا مەشھۇر رەسسام ئاتالغان بۇددا رەسىمگە بەكمۇ ئۇستا. ئوردا ۋە سۇلالە بويىچە شۆھرەت قازانغان خانلىق ئوردا تەشۋىقاتچى ئەمەلدارلار يازغان «三宝通感记» ناملىق ئەسىرىدە ساۋ جۇڭدانىڭ رەسسامچىلىقتىكى ئۇسلۇبى ۋە ئۇنىڭ خىلمۇ - خىل پوسوندىكى چەتئەل كىشىلىرىگە ھەمدە بۇددا رەسىمگە زور ئېجتىھات بىلەن قىزىقىدىغانلىقى يېزىپ قالدۇرۇلغان...»

ساۋ جۇڭدا ئۆز ئىسمىنىڭ باش ھەرپىنى ساۋ (曹) خېتى بىلەن يازغان بولۇپ، بۇ ئۆزىنىڭ ساۋ دۆلىتىدىن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى. ساۋ دۆلىتى ھازىرقى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى سەمەرقەنتنىڭ غەربىي شىمالىدا بولۇپ، خەنزۇچە يازما تارىخلاردا «توققۇز جاۋۇپلار» دەپ ئاتالغان ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلىتى ئىدى. (1) ئەينى ۋاقىتتا ساۋ جۇڭدانىڭ ئىچكى ئۆلكىلەرگە قايسى يىللاردا ۋە قانداق بارغانلىقى ھەققىدە «ئۆتكەن سۇلالىلەردىكى مەشھۇر رەسساملار خاتىرىسى» دە بىر نەرسە يېزىلىپ قالدۇرۇلمىغان بولسىمۇ، غەربىي رايوندىن بارغان توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىدىن ئىكەنلىكىدە ھېچقانداق شۈبھە يوق. شاڭدا ئەپەندى ئۆزىنىڭ «تاڭ دەۋرىدىكى چاڭئەن ۋە غەربىي رايون مەدەنىيىتى» ناملىق ئەسىرىدە «ساۋ جۇڭدا نەسىل جەھەتتىن شىمالىي چى پادىشالىقىدىكى توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىدىن بولغان مەشھۇر پىپا ماھىرى ساۋ مياۋدا بىلەن بىر تۇققان. ساۋ مياۋدا كېيىنكى ۋېي دەۋرىدە جۇڭگوغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان ساۋ پولۇمىنىڭ نەۋرىسى» دەيدۇ. «قامۇسنامە» نىڭ 146 - جىلدىدا: «كېيىنكى ۋېي سۇلالىسىدا ساۋ پولۇمىن دىگەن بىر كىشى ئۆتكەن بولۇپ، ئۇ كۇچار ئەگرى دەستىلىك بەرباپ چالغۇسىنىڭ ماھىرى ئىدى» دېيىلىدۇ. «ئومۇمىي مۇھاكىمە» دە كۆرسىتىلىشىچە ساۋ پولۇمىن، ساۋ مياۋدا، ساۋزىڭنۇ ۋە ساۋجۇڭدالار نەسىل جەھەتتىن بىر ئائىلىدىن بولۇپ، دەسلەپتە كۇچاردا، كېيىن چاڭئەن، لوياڭلاردا تۇرغان ئىكەن. «شىمالىي سۇلالىلەر تارىخى» دا «شىمالىي چى خانلىقىنىڭ پادىشاسى گوۋ ۋېي (565 — 576 - يىللار) ساۋ زىڭنۇغا ۋاڭلىق ئىنئام قىلغانلىقى خاتىرىلەنگەن، پادىشا سۇي ياڭدى ساۋ پولۇمىنىڭ ئوغلى ساۋ مياۋداغا ۋاڭلىق ئىنئام قىلغان ئىدى. ساۋجۇڭدانىڭ بىر نەۋرە ئاكىسى بولغان ساۋ مياۋدانىڭ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى پائالىيەتلىرى «شىمالىي سۇلالىلەر تارىخى، ئېنىشىڭ تەزكىرىسى» دە خاتىرىلەنگەن بولۇپ، «ساۋ پولۇمىنىڭ ئوغلى ساۋ مياۋدا كېيىنكى ۋاڭلىقىغا ئىلتىپات قىلىنغان» دېيىلىدۇ. بىر ئەۋلات ساۋ پامىلىلىك توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىنىڭ چى سۇلالىسى ھۆكۈمرانلىق گورۇھىغا جەلپ قىلىنىشى ھەمدە ۋاڭلىق، ۋالىلىق مەنسەپلىرىگە ئىلتىپات قىلىنىشى، شىمالىي چى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ كەيپى - ساپاغا بېرىلىپ كەتكەنلىكىنى ۋە ئاتا - بالا ساۋلارنىڭ شىمالىي چى خانلىقىدىكى ئابرويىنىڭ ھۆكۈمرانلىق ئورۇنغا ئۆتكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئەلۋەتتە.

شۇنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، توققۇز جاۋۇپلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى بىر تارمىقى بولۇپ ئۇلار تىل ۋە ئۆرپ - ئادەت جەھەتتە ئورتاقلىققا ئىگە بولغان. بۇنى ئەينى زاماندىكى يازما خاتىرىلەر دەلىللەپ بېرىدۇ. تاڭ سۇلالىسى خۇيچاڭنىڭ 2 - يىلى (842 - يىلى) يېزىلغان «لى ۋېيراۋ ئەسەرلىرى» دىگەن كىتابنىڭ «ئۇيغۇر خاقانىغا يوللانغان مەكتۇپلەر» (5 - جىلد)، «ئۇيغۇر شى جېجۈنىڭ ئەھۋالاتى» (14 - جىلد)، «تىلماچلارنىڭ ئەھۋالاتلىرى» (15 - جىلد) قاتارلىق قىسىملىرىدا ئەن، شى، ساۋ، مى، كاڭ فامىلىلىكلەرنىڭ ئۇيغۇر ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن. بۇ نۇقتىنى جاڭ شىڭلياڭ ئۆزىنىڭ «جۇڭگو - غەرب قاتناش تارىخى ماتېرىياللىرى توپلىمى» ناملىق ئەسىرىدە كۆرسىتىپ بەرگەن. ياپونىيىلىك تارىخچى بۇنى يۇتيەنشاڭ بىلەن ساۋ يۈەنلەرمۇ توققۇز جاۋاپلارنى ئۇيغۇر دەپ ھۆ-

كۆم قىلغان ۋە بۇ «سۇينامە» دە كۆرسىتىلگەن ئۇيغۇرلارغا ئائىت مىللىي ئېتنىك ئىزاھات بىلەن ئوخشىشىدۇ. دېمەك توققۇز ئوغۇزلار بىلەن توققۇز جاۋۇپلار ئۇيغۇرلار ئىدى.

توققۇز جاۋۇپ ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى ماكانلىشىش ئەھۋالى شىمالىي ۋېيدىن بۇرۇن باشلانغان. ② شىمالىي ۋېيغا كەلگەندە تېخىمۇ كۆپەيگەن. ساۋجۇڭدانىڭ بىر نەۋرە ئاكىسى ساۋ مياۋدا بىلەن تاغىسى ساۋ پولومىننىڭ مۇشۇ مەزگىللەردە لوياڭغا كەلگەنلىكىگە قاراپ، ساۋ جۇڭدانىمۇ جەزمەن مۇشۇ دەۋردە لوياڭغا كەلگەن، دەپ ھۆكۈم قىلىشقا بولىدۇ. ساۋ پولومىننىڭ ئىش - پائالىيەتلىرى «سۇينامە» دە خاتىرىلىنىشتىن باشقا، يەنە «كونا تاڭنامە مۇزىكا تەزكىرىسى» دىمۇ خاتىرىلەنگەن بولۇپ، مەزمۇن جەھەتتىن ئوخشايدۇ. شۇڭا ساۋجۇڭدانىڭ مۇناسىۋەتلىك كىشىلىرىدىن قارىغاندا، مۇشۇ مەزگىللەردە (شىمالىي سۇلالىلەر دەۋرىدە) ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە كېلىپ پائالىيەت قىلغانلىقىدا ئانچە گۇمان يوق.

ساۋجۇڭدانىڭ رەسىم يادىكارلىقلىرى

ساۋجۇڭدانىڭ رەسسامچىلىق ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا تەپسىلىي خاتىرە قالدۇرۇلمىغان. «ھەر قايسى دەۋردىكى مەشھۇر رەسساملار خاتىرىسى» دە «ساۋجۇڭدا بۇددا رەسىملىرىنى سىزىشقا ماھىر» دېيىلىدۇ. «三宝感通纪» ناملىق ئەسەردە: «ساۋجۇڭدانىڭ رەسساملىق ئۇسلۇبى قالتىس بولۇپ، كىشىدە نەچچە خىل ھىس - تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ. چەتئەل بۇتلىرىغا قەۋەتلا ئۇستا» دېيىلىدۇ. ③ بۇنىڭدىن قارىغاندا ئۇ مەخسۇس بۇددا رەسىملىرىنى سىزىدىغان بۇددا رەسسامى ئىكەنلىكى تەخمىنلىنىدۇ. «ھەر قايسى دەۋرلەردىكى مەخسۇس رەسساملار خاتىرىسى» دە ئىككى جىنىنىڭ سىرتىدىكى ئايماقلارنىڭ ناملىرىدا ساۋ جۇڭدا سىزغان بۇددا رەسىملىرىنى كۆرگەنلىكى خاتىرىلەنگەن» دېيىلسە «جىڭگۇەن يىللىرىدىكى ئومۇمىي بىلەن خۇسۇسىي رەسىملەر كاتولىگى» دا ساۋجۇڭدا سىزغان رەسىملەر بار. ④ شىڭگەيسى ئىبادەتخانىسىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى سارى (sari) مۇنارىسىنىڭ ئىچىدە ساۋجۇڭدانىڭ سىزغان رەسىملىرى بولۇپ، ساۋ رەسىملىرى دېيىلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ساۋجۇڭدانىڭ ئۆز قولى بىلەن سىزغان رەسىملىرىنى كۆرسىتىدۇ، دېيىلىدۇ. ساۋجۇڭدا سىزغان رەسىملەرنىڭ مەزمۇن دائىرىسى ئاساسەن تاڭ دەۋرى رەسسامچىلىقىنىڭ «ئويما - قويما ئۇسۇلى» نى ئىجات قىلغان خوتەنلىك مەشھۇر ئۇيغۇر رەسسامى ۋىسائىراساتىكا ⑤ بىلەن ئوخشىشىدۇ. ئۇنىڭ رەسسامچىلىق تارىخىدىن قارىغاندا، ساۋجۇڭدا باي - كۇچار مىڭ ئۆيلىرىدە تام سىزما سۈرەتلىرىنى سىزغان ۋە غەربىي رايون بۇددا رەسسامچىلىق ئۇسلۇبىنى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى خەنزۇ خەلقىگە تونۇشتۇرغان. «ھەر قايسى دەۋرلەردىكى مەشھۇر رەسساملار خاتىرىسى» دە ئۇنىڭ ئۆز قولى بىلەن سىزغان 6 پارچە رەسىمى خاتىرىلەنگەن بولۇپ، بۇلار بۇددا رەسىملىرىدىن باشقا يەنە شۇ دەۋردىكى ئاقسۆڭەكلەرنى مەدھىيىلىگەن. بۇ 6 پارچە رەسىم بولسا «لۇسى يولى»، «ئاي نۇرىدىكى خۇلۇ»، «مورۇك شىياۋ ئالىملىرى»، «ئوۋ رەسىمى»، «چى سۇلالىسى نەۋكەرلىرىنىڭ جەڭ ھارۋىسىدىكى چامباشچىلىقى»، «مەشھۇر چەۋەنداز» قاتارلىقلار بولۇپ، ئالدىنقى ئۈچ پارچىسى كونكرېت شەخس-

Altun04

لەرنىڭ ئوبرازى تەسۋىرلەنگەن سۈرەت. كېيىنكى ئۈچ پارچىسى ئاقسۆڭەكلەرنىڭ ئەيشى - ئىشرەت، كەيپى - ساپا تۇرمۇشى تەسۋىرلەنگەن. رەسىمدە ئىپادىلەنگەن ئوبرازلار بولسا شىمالىي چى خانلىقىدىكى ئاقسۆڭەكلەر ۋە غەربىي رايون بۇددا ئەرباپلىرى ئىدى. بەزى ماتېرىياللاردا «ساۋجۇڭدا ئايماق ۋالىسى بولۇشتىن ئاۋال ئوردا رەسسامى ئىدى» دېيىلىدۇ. ۋېي، چىن دەۋرلىرى بۇددا دىنىنىڭ كەڭ تارقىلىش مەزگىلى بولۇپ، دىنى تەشۋىقاتىدا بۇددا دىنى رەسىملىرى كەم بولسا بولمايدىغان بېزەك ھېساپلىناتتى.

بۇددا دىنىنى ۋە تەڭرىنى مەدھىيىلەشتىن ئىبارەت بولغان جەننەت، دوۋزاقلار ھەر قايسى رەسساملارنىڭ ئۆز تەسەۋۋۇرى بويىچە خىيالى يوسۇندا سىزىلغان. ئەمما تەڭرى ھەر قايسى رەسساملار تەرىپىدىن خىلمۇ - خىل قىياپەتتە سۈرەتلەنگەن. بۇنداق رەسىملەر بۇددا دىنىنى كەڭ تەشۋىق قىلىشقا زىيانلىق ھېساپلانغان. چۈنكى، بۇنداق رەسىملەر تەڭرىنىڭ مەۋجۇتلىقى توغرىسىدا كىشىلەردە ئاسانلا گۇمان تۇغدۇردۇ. شۇ سەۋەپتىنمۇ تاڭ مىڭخۇاڭ بۇددا دىنىنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىغا خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن، بىر داچىڭ ئىسىملىك رەسسامنى «نۇسخە بولۇشقا يارايدىغان تەڭرىنىڭ سۈرىتى» نى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن خوتەنگە ئالاھىدە ئەۋەتكەن ئىدى. ⑥ شىمالىي چى سۇلالىسىدىكى ھۆكۈمرانلار گۇرۇھمۇ بۇددا دىنىنى ئۆز ھۆكۈمرانلىقىغا خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۆلچەملىك، كىشىلەر ئاسان ئىشىنىدىغان سۈرەتلەرنى سىزىشقا توغرا كەلگەندە، ساۋ جۇڭداغا ئوخشاش غەربىي رايونچە ئۆلچەملىك سىزالايدىغان رەسساملار پادىشا ئوردىلىرىغا، ئىبادەتخانا تاملىرىغا رەسىم سىزىشتىن سىرت، پادىشانىڭ ئەسىرى ئارىسىغا ئېلىنىدىغان قىستۇرما رەسىملەرنى سىزاتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ساۋجۇڭدا مەشھۇر رەسسام لىيۇ سۈڭ بىلەن يەنجىڭلارنىڭ ئۇستىسى بولغان. كېيىن پادىشا تەرىپىدىن ئىنئام بېرىلىپ ئوردا ئىچىدە كۆپلىگەن رەسساملارنى تەربىيىلەپ چىققان. گەرچە ساۋجۇڭدا ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى سىزغان رەسىملەر كېيىنكى دەۋرلەردىكى ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى بىلەن ۋەيران بولغان ۋە ساق قالغانلىرىمۇ ئىبادەتخانىلارنىڭ رېمونت قىلىنىشى بىلەن يوقالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ شىمالىي چى سۇلالىسىدىكى رەسىملىرى ئۆز دەۋرىدە بۇددا دىنىنىڭ تارقىلىشى ئۈچۈن كاتتا رول ئوينىغانلىقى شۈبھىسىز.

شياۋ تيەن يازغان «سىزما رەسىملەر لۇغىتى» دە: «ئۇ چاغلاردىكى غەربىي رايوندىن كەلگەن خۇ (ئۇيغۇر) لارنىڭ رەسىملىرى، بولۇپمۇ تەڭرى، دوزاق... قاتارلىقلارنىڭ رەسىملىرى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك، كۆركەم بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىزى تامام ئۆچكەن بولسىمۇ، دۇنياغا مەشھۇر ئىدى» دېيىلىدۇ.

رەسساملىق ئۇسلۇبى

ساۋ جۇڭدانىڭ رەسىمچىلىك ئىستىلى، تېما، ژانىر ئۇسلۇبلىرىنىڭ قانداقلىقى ھەققىدە «ھەر قايسى دەۋرلەردىكى مەشھۇر رەسىملەر خاتىرىسى» دە تەپسىلى توختۇلۇنمىغان بولسىمۇ، بۇددا رەسىمچىلىكى ئۈستىدە بولغان بەس - مۇنازىرىلەر جەريانىدا، ئەينى ۋاقىتتىكى بۇددا رە-

سەنئەتچىلىگىنىڭ 4 خىل ئۇسلۇبى تونۇشتۇرۇلغان: «شىمالىي چى خانلىقىدا ساۋ جۇڭدا، لياڭ سۇلالىسىدا جياڭ دىڭياۋ، تاڭ سۇلالىسىدا ۋۇ داۋزى ۋە خوتەنلىك ۋىسائىراساتىمكا قاتارلىق مەشھۇر رەسساملار ئۆتكەن بولۇپ، ھەر قايسىنىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىگى بار. ⑦ بۇ تۆت خىل ئۇسلۇپ كېيىنكى دەۋر رەسساملىرىنىڭ بۇددا رەسىملىرىنى ئىجات قىلىشتىكى 4 خىل ئورنەككە ئايلانغان بولۇپ، «ساۋ ئەۋرىشكىسى»، «جياڭ ئەۋرىشكىسى»، «ۋۇ ئەۋرىشكىسى»، «ۋىسا ئەۋرىشكىسى» دەپ ئاتالغان. شىمالىي سۇڭ خانلىقىدا ئۆتكەن گورۇشۇي ئۆزىنىڭ: «رەسساملىق ھەققىدە كۆرگەن - بىلگەنلەردىن ئەسلىمە» ناملىق ئەسىرىدە: «ساۋ جۇڭدا، ۋۇ داۋزى ئالىملارنىڭ پىشىۋاسى، ئۇ ئوردا ۋە ئەمەلدارلار تەرىپىدىن ئون ئۇستىنىڭ ئۇستىسى دەپ ئاتالغان. شۇڭا ئەينى ۋاقىتتىكى بەزى كىشىلەر ساۋ جۇڭدا سىزغان بۇددا رەسىملىرىنى كۆچۈرۈۋېلىپ ئەۋرىشكە قىلغان. ئۇ جاكاتا قىسىملىرى بىلەن نېرۋانا قىسىملىرى رەسىملىرىنى «قويۇپ قويغاندەك» سىزىپ چىققى...... چەتئەل كىشىلىرى ۋە غەربىي رايون كىشىلىرىنىڭ رەسىملىرىنىمۇ ياخشى سىزاتتى...» دەيدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا ئۇ بۇددا دىنىنىڭ مەشھۇر قىسىملىرى ھېساپلىنىدىغان جاكاتا ۋە نېرۋانا قىسىملىرىنى ئوبرازلاشتۇرۇش (خىيالى تەسەۋۋۇر بىلەن سىزىپ چىقىدۇ) ئۇسۇلى ئارقىلىق شىمالىي چى خانلىقىدىكى بۇددا رەسىمچىلىگى جۇملىدىن غار تام سىزما سۈرەتچىلىكىگە زور تۆھپە قوشقانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئەمەس. يۇقۇرقى كىتاپتا يەنە ساۋ جۇڭدا ئۇستىدە توختىلىپ: «ساۋنىڭ ئۇسلۇبى سۇڭ ئالىملىرىنى ھەيران قالدۇردۇ... ساۋنىڭ قەلىمى ئاستىدا ئادەم سىزىلغاندا ئاجايىپ تېز بولۇشتىن تاشقىرى كىيىملىرىمۇ ناھايىتى نەپىس چىقىدۇ... ئۇ كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ناھايىتى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تاماشا قىلىپ تۇرۇشى ئاستىدا رەسىم سىزىدۇ. ئۇنىڭ داڭلىق شاگىرتى ليۇ سۇڭ بىلەن يۈەنجىڭلارمۇ شۆھرەت قازانغان... ئۇنىڭ شاگىرتلىرى كۆپ، ئەتراپتىكى ئايماقلاردىن كېلىپ تەلىم ئالدۇ... لېكىن ساۋ ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى سىزغان رەسىملەر شىمالىي چى خانلىقىنىڭ ئاخىرىدىكى ئۇرۇشتا ئىزى قالمىدى... ئۇ رەسىملەر دىڭگۇدەك ئىبادەتخانىنىڭ شەرقىي جەنۇبى تاملىرى بىلەن مۇنار ئەتراپىدا ئىدى...» دېيىلىدۇ. گەرچە ساۋ جۇڭدانىڭ ئەسەرلىرى دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كېلەلمىگەن (يۇقۇرقى 6 پارچىنى ھېساپقا ئالمىغاندا) بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كېيىنكى شاگىرتلىرىنىڭ قەدىمقى پايتەخت لوياڭ، چاڭئەنلەردىكى مەشھۇر ئىبادەتخانىلاردا «ساۋ ئۇسۇلى» بويىچە رەسىم سىزغانلىقىنى جاڭ يەنسەي ئۆزىنىڭ: «شىنجاڭ قەدىمقى رەسسامى» ناملىق ئەسىرىدە كۆرسىتىپ ئۆتكەن،

يۈەن دەۋرىدىكى رەسساملار

يۈەن دەۋرى (1279 -، 1368 - مىلادىيە يىللىرى)، خۇسۇسەن چىڭگىزخاننىڭ كەڭ كۆلەملىك ھەربىي يۈرۈشلىرى نەتىجىسىدە، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە ئۇيغۇر زىيالىلىرىدا ھەر تەرەپكە پىتراپ كېتىش يۈز بەردى. چۈنكى ئەمدىلا قەبىلىۋى چارۋىچىلىق ھاياتىدىن مەركەزلىشىشكە قاراپ يۈزلەنگەن موڭغۇللار تېخى ئېلىپبە ۋە يېزىقى بولمىغانلىقى ئۈچۈن يەرلىك خەلقلەردىن مەدەنىيەتتە خېلى تۆۋەن تۇراتتى، بۇ ھال ئۇلارنىڭ موڭغۇل ھۆكۈمران گۇرۇھى ئىچىگە زور تۈركۈمدىكى زىيالىلارنى كىرگۈزۈش زۆرۈرىيىتىنى تۇغدۇردى. شۇڭا موڭغۇل ھۆكۈمرانلىرى

بىر تۈركۈم ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنى، مۆتىۋەرلىرىنى ۋە ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى يۈەن سۇلالىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىق گۇرۇھى ئىچىگە جەلپ قىلىپ قاتناشتۇردى. شۇ سەۋەپتىن نۇرغۇنلىغان ئالىملار، ئەدىپلەر، يازغۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلار، تەرجىمانلار، كاتىپلار ۋە رەسساملار موڭغۇل ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ھەر قايسى جايلاردىكى ئورگانلىرىغا ئېلىپ بېرىلىپ، ئىمپېرىيە مەركىزىدىن يۈكلەنگەن بارلىق ئىلمىي خىزمەتلەرنى ئىشلەشكە مەجبۇر قىلىندى. مەسىلەن: بىيەنلۇ، دىڭ يېخۇ، بەييەن - بۇخادىجىن قاتارلىق رەسساملار موڭغۇل ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئورگانلىرىغا بېرىپ، گۈزەل سەنئەت ئىلمىي پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغان مەشھۇر ئۇيغۇر رەسساملىرىدىندۇر.

1 - بىيەنلۇ

بىيەنلۇ ئەسلى كۇچارلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا نەسلى مۇزىكا، خۇشخەت ۋە رەسساملىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەردىن بولغاچقا، يۈەن دەۋرىدىكى ۋەيران بولغان ئىلىم - ھېكمەت دۇنياسىدا مەرىپەتپەرۋەر ئائىلە ھېساپلىناتتى. ھازىر ئۇلارنىڭ سىزغان رەسىم ۋە خۇشخەت يادىكارلىقلىرى قىزىل - قۇمتۇرا مىڭ ئۆيلىرىدە ساقلىنىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، دېيىلگەن پەرەزلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، بىراق ئەمەلىي ئىسپات تېپىلمايۋاتقان بولغاچقا، بۇ ھەقتە كونكرېت ھۆكۈم قىلىش قىيىن بولۇۋاتىدۇ. لېكىن تارىخىي شارائىت ۋە يۈەن دەۋرىدىن ئىلگىرىكى كۇچارنىڭ غار تام سىزما سۈرەتچىلىك تەرەققىياتىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت تەرەققىيات تارىخىغا قوشقان تۆھپىسىنىڭ بارلىقى شۈبھىسىز.

بىيەنلۇ ھەققىدە يېزىلغان سۆز - جۈملىلەردىن قارىغاندا ئۇنىڭ رەسىملىرى ئىنتايىن مەشھۇر بولۇپ، رەسىم ۋە رەڭدىكى سېھىرگەرلىكلىرى، قۇشلار ۋە تەبىئەت مەنزىرىلىرىنىڭ كۆركەم، يېقىملىقلىقى بىلەن تونۇلغان ئىكەن. ئۇ ئۆز قولى بىلەن سىزغان «كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى تېنچ - ئامانلىق رەسىمى» 50 - يىللاردا شەنشى ئۆلكىسىدىن تېپىلغان بولۇپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئېلىمىز گۈزەل سەنئەت غەزىنىسىگە قوشقان ئۇلۇغ تۆھپىلىرى سۈپىتىدە شۇ جايدا ساقلانماقتا. بۇ رەسىم قەغەز يۈزىگە ماۋبى (تۈك قەلەم) بىلەن سىزىلغان. رەسىمدە ئەكس ئېتىلگەن ۋەقەلەر ئومۇمەن يۈەن دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدىكى تۇرمۇش شارائىتى، خۇسۇسەن شۇ دەۋردىكى ئىچكى ئۆلكىلەردە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش مەشغۇلاتلىرى بىلەن يۇرت مەنزىرىسىنى سېغىنغانلىقىدەك ئەھۋاللار ئىپادىلەنگەن. رەسىمگە ئىشلىتىلگەن 5 خىل رەڭ ۋە ئۇسلۇپ جەھەتتىكى ماھارەتتىن قارىغاندا ئۇنىڭ مەخسۇس مەنزىرە ۋە تۇرمۇش رەسىمىگە قىزىققانلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

2 - دىڭ يېخۇ

مەشھۇر رەسسام دىڭ يېخۇمۇ كۇچارلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ قايسى كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق مەلۇمات يوق. بىراق دىڭ يېخۇنىڭ ئۆزىنى - ئۆزى «كۇچارلىق رەسسام» دەپ ئاتايدىغانلىقى تىلغا ئېلىنىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ تاغ - دەريا مەنزىرىسىنى سىزىشقا ئامراق بولۇشتىن تاشقىرى، ئەژدىرھا رەسىمىنى سىزىشقا ماھىر ئىكەن. ئۇ دەسلەپ ئىچكى ئۆلكىگە بارغاندا غەربىي رايوننىڭ، بولۇپمۇ كۇچارنىڭ سىزما رەسىمچىلىك

ئۇسلۇبىنى تونۇشتۇرۇشتىن تاشقىرى مەنزىرە ۋە ئەژدىرھا رەسىملىرىنى «ئېگىلچەملىك سىزىش» چەكلىمىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ، كۇچارنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسلۇپلىرىنى بېيىتىپ، راۋاجلاندۇرغان. ئۇ يەنە سۇڭ دەۋرى رەسسامى ما يۈەن بىلەن شياجۈنىڭ ئۇسلۇبىنى ئۆگەنگەن بولۇپ، مايۈەنىنىڭ رەڭ تاللىشى، شياجۈنىڭ ئۇستاتلىق بىلەن سىزىش ئۇسلۇبىنى ياقتۇرغان.

ئۇ سىزغان ئەژدىرھا رەسىملىرى بەزى كىشىلەردە ھەيۋەتلىك سىرلىق تۇيغۇ پەيدا قىلسا، يەنە بەزى كىشىلەردە دەھشەتلىك، قورقۇنچلۇق تۇيغۇسىنى پەيدا قىلغان. بۇ خىل سىزما سەنئەت شەكلى كۇچارنىڭ مۇستەقىل بەدىئىي ئىجادىيىتى ئىدى. كونا رىۋايەتلەردە سۆزلىنىشىچە كۇچار خانى ئاجۇھەر كۇچارنىڭ شىمالىدىكى ئاق تاغدا ئەجدىرھا بار دەپ ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىققاندا ئەژدىرھا شىرغا ئايلىنىپ خانغا تەسلىم بولغانىمىش. بۇ ئەپسانە كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئەژدىرھا بىلەن كۈرەش قىلغانلىق توغرىسىدىكى كۆپلىگەن چۆچەك ۋە رىۋايەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. دېمەك، دىڭ يېڧۇ خەلق ئارىسىدىكى بۇ ئەپسانە ۋە رىۋايەتلەرنى ئوبرازلاشتۇرۇپ، ئۇنى ياقا مىللەت كىشىلىرىگە تونۇشتۇرۇشتىن سىرت، بۇ رىۋايەتنىڭ ئاساسىي ھۆلىنى ساقلاپ قالغان.

3 - بەيىەن بۇخۇادىجىن

بەيىەن بۇخۇادىجىن ئىدىقۇت رايونىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئىلگىرىدىنلا ئاقسۆڭەك بولغاچقا، ئۇنىڭ دادىسىمۇ يۈەن سۇلالىسىنىڭ جاڭدۇڭدا تۇرۇشلۇق دىيانەتلىك ئەلچىسى ئىدى. بۇ ئادەم مۇزىكا خۇمار، رەسىم ۋە خۇشخەتكە قىزىقىدىغان كىشى بولغاچقا، ئۇردا رەسساملىرى بىلەن دىگۇدەك ھەمشىرە بولۇشۇپ، رەسىم كۆرۈش، خۇشخەت يېزىش بىلەن كۆڭۈل ئاچاتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئىدىقۇت رايونىدا خېلى داڭ چىقارغان ئوقۇمۇشلۇق زىيالى بولۇپ، كېيىن موڭغۇل ھۆكۈمدارلىرى تەرىپىدىن مەنسەپكە ئولتۇرغۇزۇلۇپ، خۇاگخېنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى ۋىلايەت، ئايماقلاردا ئەلچىلىك خىزمىتىنى ئۆتىگەن ئىكەن.

ئۇنىڭ ئوغلى بەيىەن بۇخۇادىجىنمۇ كىچىكىدىنلا تىرىشچان، زېرەك بولغاچقا، ئىدىقۇت خانلىق ئوردا مەھكىمىسىگە قاراشلىق بۇددا ئىلىم مەكتەپلىرىدە (مەخسۇس يۇقۇرى تەبىقىلەرنىڭ بالىلىرىنى تەربىيىلەيدىغان ئائىلە مەكتىۋى) دە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغان ۋە مۇزىكا، رەسىم، خەتتاتلىقنى ئۆزىگە كەسىپ قىلىۋالغان. كېيىن ئىچكى ئۆلكىلەرگە بارغاندىن كېيىن خەنزۇ تىلى ۋە يېزىقىنى پۇختا ئىگەللەپ «ساۋ شۇ» (خەنزۇچە خەتنىڭ تېز يېزىش شەكلى) دا داڭ چىقارغان. ئۇ ئۆز قولى بىلەن سىزغان رەسىملەردىن «قەدىمقى دەۋردىكى شەمشەت»، «خان ئالىملىرىغا يادىكارلىق» قاتارلىقلار ئىنتايىن مەشھۇر بولۇپ، پادىشا تەرىپىدىن ئۇنۋان بېرىلىپ، مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ئۇ يەنە تۇرپاننىڭ ئۆزىگە خاس ئەنئەنىۋى ئۇسۇللىرىنى خەنزۇ خەلقىگە تونۇشتۇرۇپ، كۆپلىگەن شاگىرتلارنى يېتىشتۈرۈپ قاتارغا قوشقان.

شاۋنيەن ئۆزىنىڭ «سىزما رەسىم لۇغىتى» ناملىق ئەسىرىدە «كۇچار، ئىدىقۇت رايونلىرىدا رەسىمگە ئالتۇن، كۈمۈش ھەل بېرىلىدىكەن، سىزىلغان گۈل - گىيا مەنزىرىلەر كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىكەن» دەپ تەرىپلەيدۇ. دېمەك كۇچار، تۇرپان قاتارلىق جايلار تارىختىن بۇيان سىزما رەسىم — غار تام سۈرەتچىلىكتە مەشھۇر رايونلار ھىساپلىنىپ كەلگەن بولغاچقا،

(ئاخىرى 81 - بەتتە)

(بىر پەردىلىك درامىا)

گولا پۇدى مارۇتىراۋ

(ھىندىستان)

قاتناشقۇچىلار

بوس — خاتىپ.

ستا — قىز، ئەما.

بىتيا — ئەما.

گىلموي — ئەما.

راج — ئەما.

سانگى — ئەما.

سىنكا — ھوپىگەر.

كاجا — ساختا ئەما.

جىگو — ساختا ئەما.

بىر نەچچە نەپەر يولۇچى.

[شەھەر ئەتراپىدىكى سىۋا① بۇتخانىسى. بۇتخانىنىڭ ئالدىدىن ئاندا - ساندا يولۇچىلار ئۆتۈپ تۇرىدۇ. بۇتخانا كونىراپ كەتكەن بولۇپ، سول تەرەپتە ئۇنىڭ ئىچىقلىق ئىشىگى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. بۇتخانا ناھايىتى مەينەتلىشىپ كەتكەن. ئوڭ تەرەپكە بىر ئەخلەت ساندۇغى قويۇلغان، يەر يۈزى پۇتۇنلەي قەغەز پارچىلىرى بىلەن تولغان. سەھنىنىڭ ئالدى مەركىزىدە بىر ياغاچ تۈۋرۈك بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىلغۇچلار

① سىۋا ئىلاھى — براھما دىنى ۋە ھىندى دىنلىرىدىكى ئاساسلىق ئىلاھلارنىڭ بىرىدۇر، يەنى ئۇلار ئوت ئىلاھى، جەۋرى ئىلاھى ۋە ئۇسۇل ئىلاھىدىن ئىبارەت. شۇنىڭدەك سىۋا، براھما ۋە ۋىسنۇ ئىلاھلىرى — براھما دىنى بىلەن ھىندى دىنلىرىدىكى ئۈچ چوڭ ئىلاھلاردۇر. (ئاپتوردىن)

AltunOq

ىتلانغان. قاراڭغۇ چۈشىشى بىلەن تەڭ يولۇچىلار كۆپىيىشكە باشلايدۇ. يولنىڭ بىر چېتى شەھەر يېنىدىكى يېزىغا تۇتىشىدۇ. بۇتخانا تەرەپتىن ئاڭلىنىۋاتقان داڭ ئاۋازىنىڭ ئاھىڭى ئۈزۈلمەيلا ئۇدۇل تەرەپتىن ستا كىرىپ كېلىدۇ. ئۇ بۇتخانىغا كىرىپ سىۋا ئىلاھىغا باش ئۇرىدۇ. بۇتخانىدا بوس غوجام تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن پاي - پېتەك بولماقتا.]

ستا: داڭ ئۇرۇلىۋاتقىنىغا قارىغاندا بوس غوجام قايتىپ كەلدىغۇ دەيمەن. بوس غوجام!

بوس: (مېڭىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) ستا، قايتىپ كەلدىڭمۇ؟ (ستاغا كۆز يۈگۈرتۈپ) بەللى، بۈگۈن نىمە ئىش بولدى؟ قاچاڭ توشۇپ كېتىپتىغۇ؟

ستا: شۇنداق، بوس غوجام! بىر چوڭ ئەرباپ بۇ يەردىن ئۆتۈپتىكەن، پويىز ئىستانسىسىدا ئادەم دېگەن مىغىلداپ كېتىپتۇ!

بوس: شۇڭا — زە، قاچاڭ توشۇپ كېتىپتىكەن - دە، شۇنداقمۇ؟ سېنىڭدەك بىر ئەمما قىزنىڭ ھۆسنى - جامالىنى كۆرۈپ، ھېلىقى چوڭ ئەرباپنىڭ يۈرەكلىرى ياىيراپ كەتكەندۇ. ئۇنداقتا ساڭا سادىغا قىلىپ بىرەر نەرسە بەرگەندۇ، ھە؟ ئېيتە!

ستا: بولدىلا، بوس غوجام، مېنى كۆرسىڭىزلا چاقچاق قىلىسىز.

بوس: (كۈلۈپ) سېنى ھەر قاچان كۆرگىنىمدە مۇشۇ ئەمالار ئۈچۈن شان - شەرەپ قۇچۇۋاتقانلىقىڭنى ھىس قىلىمەن. ھەي بۇ بولسىمۇ تەڭرىنىڭ قىسمىتى! ئۇنداق بولمىسا نىمە ئۈچۈن سىلەرنى كۆزدىن مەھرۇم قىلىدۇ. مەن بۇنى ئېنىقلايمەن. چوقۇم سوراپ ئېنىقلايمەن! مۇبادا كەلگۈسى تەڭرىنىڭ ئالدىغا بېرىشقا نېسىپ بولۇپ قالسا، مەن ئەڭ ئاۋۋال سېنىڭ مۇشۇ ئىشىڭنى ئۇنىڭدىن سورايمەن. ھە، توغرا! مۇنۇ گۈلنى ئاۋۇ يەرگە قويۇپ قوي! (ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يەنە توختاپ قالىدۇ) چاققان بول، پەنەرنىڭ لامپىسىنى پاكىز تازىلىۋەت! (بۇتخانىغا كىرىپ كېتىدۇ)

[ستا سەھنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە بارىدۇ. ئۇ يەردە يېرىمى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن قاشا تام بولۇپ، ئۇنىڭغا يانداپ سېمونتتىن ياسالغان ئۇزۇن ئورۇندۇق قويۇلغان. ستا ئورۇندۇقنىڭ ئارقىسىدىن بىر پارچە بورىنى ئېلىپ سەھنىنىڭ ئوڭ ئالدى تەرىپىگە سالىدۇ. بورىنىڭ ئۈستىگە ئىككى دانە ساپال تاۋاقنى قويۇپ قويىدۇ. ئاندىن ئۇ تامنىڭ ئارقىسىدىن ئىسلىنىپ شېشىسى قاپ - قارا بولۇپ كەتكەن پەنەرنى ئالىدۇ - دە، سۈرتۈپ تازىلايدۇ. بىراق ئۇنىڭ ئەشۇ يوغان، چىرايلىق كەلگەن بىر جۈپ كۆزى دۇنيادىكى ھېچقانداق نەرسىنى كۆرەلمەيتتى. ستا شېشىنى سۈرتىۋاتقاندا، بوس ئەرۋاھلارغا تاماق سۇنىدىغان مىس پەتنۇسنى كۆتىرىپ بۇتخانا تەرەپتىن چىقىپ كېلىدۇ. ستا ئاياق تاۋۇشىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قارايدۇ.]

ستا: سانگې! ھوي سانگې! (ئۆزىنىڭ يېڭىلىشقانلىقىنى ھىس قىلىپ) ئاپلا، بۇ ئۆزى بوس غوجامكەنغۇ!

بوس: (كۈلۈپ) سىلەرنىڭ سانگې مۇشۇنداق شەپىسىز قايتىپ كېلەمدۇ تېخى؟ ئۇ خۇددى بوراندەك كېلىپ ھەممە ئادەمنى بىسارامجان قىلىۋېتىدۇ!

ستا: نىمە دىسەك بولاركىن - تاڭ! بوس غوجام! ئۇ تازىمۇ ئالا - جوقا بىر نىمە بوپتۇ، بىتيا ئۇنى بىرەر پىشكەللىككە يولۇقۇپ قالارمىكىن، دەپ بەك ئەنسىرەيدۇ.

بوس: بۇ دۇنيادا ئۇ نىمە پىشكەللىككە يولۇقسۇن؟ يـولۇقمايدۇ، هىچقاچان يولۇقمايـدۇ! گىلىموي بىلەن راج تېخىچە قايتىپ كەلمىدىمۇ؟

ستا: كەچ كىردىمۇ؟ ئەمدى قايتىپ كېلەر.

بوس: ئەستاغپىرۇللا، ستا! ساڭا بىر ئىشنى دەيمەن دەپ ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ. ئەتە بۇ شەهەرگە بىر ئۇستا دوختۇر كەلگىدەكمىش. ئاڭلىشىمچە ئۇ هەر قانداق كۆز كېسەللىكلىرىنى ساقايتالايدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇنداق ئوڭاي ساقايتالايدىكەن! ئۇنىڭ نەچـچە يۇزلىگەن كىشىنى ساقايتقانلىغى توغرىسىدا گېزىتتىمۇ خەۋەر قىلىنىپتۇ.

ستا: ئۇنىڭ قانچىلىك هۇنىرى بولسا بولسۇن، لېكىن كېسەلنىڭ ساقىيىش - ساقايماسلىغى تەقدىرگە باغلىق ئىش. بوس غوجام، ئەشۇنداق ئاتاقلىق تىۋىپقا كۆرۈنسە، ئـۇنىڭغا قانچىلىك پۇل خەجلىنىشنى تەسەۋۋۇر قىلىش تەس جۇمۇ!

بوس: بۇ گېپىڭىز دۇرۇس. خۇدا دىگەنمۇ تازا تاش يۇرەك بولىدىكـەن، شۇنچـە كـۆپ كەمبەغەللەرنى كۆزى تۇرۇغلۇق بۇ دۇنيادا ئازاپلاۋاتىدۇ، سىلەرگە ئوخشاش كـۆزى يوق بايلارنى بولسا بىر بۇلۇڭغا بەنت قىلىپ قويۇپ كارى بولمايۋاتىدۇ.

ستا: (كۈلۈپ) بوس غوجام هەجەپمۇ قىزىق گـەپ قىلىدىكەنسىزغـۇ! سىزچـە بىز تېخـى بايمۇ؟

بوس: هەي، بالام، سىلە ئەما ئەمەس! ئۇ پەقەت ئىنسانىيەتتىكى بىر خىل ئەيىپنىڭ مۇئەييەن كىشىدىكى ئىپادىسى بولۇپ هىساپلىنىدۇ. سىلەر بۇنى ئۆز ئەيىۋىڭلار، دەپ هىس قىلىسىلەر. گەرچە سىلەر بىر - بىرىڭلار بىلەن خۇددى بىر كىشىدەك ئىنـاق - ئىجىل ئۆتسەڭلارمۇ، لېكىن، سىلەر ئۆز ۋۇجۇدۇڭلاردىكى بۇ بىر ئەيىۋىڭلارنى بەكـمۇ ئېغىر هىساپلايدىكەنسىلەر. (قاتتىق خۇرسىنىپ) سىلەر ئۆز بايلىغىڭلارنى تېخى چۈشەنمەيۋاتىسىلەر. سىلەر خۇددى بىر ئائىلىنىڭ كىشىلىرىدەك بىر - بىرىڭلارغا يار - يۆلەكتە بولىسىلەر، مانا مۇنداق دوستلۇقنىڭ قەدىر - قىممىتىنى كىممۇ مۆلچەرلىيەلىسۇن؟... بولدى، پەنەرنى يېقىۋەت! (گەپ قىلىۋېتىپ بۇتخانىغا كىرىپ كېتىدۇ)

[سىرتتىن هاسا تاياقنىڭ توكۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.]

ستا: كىم؟ هوي، بۇ بىتيا تاغامغۇ! (خۇشاللىنىپ) تاغا! تاغا! (بىتيا كىرىپ كېلىدۇ. ئـۇ 45 ياشلاردىكى ئادەم بولۇپ ئىشتانلىرى پاتقاق بولۇپ كەتكەن. ئۇ هاسـا تاياق بىلەن بىر قەدەم - بىر قەدەمدىن ئاسقاقلاپ تەسلىكتە ماڭىدۇ. ستاغا جاۋاپ قايتۇرمايدۇ) تاغا، نىمىشقا ئۈنچىقمايسىز؟ مىجەزىڭىز يوقمۇ؟

بىتيا: ستا! مەن كۆلچەكنىڭ يېنىدا يىقىلىپ چۈشتۈم.

ستا: تاغا! (پەنەرنى تۇتۇپ مېڭىپ، تەمتىرىگەن هالـدا سىـلاشتـۇرۇپ، تـاغىسـىنىڭ قولىنى تۇتىۋالىدۇ) تاغا، كۆلچەكنىڭ بويىدا نىمە قىلاتتىڭىز؟ هەر كۈنلىگى ماشىنـا بېكىتىگە باراتتىڭىزغۇ؟ سىز ئالدىغان كوزىڭىز قېنى؟

بىتىيا: چېقىلىپ كەتتى، ئۇ كوزىنىڭمۇ ئۆمرى ئاخىرلىشىپتىكەن. ماشىنا بېكىتىدە بۈگۈن سۇ تۈرۈبىسى ئورنۇتۇپتۇ. ئەمدى كىممۇ مېنىڭ سۈيۈمنى ئىچسۇن؟ كىممۇ ماڭا پۇل بېرسۇن؟

سىتا: ھېچ ۋەقەسى يوق. بىزدەك ئادەملەرنىڭ كۈنى بۈگۈنى بۇ يەردە ئۆتسە، ئەتە يەنە بىر يەردە ئۆتىدۇ. بىزنىڭ نەدىمۇ ئۆمۈرلۈك تۇرار جايىمىز بولسۇن؟ ھە، ئۇراس پۇتىڭىز قانداقراق؟

بىتىيا: ھېچ ۋەقەسى يوق!... ھەي پۇتۇم سۇنۇپ كەتكەن بولسا ماڭالامتىم؟ سىتا، كۆزۈمنىڭ كۆرمەسلىكىنى ئاز دەپ، مانا بۈگۈن پۇتۇممۇ توكۇر بولدى!

سىتا: تاغا، نېمە دەۋاتىسىز! توكۇر بولۇپ قالسىڭىز بىز بار ئەمەسمۇ؟ ئولتۇرۇڭ، تېز ئولتۇرۇۋېلىڭ.

بىتىيا: (ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇرىدۇ) توغرا ئېيتتىڭ! سىتا. مەن نېمىدىن غەم قىلاتتىم. سانگى، راج، گىلمىۋى ھەم سەنمۇ تۇرساڭ، شۇنچە كۆپ ئادەملەر يېنىمدا تۇرسا نېمىدىن غەم قىلاتتىم؟ بىز مانا خۇددى كۆزنىڭ غازاڭلىرىدەك، بىر بولۇڭدا جەم بولدۇق. ھېچكىم بىزنى ئايرىۋېتەلمەيدۇ، سىتا! ھەي، بۈگۈن ئىككى روبىلدەك تاپاۋەت قىلغان ئىدىم، ئەپسۇسكى، پۇل سالغان ھەمىيىنىم كۆلچەككە چۈشۈپ كەتتى.

سىتا: بولدى تاغا، ئۇنى دېمەيلا قويۇڭ! سىز «بىرسىنىڭ يوقاتقىنىنى ھامان يەنە بىرسى تېپىپ ئالىدۇ» دەيتتىڭىزغۇ؟ بۈگۈندىن باشلاپ ئىككىمىز ئۈچۈن مەن تاپاۋەت قىلاي!... تاغا ماۋۇ يولنى ساناپ بېقىڭا!

بىتىيا: سانىيالمايمەن، بۇنداق ئىشقا راجنىڭ ئېپى بار، چىراقنى ياقتىڭمۇ؟

سىتا: تېخى ياقمىدىم.

بىتىيا: (بۇتخانىغا كىرىپ كېتىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) چىراقنى تېزراق يېقىۋەتكىن، كەچ بولۇپ قالدى. ئۇيان - بۇيان ئۆتىۋاتقان ئادەملەر يولنى كۆرەلمەي قالمىسۇن يەنە. قارىغىنا، ئاۋۇ تەرەپتە چوڭ بىر ئازگال بار. ماۋۇ تەرەپتە ئېرىق بار.

سىتا: خەقلەر بىلەن كارىمىز نېمە؟ چىراق ياققان بىلەنمۇ بىز بەرىبىر كۆرەلمەيمىزغۇ! (چىراق ياقىدۇ)

بىتىيا: ھەي... شۇنداق! كۆزى كۆرمەسلىكنىڭ ئازاۋىنى پەقەت بىزلا ھېس قىلالايمىز. مەن تۇغۇلغاندىن تارتىپلا كۆزۈم كۆرمەيدىكەن! خەقلەرنىڭ كۆزى ساق، ھەممە نەرسىنى كۆرەلەيدۇ، ئەگەر ھازىر بىز باشقىلارنى ئازراق يورۇقلۇق بىلەن تەمىن ئەتسەك، ھېچ بولمىغاندا، بىزنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىز كۆرۈشكە نېسىپ بولۇپ قالار. بىز خەقلەر ئۈچۈن چىراق يېقىپ بەرسەك، ئېھتىمال ئۇلار بىزدەك ئەمالارنىڭ ئازاۋىنى چۈشىنىپ قالار، ھەم شۇنداق قىلىشقىمۇ ھەقلىقمىز!

[سىتا چىراقنى چىراق پايىغا ئېلىپ قويىدۇ. بۇ چاغدا بىرسى كىرىپ كېلىدۇ.]

بىتيا: ئەپەندىم، ئېھتىيات قىلىپ يولنى ئېنىق كۆرۈپ مېڭىڭ! بولمىسا تېيىلىپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشىسىز. ئەپەندىم، ماۋۇ يەردە چىراق يېقىلىق، يورۇقتاراق مېڭىڭ!

[سىتا تامنىڭ قېشىدىن 3 دانە ساپال تاۋاقنى ئالدۇ - دە، ئۇنى بېشىدىكى رومىلى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ بورىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويىدۇ. راج بىلەن گىلموي ناخشا ئېيتىشىپ ناھايىتى خوشال ھالدا كىرىپ كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىمۇ ئەما. بۇ جاي ئۇلارغا بەكمۇ تونۇش بولغانلىقتىن، بەھۇزۇر مېڭىۋېرىدۇ. گىلموي بىر ئەبجىخى چىقىپ كەتكەن كونا ئاكاردىيوننى ئېسىۋالغان.]

بىتيا: سىتا، ئادەملىرىمىز قايتىپ كەلگەندەك قىلىدىغۇ!

سىتا: شۇنداق، تاغا!

گىلموي: ھەي، راج! بىتياغا بىر ئىشتان ئېلىپ بېرەيلى دەپ مەن ساڭا خېلى بۇرۇنلا ئېيتىۋىدىمغۇ!

راج: ياق! سىتاغا بىر رومال ئېلىپ بېرەيلى!

گىلموي: ياق! ئىشتان ئالىمىز!

راج: ياق! رومال ئالىمىز!

بىتيا: گىلموي! نىمىنى تالىشىۋاتىسىلەر؟

گىلموي: ھېچنىمىنى تالاشمىدۇق، مەن ساڭا بىر ئىشتان ئېلىپ بېرەيلى دىسەم، راج سىتاغا رومال ئېلىپ بېرەيلى دەيدۇ، سەن بىر ئېيتىپ باقە، 25 روبلى پۇلغا قانداقمۇ ئىككى خىل نەرسىنى بىراقلا سېتىۋالغىلى بولىدۇ!

بىتيا: ئېيتقىنا، بۇ نەدىن كەلگەن پۇل؟

راج: تاغا، سۆزلىسەك گەپ تولا. بۈگۈن گىلموي بىلەن ئىككىمىز تۆت كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ...

بوس: (بۇتخانىدىن چىقىپ) نىمە؟ بۈگۈن ئورۇن ئالماشتۇردۇڭلارمۇ؟

گىلموي: ھەئە، بوس غوجام، سىلىمۇ كېلىپ ئاڭلىسىلا، بۈگۈن مەن ئاكاردىيون چالدىم، راج ناخشا ئېيتتى، ۋاي - ۋۇي، كارامەت قاملىشىپ كەتتى دەڭلا. ھاي - ھۇي!... مەن بىرما ئۇسۇل مۇزىكىلىرىغا چېلىۋىدىم، بىراق دەل شۇ چاغدا بىردىنلا سورۇن مالىمانلىشىپ كەتتى.

راج: شۇ ئەسنادا گىلموي دەس ئورنىدىن تۇرىۋىدى، بىر قىزچاق ۋاقىراپ يىغلاپ كەتتى، ھەممەيلەن تەڭلا «ئوغرى! ۋاي ئوغرى!» دەپ چۇقان سېلىشتى، ئوغرى ئالاقزادە بولۇپ كېتىپ گىلمويغا ئۈسسۈپ يىقىلىپ چۈشتى...

گىلموي: مەن ئاكاردىيونىمنى بۇلاپ كەتمىسۇن دەپ كاپلا قىلىپ ئۇنىڭ كارنىيىنى سىقتىم...

راج: مەن ئۇنىڭ پۇتىغا مەھكەم ئېسىلىۋالدىم!

بىتيا: ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

راج: ئۇنىڭ يانچۇقىدىن بىر مۇنچە ئالتۇن - جابدۇقلار چىقىۋىدى، بىز شۇلارنى كۆرۈپ، ئاندىن ئۇنىڭ ئوغرى ئىكەنلىكىنى بىلدۇق! دەل شۇ چاغدا ساقچىلار يېتىپ كېلىپ ئۇنى تۇتۇپ كەتتى!

بىتيا: ئوبدان بوپتۇ! تازا ئوبدان بوپتۇ! بۈگۈن سىلەر ناھايىتى دۇرۇس ئىش قىلىپسىلەر!

راج: تاغا ساقچىلارمۇ سىزگە ئوخشاش گەپ قىلدى! شۇ سورۇندىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىزنى ماختىشىپ كەتتى! ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە قانداق ئىش بولدى، بىلەمسىلەر؟

بوس: ھە، ھە، يەنە قانداق ئىش بولدى؟

راج: مەن دەپ بېرەي بوس غوجام! چوڭ ئەرباپلارنىڭ ئىش بېجىرىشى راستىنلا باشقىچە بولىدىكەن. بىرسى «شارت - شۇرت» قىلىپ قەغەزگە بىرنىمىلەرنى يېزىپىلا بىزگە بەردى.

بوس: بىر ۋاراق قەغەز؟ (ھەيران قالىدۇ)

راج: (كۈلۈپ) ۋاي - ۋۇي گىلموي! بوس غوجام دىگەن - زە كىشىلەرگە ھېمىشە بىر خىلدىلا مۇئامىلە قىلىدىغان ئوخشايدۇ - ھە! بىراق بوس غوجام بۇ قېتىم سىز يېڭىلدىڭىز! ئۇنىڭ ماڭا بەرگىنى بىر ۋاراق قەغەز ئەمەس، پۇلنىڭ چېكى! چەك!

بوس: نىمە؟ پۇلنىڭ چېكى؟

گىلموي: ھەئە، چەك بولمايچۇ! 25 رۇبلى پۇلنىڭ چېكى دەڭا! ھوي راج! ئۇنى بوس غوجامغا بىر كۆرسىتىپ قويغىنا، ئاندىن بوس غوجام بىتيا بىلەن سىتاغا پۇل چېكى دىگەن زادى قانداقراق نەرسە ئىكەنلىگىنى سۆزلەپ بەرسۇن.

راج: ئەلۋەتتە، دىمىسەڭمۇ كۆرسىتىمەن! (چەكنى بېرىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) مەڭ كۆرۈپ بېقىڭ بوس غوجام! ھەي سىتا! ئەمدى سەن لىللا گەپ قىلىپ باقە! زادى سەن رومال ئالامسەن قانداق؟

سىتا: مېنىڭ غېمىمنى قىلماي، ئېلىپ بەرگىڭ بولسا سانگىغا ئېلىپ بەر، ئۇنىڭ ئاق ياقىلىق كۆينەك كەيگىسى بار ئىدى. قانداق ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرەمسەن؟ بىتيامۇ ئاخشاملىرى يۆتىلىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭغا بىر ئاز دورا ئېلىپ بەرگەن بولساڭ بەك ئوبدان بولاتتى.

راج: سەن جىم تۇرۇپ تۇرغىنا، ۋۇي، بوس غوجام بۇ 25 رۇبلىلىق پۇل چېكى دىگەن قانداقراق نەرسىكەن، بۇنى بىزگە بىر سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز، ئاڭلاپ باقساقچۇ؟

[باشقىلار پاراڭلىشىۋاتقان چاغدا بوسنىڭ كۆڭلىدە جىن پەيدا بولىدۇ - دە، پۇل چېكىنى ئۆزى ئېلىۋالماقچى بولۇپ، بۇ پۇل چېكى ئەمەس، بەلكى بىر پارچە قۇرۇق قەغەز دىمەكچى بولىدۇ.]

بوس: ھى، ھى، ھى! قارىسامىسىلەر، بۇنى سىلەرگە كىم بەرگەن ئىدى، بۇ بىر ۋاراق قۇرۇق قەغەز ئىكەنغۇ!

راج: (قاتتىق تەئەججۈپلىنىپ) نىمە؟!

گىلموي: ئادەمنى بۇنداق ئالدىمىسىڭىزچۇ! مەن بۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن! قېنى بوس غوجام ئۆزىڭىز بىر ئېيتىپ بېقىڭا، سىز زادى پۇل چېكى دىگەننى كۆرۈپ باققانمۇ؟

بوس: بەللى يىگىت! سىلەر تېخى ماڭىمۇ ئىشەنمەس بولۇپ كەتتىڭلارمۇ؟ مېنىڭ بۇ ئىككى كۆزۈممۇ كۆرمەس بولۇپ قاپتۇمۇ ئەمدى؟ بۇ قۇرۇق قەغەزنى پۇلنىڭ چېكى دەپ

AltunOq

سىلەرنى ئالدىغان قانداقراق مەخلۇق ئىكەن - تاڭ! (چەكنى گىلمويغا قايتۇرۇپ بېرىدۇ)

گىلموي: ھۇ ئەبلەخ! (چەكنى پۇرلاپ تاشلىۋېتىدۇ)

بوس: (چۆچۈپ) كىمنى تىللاۋاتىسەن؟ مېنىمۇ؟

بىتىيا: سىلەر بۇ ياقتىن بىر ئوغرىنى تۇتىۋاپسىلەر - دە، ئۇياقتىن يەنە بىر جەلمگۇرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كېتىپسىلەر - دە!

راج: (شۇبھىلىنىپ) ئۇ بىزنى ئاتايىن ئالدىغا چاقىرىپ چەكنى قولىمىزغا بەرگەن تۇرسا، يەنە بىزنى قانداقمۇ ئالدىسۇن؟ گىلموي! ئۇلار بىزنى راستىنلا ئالدىغانمىدۇ؟

گىلموي: ھۇ ئاناڭنى! كۆزى ساق بۇ دەيۇزلەر، نومۇس قىلماستىن، بىزدەك كۆزى ئاجىز ئادەملەرنى ئالدىغىنىنى قاراڭلار!... بىزنى كۆرمەيدۇ، دەپ بوزەك ئەتكىنىنى قاراڭلار...

بىتىيا: بولدى قىل! نىمىشقا ھەممە ئادەمنى قوشۇپ تىللايسەن. دەرۋەقە ئازراق پۇلنى دەپ پەسكەشلىك قىلىدىغان بەزى ئەشۇنداق ناكەس ئادەملەرمۇ بار، قانداق دىدىم، بوس غوجام؟

بوس: (يەردىكى چەكنى ئەمدىلا ئالاي دەپ تۇرۇشىغا، بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق ھولۇقۇپ كېتىدۇ ۋە شۇ ھامان ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ يەردىكى چەكنى ئالىدۇ) شۇنداق، شۇنداق! ئېيتقان گېپىڭ ناھايىتى دۇرۇس! ئازراق ئىشىم بار ئىدى، مەن قايتاي. بىتىيا، مەن ئەتە ئەتىگەندە كېلىمەن.

بىتىيا: بوس غوجام چىراقنى يورۇقراق قىلىپ قويۇپ كېتەلا!

بوس: (بېشىنى لىڭشىتىپ) ماقۇل! شۇنداق قىلاي، سىلەر يولۇچىلارغا يورۇق تەرەپ بىلەن ئاۋايلاپ مېڭىشنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇڭلار! (شۇ گەپنى دەۋېتىپ چىراقنى ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ)

[سانگى خوشلۇقتىن قىينى - قىينىغا سىغماستىن يۈگۈرەپ كېلىدۇ. بىر قاراشقىلا ئۇنىڭ قىران يىگىت ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ بولارنىڭ ئارىسىدىكى ئەڭ كىچىكى بىرلۇپ كۆزىنىڭ ئەمالىغى ئانچە ئېغىر ئەمەس. ئۇ باشقىلارغا قارىغاندا ئۆزىنى خۇشخۇي تۇتىدۇ.]

سانگى: تاغا! بىتىيا تاغا! ھەي! راج! گىلموي! ئامەت كەلدى! ئامەت! بەك ئوبدان ئىش بولدى! گىلموي ئېھ! ھەجەپ ئوبدان ئىش بولدى!! (سۆزلەۋېتىپ سىتتانىڭ دۈمبىسىگە قاتتىق بىرنى ئۇرىدۇ)

سىتتا: (ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ، كۈلۈپ تۇرۇپ) ھە، مەن سىتتا!

سانگى: ئاپلا سەنمىدىڭ! ئاغرىمىغاندۇ؟

بىتىيا: زادى قانداق ئىش بولدى؟ ئېيتمامسەن؟

سانگى: ھېچ ئىش بولمىدى، تاغا! بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئازراق تاماپاۋەت قىلاي دەپ، پورتتىكى پاراخوتلارنىڭ قېشىغا يېقىنلاپ بېرىشىمغا، ئالدى تەرەپتىن بىر ئەپەندىم

رەپىقىسى بىلەن بىللە ئالدىمغا كېلىپ قالدى. ھېلىقى ئەپەندىم ئۆزىچە «مېنىڭ قەدىرلىك — مېھمانخانام — ھىندىستان — ياخشى!» دەپ ئىنگلىس تىلىدا سۆزلىدى. مەن پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ ھېلىقى ئەپەندىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ «ئەپەندىم! مەن قارىغۇ! مەن قارىغۇ! ئازراق پۇل بېرىڭا!» دەپ ئىنگلىسچە سۆزلەپ تىلىدىم.

راج: (كۈلۈپ) پاھ، ئىنگلىزچە سۆزلىگەن بولساڭ راستىنلا ئېپىڭ باركەن جۇمۇ!

سانگې: ھەي، بىرادەر! بۇ بىر نەچچە جۈملە ئىنگلىزچە سۆزنى 8 - سىنىپتا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئۆگىنىۋالغان ئىدىم! ھەي... كېيىن ئائىلىمىز چاقماق چېقىلغاندا ھادىسىگە ئۇچراپ دادام بىلەن ئانام بىراقلا ئۆلۈپ كەتتى، شۇ تۈپەيلىدىن مېنىڭ كۆزۈممۇ كۆرمەس بولۇپ قالدى. بولمىسا ئىنگلىزچىنى بۇ چاقىقچە تېخىمۇ كۆپ ئۆگىنىۋالغان بولاتتىم!

راج: مۇنداق دېگىن. بايىقى گېپىڭ تېخى تۈگىمىگەن ئىدىغۇ، ئاۋال شۇ گېپىڭنى بىر سۆزلەپ تۈگەتمەمسەن؟

سانگې: ماقۇل، ھېلىقى ئەپەندىم ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويۇپلا باشقىچە گەپ - سۆز قىلمىدى. ئەمما خانىمىنىڭ «تىرىس - تىرىس» قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم - يۇ، لېكىن نىمە ئىش قىلىغانلىقىنى پەرق ئېتەلمىدىم. شۇ ئەسنادا ئىككىسى پىچىرلىشىپ بىر نىمە دېيىشتى - دە، مېنى شارتتىدە رەسىمگە تارتىۋالدى. مەن «ئەپەندىم سىز...» دېيىشىمگە ئۇ كۈلۈپ قويۇپ يانچۇقىدىن پۇل ئالدى.

راج: قالتىسقۇ! بىرەر - ئىككى رۇبلى بەردىمۇ؟

سانگې: ھوي نىمە دەۋاتىسەن! بىر رۇبلى دېگە نىمە ئۇ، يۈز رۇبلى دېگىنە! چۆشەندىڭمۇ؟ ئىشەنمەمسەن تېخى! قارا! مانا قارا!

گىلموي: ئوھۇي سانگې! قالتىس بەلەن ئىش بوپتۇ جۇمۇ!

سانگې: بىتىيا تاغا، سەن بايا، بۇگۈندىن باشلاپ بىزدە چوڭ ئۆزگىرىش بولىدۇ دېگەن ئىدىڭغۇ، ئەمدى ساڭا ئىككى ئىشتان، ستاغا بىر تەسۋى، كۆپچىلىك ئۈچۈن ئىككى ساپال قاچا بىلەن بىر پارچە بورا سېتىۋالايلى. گىلمويغا بىر قىزىل باش كىيىم ئېلىپ بېرەيلى، ئاكاردىيونغا بىر قاپ ئالايلى، ھەم راجغىمۇ يازلىق ئاياق ئېلىپ بېرەيلى. قانداق، مۇشۇ دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋالساق بولارمۇ؟!

ستا: ئۆزەڭگىچۇ؟

سانگې: مەن ھېچنەرسە ئالمىساممۇ بولۇۋېرىدۇ. تاپاۋەت قىلىدىغان چاغلار تېخى ئالدىمىزدا، كېيىنچە بىر گەپ بولار.

گىلموي: ئۆزەڭگىمۇ بىرەر قۇر كىيىم ئېلىۋالغىن. ئەگەر سەن ئۆزەڭگە كىيىم ئالمايدىغان بولساڭ، مەن ھېچنەرسە ئالمايمەن.

سانگې: (گىلموينى دوراپ) ئالاي! گېپىڭگە قۇلاق سال گىلموي! بىز نىمىگە جىددى ئېھتىياجلىق بولساق ئاۋال شۇنى ئالايلى. قانداق دەيسەن تاغا؟ سەنمۇ بىر نىمە دەپ باقە؟

بىتىيا: مەن... نېمىشقىدۇر بۇ پۇللارنى كۆرگەندىن كېيىن قورقۇنچلۇق ھېس قىلىۋاتىمەن، (يۈز رۇبلى پۇلنى سانگىغا قايتۇرۇپ بېرىدۇ)

سانگىپ: (پۇلنى ئېلىپ) تاغا! بۇنىڭ قورقىدىغان نېمىسى بار؟ راج يۈر، بازارغا بېرىپ سودىلىق قىلىپ كېلەيلى!

سىتا: ھوي، سانگىپ!

سانگىپ: دىگىنە! ساڭا نېمە كېرەك؟

سىتا: سانگىپ، ماڭا ھېچنەرسە كېرەك ئەمەس. مېنىڭچە بۇ پۇلغا كۆپچىلىك ئېھتىياجلىق بولغان لازىمەتلىكلەرنى سېتىۋالايلى!

سانگىپ: كۆپچىلىك ئېھتىياجلىق بولغان نەرسە؟ قانداق نەرسە دېمەكچى سەن؟ قاتىلىمەمۇ - يا! (كۈلىدۇ)

راج: بۇ بىزگە ھەر كۈنلىكى لازىمغۇ!

سىتا: ياق! بىزگە لازىملىقى قاتىلما ئەمەس! بەلكى كۆز!

گىلموي / سانگىپ: كۆز!

راج: ئېلىشىپ قالدىڭمۇ؟ كۆزنى قانداق سېتىۋالغىلى بولىدۇ؟

سىتا: ياق، راج! باياتىن بوس بىزگە «ئەتە كۆز داۋالايدىغان بىر دوختۇر كېلىدىكەن» دېيىدىغۇ. ئۇ بەكمۇ ئۇستا دوختۇرمىش. مۇشۇ پۇل بىلەن شۇ دوختۇرغا كۆزىمىزنى داۋالىتىۋالساق قانچە ياخشى بولاتتى - ھە!

سانگىپ: (خاپا بولۇپ) نېمە دېدىڭ؟ بۇ پۇلغا كۆز داۋالىتىمىز دېدىڭما؟ سىتا! سەن خۇشال - خۇرام كۈن ئۆتكۈزۈشنى خالىمامسەن؟

بىتىيا: سانگىپ!

سانگىپ: ئەمىسە ئۇ نېمە دېمەكچى تاغا؟ بىزنىڭ كۈنىمىز ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتامدۇ، كۆزىمىزنى داۋالاپ نېمە قىلىمىز؟ ناۋادا كۆزىمىز ئېچىلغان تەقدىردىمۇ بىز بەرىبىر ئىشسىز قالغىنىمىز قالغان! ئەمدى بىزنىڭ كۆزىمىز كۆرمىسە نېمە بوپتۇ. بىزنىڭ كۈنىمىز بىر ئوبدان كېتىۋاتىدىغۇ!

گىلموي: دۇرۇس، ساڭگىپنىڭ ئېيتقىنى ئورۇنلۇق.

سانگىپ: راج ماڭە! بازارغا بارىمىز. (مېڭىشقا تەمشىلىدۇ)

راج: يۈز رۇبلى پۇل كۆز داۋالىتىشقا قانداقمۇ يېتىدۇ!

سىتا: سېنىڭكىدا ساقلىغىلى بەرگەن پۇلىمىزمۇ بارغۇ، بىردەمدىن كېيىن ئۇ بىزگە قاتىلما ئېلىپ كەلگەندە، ئۇنىڭدىكى پۇلنىڭ ھەممىسىنى قايتۇرۇۋالايلى.

راج: ئۇنىڭدا زادى قانچىلىك پۇل بار؟ يۈز رۇبلىمۇ ياكى ئىككى يۈز رۇبلىمۇ؟

سىتا: بىتىيا، ھەممە پۇلنى يىغىشتۇرساق، بىر ئادەمنىڭ كۆزىنى داۋالاپ ساقايتىشقا يەتمەسمۇ؟ ئارىمىزدىن بىرەيلەننىڭ كۆزى ئېچىلسىمۇ مەيلى ئەمەسمۇ!

بىتىيا: راج، سېنىڭچە قانداق؟

راج: سىتا ئۇنداقتا، باشقىلار قانداق قىلدۇ؟

سىتا: كىرەك يوق! پەقەت بىر جۈپ كۆز بولسىلا ھەممىمىزنىڭ كۈنى ياخشىسى بولىدۇ. شۇنداقمۇ بىتيا؟

بىتيا: شۇنداق، دۇرۇس ئېيتتىڭ!

سانگې: (خاپا بولۇپ) تاغا سەنمۇ سىتانىڭ پىكرىنى قوللامسىنا؟ (ھىچكىم ئۇنىدىمەيدۇ) ئۇنداق بولسا بوپتۇ، مەيلى قايسىڭلار كۆزۈڭلەرنى داۋالىتىشنى خالىساڭلار داۋالىتىۋېرىڭلار!

بىتيا: سانگې!

سانگې: (يۈز رۇبلى پۇلنى راجىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويىدۇ) مەن كۆزۈمنى داۋالاتمايمەن!

گىلموي: مەن كۆزۈمنى داۋالاتسامىمۇ بەرىبىر ساقايمايدۇ!

سىتا: گىلموي!

گىلموي: شۇنداق، سىتا! ئەگەر كۆزۈم ساق بولسا، ھەممىڭلارنى كۆرەلىگەن بولاتتىم. بىراق...

راج: نىمە دىمەكچى سەن؟

گىلموي: كۆزۈمگە تۆمۈرچىنىڭ ئوچىقىدىن چىققان ئوت ئۇچقۇنى چاچراپ كۆيۈپ كەتكەن. ئەمدى ساقايتىش مۇمكىن ئەمەس. كۆزۈم ھازىر زەررىچە يورۇقلۇقنىمۇ كۆرمەيدۇ، زادى كۆرمەيدۇ!

راج: تاغا، ئەگەر سىتانىڭ كۆزىنى داۋالىتىپ ساقايتالىغان بولساق، ئۇ چاغدا...

سىتا: (تەسىرلىنىپ) بولمايدۇ، راج! بولمايدۇ!

بىتيا: ئۇنداق دىمە، سىتا! ئەگەردە سىنىڭلا كۆزۈڭ ساقىيىپ قالىدىغان بولسا، شۇ تاپتىلا ھەممىمىزنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغان بولاتتىڭ. ئۇ چاغدا ھەممىمىز ساڭا ئەگىشىپ ماڭغان بولاتتۇق.

سىتا: يوقسۇ بىتيا! ئانام بىچارە، دادامنىڭ ۋەھشىلەرچە خورلىشى ئارقىسىدا كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. مەن ئۆزۈم تۇغۇلغان چېغىمدىلا قارغۇ تۇغۇلۇپتىكەنمەن. بۇ دۇنيادا مەن كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغۇدەك نەدە بىرەر ئۇرۇق - تۇققۇنۇم بولسۇن؟ مېنىڭ كۆرۈشۈمگە تېگىشلىك يەنە قانداق نەرسىلەر بار دەيسەن؟ بىز بىر ئەركىشىنىڭ ياردىمىگە مۇھتاجمىز، ئايال كىشىنىڭ ياردىمى كېرەك ئەمەس. ئارىمىزدا پەقەت سەنلا ياشتا چوڭراق، شۇنداق بولغانلىقتىن، سەن بىزنى ئۆز بالىلىرىڭدەك كۆرىسەن. شۇنىڭ ئۈچۈن سېنىڭدە چوقۇم بىر جۈپ كۆز بولۇش كېرەك!

بىتيا: سىتا، سەن ئېلىشىپ قالغاندەك سۆزلەپلا كەتتىڭغۇ؟ مەن سىلەردىن چوڭ بولغانلىقىم ئۈچۈنلا مېنىڭ كۆزۈمنىڭ ساقىيىشى زۆرۈر دىسەڭ، قاملاشمايدۇ - دە! بۇنىڭ ماڭا ھاجىتى يوق!

سانگې: (ئازاپلىنىپ) تاغا!

بىتىيا: راست، سانگې! كىم ياش ھەم قاۋۇل بولسا، شۇنىڭ كۆزىنى داۋالاپ ساقايتىش زۆرۈر. مېنىڭچە ئارىمىزدا سەن ھەم ياش، ھەم قاۋۇل يىگىتسەن. شۇڭا ئالدى بىلەن سېنىڭ كۆزۈڭنى داۋالىتىپ ساقايتقىنىمىز ياخشى!

راج: توغرا، سانگې! پۇلنى تاپقانمۇ سەن، شۇڭا سېنىڭ كۆزۈڭنى داۋالىتىش كېرەك!

سانگې: (دەرغەزەپ بىلەن) راج! يەنە شۇنداق گەپ قىلىدىغان بولساڭ، كۆرگۈلۈكىڭنى كۆرسىتىمەن!

راج: نېمە بولدى؟ مەن خاتا گەپ قىلدىمما؟

سانگې: ئەمىسە، سېنىڭ دىگەنلىرىڭ ئورۇنلۇق گەپمۇ؟ مەن قاچانمۇ ساڭا ئۆزەم تاپقان پۇل، ئۆزەمگە تەئەللۇق دىدىم؟ مېنىڭ ئائىلەم چاقماق ھادىسىگە ئۇچراپ، ئەس - ھوشۇمغا كەلگەندىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە سىلەر بىلەن بىللە ئۆتتۈۋاتىمەن. بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ھەرگىزمۇ ئۆزەم تاپقان پۇل، دەپ سىلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ ئۆزەم يالغۇز خەجلىمەيمەن. مېنىمۇ ئاتا - ئانام تۇغقان! مەن سىلەرگە ئوخشاش كۆزنى ھەممىدىن ئەلا دەيدىغانلاردىن ئەمەس. مەن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر ئېيتاي، مەن سىلەر بىلەن بىللە مۇشۇ قارغۇ پېتىم ئۆلۈپ كېتىشكە رازىمەنكى، ھەرگىزمۇ كۆزۈمنى ساقايتىپ سىلەردىن ئايرىلمايمەن!

راج: مۇنداق دىگىنە ئۇكام! سەن دەرۋەقە ئارىمىزدىكى زېرەك ھەم قەيسەر يىگىتسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن بىر نەچچە يىل ئوقۇغان، جەمئىيەتكە ئارىلاشقان، ئەما بولۇشتىن بۇرۇن بۇ دۇنيانىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئاز - تولا چۈشەنگەنسەن. لېكىن مەنچۇ؟ تۇغۇلۇپ يەرگە چۈشكەندىن تارتىپلا ھېچنەرسىنى كۆرەلمىگەن ئەمەس! بىزنى بوزەك ئەتمەڭلار دىگەن بىر جۈملە سۆزنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت، سۆزۈمنى ئاڭلا، سانگې! گېپىمگە كىر.

سانگې: لېكىن، يالغۇز مېنىڭلا كۆزۈم ساقىيىپ، سىلەر ئەما پېتى يۈرسەڭلار مەن ئازاپلانمامدىمەن؟

سىتا: بۇنىڭ ئازاپلىنىدىغان نېمىسى بار؟ بەشىمىزدە بىر جۈپ ساق كۆز بولسىلا، خوشال خورام ياشاۋەرمەمدۇق!

راج: بىز كۆرەلمىگەننى، سەن كۆرسەن ئەمەسمۇ!

بىتىيا: مەن ياققان چىراقنىڭ نۇرىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى سەن بىزگە سۆزلەپ بېرىسەن.

سىتا: بىز سىۋا ئىلاھىغا چوقۇنغاندا، سەن ئۇنىڭ تۇرقىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىزگە سۆزلەپ بېرىسەن!

گىلموي: سانگې، سەنلا ساق بولساڭ ھەممىمىزنىڭ تۇرمۇشىدا ئىنتايىن زور ئۆزگىرىش بولىدۇ!

راج: شۇنداق، سانگې! چوقۇم شۇنداق بولىدۇ!

سىتا: سانگې ئەمدى سەن ياق دىگەن گەپنى قىلما!

سانگې: (ھاياجانلىنىپ) توغرا، ئۆزگىرىش بولىدۇ! سېنىڭ، مېنىڭ ۋە ھەممىمىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا ئۆزگىرىش بولۇشى كېرەك! مەن تۇرمۇشىمىزنى ئۆزگەرتىمەن! ماڭا بىر جۈپ

AltunOq

كۆز كېرەك. مەن كۆرىدىغـان بـولۇشۇم لازىم. بۇ ئۆزەم ئۈچۈن ئەمەس بەلكـى سىلەر ئۈچۈن، ھەر بىرىڭلار ئۈچۈن!

[چىراق ئۆچۈپ سەھنە قايتا يورۇيدۇ. سىتا بىر چەتتە يـەر سـۈپۈرىدۇ. گىلموي سېمونت ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئاكاردىيوننى رېمونت قىلىدۇ.]

گىلموي: سىتا!

سىتا: گىلموي، نىمە ئىش؟

گىلموي: سېنىڭچە، سانگې بىزنى كۆرگەندە قانداقراق ھېسسىياتتا بولار؟

سىتا: قانداق ھېسسىياتتا بولاتتى؟ — ئۇ سېنى كۆرگەندە گىلموينىڭ تەققـى - تۇرقـى ئۇنداق - مـۇنداق، دەپ بىزگـە چۈشـەندۈردۇ. مېـنى كۆرسىغۇ شـۇ ھامـانلا تـونۇۋالىدۇ!

گىلموي: نىمە ئۈچۈن؟

سىتا: چۈنكى بۇ يەردە مەن بىرلا قىز تۇرسام.

[ئىككىسى كۈلىشىدۇ. بىردەم جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ.]

گىلموي: بىتيا سانگېنى ئېلىپ چىقىمـەن دەپ، دوختۇرخانىغا كەتـكەن ئىدى. ھازىرغىچـە كەلمەيدىغۇ؟

سىتا: گىلموي، سانگېنى كۆرۈشكە شۇنچە تەقەززا بولۇپ كېتىۋاتامسەن؟

گىلموي: شۇنداق بولمايچۇ، سىتا! ئۇنىڭ كۆزى بىلەن جىمى ئالەمنى بىر كۆرۈپ قېنىۋالسام، دەپ ئارزۇ قىلىمەن!

[بوس چىراق كۆتىرىپ چىقىدۇ. گىلموي بىلەن سىتا ھاڭ - تاڭ بـولۇپ قالىدۇ، سۆكۈتتىن كېيىن، ئىككىسىنىڭ چىرايىدا ھاياجانلىق ھېسسى جىلۋىلىنىدۇ.]

سىتـا / گىلموي: (بىردەكلا) سانگې!

بوس: (كۈلۈپ قويىدۇ ۋە چىراق پايدىن پەنەرنـى ئالغان بـولۇپ) نىمـە ئىش بولدى؟ سىلەر ئەتىدىن - كەچكىچە سانگېنى ئېغىزىڭلاردىن چۈشەرمەيسىلەرغۇ؟ ئۇ سەھرادىن تېخىچە قايتىپ كەلمىدىما؟ سىتا! ئۇ قايتىپ كېلىشكە ئازلا قـالدى. ھېلىلا قايتىپ كېلىدۇ. چىراقنى يېقىۋەتكىن، تېز بـول! (سۆزلەۋېتىپ بۇتخانىغـا كىرىپ كېتىدۇ. سىتا چىراق يېقىشقا تەييارلىنىدۇ)

گىلموي: باشقىلار تېخى ئۇنى سەھراغا كەتتى دەپ ئويلايدۇ. قاراپ تۇر، ئۇ ھېلى دوختۇر-خانىدىن كەلگەندىچۇ، ھەممىسى ھاڭ - تاڭ قالىدۇ! (چىقىپ كېتىدۇ)

[سىتا چىراقنىڭ پىلىكىنى چىقىرىپ ياندۇرىدۇ. يېلىنجـاپ يېنىۋاتقان چىراق سىتانىڭ روھىغا تۇتىشـىپ كەتكـلى تاسلا قالىدۇ. دەل مۇشۇ چاغدا سانگې قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ يۈگـرەپ كېلىپ سىتانىڭ قولىنى كاپ قىلىپ تۇتۇپ ئۇنى بىر چەتكە تارتىۋالـ-دۇ. سىتا تاڭ قېتىپ قالىدۇ.]

سىتا: كىم؟ (سانگېنىڭ قولىغا ئۈرۈلۈپ كېتىپ) ۋىيەي! سانگې! راستىنلا سەنمۇ؟ قـانداق ئەھۋالىڭ؟

سانگې: دەل ئۈستىدىن چۈشمىگەن بولسام، قانچىلىك ئازاپلىنىدىغانلىغىمنى بىلەمسەن؟

[سانگې كونىراپ كەتكەن يۇمىلاق ياقلىق كۆينەك ۋە ئۇزۇن شىم كەيگەن. بۇ يەردىكى ھەممە نەرسە ئۇنىڭغا بەك غەلىتە تۇيۇلىدۇ.]

سىتا: مەن نىمىنىمۇ بىلەلەيتتىم؟ مەيلى ئازاپلىنىشى ياكى ئازاپلانماي مانا بەربىر ھازىرغىچە ياشاپ كەلدىمغۇ؟ بۈگۈن سەن قايتىپ كېلىپ مېنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇردۇڭ، سانگې كۆزۈڭ ئەمدى كۆرىدىغان بولدىمۇ؟

سانگې: ھەئە!... (ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتىدۇ)

سىتا: تۆت ئەتراپىمىزنىڭ ھەممىسى باغ، مانا ماۋۇ بۇ تىخانا، ئاۋۇ كۆل، ئاۋۇ نېرىراقتا تۇرغان تاغ! سانگې بۇلارنىڭ ھەممىسى قانداقراق ئىكەن؟ بۇ دۇنيانىڭ ئۆزى زادى قانداق ئىكەن؟

سانگې: سىتا، بۇ غەلىتىلا بىر ئىشقۇ؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بۇرۇنقى تەسەۋۋۇرلىرىم بىلەن ئوخشاشتەكلا تۇرىدىغۇ. شۇنىسى قىزىقكى، بىرلا نەرسە مېنىڭ بۇرۇنقى تەسەۋۋۇرلىرىم بىلەن ئانچە ئوخشىمايراق تۇرىدۇ.

سىتا: سانگې! ئوخشىمىغىنى نىمە؟

سانگې: سەن!

سىتا: (چۈشەنمەستىن) مەن؟

سانگې: شۇنداق سىتا، سەن ئوخشىمايراق تۇرىسەن. سەن ھازىر گويا ئەخلەت ئىچىدە ۋاللىلداپ تۇرغان گۆھەرگە ئوخشاش مېنىڭ ئالدىمدا نامايەن بولۇپ تۇرىۋاتىسەن، ئەجىبا مۇشۇنداقلىغىڭنى بۇندىن بۇرۇن بىلمەپتىكەنمەن. سەن كارامەت چىرايلىق ئىكەنسەن جۇمۇ!

سىتا: چىرايلىق؟ بۇ دىگىنىڭ...

سانگې: بۇ... بۇنى نىمە دىسەم بولاركىن - تاڭ! سېنىڭمۇ كۆزۈڭ كۆرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك. بۇنداق دىگىنىم بىلەنمۇ، سەن بەربىر چۈشەنمەيسەن.

سىتا: شۇنداق دىمەمسەن! ھەي بىتىيا نەدە قالدى؟

سانگې: نىمە، ئۇ بۇ يەردە يوقمۇ؟

سىتا: ئۇ سېنى ئېلىپ كېلىمەن، دەپ دوختۇرخانىغا كېتىۋىدىغۇ. بىچارە بىتىيا، ئۇ يەردە ھىلىغىچە سېنى ساقلاپ تۇرغاندۇ تايىنلىق. بىراق ھازىر سەن ئۇنى كۆرسەڭمۇ تونۇمايسەن - دە. (كۈلىدۇ) كۆزۈڭغۇ ساقىيىپتۇ. لېكىن بۇرۇن بىللە بولغان ئادەملەرنى كۆرسەڭمۇ تونىيالمايسەن - دە! (سانگې ئۈنچىقمايدۇ. سۈكۈتتىن كېيىن) سانگې، ساڭا نىمە بولدى؟ قوسۇغۇڭ ئاچتىمۇ - يا؟

سانگې: ھەئە، ئاچتى.

سىتا: تۇرۇۋېتۇر، قاتلىما ئېلىپ چىقاي! (ئۇزۇن ئورۇندۇقنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ بىرنىمىنى ئىزدەيدۇ. سانگې ھەيران بولۇپ تۆت ئەتراپقا قارايدۇ)

سىتا: (قاتلىمىنى ئەكىلىۋېتىپ سانگىغا ئۇرۇلۇپ كېتىدۇ) ۋىيەي، سەن تېخىچە مۇشۇ يەردە تۇردۇڭمۇ؟ ئاۋۇ ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتارساڭچۇ؟

سانگې: سىتا، ئۇ يەر بەك مەينەت ئىكەن!

سىتا: هەي، مەن تېخى ئۇ يەرنى پاكىزىمىغىن دەپتىمەن! توختاپ تۇر! مەن تازىلاپ ۋېتەي.

سانگې: (ئورۇندۇق سۈرتىۋاتقان سىتانى توسۇپ) بولدى سۈرتمەي قوي، سىتا! رومىلىڭ مەينەت بولۇپ كېتىدۇ!

سىتا: (كۈلۈپ) كىر بولغان - بولمىغانلىغىنى بەرىبىر كۆرمەيمەنغۇ، هېچۋەقەسى يوق! (ئورۇندۇقنى سۈرتىۋېرىدۇ)

سانگې: هەي، سۈرتمە دىدىمغۇ! بولدى قوي!

سىتا: (كۈلۈپ) سېنىڭ كۆزۈڭ ئېچىلىپ ئەمدى بىزنى چەكلەپلا كەتتىڭغۇ؟ سانگې، ئالە، بۇ قاتلىمىنى يە.

سانگې: نىمە؟ مۇشۇ پەتنۇستىكىنى يەمدىم؟

سىتا: نىمە بوپتۇ؟

سانگې: (بىر نىمە دىمەكچى بولىدۇ - يو، يەنە توختاپ قالىدۇ) هېچ... هېچنىمە دىمىدىم، هېچنىمە دىمىدىم! (پەتنۇسنى ئالىدۇ)

سىتا: سانگې، بىلەمسەن؟ سەن ئون يىل مۇشۇ پەتنۇستا تاماق يىدىڭ! بۇ قاتلىما قانداقراق ئىكەن؟

سانگې: هىم، بەك ئوبدان ئىكەن.

سىتا: بۇ تۈنۈگۈنكى قاتلىما، يېڭى پۇشۇرغاندەك ئەمەستۇ - هە؟

سانگې: ئوبدان ئىكەن!

سىتا: سانگې، بۇرۇن سەن ئىنتايىن شوخ هەم خۇشچاقچاق ئىدىڭ، هازىر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپسەنغۇ. بۇنىڭ سەۋەۋى نىمە؟ بۇ دۇنيانىڭ ياخشى ئەمەسلىگىنى كۆرۈپ قۇرقۇۋاتامسەن - يا؟

سانگې: كىم بۇ دۇنيانى ياخشى ئەمەس دەپتۇ. ناهايىتى ياخشى! بىراق بىزنىڭ بۇ يەر ماڭا بىر قىسما تۇيۇلىۋاتىدۇ! هەي، — بولدىلا!
[بىتيا كىرىپ كېلىدۇ.]

بىتيا: (ئىنتايىن تەمتىرىگەن هالدا) سانگې! سانگې!

سىتا: هوي تاغا، سانگې قايتىپ كەلدى!

بىتيا: سانگې! قايتىپ كەپسەن - دە؟ (سانگېنى قۇچاقلىماقچى بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا بارىدۇ. سانگې ئۇنىڭ كىيىمىنىڭ مەينەتلىگىنى كۆرۈپ، چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ئارقىغا داجىيدۇ) سانگې نىمە بولدۇڭ؟ نىمىشقا مەندىن قاچىسەن؟

سانگې: (دۇدۇقلاپ) هېچ، هېچنىمە بولمىدى تاغا! مەن بۇ يەردە!

[گىلدوي بىلەن راج كىرىپ كېلىدۇ - دە، ئۇلار سانگېغا قاراپ «سانگې!» دەپ تەڭلا توۋلايدۇ. سانگې ئۇلارغا بۇرۇلۇپ قارايدۇ.]

سىتا: (سانگىغا كۆلۈمسىرەپ قاراپ) سانگى! بۇ ئۆككەيلەننى تونۇدىڭمۇ؟ قېنى ئېيتىپ باقە، بۇلار كىم؟

بىتيا: سىتا، سەن نىمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىسەن؟

سىتا: هەي قېرى، لوقما سالما، يىراق تۇرە! سانگى! قېنى دەپ باقە! (ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئالدىغا تارتىدۇ)

[سانگى ھىلىقى ئۆككەيلەنگە يېقىنلاپ بىر نەرسە دىمەكچى بولىدۇ.]

سانگى: (سىتاغا بۇرۇلۇپ) سېنىڭ ئوڭ تەرىپىڭدە تۇرغان گىلموي، سول تەرىپىڭدىكىسى راج!

[ھەممىنى چۈشەندۇق دىگەندەك مەنا بىلەن گىلموي راجغا قارايدۇ، راج گىلمويغا قارايدۇ. ھەممەيلەن تەڭ كۈلۈشۈپ كېتىدۇ.]

سىتا: (كۈلۈپ تۇرۇپ) سەن ھازىر كۆزۈڭنى يۇمۇپ تۇرۇپمۇ ئۇلارنى تونۇيالامسەن؟ (گىلموي بىلەن راجنى ئالدىغا ئۆتتىرىدۇ)

سانگى: (كۆزىنى يۇمۇپ، گىلموي بىلەن راجنى تۇتۇپ) ھە، ماۋۇ راج، ماۋۇ گىلموي!

راج: (كۈلۈپ) سانگى! بۇ ئۆككىمىزنى تونۇش ئۈچۈن يەنىلا قارىغۇلارنىڭ سىلاشتۇرۇپ تېپىش ئۇسۇلىنى قوللىنىۋاتىسەنغۇ!

[كۆپچىلىك كۈلۈشۈپ كېتىدۇ.]

بىتيا: سىتا سەن ئۇنى نىمە دەپ ئاخماق قىلىسەن؟ ئۇنىڭغا قاتلىما بەردىڭمۇ؟

سىتا: باياتىن بەرگەن.

بىتيا: گىلموي بىلەن راجمۇ يىسۇن.

راج: سانگى، بۇ قۇتىدا قانچە پۇل بار ئىكەن، ساناپ باقە!

[سىرتتىن ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىدۇ. بوس كىرىپ كېلىدۇ.]

بىتيا: (بېشىنى كۆتىرىپ) ئەپەندىم، ئېھتىيات قىلىڭ، يىقىلىپ چۈشمەڭ يەنە! ماۋۇ يورۇق تەرەپتىرەك مېڭىڭ!

بوس: سانگى قايتىپ كەلدىڭمۇ؟ سەن خۇددى بىر خۇدادەك، بۇلار ھەر كۈنى سېنى تەقەززارلىق بىلەن كۈتتى.

بىتيا: (كۈلۈپ تۇرۇپ) بوس غوجام! بىز خۇدانىڭ قانداقلىغىنىمۇ بىلمەيمىز. ئەمما سانگى بولسا بىزنى چۈشىنىدۇ ھەم بىزگە ياردەملىشىدۇ، شۇڭا سانگىنى خۇدادىسەكمۇ بولۇۋېرىدۇ.

بوس: پاھ، ئەمدى - زە سەن تېخى بۇلارنىڭ نىجات يۇلتۇزى بولۇپ قالدىڭمۇ؟ ھە، ماۋۇ پەتنوسنى چىڭ تۇت! ھەي، سانگى بىر نەچچە كۈندىن بېرى سەن نەگە كەتتىڭ؟

[بوس سانگىغا پىسەنت قىلمايدۇ، ئۇ چىراققا يېقىن كېلىپ توختاپ قالىدۇ. سانگى ئەجەبلەنگەن ھالدا ئۇنىڭغا قارايدۇ - يۇ، لېكىن ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بەرمەيدۇ ۋە بوسنىڭ چىراقنى ئېلىۋاتقانلىغىنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ.]

سانگى: بۇ نىمە قىلغىنىڭىز؟ نىمىشقا چىراقنى ئېلىۋالىسىز؟

بوس: (ئاۋال چۆچۈپ كېتىپ، ئارقىدىنلا ئۆزىنى تۇتىۋالىدۇ) ھەي قارىغۇ، كۆزۈڭ خېلى ئۆتكۈر بولۇپ قاپتىغۇ - ھە! (ئۇ سانگىنىڭ كۆزى يەنىلا كۆرمەيدۇ، دەپ ئويلاپ)

چىرىغىڭلار يوقاپ كەتمەيدۇ! پىلىگىنى چىقىرىپ قويىاي دەۋاتىمەن. (چىراقنى ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ) كېچىچە مەشەدە ئېسىغلىق تۇرسا ئۆتكەن - كەچكەنلەرنىڭ يولىنى يورۇتۇپ تۇرمامدۇ. مەن كەتتىم ئەمسە. (چىراقنى ئېلىپ ماڭىدۇ)

سانگې: (بوسقا نىسبەتەن تەئەججۇپلىنىپ ھەم نەپرەتلىنىپ) ھوي، بوس غوجام! نىمە قىلماقچىسىز؟

بوس: (قوزۇقتەك قېتىپلا قالىدۇ، لېكىن سانگېنىڭ كۆزىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى يەنىلا بىلمەيدۇ) سەن كىمگە نوچىلۇق قىلىۋاتىسەن؟

[سانگې ئۇنىڭغا مىقتەك قادىلىپ تۇرۇپ، قولىدىكى چىراقنى تارتىۋېلىپ تۈۋرۈككە ئېسىپ قويىدۇ.]

بوس: (ئېشىنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشىنىپ، قورۇققىنىدىن ئۆڭگى ئۆچۈپ) نىمە سەن... سەن ئەمدى كۆرەلەيدىغان بولدۇڭمۇ؟ يېقىندىن بۇيان - زە...

سانگې: ياق، تېخى بۈگۈندىن باشلاپ كۆرەلەيدىغان بولدۇم! ئەمما بوس غوجام خېلى كۆپ يېڭىلىقلارنى مەن تېخى ئەمدى بىلىۋاتىمەن! بىتىيا ساڭا مۇشۇنچىلىك ئىشەنچ قىلىۋاتقان يەردە سەن يەنە تېخى ئوغۇرلۇق قىلامسەن!

بوس: (دەرھال ئۆزىنى تۇتىۋېلىپ كۈلۈپ تۇرۇپ) سانگې! ھازىر كۆزۈڭ كۆرىدىغان بولغاچقا سەن بۇنى ئوغرىلىق دەپ چۈشىنىۋاتىسەن. ئەگەردە سەن كۆزۈڭنى يۇمۇۋالساڭلا بۇ بىر خاسىيەتلىك ئىش بولىۋېرەمدۇ! بۇ دىگەن قىل سىغمايدىغان ئىشلار، بىراق بۇندىن ئىلگىرى سەن بۇ دۇنيانىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى كۆرمىگەن. شۇڭا سەن ھېچنىمىنى ئۇقمايسەن - خالاس.

سانگې: بوس غوجام!

بوس: كۆزۈڭ ئەمدىلەتىن كۆرىدىغان بوپتۇ، بۇندىن كېيىن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئاستا - ئاستا بىلىپ قالارسەن. گېپىمگە قۇلاق سال! ھەقىقى ئەھۋالنى سوزلىسەم، پۈتۈن بەدىنىمگە تىترەك ئولىشىپ كېتىدۇ! بۇ تەگرىگە يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى نوكچا كۆيدۈرۈپ، باش ئۇرۇپ چوقۇندۇم، بىراق بۇ تەگرىنىڭ ماڭا ھازىرغىچە پەقەت رەھىمسى كەلمىدى! ئۆيۈمدە قاچا بىكارلايدىغانلار كۆپ بولغاچقا، ھالىم بەك خاراپ. شۇڭا مەن ئاخىرى مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ، مانا بۇ ئازراق كىرىسىنىمۇ قويىماي ئوغۇرلاشقا مەجبۇر بولدۇم.

سانگې: ھوي! سەن تەگرىگىمۇ تىل تەككۈزۈۋاتىسەنغۇ!

بوس: ھا، ھا، ۋاي ئەخمەق! نەدىكى تەگرىنى دەيسەن! شام كۆيدۈرۈپ، سېنى خۇداغا چوقۇندۇرۇۋاتقان پەقەت ئۆزەڭنىڭ دىلى! ھەم؟ بولدى، ئەمدى سۆزلىمەيلا قويىاي، بۇ دونياچۇ قارا، ھەم! بولدى مەن كەتتىم. (چىراقنى ئېلىپ كەتمەكچى بولىدۇ)

سانگې: توختا! ھو، دەيۈز، تېخى ماڭا ئۇۋال بولۇپ كەتتى، دەپ نالە قىلىسنا! ھۇ جۇۋاينىمەك! نەگە قاچماقچىسەن؟ مەن كۆپچىلىك ئالدىدا چاۋاڭنى چىتقا يايىمەن!

بوس: سانگې، مېنىڭ ئازراق يۈزۈمنى قىلغىن، ماڭا رەھىم قىلغىن! گەرچە مەن ياشتا چوڭ بولسامۇ، سېنىڭدىن كەچۈرۈم سوراپ يالۋۇرۇۋاتىمەن! مە! بۇ پۇللارنى ئال! ئاله! بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى ھەرگىز ئۇنتۇتمايمەن! (شۇ گەپلەرنى دەۋېتىپ پۇل بېرىدۇ)

[سانگې قولىدىكى پۇلغا قاراپ ئۇندىمەستىن تۇرۇپ قالىدۇ. ئۇ ئەس - ھوشىنى يىغىۋالغىچە بوس غىپپىدە تىكىۋېتىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يېنىغا يېنە بىرەيلەن كېلىدۇ.]

بىتيا: (بېشىنى كۆتىرىپ) تېيىلىپ كەتمەڭ يەنە، ئاۋايلاپ مېڭىڭ! ئاشۇ تەرەپتە چىراق بار، يورۇقتىراق مېڭىڭ. (يولۇچىلار يىراقلاپ كېتىدۇ) سانگې، بوس غوجام چىراقنى يوروغراق قىلىپ قويدىمۇ؟

سانگې: (ئويلىنىپ قالىدۇ، ئەمما قولىدىكى پۇلغا قاراپ قويۇپ ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا جاۋاپ بېرىدۇ) ھەئە يورۇتۇپ قويدى.

گىلموي: مەن دىمىدىممۇ، بوس غوجام بەئەينى تەڭرىنىڭ ئۆزى!

[بىر مەھەل جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرىدۇ.]

بىتيا: سانگې! راستىنى ئېيتقىنا...

سانگې: (قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ) نىمە؟ راستىنى ئېيت؟ قايسى ئىشنى دەيسەن؟

بىتيا: خەقلەر، بۇ دۇنيا ئالدامچىلىق، قۇۋلۇق - شۇملۇق بىلەن تولۇپ - توشقان، كۆزنى شۇنداق ئېچىپ قارايدىغان بولسا، ھەممىسى ئايان بولىدۇ، دېيىشىدىكەن. بۇ گەپ راستمۇ؟

سانگې: (ھەم چۆچۈپ ھەم قورۇنۇپ) ياق... مەن بۇنى بىلمەيمەن!

راج: (قولىدا قاتلىما، مېڭىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) تاغا، ئۇنىڭ كۆزى ساقايغىلى ئانچە ئۇزۇن بولمىدى، قاراپ تۇر، ئەتىدىن باشلاپ بۇ دۇنيادىكى ھەر خىل، ھەر ياڭزا ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىزگە ئېيتىپ بېرىدۇ. شۇنداقمۇ سانگې! (سانگې ئۈنچىقمايدۇ) ھەي، پۇلنى ساناپ باقتىڭمۇ؟

سانگې: ساناپ باقتىم.

گىلموي: (قولىدا قاتلىما، مېڭىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) ھېلىقى سېنكا دىگەن بىر نەرسە، ھە دىسىلا پۇلنى توغرا سانىمىدىڭ دەپ بىزدىن ئەۋەن تاپقىلى تەييار تۇرىدۇ. ئەندى ئۇ قايتىپ كەلسە، سەندىن يەنە قانداق قىسىرىق چىقىراركىن بىر كۆرۈپ باقايچۇ! ئەمدى ئۇ سېنىڭ توپ - توغرا سانىغىنىڭنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ قالىدىغان بولدى - دە! ھا، ھا، ھا (سانگې ئۈچۈن پەخىرلىنىدۇ)

سىتا: (مېڭىپ سۆزلەيدۇ) ھە راس، سانگې! جەمئى قانچە پۇل ئىكەن؟

[سانگې ئەندى گەپ قىلاي دېيىشىگە، سېنكا بىر تور سومكىدا قاتلىما كۆتىرىپ چىقىدۇ.]

سېنكا: ۋاي - ۋۇي! بۈگۈن نىمە ئىش بولۇپ كەتتى؟ شۇنچە بالدۇر ئۇۋاڭلارنى تېپىپ بوپسىلەرغۇ! ماۋۇ نىمە؟ تۈنۈگۈنكى قاتلىمىنىمۇ تېخىچە يەپ بولمىغان ئوخشىمامسىلەر؟ ئەمىسە بۈگۈنكىنى...

راج: بۇ گۈنكىنى...

كىلىموي: سەن لوقما سالماي تۇرە، سانگې ئۆزى دىسۇن!

سىنكا: (كۆرەڭلەپ) ھەي، سانگې؟ نەچچە كۈندىن بېرى سەن نەلەرگە باردىڭ؟ (مازاق قىلىپ) قەيەرلەرگە بېرىپ تائەت - ئىبادەت قىلىپ كۆزۈڭنى داۋالاتتىڭ! (كۈلگەن پېتى سانگېنىڭ قولىدىكى پۇلنى تارتىۋېلىپ، شاراقشىتىپ) پاھ! بۇگۈنكى تاپاۋېتىڭ خېلى جايىدىغۇ؟ (پۇلغا قاراپ كۆزى قىزىرىپ 4 سوملۇق، 8 سوملۇق پۇلنى تال-لىۋالىدۇ) بۇ نىمە؟ مۇشۇمۇ پۇل بولدىمۇ! سىلەر بىلەن ئالاقە قىلسا مۇشۇنداق ئاۋارىچىلىق! قارىماققا بۇ پۇل جىقتەك كۆرۈنىدۇ. بىراق ساناپ باقىدىغان بولساڭ، ھېچقانچىلىك ئەمەس! (پۇلنى يەنە سانايدۇ)

سىتا: سىنكا سىنىڭ تۈنۈگۈن سېتىپ بەرگەن قاتلىما نانلىرىڭنىڭ ھەممىسى كۇنىراپ قال-غان ئىكەنغۇ!

سىنكا: (ھاقارەتلەنگىنىگە چىدىمايدۇ) ساڭا ئېيتىپ قوياي، سىتا! ئۇنداق گەپنى قىلىغۇچى بولما، مەن سىلەرگە ئېيتقانغۇ، بۇ يەر شەھەردىن 20 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جاي. مەن سىلەرنى كونا چوپقەتلىرىم دەپ يۈزۈڭلارنى قىلىپ شۇنچىلا يىراق يولنى بې-سىپ كەلدىم. ئۇقەت قىلىپ پۇل تېپىش دىگەن مۇشۇنداق بولامدۇ؟ ھىم، قەلەندەر-لەر بىلەمسىز سودا - سېتىق قىلىدىغان ئىشمۇ؟

راج: (دەرغەزەپكە كېلىپ) نىمە دىدىڭ؟ بىزنى ئانداقچى قەلەندەر، ماندىقچە قەلەندەر دەپ ئەيىپلەپ ئۆزەڭنى - زە ساخاۋەتچى قىلىپ كۆرسەتمەكچىمۇ، سىنىڭ يىگەن - ئىچكەنلىرىڭ-نىڭ ھەممىسىنى بىز قەلەندەرلەر كوچىغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلىپ تېپىپ بەرمىدۇقمۇ!

سىنكا: (دەرغەزەپ بىلەن) بىتىيا ئاڭلىدىڭمۇ؟ راج نىمىلەرنى دەپ بىلجىرلاۋاتىدۇ؟ مەن سىلەر-نىڭ بۇ بۇتخانىدا تۇرۇۋاتقانلىقىڭلارنى كۆرۈپ ئىچىم ئاغرىپ خۇدا يولىدا سىلەرگە بىر ياخشىلىق قىلىپ قويۇشنى ئويلىدىم. شۇڭلاشقا باشقا خېرىدارلارغىمۇ قارىماي، ئاتايىتەن سىلەرگە بۇ قاتلىمىنى ئەكىلىپ بەردىم. بىراق بىرسىڭلار ئۇنداق دەيسىلەر، بىرسىڭلار مۇنداق دەيسىلەر... ئاخىرى كېلىپ مىنىڭ ياخشى نىيىتىمگە قايتۇر-غان جاۋابىڭلار مۇشۇ بولدىما؟

بىتىيا: كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ سىنكا ئەپەندىم! ئۇ يەنىلا بالا ئەمەسمۇ!

سىنكا: بالادىگەن بالىدەك گەپ قىلىشى كېرەك - تە! قارىغۇ بولغاندىن كېيىن بۇنداق گەپ-لەرنى قىلىپ نىمە قىلىدۇ؟ سانگې، شۇنداقمۇ؟

[بۇ چاغدا سىنكا ئالدىراپ پۇل ساناۋاتقان بولۇپ چوڭ پۇللارنى ئىلغاپ يانچۇقىغا تىقىۋالىدۇ. سانگې بۇنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ گەپ قىلمايدۇ.]

راج: ھەي گەپ قىلساڭچۇ، ھەممىسى بولۇپ قانچە پۇل بوپتۇ؟

سىنكا: (مەسخىرە قىلىپ) ۋاي - ۋۇي، قانچە قېتىم سانىساڭمۇ توت رۇپىلى نەق تىيىنغا توشمايدىغۇ!

گىلمويى: بۇ ئانداق بولغىنى؟ چۈك يولغا چىقىپ بىر قېتىم تىلەش بىلەنلا...

سېنكا: (خاپا بولۇپ) گىلمويى زادى سەن ھەمىشە مەندىنلا گۇمانلىنىسەنغۇ، بۇ 7 - قېتىم بولدى جۇمۇ! سەن...

سانگې: (تەمتىرىمەستىن) سېنكا ئەپەندىم، يەنە بىر ساناپ بېقىڭچۇ، زادى قانچە پۇلكەن!؟

سېنكا: (ئوكتەملىك قىلىپ) ساناۋېرىشنىڭ نىمە ھاجىتى! مېنى سانىيالمايسەن دەيسەن-لەيۇ، سىلەر ئۆزەڭلار قارىغۇ تۇرۇغلۇق قانداق سانىيالايسىلەر؟

راج: تۇفى! ئەبلەخ!سەن نىمە دەپ جويلۇۋاتىسەن؟ سانگې...

بىتىيا: (ئىككىلىنىسگە ھاي بېرىپ) ھەممىڭلار ئۆيگە كىرىپ كېتىڭلار، گەپنى ئاڭلاڭلار - ھە، بۇ ئىشنى سانگې ئۆزىلا بىر تەرەپ قىلسۇن! ھېڭىڭلار كىرىپ كېتىڭلار، ھەممىڭلار كىرىپ كېتىڭلار!

[كۆپچىلىك بۇتخانىغا كىرىپ كېتىدۇ. سىرتتا پەقەت سانگې بىلەن سېنكا قالىدۇ. سانگې سېنكانىڭ 4 ئاننالىق ۋە 8 ئاننالىق پۇللارنى ئېلىپ يانچۇقىغا سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىدۇ.]

سانگې: سېنكا! ئەمدى ئېيتىپ باقە، ھەممىسى زادى قانچە پۇل؟

[سانگې بىلەن سېنكا بىر - بىرسىگە تىكىلىپ تۇرۇشىدۇ. سېنكا سانگېنىڭ كۆرەلەيدىغانلىقىنى ئەمدىلا بايقاپ بىردىنلا چۆچۈپ كېتىدۇ.]

سېنكا: سانگې! سەن... سەن... (قاتتىق قورققىنىدىن ئاۋازى تىترەپ كېتىدۇ)

سانگې: ھە، ئەمدى مەن كۆرەلەيدىغان بولدۇم، قانداق؟ بايىتىن سەن قانچە پۇل دېگەن ئىدىڭ؟

سېنكا: بايا توت رۇبلى دېدىمغۇ، ماۋۇ مەن سوقۇۋالغان ئالتە رۇبلىدىن توت رۇبلىنى مەن ئالاي، ئىككى روبلىنى سەن ئال، قانداق؟

سانگې: (غەزەپلىنىپ) سېنكا! سەن ئۆزەڭگە ئىشەنگەن ئادەمنى مۇشۇنداق ئالدامسەن؟

سېنكا: ئەگەر ئۆزىگە ئىشەنگەن كىشىنى ئالدىيالمىسا، ئۇنى قانداقمۇ ئالدامچىلىق دېگىلى بولسۇن! سۆزۈمگە قولاق سال سانگې، ئۇتكەن ئىشقا سالاۋات، كونا خامانىنى سورۇپ نىمە قىلىمىز؟

سانگې: ئاغزىڭنى يۇم، خۇمپەر! سېنى تېخى ھېچنىمە قىلغىنىم يوققۇ! ئەگەر سەن يولۇڭنى توغرىلاپ، كونا ھىساۋاتلارنى ماڭا تاپشۇرمايدىكەنسەن... قارنىڭنى يېرىپ تاشلايمەن! ئەسكىلىك قىلىپ تاپقانلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى ماڭا قايتۇرىسەن!

سېنكا: ئاللا! مەن قانداقمۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىراقلا قايتۇرالايمەن؟

سانگې: قايتۇرالامسەن؟ كەل، مەن ساڭا قايتۇرۇشنى ئۆگىتىپ قوياي! (سېنكانىڭ گېلىنى بوغۇپ تارتقۇشلايدۇ.)

سېنكا: (يىغلامسىراپ) يائاللا، پەرۋەردىگارىم!، مەن ئەمدى چۈشەندىم، ئەگەردە سەندەكلەرنىڭ كۆزى كۆرىدىغان بولسا، دۆلىتىمىز ئۈچۈن بەكمۇ خەۋپلىك ئىكەن!

سانگې: شۇنداقمۇ تېخى! (ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنى ئۇرماقچى بولىدۇ)

سېنكا: ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلىپ بىر ئاز پۇلنى چاڭگىلىغا تۇتقۇزۇپ قويىدۇ. دەل بۇ چاغدا بۇتخانىنىڭ ئىچىدىن بىتىيانىڭ «سانگې» دەپ توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ) ھەي،

بىتيا! مەن ھىساۋاتنىڭ ھەممىسىنى سانگىغا ئۆتكۈزۈپ بەردىم، بۇندىن كېيىن سانگى سىلەرنىڭ ھالىڭلاردىن تازا ياخشى خەۋەر ئالىدۇ! (سانگىغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، كېتىۋېتىپ سۆزلەيدۇ) بۈگۈن ئىلاھەگە بىر تاۋاپ قىلىۋالاي — ئى ئىلاھىم! مېنى جەۋرى - زۇلۇمدىن قۇتقۇزغايسەن! ئى ئىلاھىم! (سۆزلىگەچ بۇتخانىغا كىرىپ كېتىدۇ)

بىتيا: (گىلموي بىلەن سۆزلىشىپ چىقىدۇ) ئۇكام گىلموي! سېنكانى ئۇنداقچى - مۇنداقچى دېسەڭ قاملاشمايدۇ. ئۇ بەش يىلدىن بېرى بىزنىڭ ھالىمىزدىن خەۋەر ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. سانگىنىڭ كۆزىنى ئوپېراتسىيە قىلدىغان چاغدىمۇ ئۇ بىزگە پۇل ئۆتنە بەردى. قەرزنى قايتۇرغاندا ئۇ ھىساپنى توغرىلاپ ئارتۇق پۇلىمىزنى قايتۇرۇپ بەردى! مانا ئەمدى سانگىمۇ ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈۋاتىدۇ. شۇنداقمۇ، سانگى؟

سانگى: ھەئە، شۇنداق!

[دەل بۇ چاغدا سىتا بۇتخانىدىن چىقىۋېتىپ سانگى تاشلىۋەتكەن قاتلىمىغا دەسسەپ سېلىپ قاتتىق چۆچۈپ كېتىدۇ. سانگى ئۇنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ھېچنىمە دېمەيدۇ.]

سىتا: بىتيا، سانگىنىڭ سالامەتلىكى ياخشى ئەمەسقۇ دەيمەن. ئۇنىڭ ئۆرە تۇرغۇچىلىكىمۇ يوقتەك قىلىدۇ.

بىيتا: قالغان گەپنى ئەتە قىلىشايلى، سانگى كىرىپ ئۇخلايلى.

[سانگى ئۈنچىقمايدۇ.]

سېنكا: (بۇتخانىدىن چىقىپ) مۇشۇ يەردە ئۇخلامسىلەر؟

بىتيا: ئەمىسە نەدە ئۇخلىساق بولار سېنكا ئەپەندىم!

سېنكا: ئۇ مۇشۇ سېسىق ئازگالدا، ئەخلەت ساندۇقىنىڭ قېشىدا ئۇخلىمىدىكەنمەن، دەپ غەم - ئەندىش قىلىۋاتىدۇ. قانداق، توغرا ئېيتىممۇ سانگى؟

گىلموي: (ئالدىغا چىقىپ) يولۇڭغا ماڭ! سانگى مۇشۇ يەردە ئۇخلاۋېرىدۇ! ئۇن يىلدىن بۇيان مۇشۇ يەردە ئۇخلىغان. بۇ يەر ئۇنىڭ ئۈچۈن يېڭى جاي ئەمەس!

سېنكا: ئۇ كۆزى قارىغۇ ۋاقتىدىغۇ سىلەر بىلەن بىللە مۇشۇ ئەخلەتخانىدا كۈن ئۆتكۈزگەن، ئەمدى ئۇنىڭ كۆزى ئېچىلدى. دوۋلىشىپ كەتكەن ئەخلەتلەرنى، توپ - توپ بولۇپ ئۇچۇپ يۈرگەن چىۋىنلەرنى كۆرۈپ تۇرۇپ بۇ يەردە ئۇخلاشقا ھازىر ئۇنىڭ كۆڭلى كۆتىرەمدۇ؟ قانداق دېدىم، سانگى؟

سىتا: سېنكا ئەپەندىم، سىز بىزنىڭ ئىشىمىزغا ئارىلاشمىسىڭىز بولارمىكىن! سانگىنى بىز خېلى ئوبدان چۈشىنىمىز.

سېنكا: ھىم! بۇ سارالىڭ قىزنىڭ دەۋاتقان گېپىنى قارا! سىلەر قارىغۇ چاغدىكى سانگىنى چۈشەنگىنىڭلار بىلەن مەن ھازىرقى كۆزى ئېچىلغان سانگىنى سىلەردىن ياخشىراق چۈشىنىمەن! ھەتتا ئۇنىڭ كۆڭلىدە نىمىلەرنى ئويلاۋاتقىنىنىمۇ چۈشىنىمەن. ئۇنىڭ سىلەر بىلەن بىللە بۇ يەردە تۇرۇۋەرگىنىنىڭ نىمە پايدىسى؟ ئەگەر ئۇ خالىسىلا ھازىر شە-

هەرگە كىرىپ خان ـ پادىشالاردەك ئەڭ ئېسىل ئۆيلەردە ئولتۇرۇپ، كۈننى ئوبدان ئۆتكۈزەلەيدۇ!

راج: ساڭا شۇنى ئېيتىپ قوياي، سىنكا! ناۋادا سەن سانگىپنى بىزدىن ئايرىۋەتمەكچى بولىدىكەنسەن، جېنىڭغا ھېزى بول ـ ھە!

سىنكا: ئايرىلمايمىز؟ ئەمىسە مۇشۇ سېسىق ئازگالدا كۈن ئۆتكۈزسە بولامدۇ؟ بارە نېرى، دىۋانە!

[راج سىنكاغا ئېتىلىدۇ، سانگىپ ئۇنى توسىۋالىدۇ.]

سانگىپ: قولۇڭنى تارت! باشقىلارنىڭ سۆزىنىمۇ بىر ئاڭلاپ باقساڭ بولمامدۇ! خەقنىڭ سۆزى ئورۇنلۇقمۇ، قانداق، ئويلىنىپ كۆرۈش لازىم ـ دە!

سىتا: سانگىپ!

سانگىپ: سىتا، سەن تېخى ئۇقمايسەن! مەن كورگىنىمنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ تۈگىتەلمەيمەن! ھازىر مېنىڭ ئىچىم سىقىلىپ زادى چىدىيالمايلا كەتتىم! ئەپسۇسكى، سىلەر ئۆزەڭلار ياشاۋاتقان بۇ جاينىڭ نەقەدەر پاسكىنا ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيسىلەر ـ دە!

سىتا: (ئازاپلىنىپ) شۇنداق، سانگىپ! بىز بۇنى چۈشەنمەيمىز ھەمدە چۈشىنىشنىمۇ خالىمايمىز!

سانگىپ: بىراق مەن چۈشىنىمەن! مانا ماۋۇ ئەسكى بورا، ماۋۇ مەينەت پەتنۇس...

راج: بىراق، نەچچە يىللاردىن بۇيان سەن تاماق يەۋاتقان تەخسە مۇشۇ شۇغۇ!

سانگىپ: ئۇنى ئويلىسىغۇ ئادەمنىڭ ياشىغۇسىمۇ كەلمەيدۇ!

گىلموي: ياشىغۇسى كەلمەيدۇ؟

سانگىپ: ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ بىر يەردە ئەخلەت ساندۇغى، يەنە بىر يەردە سېسىق ئازگال! بولدى، مەن بۇ يەردە ياتمايمەن، مەن بۇ يەردە تۇرمايمەن!

[راج ئۇنى توسايدۇ، سانگىپ راجنى ئىتتىرىۋېتىدۇ.]

راج: مەيلى سانگىپ، كەتسەڭ كەتكىن! قەيەرگىلا بارساڭ، خوشال ـ خورام، بەختلىك ئۆتۈشىڭگە تىلەكداشمەن! سانگىپ ئەمىسە ماڭغىن، رىيال دۇنيانى بىز كۆرەلمەيمىز، سەن كۆرەلەيسەن! يولۇڭ بولسۇن! (سۆزلەۋېتىپ يىغلايدۇ)

گىلموي: سانگىپ، نېمىشقا كېتىسەن؟ كۆزۈڭ ساقىيىشى بىلەنلا بىزنى تاشلاپ كېتەمسەن، سانگىپ؟ (سىنكا سانگىپنىڭ قولىدىن تارتىپ ماڭىدۇ) سانگىپ!! (ئۈنلۈك توۋلايدۇ)

سىتا: (ۋاقىراپ) سانگىپ! (بىتىياغا) تاغا! سانگىپ كەتمەكچى بولىۋاتىدۇ. سەن ئۇنىڭغا بىر نەسىھەت قىلساڭچۇ! تېز بولغىنا، تاغا!

بىتىيا: ھەي، ئەخمەق! نېمىگە يىغلايسەن؟ سەن ئۇنىڭ ياخشىراق كۈن كۆرۈشىنى ياقتۇرمامسەن؟

سىتا: تاغا! بۇنداق دېسەك بولمايدۇ! بۇگۈنگە قەدەر بىز بەشىمىز خۇددى بىر ئادەمدەكلا ئىناق ئۆتتۇق، ئەمدى ئارىمىزدىن بىرەيلەن كېتىپ قالسا قانداق بولغىنى؟ تاغا، سەن ئۇنى توختىتىۋالغىنا!

AltunOq

بىتيا: (كۈلۈپ) مەيلى ئۇ قەيەرگىلا بارسۇن، بەرىبىر بىزنىڭ ئادىمىمىز، بىزنى دائىم ئەسلەپ تۇرىدۇ! ئۇ ھازىرچە كېتىپ قالغىنى بىلەن كەلگۈسى ھامان يەنە قايتىپ كېلىدۇ، چوقۇم قايتىپ كېلىدۇ! سەن نىمانچە بىئارام بولۇپ يۈرۈيسەن؟ بولدى، يىغلىما!

[چىراق ئۆچۈپ سەھنە قاراڭغۇلىشىپ، يەنە قايتا يورۇيدۇ. بىتيا، گىلموي، راج، سىتا بىر تەرەپتە تۇرىدۇ. سانگى خېلى پۈزۈر كىيىنگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا گەۋدىلىك كۆرۈنىدۇ.]

سانگى: بېگىم، مەن نەگىلا بارماي، ھامان مۇشۇلارنىڭ ئادىمى! ئۇلارغا بەرگەن پۇل ماڭا بەرگەنگە ئوخشاش، بېگىم بىر ئاز سەدىقە قىلسىلا! ماۋۇ قارىغۇلارغا شەپقەت قىلسىلا! ماۋۇ دەرتمەن بىچارىلەرگە شاپائەت قىلسىلا! ئازراق سەدىقە قىلسىلا بېگىم!

(ئىككى قولىنى سوزۇپ پۇل تىلەپ ئالغاندەك ھەركەت قىلىدۇ، ھەممىدە كىشىلەر ئۇنىڭغا پۇل تاشلاپ بېرىدۋاتقان سىياقتا بېشىنى لىڭشىتىپ رەخمەت ئېيتىدۇ)

[تۆۋەندىكى سۆزلەر ئۈنلۈك دېيىلمەستىن، ھەركەت بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ.]

سانگى: بىز سىلىنىڭ شاپائەتلىرى بىلەن مۇشۇنچىلىك ياشاۋاتىمىز. بىر دانە تەڭگە ئىلتىپات قىلسىلا، بىزنىڭ بېشىمىزنى سىلاپ قويسىلا! خۇدا يولىدا رەھىم قىلسىلا! بىر تەڭگە ئىلتىپات قىلسىلا، پەقەت بىر تەڭگە سەدىقە بېرىدۋەتسىلە! (قولىدىكى بىر سىقىم پۇلنى يانچۇقىغا سالغاندەك ھەركەت قىلىدۇ. بىر نېمىلەرنى دەۋاتقاندەك ئاغزىنى مىدىرلىتىدۇ — يۇ، لېكىن ئاۋازىنى چىقارمايدۇ)

بىتيا: ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىگە زادىلا ئىشەنگىم كەلمەيدۇ. ۋاھالەنكى، بۇ تۇرغان راستىنلا سانگىمۇ؟

راج، بىز ئۇنىڭ كۆزىنى داۋالىتىپ ساقايتىپ قويدۇق ئەمەسمۇ!

گىلموي: ئۇ باشقىلارنى ئەپلەشكە بەك ئۇستا جۇمۇ!

سانگى: ئازراق سەدىقە قىلسىلا! ماۋۇ كۆزى ئاجىزلارغا ئازراق شاپائەت قىلسىلا! ھەممىمىز خۇدانىڭ بەندىسىغۇ، ماۋۇ قوۋمە — قېرىنداشلارغا رەھىم قىلىپ ئازراق سەدىقە بەرسىلە! (بىرسىنى ئۇزىتىۋاتقاندەك ھەركەت قىلىدۇ) خوجام، ئاياقلىرىغا باش قوياي! خۇدا ئۆزلىرىنى ئامان قىلسۇن!

[سانگى خوش بولۇپ كېتىپ قول ياغلىقىنى يەرگە سېلىپ، يانچۇقىدىكى پۇللارنى توكۇپ سانايدۇ.]

راج: بۇگۈن سېنىڭكا دىگەن نەرسە، پۇلنى ساناۋېرىپ بېشى ئېلىشىپ كەتتىغۇ دەيمەن!

سانگى: سېنىڭكا بۇگۈن كەلمەيدۇ!

گىلموي: نېمە دىدىڭ؟

سانگى: ئەمدى كەلمەيدىغان بولدى!

بىتيا: نىمىشقا؟

سانگى: مەن ئۇنى كەلمە دىدىم؟

راج: سانگى، سەن نىمىشقا بۇنداق قىلىسەن!

سانگې: ئۇ بىزنىڭ ئارىمىزغا قىستىلىۋېلىپ نېمە قىلىدىكەن؟ ئۇنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىنى مانا مەن قىلىۋاتمامدىمەن!

گىلموي: دۇرۇس، دۇرۇس، بۇمۇ ئوبدان بولدى. تاپقان پۇلىمىز باشقىلارنىڭ چۆنتىكىگە چۈشۈپ كەتكەندىن كۆرە، ئۆز ئادىمىمىز تۇتقىنى تۈزۈك.

سانگې: بولدى، سىلەر قايتىپ ئۆتخانىنىڭ قېشىدا تىزرۇپ تۇرۇڭلار، مەن بېرىپ قاتلىمىنى ئېلىپ كېلەي.

بىتىيا: يۈرۈڭلار، يۈرۈڭلار.

سانگې: (پۇللارنى يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ) بۈگۈن بۇ 25 رۇبلىنى مەن ئۆزەم يالغۇز گەپ سېتىپ تاپتىم، ئاۋۇ ئىت ئەمگەن قارىغۇلار ئازراقمۇ ئەسقاتمىدى!

[سانگې ماڭماقچى بولۇپ تۇرىۋاتقاندا سىتانىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ توختاپ قالىدۇ. قالغانلار مېڭىۋېرىدۇ.]

راج: تاغا! سەن سانگېنىڭ تەرىپىنى بەك قىلىپ كېتىۋاتىسەن، بىراق ئۇنىڭ ھەربىر قىلىقلىرى ماڭا غەلىتىلا كۆرۈنىدىغۇ.

گىلموي: بىتىيا تاغا، شۇنى دېمەمسەن!

بىتىيا: مېنىڭچە بولغاندا، بىز ئۆز ئېغىرچىلىقىمىزنى سانگېغا ئارتقان ئىكەنمىز، ئەمدى بىز ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنۇشىمىز كېرەك. بىز بىلمەيدىغان نۇرغۇن ئىشلارنى سانگې بىلىدۇ! ئۇنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىز ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرۈپ نېمە قىلىمىز؟ ئۇ ھامان بىزنىڭ ئۆز ئادىمىمىز ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمايلى، ئۇنىڭدىن باشقا ھەممىمىزنىڭ كۆزى ئاجىز ئەمەسمۇ! مېڭىڭلار بۇرادەرلەر! (ھەممەيلەن ئالدى تەرەپكە ماڭىدۇ)

سانگې: (پۇلنى ساناپ بولۇپ) بۈگۈنكى بۇ 25 رۇبلىنى پۈتۈنلەي ئۆز ئەمگىكىم بىلەن تاپتىم. ئاۋۇ قارىغۇلار نېمىگە ئەسقاتتى؟

[سانگې ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، سىتا ئالدى تەرەپتىن چىقىپ كېلىدۇ.]

سىتا: قاتلىمىنى ئەكەلدىڭما؟

سانگې: ئەكەلدىم. يەۋالغىن!

سىتا: باشقىلار قېنى؟

سانگې: ھېلىراق كىرىپ كېتىشتى، سەنمۇ كىر يۈگۈر!

سىتا: سانگې بۈگۈن قوسۇغۇم بەك ئېچىپ كەتتى جۇمۇ، تېزراق ماڭە، كىرىپ قاتلىما يەيلى!

سانگې: بولدى، ئۇ قاتلىماڭنى قوي! مەن ساڭا ئېسىل مىۋە بېرىمەن!

سىتا: قانداق نەرسە ئۇ؟

سانگې: بەك تاتلىق نەرسە.

سىتا: ئەمسە سەن بېرىپ ئەكەلگىنە، ھەممىز تېتىپ باقايلى.

سانگې: ھەي، ئەخمەق قىز! مەن ئۇنى ساڭىلا ئاتاپ تەييارلاپ قويدۇم. قالغان رودىپايلار بىلەن كارىم نېمە!

ستتا: سانگي!

سانگي: ستتا، سېنى كۆرسەملا، ئەگەردە مېنىڭ كۆزۈم ئوچۇق بولماي قېلىپ، سېنىڭ مۇشۇ جامالىڭنى كۆرەلمىگەن بولسام ئۇنداقتا نەقەدەر ئېچىنىشلىق ئىش بولغان بولاتتى، دەپ ھىس قىلىمەن! مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، گۈزەللىك، چىرايلىق دىگەنلەرنىڭ مەن ئۈچۈن نىمە ئەھمىيىتى بولسۇن! ستتا، نىمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرىسەن؟ مە، ئالە بۇ قاتلىمىنى، مەن بېرىپ مىۋە تېپىپ كېلەي.

[ستتا قاتلىمىنى ئالماقچى بولۇپ قولىنى ئۇزىتىشىغا سانگي كاپ قىلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلىدۇ.]

ستتا: سانگي!

سانگي: مەدىنىيەتلىك ھايات كەچۈرۈشنى بىلىشىڭ كېرەك! (گەپ قىلىۋېتىپ ستتانى تارتقۇشلايدۇ. ستتا يىغلاپ قاخشاپ تىللايدۇ)

ستتا: ماڭ! نېرى كەت! ھالبۇكى، سېنىڭ مەدىنىيەتلىك ھاياتىڭ مۇشۇمۇ؟ (ستتا يۇلغۇنۇپ چىقىپ قاچىدۇ. سانگي قاقاقلاپ كۈلىدۇ)

[چىراق ئۆچۈپ سەھنە قاراڭغۇلىشىدۇ. سۈكۈتتىن كېيىن سەھنە قايتا يورۇيدۇ.]

[سانگي بۇرۇنقىدىنمۇ پۈزۈر كيىنىۋالسىغان بولۇپ، ئىسىل بىر ھاسا تۇتىۋالغان، يول ئۈستىدە ئىككى نەپەر ساھىل تىك تۇرىدۇ. ئۇڭ تەرەپتە بىتيا، گەلەموي، راج ئولتۇرىدۇ. يول بويىدا تۇرغانھىلىقى ئىككى نەپەر ساھىل يالغاندىن قارىغۇ بولىۋالغان.]

كاجا: ئەپەندىم! بېگىم! قوساقنىڭ ئاچلىقىدىن ئۆرە تۇرغىچىلىك مادارىمىز قالمىدى. ئازراق شاپائەت قىلسىلا، بىزدەك كۆزى ئاجىزلارغا رەھىم قىسىلا! بىزنىڭ ئاچلىقتىن ئۆلمەسلىگىمىز ئۈچۈن ئېشىپ قالغان ئاش - نانلىرىدىن بىر چىشلەم بەرسىلە. ھەرقايسىلىرىنىڭ بىزگە ئىچلىرى ئاغرىسۇن!

جىگو: بېگىم، ئازراق سەدىقە قىلغايلا! بىزگە رەھىم قىلغايلا!

سانگي: (ھاسىسى بىلەن جىگونىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ) ھۇ ئەبلەغ! ئۇنلۇك ۋاقىرىمامسەن؟ ئەتتىگەن ئىككى دانە قاتلىما يىدىڭ، چايمۇ ئىچتىڭ، كەچتە يەنە ئىش ھەققىڭ ئۈچۈن ئىككى رۇبلى ئالىسەن، ئىش قىلىشقا كەلگەندە، ھورۇن ئىشەكتەك تاياق يىمىگىچە ھېچبىر كۈچىمەيسەن! چاققان بول! توۋلا! (يەنە ئۇرىدۇ) ئەنە، ئادەم كېلىۋاتىدۇ. كۆزۈڭنى چىڭ يۇمۇپ گەپ قىل!

جىگو: ئەپەندىم! بېگىم!

[ئەمدى ئۇنى ئۈن چىقارماستىن گەپ قىلىۋاتقان سىياقتا ھەركەت قىلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. سانگي بىر ياندا تاماكا چېكىپ تۇرىدۇ. ئۇ بەزى كىشىلەرنىڭ سەدىقە بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىدۇ.]

راج: بۇ بىزگە نىمە دىگەن تارتقۇلۇق، تاغا! بۇرۇن گەرچە يەيدىغىنىمىز ناچار بولسىمۇ، ھالال ۋە خاتىرجەم ياشايتتۇق. ئەمدى سانگي دىگەن بۇ جۇۋاينىمەك بىزنى ئىككى پولغا يارىماس قىلىۋەتتىغۇ!

گىلموي: بىز مۇشۇنداق ھېرىپ - چارچاپ كەتسەكمۇ يەيدىغىنىمىز كۆكۈرۈپ قالغان نان، ئىچىدىغىنىمىز ھۇيت دىسە قۇيت دەيدىغان شوگۈرۈچ، تۇفى!

سانگي: (قىستاپ بېرىپ) ھۇ، خۇمپەر نىمە دەۋاتىسەن! ئۆپكەڭنى ھېچ بېسىۋالالمايسەنغۇ؟ ئاغزىڭغا كەلگىنىچە ۋالاقشۇپ، خېرىدارلارنىڭ ھەممىسى كېتىپ قالدى! بۇرۇن سەنلەر جايىڭدىن قىمىرلىماي مۆكىدەك قاراپ ئولتۇرۇشۇپ، بىر ئېغىز گەپ قىلىشمايتتىڭ! كالۋالار! مەن ئامالسىز ئاخىرى ئادەم ياللاشقا مەجبۇر بولدۇم، ئۇلارنىڭ ئىش ھەققىدىن تاشقىرى يەنە يىمەك - ئىچمىكىنىمۇ مەن كۆتىرىمەن!

بېتيا: سەن تولا تۇز كورلۇق قىلما!

سانگي: شۇنداق، تۈغرا ئېيتتىڭ، سەنلەرنى ھېچقانداق ئىشقا سالماي قوساقلىرىڭنى بېقىۋالىتىمەن. مانا بۇ مېنىڭ تۇز كورلۇغۇم، شۇنداقمۇ؟

راج: لېكىن سەن بىزنىڭ ياردىمىمىز بىلەن بۇگۈنكىدەك كۈنگە ئېرىشكەنلىكىڭنى، كۆزۈڭنى بىزنىڭ داۋالاپ ساقايتقانلىقىمىزنى ئۇنتۇپ قالدىڭ...

سانگي: تىلىڭنى تارت! نۇمۇس قىلماي مۇشۇ گەپنى قىلىۋاتامسەن! مېنىڭ كۆزۈمنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولغان بىلەن، سەنلەرنىڭ كۆزلىرىڭنى ھەرقانچە داۋالىغان بىلەنمۇ بەربىر ساقايمايدۇ. مېنىڭ مۇشۇ بىر جۈپ كۆزۈم بولغانلىقى ئۈچۈنلا ھازىرقىدەك ئادەم بولالىدىم، يۇقۇرىغا ئۆرلىيەلىدىم، بايلىققا ئېرىشەلىدىم! لېكىن مەن يەنىلا رەھىمدىل ئادەممەن. شۇڭا سىلەرنىڭ غېمىڭلارنى يەپ، سىلەرنى ھېچبولمىغاندا ئۇماچ ئىچىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدىم. بۇرۇن دىگەن تاپساڭلار يەيتىڭلار، تاپالمىساڭلار ئاچ قالاتتىڭلار، مانا ھازىر كۈندە ئۇماچ ئىچىسىلەرغۇ! سىلەر ئەمدى مۇشۇ كۈنۈڭلارغا شۈكرى قىلىپ، خۇداغا ھەمدۇ - سانا ئېيتساڭلار!

بېتيا: بولدى، بىزنىڭ ئىشىمىز بىلەن كارىڭ بولمىسۇن! مەن ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، سېنىڭ كاززاپلىق بىلەن خەلقى - ئالەمنى ئالدايدىغانلىقىڭنىڭ ئۆزى ئەڭ چوڭ ۋىجدانسىزلىق!

گىلموي: سېنىڭ ئەمالارنىڭ نامىنى دەستەك قىلىپ پۇل تېپىشىڭمۇ ناھايىتى چوڭ گۇنا!

سانگي: (قاقاقلاپ كۈلۈپ) ناھايىتى چوڭ گۇنا! ئەگەر سەن بۇ دۇنيانى كۆرەلىسەڭ ئىدىڭ، ئۇنداقتا بۇ خىل ئاخماقانە گەپلەرنى قىلمىغان بولاتتىڭ! ھازىرقى بۇ جاھاندا بىر دۆر خىزمەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن، قانچىلىك ھىلە - نەيرەڭ ئىشلىتىدىغانلىقىنى، قانچىلىك باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى سىلەر چۈشەنمەيسىلەر! بۇ يەردە گەندىرا ئىزدىمغا تايىنىپ جان باقىدىغان شايكىلاردىن قانچىسى بارلىقىنى بىلمەيسىلەر!

بېتيا: سانگي سەن قالتىس ئۆزگىرىپ كېتىپسەن جۇمۇ!

راج: تاغا، بۇندىن بۇرۇن سىزگە شۇنچە دىسەم ئاڭلىمىدىڭىز ئەمەسمۇ! يۈرۈڭ كېتەيلى! ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ كارىمىز نىمە؟ (دەس تۇرىدۇ)

گىلموي: بىز سېنى گۇنايىڭغا تۆۋە قىلىپ يېڭىۋاشتىن ئادەم بولۇپ قالار، دەپ چوڭ ئۈمىت كۈتكەن ئىدۇق. قارىغاندا ئەمدى سەن ئۆزگەرمىگىدەكسەن. زادى ئۆزگەرمىگىدەكسەن!

[ھەممىسى بۇتخانا تەرەپكە ماڭىدۇ. سانگىپ قاقاقلاپ كۈلىدۇ. كاجا بىلەن جىگو ئۇنىڭ قېشىغا كېلىدۇ.]

جىگو: غوجام، ساخاۋەتچىلەرنىڭ ھەممىسى كەتتى.

سانگىپ: شۇنى ئېسىڭدە تۇتقىنىڭكى جىگو! باشقا ھەر قانداق ساھىللارنىڭ بۇ يەرگە كېلىشىگە قەتئىي رۇخسەت يوق! بۇتخانىنىڭ ئەتراپى ماڭا تەئەللۇق، ئۇقتۇڭمۇ؟

كاجا: بىراق غوجام! ماۋۇ يان كوچىدىكى خوجايىن قەلەندەرلەرنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ياققا ھەيدەۋاتىدۇ. مەن ئالدىنقى كۈنى مۇشۇ توغرۇلۇق ئېغىز ئاچسام ئۇ ماڭا: «ئەگەر سىلەر بۇنداق قىلىشنى يەنە داۋاملاشتۇرىدىغان بولساڭلار، شەھەر باشقۇرۇش نازارىتىگە ئۈستۈڭلاردىن ئەرز قىلىمەن. ئۇلار سىلەرنىڭ شەھەردە تىلەمچىلىك قىلىشىڭلار قانۇنسىزلىق دەپ ئېلان قىلىدۇ - دە، سىلەرنىڭ كەسپىڭلار مەڭگۈ يە قىلىدۇ!» دەۋاتىدۇ.

سانگىپ: بۇنداق گەپلەرنى قىلغان قايسى ئەبلەخ!؟ ئۇنىڭ شۇنچىۋالا بىڭىسى بارمىكەن؟ بۇ زېمىن مېنىڭ! خەلقنىڭ زېمىنى! كىشىلەرنى ساھىللاردەك ھايات كەچۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ كارامىتىمىزنى كۆرسىتىپ قويۇشقا ھازىرلىنىشىمىز لازىم. ئۇلارنىڭ ئەركىن ھالدا تىلەمچىلىك قىلىش ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن، زۆرۈر تېپىلغاندا، ئادەم ياللاپ، ئاچلىق ئېلان قىلىپ ئۆزىمىزنىڭ «قامال قىلىش» پىلانىمىزنى ئىجرا قىلىمىز! ھەممە كىشىلەرگە پۇل تارقىتىپ بېرىش ئارقىلىق ئۇلارنى ئاپتوموبىللارغا ئوت قويۇش، تومۇريوللارنى بۇزۇپ تاشلاش ۋە ئىش تاشلاشقا كۈشكۈرتۈپ، ئاخىرىدا كەڭ كۆلەملىك ھەركەت ئېلىپ بارىمىز. ئېھتىمال بۇ قېتىملىق ھەركەت جەريانىدا گۇناسىز پۇقرالار جېنىدىن جۇدا بولۇشى، نارسىدە مەسۇم قىزلار ئاياق - ئاستى قىلىنىپ خورلىنىشى تۇرغان گەپ. بىراق بۇ ئىشلار بىزنىڭ كۆزلىگەن نىشانىمىزغا يېتىشتە قىلچىمۇ تەسىر كورسىتەلمەيدۇ. ئەگەردە زۆرۈر تېپىلغاندا ھىندىستان ساھىللار ئىتتىپاقى» قۇرۇپ، پايتەختتە بىر ۋەكىللەر ئۆمىكىنى تۇرغۇزىمىز. پارلامېنت ئىچىدىمۇ ئەبىدى ھالدا قەلەندەرلەر ئۈچۈن بىر كىشىلىك ئورۇن ئىگەللەيمىز. كىشىلەر ئادىمىساقتىن تارتىپ قارىغۇ ھەم قەلەندەرلەر سىياقىدا ھايات كەچۈرۈش ھوقۇقىغا ئىگە. ئەمدى بۇنى مۇستەھكەملەپ داۋاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. ئەگەر بۇ ئىشىمىز ئەمەلگە ئاشمىسا، بۆلۈنۈپ چىقىپ ھاكىمىيەت ئىگەللەپ، قەلەندەرلەر دۆلىتى قۇرىمىز. بۇنداق ۋىجداننىڭ ئەتىۋارى يوق مەملىكەتتە چاكىنا ئەسەر يېزىشنى خالايدىغان يازغۇچىلارنى تېپىش ناھايىتى ئاسان. بىز ئۇلارغا پۇل بېرىپ «قەلەندەرلەر دولىتى توغرىسىدا قەسىدە» يازدۇرىمىز. شۇنىڭ بىلەن يەنە دېكلاماتسىيە سورۇنى ئۇيۇشتۇرۇپ بولۇ-

AltunOq

شىغا چۈقان سالدۇردىمىز! (سۆزلىگەنسېرى بەك ھاياجانلىنىپ كېتىدۇ ۋە خىرشاللىغىنى باسالماي قاقاقلاپ سۆرۈن كۈلىدۇ)

جىگو كاجا: (بىرلىكتە) ياشىسۇن قەلەندەرلەر ئىتتىپاقى! ياشىسۇن قەلەندەرلەر دۆلىتى! (ئىككىسى بىللە چىقىپ كېتىدۇ؟)

[سانگې يانچۇغىدىن بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئېلىپ ئۇنىڭغا قارايدۇ. شۇ ئەسنادا سىتا يادىغا كېلىپ قېلىپ ئۆزىچە «سىتا!» دەپ توۋلىغىنىچە ئالدى تەرەپكە ماڭىدۇ.]

[چىراق ئۆچۈپ سەھنە قاراڭغۇلىشىدۇ. سۇكۇتتىن كېيىن سەھنە قايتا يورۇيدۇ. سەھنىدە سىتا پەيدا بولۇپ ئەخلەت تۆكمەكچى بولىدۇ.]

سانگې: سىتا، ھوي، سىتا! سەن بۇ يەردىكەنسەنغۇ؟ مەن ساڭا گۈل ئېلىپ كەلدىم، كەل قىسىپ قوياي!

سىتا: ۋييەي، مەن بىر ئەما تۇرسام، گۈل تاقاپ نىمە قىلىمەن؟

سانگې: (كۈلۈپ تۇرۇپ) بۇ گۈلنى ئۆزەڭ ئۈچۈن ئەمەس، ھىلىقى كىشىنى خوشال قىلىش ئۈچۈن تاقايسەن. سەن ئەما بولغىنىڭ بىلەن دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەما ئەمەس ـ دە! ھىم، تاقامسەن قانداق؟ (گۈلنى سىتانىڭ بېشىغا تاقاپ قويىدۇ)

سىتا: (ئۇنىڭ ھاراق ئىچكەنلىگىنى بىلىپ گۈلنى يەرگە تاشلىۋېتىدۇ) سانگې، سەن مۇشۇنچىۋالا پەسكەش بولۇپ كەتتىڭما!

سانگې: (كۈلۈپ) پەسكەشمۇ، ئەمەسمۇ، سەن بۇنى ئۇقامسەن؟ سىتا! ئون يىلدىن بۇيان مەن سېنىڭ قولۇڭدا تۇز يىدىم. بۈگۈن مەن ساڭا ھەمرا بولوپ بىللە ياتاي، ماڭ، يۈرە! (سىتانى كۈچەپ سۆرەيدۇ)

سىتا: (ئازاپلىنىپ يىلىنىدۇ) سانگې! بىز ھازىر ئاللانىڭ نەزىرى چۈشكەن مۇقەددەس جايدا تۇرۇۋاتقىنىمىزدا شۇم نىيەتلىك قىلىشاق بولمايدۇ!

سانگې: ئىبادەتخانا؟ (قاقاقلاپ كۈلىدۇ) سىتا! بۈگۈن ـ ئەتىنىڭ ئىچىدە تېخى مۇشۇ ئىبادەتخانا بىلەن ئۇنىڭ ئىچىدىكى تەڭرىنىمۇ قوشۇپ بىللە سېتىۋالىمەن! چۈشەندىڭمۇ؟

سىتا: (قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ) تەڭرىنى؟

سانگې: شۇنداق، شۇنداق! بۇنىڭ نىمە يامىنى بار؟ بىز ئىككىمىزدە ھامان بىر تەڭرى بولۇشى كېرەك. بۇندىن بۇرۇن مەن تەڭرى ئاتا قىلغان كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ئەركىنلىك بىلەن ئۆزەمنى خۇددى شاتلىق دۇنياسىدا تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم. بۈگۈن ئەمدى يەنە مەن ئۈچۈن تەڭرى كېرەك بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇنىڭغا ئىشىنىش ـ ئىشەنمەسلىك ئۆزەمنىڭ ئىشى. ھەمدە ئۇنى ئۆز كۈچىنى بىز ئۈچۈن بېغىشلاشقا مەجبۇرلاشقا ھەقلىقمەن. بۇنداق قىلمايدىكەن، بۇ تەڭرى پۈتۈنلەي زەئىپلىشىپ شاپارەڭ بىلەن بىللە ئۇخلايدۇ ـ خالاس!

[سانگې سىتانى سۆيمەكچى بولغاندا، سىتا ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ، تىركىشىپ ئاخىرى يىقىلىپ چۈشىدۇ.]

ستتا: سانگې! مەن ئىگە - چاقسىسىز ئاجىز ئەما، ئون يىلدىنبۇيان مەن سېنى ئۆز ئۇكامدەك كۆرۈپئاش - تاماق بېرىپ، هالىڭدىنخەۋەر ئالدىم.ئەمدىكېلىپ سەن ماڭا بۇنداق ياۋايىلارچە مۇئامىلە قىلساڭ ياخشى بولماس! سەندىن بىر ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇنداق قىلمىغىن!

[سانگې ئەسەبىلەرچە سەت كۈلۈپ، ستتانىڭ قولىنى تۇتىۋېلىپ جان - جەھلى بىلەن ئۇنى سۆيمۇېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.]

ستتا: يوقال! مېنى قويىۋەت! قولۇمنى قويىۋەت! تاغا! گىلموي! راج!

[سانگې ئۇنىڭ ئاغزىنى چىڭ تۇتىۋالىدۇ ۋە ئاستا - ئاستا ئۇنى ئۈزۈنچاق سىمونت ئورۇندۇققا باسىدۇ.]

سانگې: هىم! ئەمدى نەگە قاچىسەن؟ سېنىڭ هالىڭ تايىنلىق! سەن مېنىڭ ئاچچىغىمنى كەلتۈرۈپ قويىدىغان بولساڭ، كۆرگۈلۈگىڭنى كۆرسىتىمەن!

[سانگې ستتانى ئىتتىرىپ يىقىتىدۇ، ستتاسانگېنىڭ تېگىدە يېتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ مەيدىسىگە قاتتىق بىرنى تېپىدۇ، سانگې سەنتۈرۈلۈپ يىقىلىپ چۈشىدۇ. ستتا ئورنىدىن تۇرۇپلا ئىبادەتخانىغا قېچىپ كىرىپ كېتىدۇ.]

سانگې: (ئورنىدىن تۇرۇپ كۈلىدۇ) بۇمۇ ياخشى بولدى! سەن بۇتخانىنى ياقتۇرامسەن؟ بولىدۇ، بۇتخانىدا بولسىمۇ مەيلى! (بۇتخانىغا قاراپ بىردەم تۇرۇپ كېتىپ) ۋاهالەنكى مۇشۇ كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ كۆرمەيدىغان تەگرى بىزنىڭ نېمە ئىش قىلغانلىقىمىزغا شاهىت بولالارمۇ؟

[سانگې كۈلگەن پېتى بۇتخانىغا باستۇرۇپ كىرىدۇ. بۇتخانىدىن ئىككىسىنىڭ هەپىلەشىۋاتقانلىق شەپىسى ئاڭلىنىدۇ.]

ستتا: سانگې، مېنى قويىۋەت! مېنى قويىۋەت! بۇنداق ياۋۇزلۇق قىلما! سانگې، سەندىن ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنى قويىۋەت!

[سانگې توختىماستىن كۈلىۋېرىدۇ. ستتا ئۇشتۇمتۇت «سانگې!» دەپ قاتتىق ۋاقىرايدۇ، ئارقىدىنلا يەنە سانگې «ستتا!» دەپ زارلىنىپ قاتتىق ۋاقىرىۋېتىدۇ. بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن بىتيا، راج، گىلمويلار ئوڭ تەرەپتىن يۈگرەپ چىقىشىدۇ.]

بىتيا: ستتا! قىزىم!

گىلموي: ستتا!

راج: ستتا! قەيەردە سەن؟ نېمە ئىش بولدى؟

بىتيا، راج، گىلموي: (بىرلىكتە توۋلايدۇ) ستتا!

ستتا: (بۇتخانىدىن چىقىپ) تاغا! (بىتيانىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ بېشىنى قويۇپ تىرختىماي يىغلايدۇ.)

بىتيا: قورقما، ستتا! نېمە ئىش بولغان بولسا ئېيتقۇر! بىز يېنىڭدا! چاقىقان ئېيت!

سىتا: (يىغلاپ) تاغا! سانگىپ! ساد ...

راج: (سىتانىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرىنى، يىرتىلغان كىيىملىرىنى كۆرۈپ نىمە ئىش بولغانلىقىنى چۈشىنىدۇ) خەپ توختاپ تۇر، سانگىپ! كۆزلىرىنى ئويۇپ تاشلاپ، قېنىڭنى ئىچمىسەم! ... (سۆزلەۋېتىپ ھاسىسىنى تۇكۇلدىتىپ ئالدىغا ئېتىلىدۇ.)

بىتىيا: راج! ئالدىراڭغۇلۇق قىلما! (راجنى تۇتىۋالىدۇ)

راج: مېنى قويىۋەت، تاغا! بۈگۈن مەن ئۇنىڭ كۆزىنى ئويۇپ تاشلاپ، قېنىنى ئىچمەيدىغان بولسام!

[راج ئالدىغا بىر نەچچە قەدەم ماڭمايلا سانگىپ بۇتخانىدىن چىقىدۇ. باياتىن سانگىپ بىلەن سىتا بۇتخانا ئىچىدە ئېلىشقان چاغدا، سىتا سىۋا ئىلاھىنىڭ ئاچماق جازىسىنى سانگىپنىڭ ئىككىلا كۆزىگە تەڭ سانجىۋەتكەن. سانگىپ يەنە بىر قېتىم كۆزىدىن ئايرىلغان. ئۇنىڭ كۆزىدىن چاچراپ چىققان قان بىلەن پۈتۈن ئەزايى ۋە يۈز - كۆزى بويۇلۇپ كەتكەن.]

سانگىپ: (ئاچماق جازىنى يەرگە تاشلاپ، ئۆزىمۇ تەڭلا يىقىلىپ چۈشىدۇ ۋە يەنە ئاستا ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ سۆزلەيدۇ) راج! بولدى ئەمدى سەن ئاۋارە بولما، سېنىڭ تىلىگىڭنى سىتا ئەمەلگە ئاشۇرۇپ بولدى.

بىتىيا: سانگىپ!

سانگىپ: ھەئە، مەن، تاغا! سىلەر مېنىڭ كۆزۈمنى داۋالاپ ساقايتقان ئىدىڭلار، ھازىر سىتا مېنى يەنە كۆرمەس قىلىپ قويدى!

بىتىيا: سىتا، راست شۇنداق قىلدىڭما، بالام.

سىتا: مەن بىلمىدىم، تاغا! نىمە ئىش قىلغانلىغىمنى ئۆزەممۇ بىلمىدىم.

سانگىپ: سەن غەرەزسىزلا مۇشۇنداق قىلىپ قويدۇڭ. لېكىن سىتا، سەن خويمۇ ئوبدان قىلدىڭ! سىلەر ماڭا بىر جۈپ كۆزنى ئاتا قىلغان ئىدىڭلار, لېكىن مەن ئۆزەم ئۇنىڭ قەدرىگە يەتمىدىم! سىلەرنىڭ قىلغان شەپقەتڭلارنى ئۇنۇتتۇم! مەن ساق كۆزگە مۇناسىپ ئادەم ئەمەسمەن! سىلەر مەندىن بۇ بىر جۈپ كۆزنى تارتىۋېلىشقا تامامەن ھەقلىقسىلەر! ھەم تارتىپمۇ ئالدىڭلار! ئەمدى مېنىڭ بۇ يەردىن كەتكىنىم تۈزۈك! تاغا! (مېڭىشقا تەمشىلىدۇ.)

راج: سانگىپ، بولدى سەن كەتمىگىن!

سىتا: سانگىپ كەتمە!

گىلموي: سانگىپ!

[ئۈچەيلەن بىرلىكتە «سانگىپ» — دەپ تەڭلا تۇۋلايدۇ.]

بىتىيا: سانگىپ! بىز سەندىن ھەرگىز رەنجىمەيمىز، سەن مېنىڭ گېپىمگە كىرگىن، باشقا يەرگە بارما!

سانگىپ: ياق، تاغا! سىلەرنىڭ كۆڭلى - كۆكسىڭلار كەڭ، مېنى كەچۈرىسىلەر، بىراق مەن ئۆزەمنى ھەرگىز كەچۈرەلمەيمەن! شۇڭا مېنىڭ كەتكىنىم تۈزۈك تاغا! مەن كېتىمەن، يىراق جايغا كېتىمەن!

[سانگې كۆپچىلىك بىلەن خۇشلىشىپ ماڭماقچى بولىدۇ. راج «سانگې!» — دەپ ئۇشتۇمتۇت توۋلايدۇ ۋە ئۇنىڭ قېشىغا ئاستا كېلىپ قولىدىكى ھاسىسىنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلىدۇ. سانگې بىلەن راج يىغلىشىپ كېتىدۇ.]

بىتيا: ھەي، سانگې! ئاۋايلاپ ماڭغىن، تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشمىگىن. ئاۋۇ تەرەپتە چىراق بار، يورۇقتىراق ماڭغىن!

سانگې: ماقۇل، تاغا! سۆزۈڭنى ئېسىمدە چىڭ ساقلاپ دېگىنىڭ بويىچە ئالغا قاراپ ماڭىمەن.

(سۆزلەۋېتىپ سەھنىدىن چىقىپ كېتىدۇ، باشقىلار تۇرغان جايىدا ھەيكەلدەك تىمتاس قېتىپ قالىدۇ.)

— پەردە ئاستا - ئاستا يېپىلىدۇ.

(«چەتئەل تىياتىرى» ژورنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 2 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

تىللاقىز مامۇت تەرجىمىسى

ئاپتورنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى

گېلاپۇدى مارۇتىراۋ ھىندىستاننىڭ تەيلوك تىلىدا ئەسەر يازىدىغان ئاتاغلىق دىراماتورگى ۋە يازغۇچىسى، ئۇ 1939 - يىلى ھىندىستاننىڭ ۋاجىياناگار دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۇ بالىلىق دەۋرىدىن تارتىپ ئۇنىۋېرسىتېتلاردا ئوقۇغانغا قەدەر تىياتىر ئاكتيورلۇقى سەنئىتىگە ئىنتايىن قىزىققانتى. كېيىنچە ئۇ تەدرىجى ھالدا بىر پەردىلىك سەھنە ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلىشقا كىرىشكەن.

ئۇ 1964 - يىلدىن تارتىپ «چۈشكۈنلۈك»، «مەسىلە» قاتارلىق ئوندىن ئارتۇق بىر پەردىلىك دىراما ۋە «كۆي» قاتارلىق يىرىك دىرامىدىن ئۈچنى يازغان. ئۇندىن باشقا يەنە ھېكايە ۋە رومانلارنىمۇ يېزىپ ئېلان قىلغان. ئۇ جەمئىيەتتىكى نامۇۋاپىق ھادىسىلەرنى قاتتىق قامچىلىغان. ئۇنىڭ بەدىئىي تەسەۋۋۇرىمۇ خېلى كۈچلۈك بولۇپ، ئىپادىلىمەكچى بولغان تېمىلارنى بىر قەدەر چوڭقۇر يورۇتۇپ بېرەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى كىشىنى ئۆزىگە خېلى جەلپ قىلىدۇ.

بىر پەردىلىك دىراما «كۆز» 1969 - يىلدىن باشلاپ ھىندىستاننىڭ ھەر قايسى چوڭ شەھەرلىرىدە تۆت، بەش يىلغىچە ئۈزۈلمەستىن داۋاملىق ئوينالغان. بۇنىڭ بىلەنلا قالماي يەنە تەيلوك ۋە تەمىر تىللىرىدا فىلىمگە ئېلىنغان. بۇ دىرامىنىڭ مۇشۇنچىلىك دەرىجىدە قىزغىن قارشى ئېلىنىشقا ئېرىشىشىدىكى سەۋەب، ئۇنىڭ تېمىسىنىڭ يېڭى بولغانلىقىدىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدا كىشىلەرنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان مەسىلە ئوتتۇرىغا قويۇلغانلىقىدىن ئىبارەت.

(خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغۇچىدىن)

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى ھەققىدە

شېرىن قۇربان

ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان پامىر ئېگىزلىكىدە ياشاپ كېلىۋاتقان تاجىك خەلقى، ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى، ئۆزىنىڭ ماددى تۇرمۇش شارائىتىغا ۋە پامىر ئېگىزلىكىنىڭ جۇغراپىيىلىك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، مەزمۇنى مول، شەكلى رەڭگا - رەڭ، قىزىقارلىق بولغان خىلمۇ - خىل سەنئەت شەكىللىرىنى يارىتىپ، باشقا قېرىنداش مىللەتلەر قاتارىدا مەملىكىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات — سەنئىتىگە تېگىشلىك تۆھپىلەرنى قوشۇپ كەلدى.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى — تاجىك خەلق سەنئىتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىۋى قىسمى بولۇپ، خەلق ئارىسىدا ئىنتايىن كەڭ تارقالغان ۋە ئومۇملاشقان.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسىنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ تاجىك خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ھەر خىل ئېتنوگرافىك شەكىللىرى بىلەن زىچ ماسلاشقان. ناخشا، مۇزىكا، ئۇسۇل ۋە ھەركەتلەر ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈرۈلگەن كومىدىك تۈسكە ئىگە ئەنئەنىۋى مىللى ئويۇندۇر. ئۇنىڭ شەكىللىرى ھەر خىل بولۇپ، توي - تۆكۈن، بەزمە، مەشرەپ ۋە باشقا كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىدا ئوينىلىدۇ.

ئۇ ئەلنەغمە بولغاچقا، ئۇنىڭغا ھەشەمەتلىك سەھنە جاھازىلىرى ۋە كىيىم - كېچەكلەرنى تەييارلاش ھاجەتسىز، ئۇنى ھەر قانداق سورۇندا ئاددىيغىنا كىيىم - كېچەك ۋە ئادەتتىكى چالغۇ ئەسۋاپلىرى بىلەنلا ئورۇنلىغىلى بولىدۇ.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى مەزمۇنىنىڭ كەڭ، چوڭقۇر ۋە ساغلاملىقى، ئىدىيىۋى ھىسسىياتىنىڭ روشەنلىكى، ئىجتىمائى تۇرمۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ زىچلىقى، بەدىئى قۇرۇلمىسىنىڭ گۈزەللىكى، تىلىنىڭ يېنىك، جانلىق ۋە يۇمۇرلىقى، ھەركىتىنىڭ چاققان ۋە قىزىقارلىقى ئىستىلىستىك ئوخشىتىشلارنىڭ جانلىقلىقى، مىللى تۈسىنىڭ ئۆزگىچىلىكى بىلەن كىشىلەرنى جەلپ قىلىش ۋە قايىل قىلىش كۈچىگە ئىگە.

ئۇنىڭدا خەلقنىڭ ئىجتىمائى ھاياتى، دۇنيا قارىشى، مىللى ئۆرپ - ئادىتى، دىنى ئېتىقادى، ئىسىل ئەخلاقى - پەزىلىتى ۋە پىسخىك خۇسۇسىيىتى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى داۋاملىشىپ، تاكى بۈگۈنكى كۈنگىچە ئۆز ھاياتى كۈچىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان تاجىك خەلق ئەلنەغمىلىرىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغىنىمىزدا، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ، ھەر

AltunOq

قايىسىنىڭ پەيدا بولۇش دەۋرى، تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرگىنىمىز-
دە، شۇ دەۋردە يۈز بەرگەن بىرەر ۋەقە ياكى ھادىسىنى ئىنقىلاپ چىققىلى بولىدۇ.
مەسىلەن: تاجىكلارنىڭ توي - تۆكۈنلىرىدە ئوينىلىدىغان ناخشا - ئۇسسۇل، دىراماتىك
تۈس ئالغان «ئەبىشقا-ئاغچا» دىگەنگە ئوخشاش ئۆيۈنى تاجىك خەلق ئەلنەغمىلىرى ئىچىدە ۋە-
كىللىك خاراكتىرىگە ئىگە. ئۇنىڭدا بىر قېرى باينىڭ بىر ياش قىزنى زورلۇق بىلەن خوتۇنلۇق-
قا ئالغانلىقىدىن ئىبارەت ۋەقە بايان قىلىنىپ، فېئوداللىق نىكا تۈزۈمى قاتتىق ئەيىپلىنىدۇ ۋە
قامچىلىنىدۇ. خەلقنىڭ نىكادا ئەركىن بولۇش ئارزۇ - ئارمىنى ئوبرازلىق ھالدا ئەكس ئەتتۈر-
لىدۇ. بىزگە مەلۇم، تاجىك خەلقمۇ باشقا مىللەت خەلقلىرىگە ئوخشاشلا فېئوداللىق قائىدە - تۈ-
زۈمنىڭ ئاتىمۇ - قات زۇلۇمىنى بېشىدىن كەچۈرگەن. بولۇپمۇ فېئوداللىق قائىدە - تۈزۈملەر
تاجىك ئاياللىرىنىڭ ئىنسانى ھوقۇقىنى ئېغىر ھالدا دەپسەندە قىلىپ كەلگەن. ئۇ ئەركىن ۋە
پاك مۇھەببەتكە يول قويمايتتى. بىر - بىرىگە ئاشىق بولغان قىز - يىگىتلەر ئۆزلىرىنىڭ مۇ-
رات - مەقسەتلىرىگە يېتەلمەي، ۋىسال يولىدا ئېچىنىشلىق قۇربان بولاتتى. شۇڭا، مۇھەببەت
ئەركىنلىكىنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە خەلق ئەلنەغمىلىرى ئىچىدە ئالاھىدە ئورۇن ئالغان. شۇ سەۋەپ-
تىن، مۇھەببەت ئەلنەغمىلىرى فېئوداللىق تۈزۈمگە ۋە ئۇنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىغا ئېتىلغان ئوق
سۈپىتىدە، خەلقنىڭ ئەركىنلىك ۋە دېموگىراتىيە ھەققىدىكى ئارزۇ - ئارمىنىنى ئىنكاس قىلىدۇ.
مۇشۇنداق ئىجتىمائى ھادىسىلەر مەزمۇن قىلىنغان تاجىك خەلق ئۇيۇنى — «ئەبىشقا — ئاغچا»
دا گۈزەل قىز قېرى باينىڭ قاتىمۇ - قات توسقۇنلۇقلىرىنى يېڭىپ، ئۆزىنىڭ كۆڭلىگە يارىغۇ-
دەك جۈرىسىنى تېپىش ئۈچۈن ھەركەت قىلىدۇ. يىگىتلەر بەس - بەستە مەيدانغا چۈشۈپ، قىز-
لار بىلەن ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىدۇ. قىز - يىگىتلەرنىڭ
ئارىسىدىن ئۆزى ياخشى كۆرگەن بىرسىنى تاللايدۇ. قېرى باي بولسا، تۈرلۈك چارىلەر بىلەن
ئۇلارغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ. ئاخىرى قىز ئۆزى ياخشى كۆرگەن يىگىت بىلەن يىراق يەرگە قاچى-
دۇ. دەل مۇشۇ چاغدا، مەيداندا سەلتەنەتلىك تەنتەنە ساداسى كۆتىرىلىدۇ. نەتىجىدە ياش قىزنى
زورلۇق بىلەن خوتۇنلۇققا ئېلىپ، خەلقى - ئالەم ئالدىدا مەسخىرىگە قالغان قېرى باي مەي-
داندىكى تاماشىبىنلارنىڭ قورشاۋىدا قالىدۇ. ئۇيۇننىڭ ئاخىرىدا، «ئەبىشقا» (قېرى باي) نىڭ
رولىنى ئويناپ چىققان ئارتىست كۆپچىلىككە قاراپ: «بۇرادەرلەر، مېنى زىنھار دورىماڭلار، قې-
رىلارنىڭ ياش قىزغا ئۆيلىنىشى ئەخلاققا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان پەسكەش ئىش» دەيدۇ. قويۇق
دىراماتىك تۈس ئالغان بۇ ئويۇن قاچان، قەيەردە، كىم تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغانلىقى ھازىر-
غىچە مەلۇم ئەمەس. بۇ ھەقتە داۋاملىق ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش
زۆرۈركى، بۇنىڭدىن بىر قانچە ئەسىر ئىلگىرى، فېئوداللىق قائىدە - تۈزۈم ۋە دىنى شەرىئەت-
نىڭ قاتتىق تەقىبى ئاستىدىمۇ، ئەركىن مۇھەببەت ۋە نىكا تەشەببۇس قىلىنغان. ئەزگۈچى سى-
نىپلار ئۇچۇق ئاشكارا نەيىپلىنىدىغان بۇ خىل ئويۇننىڭ بارلىققا كەلگەنلىكى ھەم خەلق ئارىسى-
دا ئاشكارە ۋە كەڭ كۆلەمدە ئوينالغانلىقى، شۇنىڭدەك بۈگۈنكى دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كېلىپ،
ئۆز ھاياتى كۈچىنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقى ھەقىقەتەنمۇ كىچىك چاغلىغىلى بولمايدىغان زور ئىش!

كۆچلۈك تەربىيىۋى رولى بولغان خەلق ئويۇنى — «ئەبمشقا — ئاتچا» نىڭ ئىدىيىسى ساغلام، تىلى گۈزەل، ھەركىتى قىزىقارلىق بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭدا يېتەرسىزلىكلەرمۇ ئاز ئەمەس. بولۇپمۇ ئۇنىڭدىكى ۋەقەلىكنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى بەك ئاددى. ئۇنى تىرىشىپ ئۆزگەرتىشكە، ئۆزلۈكسىز تۈردە مۇكەممەللەشتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى ئىچىدە «بەدەھشانلىق سودىگەر» دېگەن خەلق ئويۇنىمۇ كىشىلەرنى جەلپ قىلىدۇ.

توي - تۆكۈن، بەزمە - مەشرەپ ۋە دوستلار ئارىسىدىكى ئولتۇرۇشلاردا ئوينىلىدىغان بۇ خەلق ئويۇنىدا، دىنى تونغا ئورۇنۇۋالغان بەدەھشانلىق سودىگەرلەرنىڭ سەرىقۇل (تاشقورغان) رايونىغا كېلىپ خەلقنى قاقتى - سوقتى قىلغان جازانىخورلۇق قىلمىشلىرى پاش قىلىنىدۇ. بۇ ئويۇن تەسىرلىك بولۇپ، بەدەھشانلىق سودىگەرلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشى ۋە خەلقنىڭ غەلىبە قىلىشى بىلەن ئاياقلىشىدۇ. بۇ ئويۇن گەرچە پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرىنى بىرقەدەر تولۇق ئېچىپ ۋەقەلىكلەرنى ئەينەن بايان قىلىش چىنلىقىغا ئىگە بولسىمۇ، ئەمما ئىنقىلاۋى ئەنئەنىگە ئىگە باتۇر تاجىك خەلقىنىڭ چەتئەل تاجاۋۇزچىلىرىغا، ھايانكەش سودىگەرلەرگە قارشى ئېلىپ بارغان كۆرەشلىرى تولۇق گەۋدىلەنمىگەن. ئەمەلىيەتتە، بىز تاشقورغان رايونىنىڭ تارىخىنى ۋاراقلايدىغان بولساق، تاجىك ئەمگەكچىلىرى ئۆز دەۋرىدە چەتئەل تاجاۋۇزچىلىرىغا، ھايانكەش سودىگەرلەرگە قارشى نۇرغۇنلىغان كۆرەشلەرنى ئېلىپ بېرىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ۋە تىللاردا داستان بولغۇدەك قەھرىمانلىقلارنى كۆرسەتكەن.

ئەپسۇسكى، بۇ قەھرىمانلىق ئىش - ئىزلار «بەدەھشانلىق سودىگەر» دېگەن ئويۇندىن ئورۇن ئالالمىغان.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى ئىچىدە قونچاق ئويۇنلىرىمۇ خېلى سالماقنى ئىگەللەيدۇ. بۇ خىل قونچاق ئويۇنلىرىمۇ رېيال تارىخى تېمىنى ئاساس قىلغان ھالدا بارلىققا كەلگەن. مەسىلەن: «دەڭگان بەچچە» (بالىنى ئوينىتىش)، «ئاخماق ئۇسسۇلى»، «شوڭقار ئۇسسۇلى»، «ئاققۇ بىلەن تۆلكە»، «سودىگەر بىلەن ئات»، «قوش سەيلىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللۇق ئويۇنلار، مەزمۇنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، ۋەقەلىكنىڭ قىزىقارلىقى، ئۇسسۇللۇق ھەركىتىنىڭ كۈلكىلىكى بىلەن كىشىلەرنى تولىمۇ قىزىقتۇرىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا «دەڭگان بەچچە» دېگەن بۇ ئۇسسۇللۇق ئويۇن بۇنىڭدىن خېلى بۇرۇنلا مەيدانغا كەلگەن ئىكەن. چوڭلارنىڭ ھېكايە قىلىشىچە، بىر باي بولۇپ، ئۇ ھەر قېتىم توي - تۆكۈن مەيدانىغا كەلگەندە، بالىسىنى ئەكىلىپ، باشقىلارغا تۇتقۇزۇپ ئۇسسۇل ئويناتقۇزىدىكەن. كىشىلەر پۇل ۋە باشقا ماددى بۇيۇملارنى چىقىرىپ، بايۋەتچىگە بېرىدىكەن ھەم باينىڭ بالىسىنى قوچاقلاپ ئۇسسۇل ئوينايدىكەن. بۇنىڭدىن باي تولىمۇ مەمنۇنلۇق ھىس قىلىدىكەن. بۇ ئىش خېلى ئۇزاققىچە داۋاملىشىپتۇ. ئەمما كىشىلەر كېيىنچە باشقىچە يول تۇتۇپتۇ. ئۇلار تويغا كەلگەندە، بىر تال كالتەكنى چاپانغا يۆگەپ قونچاق قىلىپ ئۇنى سول قولىدا تۇتۇپ ئۇسسۇل ئوينايدىغان بوپتۇ. ئۇلار ياغاچ قونچاقنى خىلمۇ - خىل ھەركەتلەندۈرۈپ، باينىڭ قىلغىنىنى دوراپ، ئۇنى مەسخىرە قىپتۇ. جامائەت ئالدىدا ئابرويى تۆكۈلگەن باي ئىزار

تارتىپ مەيداندىن چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ ئويۇن خەلق ئارىسىدا ئوينىلىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە مەيداندا ئىنتايىن قىزغىن كەيپىيات كۆتىرىلىدۇ - دە، تاماشىبىنلارنىڭ تەنتەنىلىك ئالقىشىغا ئېرىشىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، «سودىگەر بىلەن ئات» دېگەن ئۇسۇللۇق تويى ئويۇنمۇ قىزىقارلىق: ئۇنىڭدىمۇ بەدەھشانلىق بىر سودىگەرنىڭ تاشقورغان رايونىغا كېلىپ، زورلۇق - زومبۇلۇق قىلغانلىقى پاش قىلىنىدۇ. ئويۇن باشلىنىش بىلەن تەڭلا، بەدەھشانلىق سودىگەرنىڭ رولىنى ئالغان ئارتىس ياغاچ ئات مىنگەن هالدا مەيدانغا چۈشىدۇ. ئۇ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ، سودىگەرنىڭ تۈرلۈك هەرىكەتلىرىنى دورىغاندىن كېيىن، ئاتتىن چۈشىدۇ، ئېتىغا يۇقۇرى باها قويۇپ، ئۇنى بىر تاجىك خېرىدارغا ساتماقچى بولىدۇ. ئاتنىڭ باهاسى بەك قىممەت بولغانلىقى ئۈچۈن خېرىدار ئۇنى ئالالمايدۇ. لېكىن مۇتەهەم سودىگەر ئېتىنى زورلۇق بىلەن تاجىك خېرىدارغا تېڭىپ، ئۇنىڭ بارلىق ۋەجىنى سۈپۈرۈپ كېتىدۇ. ئويۇن داۋاملىشىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، تاماشىبىنلارنىڭ قاتتىق غەزەپ - نەپرىتى قوزغىلىدۇ.

تاجىك خەلقىنىڭ خەلق ئۇسۇلىنى ئېلىپ قارايدىغان بولساق، ئۇنىڭدا تەقلىت - تەسۋىرى شەكلىنىڭ بارلىقىنى هېس قىلىمىز. ئۇ ئۇسۇل شەكلى ئارقىلىق ئادەم ۋە نەرسىلەرنىڭ هەرىكەت-قىلىقلىرىنى دوراش ئارقىلىق بىرەر ماهىيەتلىك مەزمۇننى ئېچىپ بېرىدۇ.

مەسىلەن: «ئاققۇ بىلەن تۈلكە» دېگەن ئۇسۇلنى ئالساق، ئۇنىڭدا ئاققۇنىڭ ئەمگەكچان، ئاقكۆڭۈل ئىكەنلىگى، تۈلكىنىڭ هىلىگەر، تەييارتاپ كېلىدىغانلىغى، گەپ - سۆز ياكى باشقا ۋاستىلەر ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى قىزىقارلىق ئۇسۇل هەرىكىتى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ.

ئاققۇ رولىنى ئالغان ئارتىس جۇۋىنى تەتۈر كىيىپ، بىر يېڭىگە كالتەكنى ئۆتكۈزگەندە، ئاققۇنىڭ بويىنى هاسىل بولىدۇ - دە، بەئەينى ئاققۇ شەكلىگە كىرىدۇ. ئۇ ئاققۇنىڭ بويىنىنى سوزۇپ بېلىق ۋە باشقا جانۋارلارنى تۇتقان چاغدىكى هەرىكىتىنى دوراپ ئۇسۇل ئوينايدۇ. تۈلكىنىڭ رولىنى پاكار بويلۇق ئادەم ئوينايدۇ. ئۇ دۈمبىسىگە كىيىك بالىنىڭ چاپىنىنى قاتلاپ تىڭىۋالغاندا، تۈلكىنىڭ قۇيرۇغى هاسىل بولىدۇ. ئىككى كىچىك تۇماقتىن تۈلكىنىڭ ئىككى قۇلىغى هاسىل بولىدۇ.

ئاققۇ بىلەن تۈلكە مەيداندا تەڭ ئۇسۇل ئويناۋاتقاندا، ئاجايىپ قىزغىن مەنزىرە هاسىل بولىدۇ. تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشى، قىقاس - چۇقان ساداسى پەلەككە كۆتىرىلىدۇ.

دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، تاجىك خەلق ئەلنەغمىسىدە، خەلق هەققانىيەتنىڭ ۋەكىللىرى سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىپ، ئۇلار هامان غەلىبە قىلىدۇ هەمدە ئۇنىڭدا خەلقنىڭ مەردپەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسى ئالغا سۈرۈلىدۇ. قالاق كۈچلەر ئەيىپلىنىدۇ، مەغلۇپ بولىدۇ.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، تاجىك خەلق ئەلنەغمىسى، تاجىك خەلقىنىڭ ئەقىل - پاراستىنى نامايەن قىلغان هالدا ئۆزگىچە ئۇسلۇپ ۋە شەكىلگە ئىگە بولۇپ، ئىجتىمائى هاياتنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇ كىشىلەرنى ئەقىل پاراسەتلىك بولۇشقا ئۈندەيدۇ. يامان ئىللەتلەرنى قاتتىق سۆكىدۇ. هەجۋى تىل ۋە هەرىكەت بىلەن سەلبى كۈچلەرنى مەسخىرە قىلىدۇ.

قىسقىسى كىشىلەرگە، ياخشى بىلەن يامانىنى، ھەق بىلەن ناھەقنى ئوچۇق كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، ئۇ خەلق ئىچىدە ئۆز ھاياتى كۈچىنى ۋە تەربىيىۋى رولىنى تاكى ھازىرغىچە ساقلاپ كەلمەكتە.

تاجىك خەلق ئەلنەغمىسىنى ئەستايىدىللىق بىلەن تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىپ، ئۇنى ئىلمىي ئاساستا رەتلەپ، تەرتىپكە سېلىشىمىز لازىم.

بۇ خىزمەت ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، ئۇ ئېلىمىز سەرىقول تاجىكلىرىنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتىنى، تەبىئەت ۋە جەمىيەت بىلەن مۇناسىۋىتىنى، مەدەنىيىتىنى، تىلىنى، دىنى ئېتىقادىنى ۋە ئۆرپ - ئادىتىنى، ئەدەبىيات - سەنئىتى ۋە باشقا مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى بىلىۋېلىشىمىزدا ئىنتايىن مۇھىم ئىلمىي قىممەتكە ئىگە، شۇنداقلا ئۇ ئېلىمىز ئەدەبىيات - سەنئەت بېغىدىكى بىر خۇشپۇراق گۈل بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەپسۇسكى، تاجىك خەلق ئەلنەغمىلىرى بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر مۇكەممەل، ئەتراپلىق توپلىنىپ، رەتلىنىپ چىققىنى يوق. ئۇ تېخى سەھنە يۈزىنى كۆرگىنى يوق. قېرىنداش مىللەتلەر ۋە ھەر دەرىجىلىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئورگانلىرى، تەتقىقات ئورۇنلىرى، تاجىك خەلق ئەلنەغمىلىرى بىلەن تېخى تولۇق تونۇشۇپ كەتكىنى يوق. شۇڭا ئۇ ئەسلىدىكى ھالىتى بويىچە تۇرۇپ قېلىپ، راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولمايۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ لىن بياۋ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ ئېغىر بۇزغۇنچىلىقىغا ئۇچرىدى. كۆپلىگەن خەلق ئەلنەغمىچىلىرى ۋەيران بولدى. بۇنىڭغا تولىمۇ ئېچىنماقتىمىز.

ئەمما بىز يەنىلا شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىمىزكى، سەرىقول تاجىك ئەلنەغمىسى، پامىر ئېگىزلىكىدە جۇلالىنىپ تۇرغان بىر گۆھەر. جەمىيەت تەرەققى قىلىۋاتقان، مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى گۈللىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، بۇ گۆھەر جەزمەن كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىدۇ ۋە قېزىپ چىقىرىلىدۇ.

پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ شانلىق نۇرى ئاستىدا تاجىك خەلق سەنئىتى، جۈملىدىن خەلق ئەلنەغمىسى كۆپ مىللەتلىك سوتسىيالىستىك سەنئەت گۈلزارىدىكى، رەڭگا - رەڭ گۈل - چېچەكلەر بىلەن بىرلىكتە، ھۆسنىگە تولۇپ، كىشىنى مەپتۇن قىلارلىق دەرىجىدە جەۋلان قىلغۇسى. بىز بۇ جەھەتتە قېتىرقىنىپ ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم.

سەنئەت ئىچىدىكى خاسلىققا ئىگە ئەسەرلەرلا گۈزەل ھېسابلىنىدۇ

— رودان

گۈزەللىك — تۇرمۇشنىڭ سەرۋىسى؛ ئارزۇنىڭ شەپىقى؛ ياشلىقنىڭ بايرىقى؛ شائىرنىڭ كۆزى؛ مۇھەببەتنىڭ ھەمراسى ۋە قەلبنىڭ ئۆركىشىدۇر.

— يېڭى ئەقلىيە سۆزلىرىدىن.

ئېرسىيەتچانلىقتىن ئېيتقاندا، ئىنسانلارنىڭ ھەممىسىلا سەنئەتكاردۇر. ئۇلار ھەممىشە گۈزەللىكنى ئۆز تۇرمۇشىغا ئېلىپ كىرىشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

— گوركى

خەنزۇچىدىن ئابدۇسالام تىلىۋالدى تەرجىمىسى

دىلبەر يۇنۇس شىنجاڭغا كېلىپ ئويۇن قويدى ۋە مۇكاپاتلاندى

1985 - يىلى 1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى دۆلقۇنىسمان يۇقۇرى ئاۋازلىق ئۇيغۇر ناخشىچى دىلبەر يۇنۇس ۋە ئۇنىڭ يېتەكچى ئۇستازى — مەركىزىي مۇزىكا ئىنىستىتوتى ئوپېرا پاكولتېتىنىڭ مۇدىرى پىروفېسسور يولداش شېن شياڭ، مەركىزىي ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ ئاتاغلىق يۇقۇرى ئاۋازلىق ئايال ناخشىچىسى لى يۈۋېي مۇئەللىم ۋە مەركىزىي مۇزىكا ئىنىستىتوتىنىڭ رايال مۇئەللىمى يولداش خۇجيەنشى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتنىشىش ۋە يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن بىرلا ۋاقىتتا ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

بۇلتۇر 8 - ئايدا دىلبەر يۇنۇس فىنلاندىيىنىڭ ھېلسىنكى دېگەن يېرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 1 - نۆۋەتلىك مىريام ھايلىن خەلقارا ناخشا مۇسابىقىسىدا ئاياللار گۇرۇپپىسى بويىچە 2 - لىككە ئېرىشتى. دىلبەر يۇنۇسنىڭ قولغا كەلتۈرگەن بۇ يېڭى نەتىجىلىرىنى تەقدىرلەش ئۈچۈن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى مۇھاجىرلار مېھمانخانىسىدا مۇكاپاتلاش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، دىلبەر يۇنۇسقا مىڭ يۈەن پۇل ۋە مۇكاپات بۇيۇملىرى تەقدىم قىلدى. بەش يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ، دىلبەر يۇنۇسنى جان كۆيدۈرۈپ تەربىيىلىگەن پىروفېسسور يولداش شېن شياڭ، لى يۈۋېي، خۇجيەنشى مۇئەللىملەرگە خاتىرە بۇيۇملىرى تارقىتىپ بېرىلدى. دىلبەرنىڭ شىنجاڭدىكى ئۇستازى گولىنىبىنىڭ مۇئاشىنى بىر دەرىجە ئۆستۈردى. ئاپتونوم رايونلۇق ئاياللار بىرلەشمىسى دىلبەر يۇنۇسقا «ئاپتونوم رايونلۇق 8 - مارت قىزىل بايراقدار» دېگەن شەرەپلىك نام بەردى.

دىلبەر يۇنۇس 1 - ئاينىڭ 15 - ۋە 17 - كۈنى خەلق تىياتىرىدا ئىككى مەيدان يالغۇز كىشىلىك ناخشا كېچىلىكى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ناخشا ئېيتىش ماھارىتى ۋە ناخشىغا بولغان چوڭقۇر چۈشىنىشى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ۋاڭ ئىنماۋ، شاۋجۇەنفۇ، تۆمۈر داۋامەت، لى جايۇ، جانابىل قاتارلىق ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ئويۇننى كۆردى ھەمدە دىلبەر ۋە ئۇنىڭ ئۇستازلىرىنى قوبۇل قىلدى ۋە مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ دىلبەر ۋە ئۇنىڭ ئۇستازلىرى ئۈچۈن ئۆتكۈزگەن زىياپىتىگە قاتناشتى.

پىروفېسسور شېن شياڭ 1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى چۈشتىن كېيىن مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى چاقىرىپ دىلبەرنىڭ ئۆسۈپ - يېتىلىش جەريانى ۋە مىريام ھايلىن ناخشا مۇسابىقىسىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى ۋە مۇخبىرلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. ئۇ يەنە شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە ئىككى قېتىم بېرىپ دەرس ئۆتتى.

دىلبەر يۇنۇس ۋە ئۇنىڭ ئۇستازلىرى 1 ئاينىڭ 20 - كۈنى بېيجىڭغا قايتىپ كەتتى

AltunOq

ۋەتەن ئىشقى

(ئىككى كىشىلىك ناخشا)

سۆزى: تۇرغان شاۋدۇنىك

مۇزىكىسى: ئابلىز رەھمىنىك

2/4 F=1

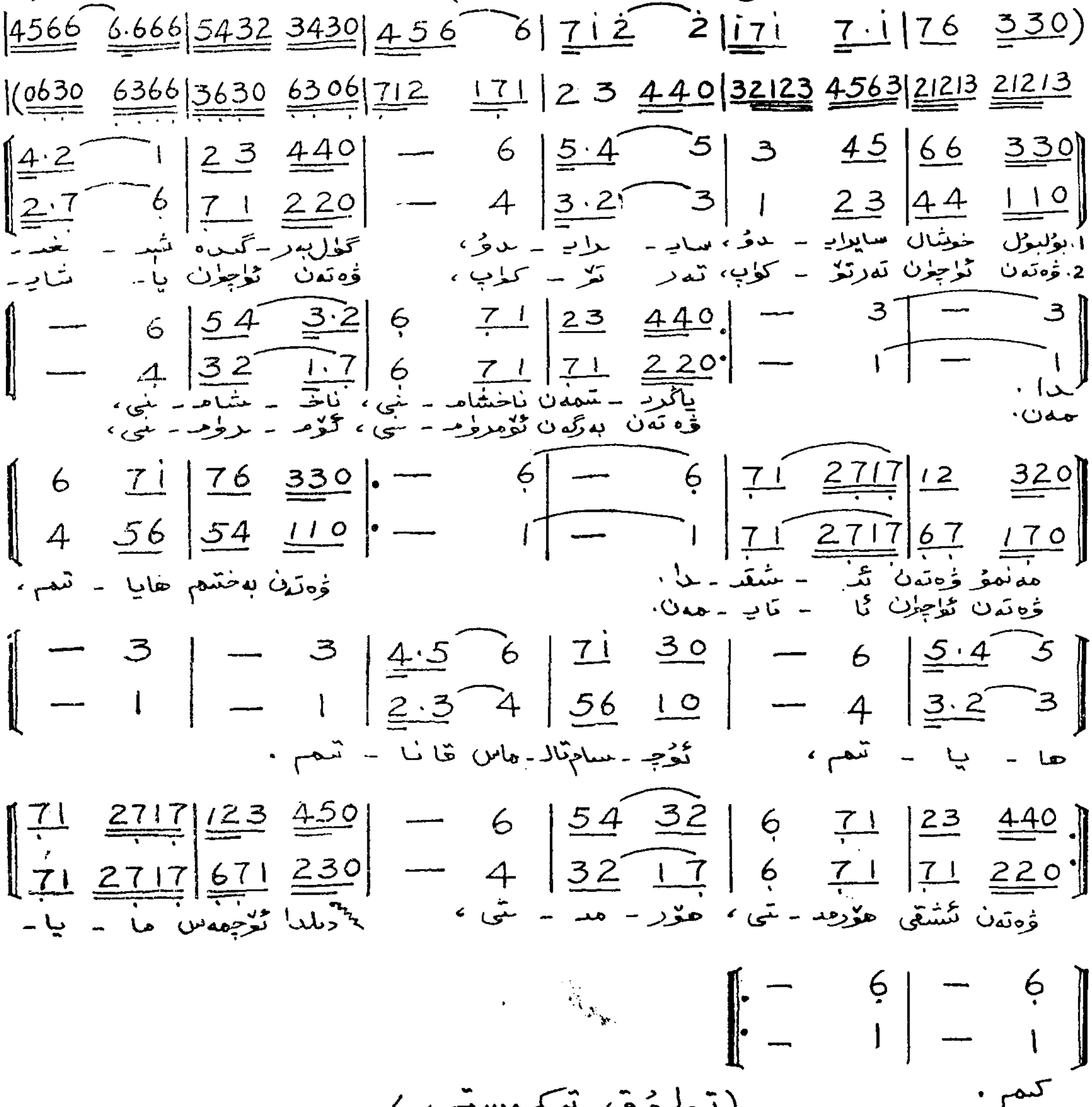

(تولۇق تېكىستى)

بۇلبۇل خۇشال سايرايدۇ،
گۈل بەرگىدە شىبنىدا،
ياڭرىتىمەن ناخشامنى،
مەنمۇ ۋەتەن ئىشقىدا،

ۋەتەن ئۈچۈن تەرتۆكۈپ،
ۋەتەن ئۈچۈن ياشايمەن.

ۋەتەن بەرگەن ئۆمرۈمنى
ۋەتەن ئۈچۈن ئاتايمەن

(قايتارما)

ۋەتەن بەختىم، ھاياتىم،
ئۇچسام تالماس قانىتىم.
ۋەتەن ئىشقى ھۆرمىتى،
دىلدا ئۆچمەس مايا كىم.

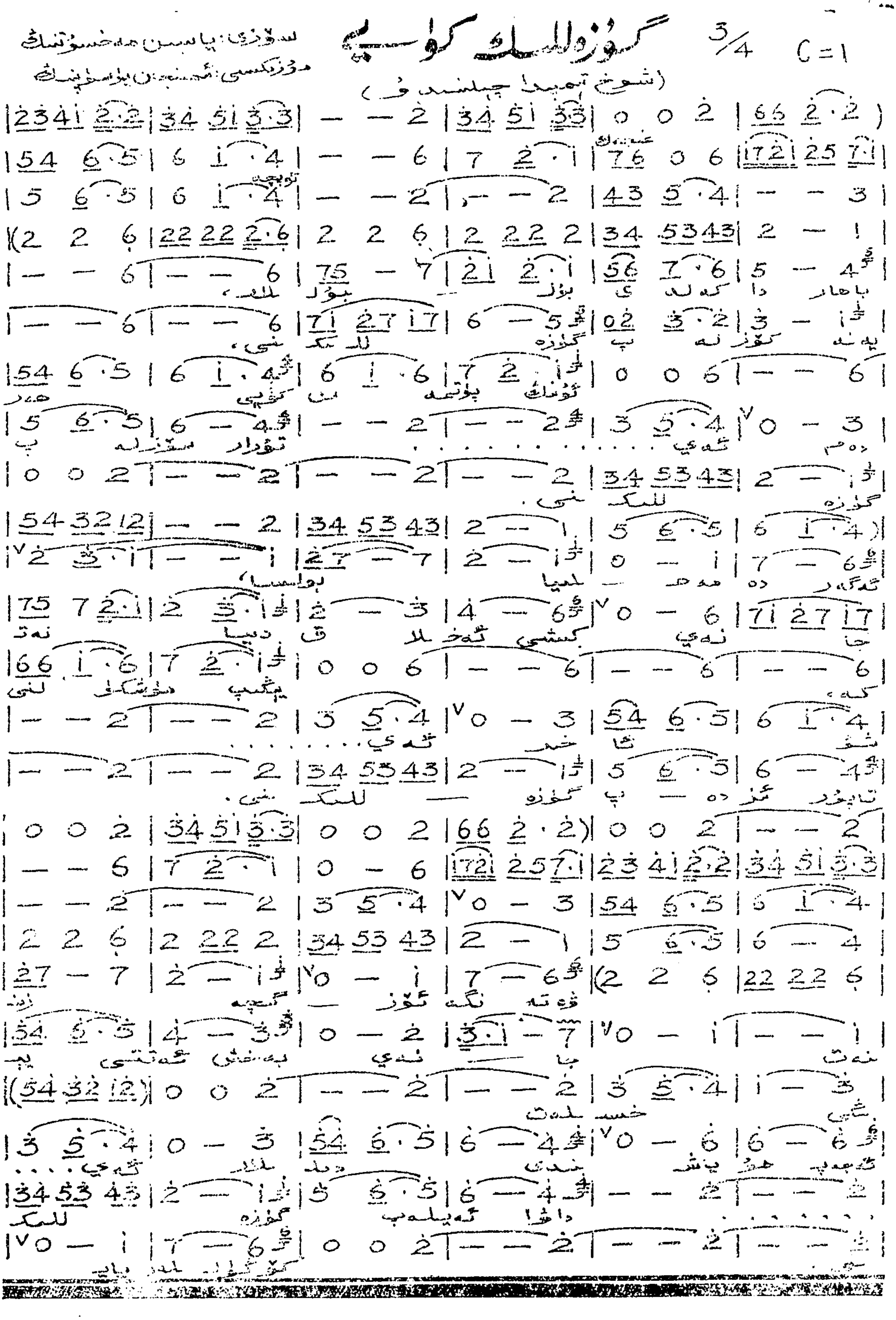
3/4
C=1

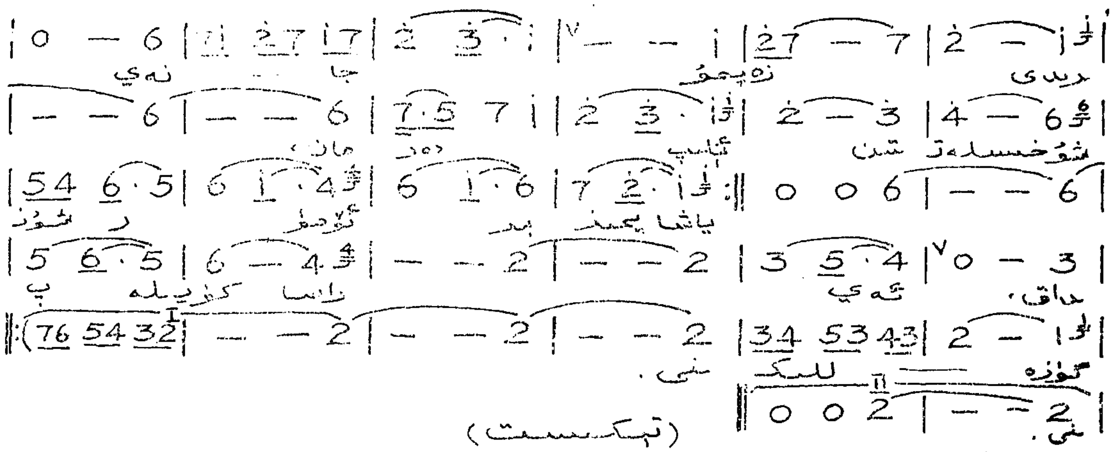

(تېكىست)

باھاردا كەلدى بۇلبۇللار يەنە كۆزلەپ گۈلزارلىقنى،
تۇنۇڭ پەلتەسىدىن كۆلىكى ھەر دەم: تۇرارمۇ سۆزلەپ گۈلزارلىقنى.

ئەگەر دەممە ھەليا بولسا، كىشى ئەخلاق - دىيانەتكە،
يېتىپ مەشئەللىرىنى شۇئاغا، تايۇر ئۇزدەپ گۈلزارلىقنى،

خۇدە تەڭگە ئۆزگىچە زىننەت بەخشەندە ئۇقتى يېڭى خىسلەت،
ئەجەپ يۇرت ياشىنىدى دىللار داغلاپ يىلدىرىپ گۈلزارلىقنى.
كۆزگە ئالسىۋ دىيا پەرىدىدى زەپمۇر، شۇ خىسلەتتىن گۈلپ دەۋران،
ياشايسىز بىز ئۇلۇغ دەۋرىمىزدا، راسا كۈزلەپ گۈلزارلىقنى.

سۆزى: ھەسەن تاشئالدىنىڭ
مۇزىكىسى: نۇرىدە ھەممەت سايىتنىڭ

باغ ئارا

3/4 G=1

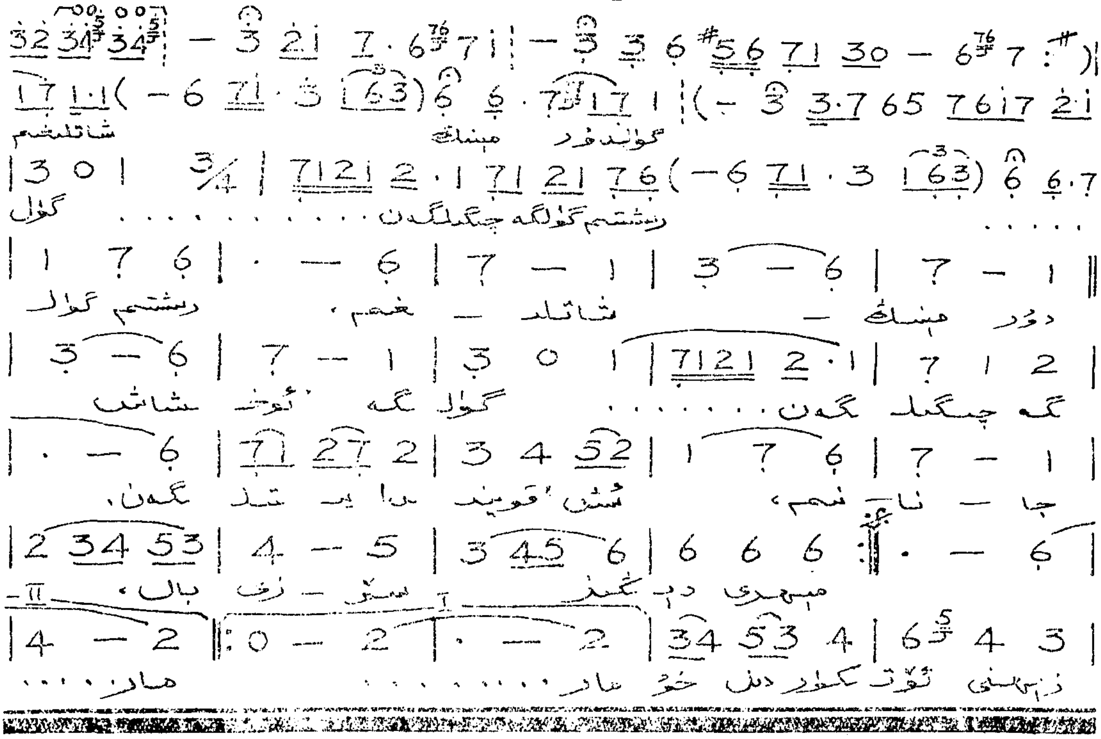

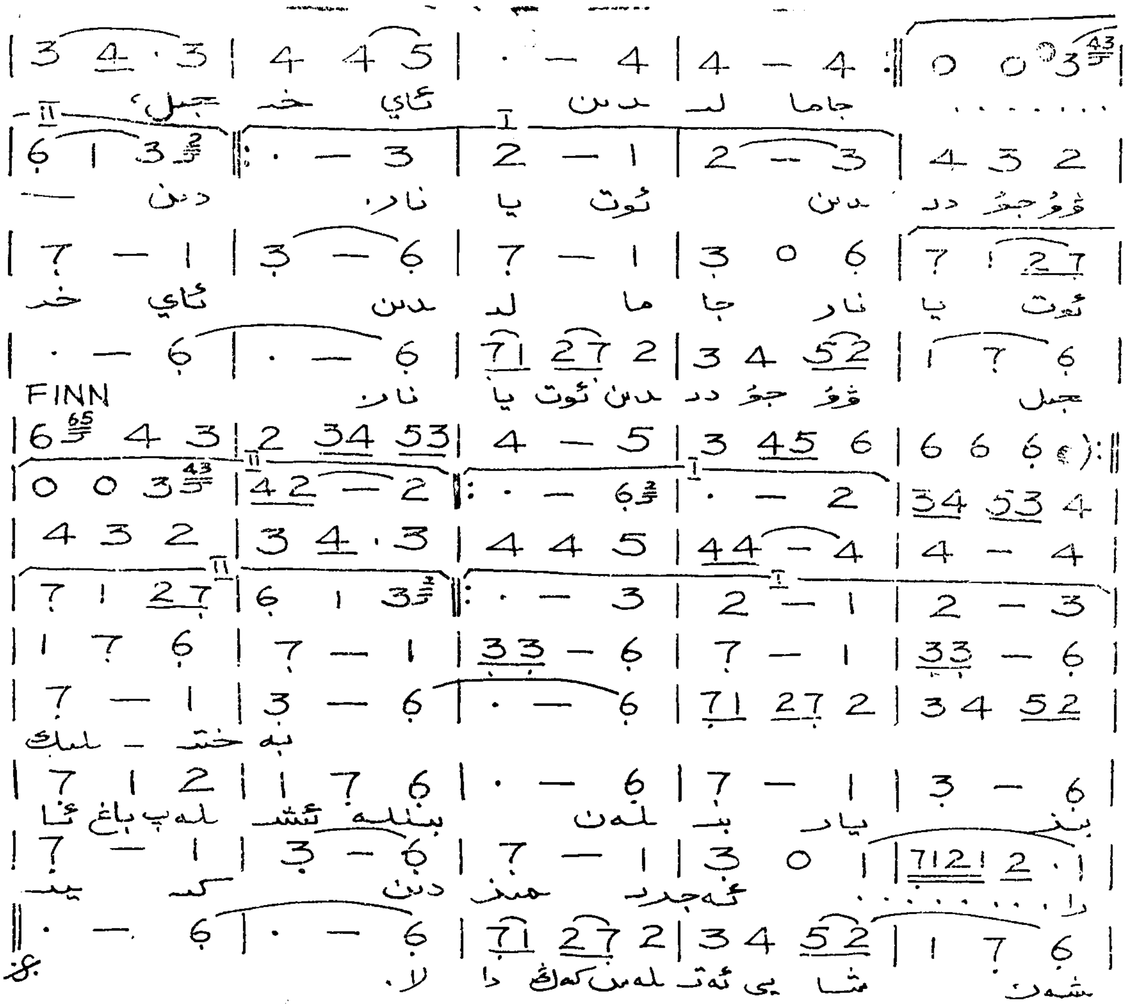

تولۇق تېكىستى

گۈلدۇر يېنىڭ شاتلىغىم،
رىشتىم گۈلگە چىگىلگەن.
گۈلگە ئوخشاش جانانىم،
ئىش قوينىدا يېتىلگەن.

مېھرى دېڭىز، سۆزى بال،
زېھنى ئۆتكۈر دىلخۇمار.

جامالىدىن ئاي خىجىل،
قۇۋجۇدىدىن ئوت يانار.

بەختلىك بىز يار بىلەن،
بىللە ئىشلەپ باغ ئارا.
ئەجرىمىزدىن كىيىشەر،
شايى، ئەتلەس كەمخا دارا.

گو تۇگەينىڭ فوتو سۈرەت ئەسەرلىرىدىن تاللانما

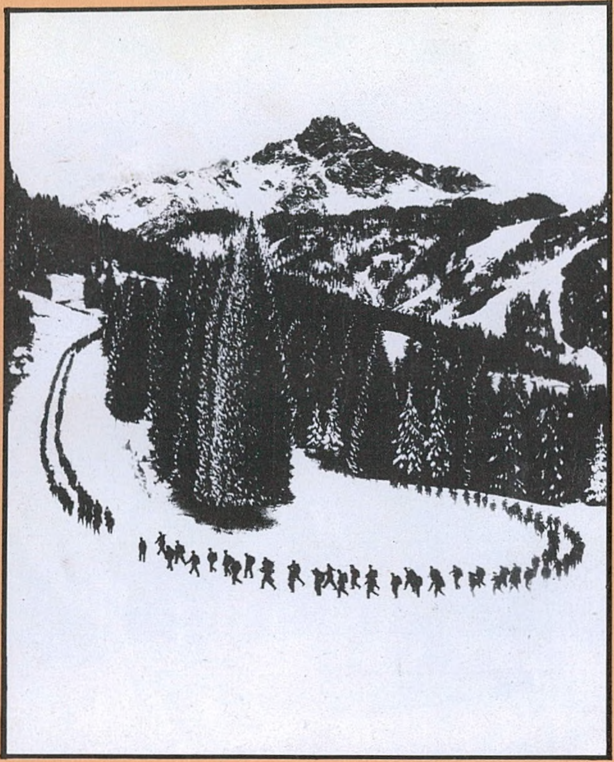

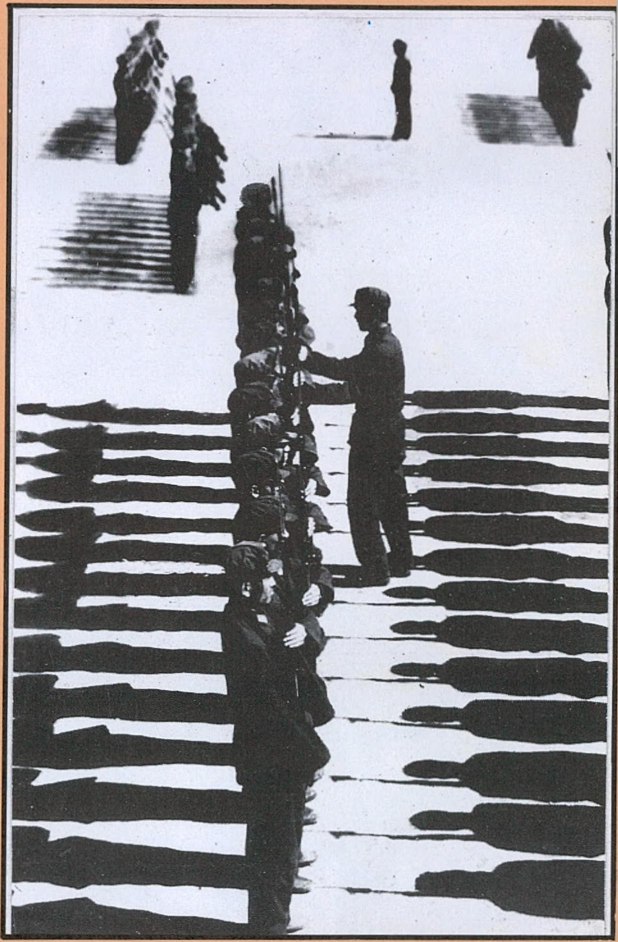

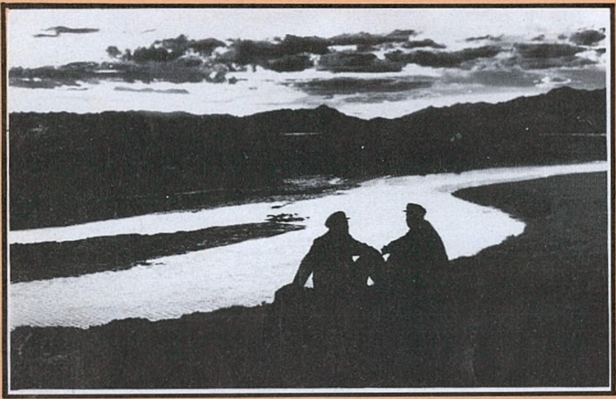

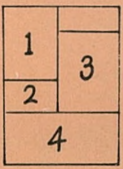

AltunOq

ئەجدىرھانىڭ ئورمان
دېڭىزىدىكى پەرۋازى
ئۇزۇنغا ئاققان
ئېرىق سۈيى
شەكىل ۋە سايە
تاشلانماق

3 4 1 5 6 2